LITERATURAI LAPOK.

1sö Szám. *KASSÁN, Januar' 6án* **1837.**

Harag és párt nélkül.

KÖNYVISMERTETÉS.

„Szerb népdalok és hősregék, az eredetiből fordítá Székács József, kiadá Kunoss Endre. Pesten 1836. *Trattner-Károlyi nyomt. 8rét XII,* 334 *lap.“*

Az első kérdés, melly ezen czim' elolvastára a' magyar olvasóban támad, bizonyára az, ha valjon megérdemlek-e ezen dalok és hősregék a' forditást, olly időszakban, mellyben a' minden választás nélküli forditás-özön annyira eláradt literaturánkon, hogy soha talán veszedelmesebb nem volt, mint ma, midőn sok jelesb tehetségü irónk is a' forditók' zászlójához kénytelen szegődni; mivel ez, csaknem háromszorosan jobban kamatoz neki, mint az eredeti irás. — Máskorra halasztom ezen, valamint fonák, ugy kártékony helyzetnek okait fejtegetni, máskorra: megmutatni, hogy ezt egyedül a' mindennek neki rugaszkodó könyvárosi mohóságnak 's hirlapi literaturánk' lábrakapásának köszönhetjük. Itt csak azon kérdést vetem föl, ha a' szerb dalok és hősregék megérdemlették-e most és illy körülményekben a' forditást?

A' forditó' saját szavai szerint (II. lap): „ezen daloknak szerzői közönséges, egyszerü emberek, a' mesterkéletlen természet' fijai, egy súlyos iga alatt nyögő 's ez okból még müveletlen hazának lakosi. Koruk olly régi, mint a' nemzet; irva soha nem voltak; szerzőikkel születtek, szerzőikkel haltak el, vagy századokon keresztül ajakról ajakra, firól fira szállottak. Ezen szelid költői tehetség, dalban vigadó, dalban siró, dalban élő érzelem, annyira sajátja a' szerb nemzetnek, hogy az eddig gyüjtött dalok, tudtomra már nyolcz könyvet töltenek be; 's mint beavatottaktól hallám, még ezek csak csekély részét teszik az egybe nem gyüjtött az ajakokon élő daloknak.“ Már maga ezen körülmény hathatósan szól a' mellett, hogy a' tárgy' bővebb vizsgálatába, kutatásába bocsátkozzunk. Itt nem ragyog ez vagy amaz költemény alatt ez vagy amaz hirneves költő, mi az elfogult olvasót ez vagy amaz költemény iránt csupán szerzőjéről elfogadott előitéletéből tenné — tehetné hajlandóvá vagy idegenné: itt minden mellékes ajánló vagy segéd szerek nélkül emelkedik ki a' valódi becs vagy nem-becs, 's azért itéletünk annál részrehajlatlanabb lehet. Nem ki irta, hanem mit irtak, ez leszen vizsgálatunk' tárgya.

Ha végig megyünk ezen 334 lap vastagságú köteten, abban 102 dalt és 21 hősregét lelünk. A' dalokat meghatározandók, azokban általában egésséges csirát, minden mesterkéltségtől mentt természetszerű 's még is emelkedett érzést és phantásiát találunk. Lágyak és gördülékenyek, 's csekély részt kivéve, bevégzetten kerekdedek. E' mellett egy elsőséggel gazdagok, mellyet nem lehet eléggé dal-költőinkbe edzeni; — ez pedig az, hogy a' költő sehol vagy igen ritkán szövi belé magát költeményébe, hanem csak a' tárgyat szökteti szembe, mert nem azt akarjuk a' dalköltőtül tudni, hogy ki költ, hanem azt, mit költött; nem azt akarjuk, hogy a' költőt lássuk érezni, hanem hogy dalában mi érezzünk. A' dal egyszerü érzés kitörése legyen, de ollyan általános érzésü, mellyet mindenki együtt-érezhessen a' költővel.

Hogy a' dalköltésnek itt egészen kimeritő theoriáját adjam, az helyén kivül állana; csak egyik leglényegesb alkrészére akarám az olvasót figyelmeztetni. Hogy pedig a' dalnak ezen felfogása nem theoriai agyrém, hanem a' legközelebb 's legegyszerübb levonása a' dal' természetének, azt a' dalos szerb nép itt ujjabb példával bizonyitja, 's e' — szabad legyen mondanom — természetes dalköltés, sokkal valódibb, mélyebb 's szivhezszólóbb, mint a' mellyet német szomszédinktól tanultunk. Göthe *), Uhland, Rükert, Lenau 's még egynéhányak' dalai azért kivételek, mert szerzőjik a' dalt ezen értelemben fogák föl és adák vissza. A' mi költőink közül valódi dalt kevesen irtak, noha csaknem mindannyi dalirással kezdte pályáját 's ennek oka, ugy látszik nekem, abban van, hogy még igen is subjectivusok 's reflectálók. „A' dal — mond Menzel — melly valamelly magán kivül fekvő tárgyat énekel még mindig poetaibb mint az ön maga felett reflectáló költemény, mint az ének az énekre, a' költemény a' költésről 's a' t.“ A' szerb dalok éppen objectivitásuk által szólnak szivhez. — Itt egy kettő mutatványul:

*) Schiller szoros dalt alig irt.

61. Hármas bú.

Zengő kis fülmile!
Másnak békét adál,
De nékem ifjunak
Hármas panaszt adál.
Első üröm panaszt
Melly fekszik szivemen
Hogy engem jó anyám
Nem házasíta meg;
Másik üröm panasz,
Melly fekszik szivemen:
Mivel holló lovam
Nem ugrándoz velem;
A' harmadik panasz
Melly fekszik szivemen:
Mivel kedves tubám
Boszonkodik reám. —
Ah ássatok nekem
Sirt a' széles mezőn,
Széltében két ölest,
Hosszában négy ölest;
Nyugvó fejem fölé
Rózsát ültessetek
Nyugvó lábam fölé
Vizet vezessetek;
Ha ifjuság jön el,
Rózsázza föl magát,
Ha hogy vénség jön el
Hadd oltsa szomjuját.

102. Faggatás, szeretés.

„Jár az ifju fent a' halmon;
Jár alant a' szüz a' kertben.
Az dobálja galgonyával,
Ez dobálja azt kökénynyel
Ők de ártni nem kivánnak;
Faggatozni csak 's szeretni.“

És a' 44. Meg ne karczolj.

„Hej leányka, piros rózsaszálom!
Ültetetlen és átültetetlen,
Hüs forrási vizzel öntözetlen,
Nem szakitott, nem szagolt virágom!
Meg nem bájolt csóktalan virágom!
Engednéd-e megcsókolnom ajkad?
Csókolj untig, ifju, hogy ha tetszik:
Kertem a' ti rétetek mögött van,
Majd öntözni elmegyek virágim',
És te jöjj el pányvázgatni méned;
Csókolj untig ifju, hogyha tetszik;
Csakhogy meg ne karczold gyenge orczám,
Mert anyám a' háztul üzne tán el.“

A' nász-aratási-menyekzői és böjti | dalok' nagy részének csak annyiban lehet érdekök, mennyiben ezen nemzet' ebbeli sajátságait és szokásait festik.

Mi a' hősregéket illeti, azok hasonlóképpen azon a' Nibelungen-oknál és spanyol románczáknál gyakorlott, de az ujabb költők' nagy részétől sokszor elmellőzött, monorban vannak irva, mellyet már a' dalokban is emlitettünk, t. i. hogy egész objectivusok, az az megelégszenek a' tárgyat magát elbeszélni, 's nem keverik bele a' költőt, az éneket az énekben. A' dolognak illy egyszerü, mesterkéltlen elbeszélése sokkal költőibb 's meghatóbb, mint mikor a' költő ön szemelyét vagy ön érzését cziczomázza ki benne, vagy philosophiai reflexioival kitömi. E' hőskölteményekben szerelem és haza az elemek nagyobbára. Sok sajátsággal birnak, erő- és phantasia-teljesek. A' költemény' meneje sokszor elmés és meglepő fordulatu; de a' csudást, óriási és túlvittet szeretik, éppen úgy mint a' magyar mondák. „A' rigó mezei lányka" — „a' szakadári lányka" — „Aszán agáné" „a' kis Radoicza" „Kralevity Marko és Musza zsivány" de leginkább „Marko királyfi' halála" bármelly költőnek diszére válhatnának. A' győzhetetlen hőst semmi emberi erő meg nem gyilkolhatja, hanem

„Isten által, a' vén gyilkos által" (170)

hozza el élete' végét a' monda. Melly sajátságos, melly költői 's fenséges e' halál!

Ráhajolt a' kútra, kút' vizére,
És meglátá orczáját vizében
'S orczájával együtt megtekinté
Mellyben meg fog halni a' bús órát.
Könnye ömlik Markonak 's imigy szól:
„Csalfa élet, kedves szép virágom!
Be szép voltál, de hamar lehulltál,
Háromszáz év' multával lehulltál;
Int a' végzet hogy váltsak világot.“
És kirántja hős királyfi Marko,
És kirántja kardját öve mellöl;
Járul véle Száracz jó lovához,
És fejét levágja Száraczának,
Hogy ne jusson a' török kezébe,
Hogy ne légyen rabja a' töröknek,
Vizet 's trágyát hogy ne hordna rajta.
Száracz ménét a' midőn levágta,
Száracz ménjét szépen eltemette;
Szebben ménjet, mint Andrást, rokonját.
Éles kardját négy darabra törte,
Hogy ne jusson a' török' kezére
Hogy kérkedve a' török ne mondja
Ime a' szép kard Markotól maradt rám,
'S ne mondjon rá átkot a' keresztény.
Szép kardjával végezvén a' bajnok,
Hadkopolyáját hét darabra törte,
Felvetette ágára a' fenyünek;
Vette Marko szárnyas buzogányát;
Megragadta izmos jobb kezével
Elhajitá bérczes Urvináról
A' mélységes tenger' kék vizébe.
'S buzgányához ekkint szóla a' hős:
„Ha tengerből napra jó e' buzgány
Akkor keljen hős hozzám hasonló!“

— — — — — —

Zöld dolmányát most leoldja Marko,
Fenyü' alján füre elteríti
Vet keresztet 's dolmányára ráül,
Nyomja czoboly kalpagját szemére,
És lefekszik 's többé föl sem is kel.

(171—73 lap.)

De midőn egy felől a' szerbek' költeményeiben illy valódi poezist lel a' lélek: kevesbé elégittetik ki más felől a' simult technikához szokott fül a' költemények' schemáji által; mellyekhez a' fülnek szoknia kell; a' pontoson mindenütt megtartott caesura ugyan szeliditi a' rythmust; de a' rimet még sem pótolja ki. Legkevesebbé fognám pedig ajánlani, hogy netalán némelly ifjabb költőink, kik e' költemények szellemét megkedvelvén, azok alakját is utánozni akarnák. Nálunk többen csábitatának el, névszerint Kazinczy, Vitkovics, Vörösmarty 's mások (midőn e' szellemben akarának irni) a' formát is megtartani: de a' forma könnyüsége mint e' müvekből látjuk pongyolaságot szül', 's ezt kivált fiatal iróknál. Nem akarom ezzel azt mondani, hogy a' nehéz forma az, mellyben koszorút arathatni. „Ugy kell a' mi nehéz, ha nem érzeti velem, hogy az volt; 's a' könnyü, ha simult sok faragásra leve," mond Kazinczy, 's ezzel mindent megmondott.

Most még egykét szót a' forditásról. Azt mondja a' forditó bevezetése V. lapján: „A' szerb daloknak alakját vagy is képletét mind azon forditók közt kiknek munkáji eddig kezemben voltak, csak egyetlen egy sem adá állhatatosan vissza" 's megjegyzi, névszerint, hogy a' caesurát, melly a' szerbdalokban szintolly fontos, mint a' hexameterben a' harmadik láb első szótagja utáni caesura, nem tekinték lényeges dolognak, 's a' trocheust a' nem lényegest lényegesnek. Továbbá: összevetém a' forditónak az Aurórá köteteiben elszórt korábbi forditásait az itt ujabb átdolgozásban felvettekkel, még továbbá: A' Kazinczy által adott „Aszán aga" és Bajza „kikerülhetetlen" czimü forditását is Sz. ur forditásaival, 's ugy találtam, hogy amott magát, itt ezeket javitá meg. Ezekből azt következtetem, hogy forditása gondolkozva történt, de láttam, hogy szerencsével is. A' forditást egy utánam jövendő a' szerb nyelvet értő biráló foghatja megitélni.

Ajánlva van e' kötet „A' szerbeknek Dunán Száván innen, és Dunán, Száván tul" kiket bevezetése XII lapján testvéreinknek nevez a' forditó, 's ez is az is becsületere válik philantropiájának. — A' magyarázó jegyzetek sok hasznos felvilágositást foglalnak magukban. —

Garay.

Aurora hazai Almanach. Alapitá Kisfaludi Károly. Folytatja Bajza 1837. *Budán a' magyar királyi egyetemnél l.* 404 16*rét.*

A' jelen évi Aurora ismét tanúja Bajza tiszta izlésének, fáradhatlan szorgalmának, 's az előhaladásban törhetlen akaratjának, egyszersmind záloga hogy Auroránk kezdett pályáját minden akadályoknak, mellyek zsenge literaturankat nyomják, daczára folytatandja.

Az idei Aurora selyem köntösét angol izletü vászon kötéssel cserélte, 's ez által az olvasó tartósb boritékot, de nem egyszersmind jó kötést nyert, mert a' lapok kevés forgatás után kiválnak, 's felette nagy vigyázat kivántatik ne hogy a' lenge lap a' jeles gyüjteményt megcsonkitsa. Az aczél metszvényeknek koronája Schwerdtgeburth által aczélba metszett képe Vörösmartynknak derült, 's mély lélek sugárzik vonásaiból és szendeség nyájossággal párúlva, egy szóval megismerni azon szellemet, melly munkájit átjárja 's hevíti. A' többi négy kép között ismét elsőséget érdemel a' „Rabló," mind a' fölleges menny, mind a' hullámok ügyesen vannak adva, a' kivetett nő' 's gyermek' redőzete csinos 's a' szerencsétlen rablóban a' müvész lélekbe behatottak a' költőnek e szavai:

„Vadúl átnézdeli
A' messze levegőt.
De sem tenger, sem ég,
Sem föld nem szánja őt.“

a' termet nemes izmos, 's az arcz a' szenvedések' tiszta tükre. A' harmadik kép Kisfaludy Károly Csakjából van véve, de nem azon ügyességgel végnez vive, mint az előbbi. Kénytelen azonban Rec. azon vallomást tenni, hogy egy átaljában meg nem barátkozhatik a' kis térre szoritott nagyobb jelenetekkel, ez angol müvészi jártosságot kivánnak, ha uz alakokba lelkületet kivánunk találni, — az előttünk fekvőben minden különbség az öltözetben és a' szakállokban áll. Sükerültebb az arcz' kinyomásaira nézvést az országyülés, főkép Tamásnak 's Margitnak vonásai a' bentusát elégé mutatják. Margit öltözetében semmi nemzeti sem latszik. Omode 's Hedvigben a' szinfenek homályosan van tartva, az égő szövétnek több világot hinthetne az épületre.

A' papiros ritka fejérségü, 's kellemes tapintatú simaságú, a' be-

tük elég lélessek, ha még szabad valamit kívánni az idősb olvasók szemeiknek kiméllésére, az, az volna hogy a' versek nyomtatására mindenütt hasonló nagyságú betük alkalmaztassanak. A' küszöbről belépünk az épületbe 's végig tekintjük azt.

Czuczorral találkozunk először a' pompás költő teremben és legszebb éneket mi is literaturánk legszebb énekei közé számitjuk, mellynek fő disze meglepő egyszerüsége, 's lelki nagyság. — A' Cz.....vel jegyzett dolgozatok is a' mint lapjaink hirdetik, az övéihez tartozván a' falusi kis leánykát Pesten, mulattató olvasványnak nevezhetni melly annyi természetiséggel bir, mintha a' pórlyánka maga beszélné, fedtelen együgyüségében. A' nyilatkozásban az alapgondolat költészi, hanem a' kivitelben javitani fog idővel a' költő tolla. Hunyady János, a' nagy hőshez méltó vallásos értelmet ömlő Epigram. Nyolcz nép dala könnyü, népszerü tiszta érzéssel, minden pipere nélkül kinálkozó. Kontban fényesen mutatkozik Czuczornak ereje, fényes festése, fényes előadása, a' kép a' lélekből van meritve, 's hatalmas, ugyan azért ohajtotta volna a' Rec. hogy a' hatodik vers fogásban a' nyelv elleni véle, melly csupán a' mérték kedvéért szorult oda, elmaradjon. Vonúl elbúsúl, 's kimondhatatlanúl nem a' legkellemetesben hatnak egymás után a' fülre. Péter remete kitkit mulattatni fog. — Hunyadynak halálával a' kevés szamú magyar legendák szép társat nyertek. Révay könnyen folyó versü epigram ennél szerencsésb Hunyady László, Szüz Margit álma pedig méltán áll Hunyady halála mellett. Ki az? Czuczornak ezen költeménye a' nemzeti elmék' szüleményei legjelesebb sorában ragyogland.

Lukács Móricz, négy angolból forditott költeményt közöl. A' Rec. megvallja hogy az angol nyelvet nem érti, nem tudja, a' mi szükséges lenne ha összehasonlitást kivánna tenni az eredetivel. A' választás azonban helyes izlésre mutat, 's a' mi az előadást illeti, kétség kivül az elsőé a' dij, a' harmadik versezet kevesbé sükerült. Különben az ifjú fordítónak méltán kivánhatunk jó kedvet az új pályára.

Ha nem csalatkozunk Szontagh Gusztávval először jövünk össze a' zsebkönyv literaturában, hol pályakép czimü elbeszéllésével lép fel. A' munka jól átgondolt sok élet igazságokat foglal magában, 's úgy van előadva, hogy lehetlen nem kivánnunk bár mennél elébb, mennél többet nyújtson illy elbeszéllésekkel szükölködő literaturánknak. Ezen adományja felér vastag kötetekkel. Az élet bölcsességet vonzó köntösbe öltöztetni, minden esetre nagyobb mesterség, és több érdem mint szörszálhasogató elvont methaphysicai finomságokat, az eszmék' világában tartozókat összeférczelni. A' Styl nem dagályos, nem feszengő, de nem is alacsony, ment minden szárazságtól és a' jelenetek az élet' mindennapiságából vannak véve. Az elmondottak megérdemlik a' bővebb megfontolást, 's a' figyelmes olvasó meg nem fogja ezt tőlök tagadni. Mi részünkről ohajtanók hogy az ifjuság a' tulzó regények helyett ezen oktató józan elvekkel telt elbeszéllést olvasgassa.

Kilencz epigrammal gazdagitá a' szerb dalok, forditója Székács az Aurorát, részint görögből áttettekkel, részint eredetiekkel. Nekünk Tynichos, a' hajnal és éj végre a' helót leghatosbaknak tetszenek a' nélkül hogy a' többieket érdem nélkülieknek mondhatnók. Odajában, a' szerelem dalnokaihoz intézetben honfi érzetek nyilatkozvák.

Költemények' megbirálásában talán legnagyobb befolyása van a' biráló individualitásának, gondolkozása modjának, és lelkületének nem különben véralkatjának, melly érzelmei irányzatának kormányozója. Toth Lőrincznek lyrai emelkedésü munkai között (mellyek összesen hét versezetből állanak, a' Rec. leginkább illettek a' viszonlátás, a' csalóka távol és a' holt mátka, ez utóbbiban azonban a' sírpatak képpel meg nem egyezhet.

Kovács Pál ismeretes monorjában lép fel a' Román és nem Román czimü elbeszéllésben, az előadás könnyü, a' szeszély eleven 's így bizonyára felderitendi a' komolyabb idegzetü szép olvasónét is, habár a' szövevény nem uj.

Pintér Endre az utólsó orebitával ismerteti meg magát a' honi literatorok' körében. Tárgya hazánk' történeteinek nevezetes időszakából van szakasztva. Az előadás ment minden érzelgéstől, és ifju ábrándozástól, nyelve tiszta, képei jól rájzolvák. Az utósó orebita 's a' vak lantosnak alakja szép ügyességet sejtenek, mellyekből bizonyosan lehet remélleni hogy terjedelmesb feladást sem fog szerencsétlenül felfogni. A' haldokló orebitát az Aurora, legfestészibb képei közé méltán számithatni.

Vörösmarty hármas név alatt dolgozott, Holló, Csaba 's saját neve alájegyzésével. „A' holdhoz" mulattató enyelgés, a' hü leány, gyász és remény, egy képszoborra, szózat, emlékkönyvbe, mellyik jobb? a' szegény anya, Idához, mind magokon viselik a' költőnek, ki annyit nyujta a' hazának erejét és lelkét. A' szép füzérben, melly a' poësisnek külön némü virágait nyujtja a' Rec. előtt legdelibbeknek tetszenek a' leány, Idához 's a' remek szózat, mellyet mint kitünőt hogy mennél többek által megismertessék ide iktatunk.

Szózat.

Hazádnak rendületlenül
Légy híve, oh magyar;
Bölcsőd az 's majd sirod is,
Melly ápol 's eltakar.

A' nagy világon e' kivül
Nincsen számodra hely,
Áldjon vagy verjen sors keze,
Itt élned, halnod kell.

Ez a' föld, mellyen annyiszor
Apáid' vére folyt;
Ez, mellyhez minden szent nevet
Egy ezred év csatolt.

Itt küzdtenek honért a' hős
Árpádnak hadai.
Itt törtek össze rabigát
Hunyadnak karjai.

Szabadság! itten hordozák
Véres zászlóidat,
'S elhultanak legjobbjaink
A' hosszú harcz alatt.

És annyi balszerencse közt,
Olly sok viszály után
Megfogyva bár, de törve nem,
Él nemzet e' hazán.

'S népek' hazája, nagy világ!
Hozzád bátran kiált:
„Egy ezred évi szenvedés
Kér éltet vagy halált!"

Az nem lehet, hogy annyi sziv
Hiába onta vért,
'S keservben annyi hü kebel
Szakadt meg a' honért.

Az nem lehet, hogy ész, erő,
És olly szent akarat
Hiába sorvadozzanak
Egy átoksúly alatt.

Még jőni kell, még jőni fog
Egy jobb kor, melly után
Buzgó imádság epedez
Száz ezrek' ajakán.

Vagy jőni fog, ha jőni kell
A' nagyszerü halál,
Hol a' temetkezés fölött
Egy ország vérben áll.

'S a' sírt, hol nemzet sülyed el
Népek veszik körül,
'S az ember' millióinak
Szemében gyászköny ül.

Légy híve rendületlenül
Hazádnak, oh magyar,
Ez éltetőd 's ha elbukál,
Hantjával ez takar.

A' nagy világon e' kivül
Nincsen számodra hely;
Áldjon vagy verjen sors' keze
Itt élned, halnod kell.

Orlayban Vörösmartynak első elbeszéllését olly gyönyörrel fogja bizonyosan mindenki olvasni, a' millyennel azt a' Rec. olvasá. —

A' jelenetek meglepők, a' nyelv hatalmas 's a' leirás szabatos, szószaporitás nélkül érzelmeket festő 's nem lágy érzelgésbe merengő.

Schillernek lelkes fordítója, Szenvey a' neveztem német költőhőstől az Ideálokat 's a' vándort utánozhatlan szerencsével és kimeritéssel adja, epigramjai élesek 's korunkra alkalmazottak. Tanúságúl nem lesz felesleges egy párt ide iktatni:

Hajdan és most.

Hajdan erény vala élni hazának 's halni hazáért:
Élni hazában most, halva hazának, elég.

Zagyva.

Nincs szinház, sem ügyes szinjátszó, nemzeti mondják.
Szinház a' haza, szint játszik a' zagyva lakos.

Az uracs.

A' bakon ül az uracs, lovait futtatja vitézül.
Elhiszi most az okos, hogy hivatása: kocsis.

Honi Bőség.

Van, haza, dús legelőd, iparágod, marhatenyésztés;
Nincs föld, mellynek több czimeres ökre legyen.

A' magyar.

Miglen imádta Hadúrt, hősnép vala, fegyvere villám;
Most szelid istene van 's im pulya, gyáva, kevély.

Nagy Ignácznak mind a' három epigrammja eléggé ostorozza gyávaságunkat, 's ha epigrammok képesek lennének hazafiságot serkenteni, úgy az Aurorába gyültek sok jót szülendenének.

Verhovinában Gaal ügyesen regélt, szinezete eleven, 's nyelve könnyü folyású.

A' hattyúdal meleg és erőtetés nélkül van adva.

Makáry' pályaképebe több világosságot kivánna Rec. Különös ezen költőnel, látszik hogy a' nyelv hatalmában van, de eddig ismeretes költeményeiben kevés könnyen érthetőre, melly magát könyüsége által ajánlaná, akadtunk. Bizonyos homály, 's feszesség ömlik el munkáin. Valóban ollyannak tetszenek, mint a' kegyetlenül befüzött szépleány, kinek mozdúlata korlátozva van.

Fáy András külföldiek czimü két felvonásos vigjátékkal gazdagitá az Aurorát, 's a' neologismust szinte mint a' külföld' imádóit vitézül sujtogatja. A' darab szinpadon sem maradna hatástalan. Fáynak legszebb irói tulajdonaihoz tartozik azon könnyüdség mellyel valamelly felfogott tárgyát czéljához visz, characterei nemzeti polgári életünket ügyesen festik. Rajzolatja annyira határos a' valódisággal, hogy senki sem tartja költeménynek. — Különös ügyességgel van festve a' kapitány, minden literaturai simúlástól menten, vitézül támadja meg az előtte uj szavakat, 's e mellett szerelme olly természetesen, olly együgyüen fejlik ki, hogy alig van lyánka, ki neki örömmel nem nyújtaná kezét. Hasonlóképen kellemes benyomást tesz Gedey, kiben minden Gallo vagy Anglomania nem vala képes elfojtani a' honfiságot, 's mihelyt ihletésre talált ez minden erejével kitört.

(Vége következik.)

LITERATURAI VILÁG.

A' franczia folyóiratok' száma különféle időkörökben. A' Parisban megjelenők közül 1789ben 5,010,000 példány osztatott ki, azokból pedig mellyek az ország' más városaiban jelentek meg 272,500, a' külföldiekből 2,556,500 's igy mindössze 7,839,000 lap.

A' consulság alatt a' második időkörben a' bilyegdij, legszállítatott és ekkor Parisban 8,650,000, a' Departamentomokban pedig 450,000, mindössze 9,100,000 példány adatott ki.

1812ben Napoleonnak császársága alatt Parisban 8,650,000, a' Departamentomokban 1,101,725, mind össze 11,188,775 példány nyomatott. 1827ben egyedül Párisban 13,827,300 a' Departamentomokban 2,462,375, 's együtt 16,289,675 példányra ment.

A' bilyegdij felemelésének időköre az 1828, — 1830ig tartott, ezen évek alatt Mart. 15én 1827ben hozott törvény teljes hatásában volt. — Parisban 1830ban 25,058,080 példány jött az olvosó közönségnek kezébe, a' Departamentomokban 243,920, mind össze 25,302,000 mindennémü folyóiratok és 2,808,460 lap.

A' juliusi zendülés, 's a' bilyegdij leszállitása óta 1834ben az újságoknak száma 36,885,040 példányra emelkedett, 's a' többi időszaki iratoká 5,958,080re.

Franciaországban a' nyilvános oktatásra ügyelő ministerium, most azzal foglalatoskodik, hogy minden faluban czélirányos könyvtárt, mellyben szorgalmi, erkölcsi, 's vallásos munkák gyüjtessenek, állitsanak. Az egész 1—1 ¼ millio francba fogna kerülni, az illy intézeteknek kétségen túl hatalmas befolyása leendhetne az erkölcsiség' javúlására. Kelleuek e' nálunk könyvtárak?

Hollandiában a' magasb oktatás szellemét változtató törvényeket, és a' három egyetem közül egynek eltörlését kivánja a' nemzet.

A' múlt évben Kovacsóczy által hirdetett nemzetek' története tára, most kerül sajtó alá, Anglia, történetei kezdik meg az egészet. Nem alaptalan kilátása van az emlitett irónak, a' szépnem Társalkodási tárának megindithátására a' miről bővebb jelentés el nem marad. 'S igy a' ki sokat akar minden csekélyebb készültsége mellett is tesz legalább valamit.

—o—

JELENTÉS.

A' tetemes költségek, mellyeket egy folyóirat' kiadása kiván, 's e' mellett nem a' legfényesebb részvét, arra birták a' Szerkesztőséget, hogy a' literaturai lapokból hetenkint csak felévet adjon — azonban a' sürü nyomtatás által első tekintetre látni fogja az olvasó, hogy czak a' papirosban 's nem a' nyomtatott tárgy mennyiségében veszt. — Iparkodni fog a' kiadó szerkesztőség, hogy érdekes 's jól kidolgozott tárgyak által a' közönség figyelmét felgerjessze, megszerezze 's a' megszerzettnek birtokában maradhasson. A' hibázó lapok gyorsan kifognak pótoltatni.

A' SZEMLÉLŐ SZERKESZTŐSÉGE.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

2ik Szám. KASSÁN, Januar' 13án 1837.

Harag és párt nélkül.

KÖNYVISMERTETÉS.

Aurora hazai Almanach. Alapitá Kisfaludi Károly. Folytatja Bajza 1837. *Budán a' magyar királyi egyetemnél l.* 404 16*rét.*

(Vége.)

Erdélyi János, négy meleg szívből ömlő meleg dalt nyújta, 's mindenike hivatásának bizonyiteka. Az álomba uhlandi szellem él, 's szép könnyűség. A' csónakos' első strophája gyönyörü képet nyújt:

Ki csónakázik ollykoron
Az estve fényiben?
Lenéz a' vízre 's más eget
Lát habja tükriben.
Mint angyal ő, mint mennylakó.
Két ég között röpül,
Fenn és alatt csillagsereg
Ragyogja őt körül.

A' második stropha Cervantes szerelem hajósára emtékeztetett, melly igy kezdődik:

Marinero say de amor
Y ensul pielago profundo
Navego sin esperanza
De legar à puerto alcuno.

Első két költeményénel kevesebb hatásúnak tetszett a' harmadik 's nevezetesen ezen két sora:

Majd rólam is dalol a' párka egykoron
'S örökre hervadok halotti álmokon.

A' párkák énekészi tulajdona, eddig ismeretlen volt a' Rec. előtt, 's az álmokon hihetőleg egyedül a' rím kedvéért van álmokban helyett téve. A' csalódás vegső szakasszáig édesen ömlik, hanem megszakasztja ezt azt aeol hárfáának kellemetlen megszakasztása.

Bajza csak négy versezettel diszité ez évi Aurorát — a' kérdés itt nem lehetven a' mennyiségről, hanem a' jóságról, legjobbaknak valja a' Rec. az ősz dalt, és a' jó északát. Azonban a' többi kettőben is megismerhető szelleme.

Vajda mint tavaly ismét új körbe vezeti olvasóit. A' Japáni világot szeretné megismertetni, de az ottani szokásoknak, és életnek kevésb sajátságait rajzolja, mint a' feszitett figyelmü olvasó várja, az egész, közönséges házassággal végződik, miután a' tengert helyes leirásban láttuk zajongani, Don Garciast bőkezűnek lenni, a' Kubót és Dairit vért ontani, a' tömlöcztartót nőjével együtt a' boristennek áldozni, a' csodálatosan megmentett Yoridalát, kinek nevet viseli az elbeszélés, Don Garcias hütvösé vélé 's keresztény lenni. Az előadás eleven, a' szinezet tiszta, 's az olvasó vagy szép olvasóné nem tarthat attól, hogy ezer darabnál lepi meg az álom.

Időszakok és koszorúk Toldytól (Schedel) kit korunk legjelesb 's legsimább prozaikusai közé meltán számithatunk. Kazinczy emlékének emel hála tiszteletet, érdemeit előszámlálván. Midőn Kazinczy nevét leirom, keserü bánat lepi el lelkemet. Az úttörőnek, mint Schedel nevezi, hamvait nem borítja márvány, 's a' jövőnek nem hirdeti emlék. Ő ki a' nemzetnek nyelvet ada, nem tiszteltetik a' nemzet' legcsekélyebb hálajelével. Hanyagság e ez, vagy az érdemnek el nem ismerése. Ha Kisfaludy, ha Virág és Csokonay örökitettek, meltán 's legnagyobb joggal kivánhatni, hogy ősz elhúnytnak is tétessék meg ezen tisztelet, mellyre ő mindeneknel érdemesb. Életét 's vagyonát feláldozá a' literaturáért, 's mit áldozott neki a' nemzet? Pirulnunk kell egykoron az ivadék előtt, ha mi kortársai, a' nagynak dicsőitésére lépést nem teendünk. — Versengve iparkodik a' külföld jelesbjeit tisztelni, 's mi hátra akarunk maradni? A' korszellem szóllit, int a' tisztelet, 's ön becsületünk parancsolja: tiszteljük Kazinczyt. Ott áll a' nemzeti Academia, legyen tereme egyszersmind tudósaink' Pantheona. Van Ferenczynek, vésője, szép márványunkból elővarázsolja elholt tudósainknak szobrait, 's ezek ékesitsék az ország' láttára a' nemzet legnagyobb kincsének nyelve őrjeinek gyülhelyét.

Ez azonban nem elég. Bajza az Aurora kiadója, 's simúltabb müvész mint kritikus lépjen fel társaival Schedel és Vörösmartyval szollitsák fel a' nemzetet, 's ha a' nemzet késedelmeskedik az elősegéllésben, úgy —

Igy befejezők Aurora biralatát. A' legélénkebb és legválogatottabb különnemüség a' legkényesb olvasó izletének is fog vagy egyet vagy mást nyújtani — csak azoknak nem, kik a' külföld bálványzásától elvakítva, nem igen ügyelnek a' honi elmék' termékeire mély bölcseségükben, vagy antipathiajukban magokat meggyőződve tartván, hogy csak a' külföld nyújthat koszorúra érdemest.

A' nyomtatás annyira hibátlan, hogy a' könyvben kijegyzetteken kivül csupán egyet lelénk a' 320ik lapnak 21. sorában.

Mindent harag és párt nélkül, ekkor meglesz suum cuique.

ELMEFUTTATÁS A' KRITIKÁRÓL.

Ma az egész világ a' kritikának adja magát, nem fogja tehát a' szerkesztő úr rossz néven venni, ha kritikának szentelt lapjaiban némelly gondolatimat e' tárgyról közlendem.

A' kritika szószerinti értelme magyarúl annyiba vétetik mint műbíró, könyvbíró; bírálás tehát a' kritikus első 's elkerülhetlen kötelessége. A' kritikusnak fel kell fedezni a' rosszat, a' tévelyedéseket megigazitani, a' hibákat kimutatni, a' jót kijelelni, de ezt csendes vérűséggel, legyen a' kritikus józan közbenjáró az olvasó közönség és az iró között. De hogy ezen tisztjeinek megfelelhessen, en részemről azt kivánnám, hogy lapjaink az eddigi bírálás módjától eltávozván, átaljában csak magokat megnevezők' birálatit fogadnák el. Ez a' kritika' becsét szembetünőképpen emelné, a' publicum, és az iró is tudná kivel van dolga, 's még egyet lehetne elérni, a' magát nevező bíró talán elkerülne némi kézzel fogható nyerseségeket, mellyeket literaturánkban fájdalommal láttam feltünedezni, 's ohajtanám jövendőben ne találtatnának, 's bár ne mutatkoz ak volna.

Én literator nem vagyok, hanem minden megjelenő magyar könyveknek szorgalmas olvasója, 's falusi lakomban tanúja annak, mint bosszonkodnak a' falusi olvasó közönségek is azon méltatlanságok fölött, mellyeket az irók, kiknek a' nép választottjainak, oktatóinak 's vezetőinek kellene lenni, egymáson kimélletlenséggel elkövetnek.

Ma a' mint értekezésem kezdetén mondám, minden bírál, mert vagy álnév, vagy számok, vagy más jegyek alá rejtezik, a' bíró, mellyeket kénye szerint változtathat, az az ha valakit letett, odább áll, 's ezt annyival könnyebben gyakorolhatja, mivel a' könyvbírálás szabadalmas foglalatosság, minden elővisgálás nélkül meg lehet bár kit támadni 's a' kritikai pályára fellépni, lenne csak a' jövendő mű- vagy könyvbíró rigorosum alá vetve, valjon pezsgenének e úgy, a' mint mostanában. Meg a' lapok a' sajtó alatt nyögnek, már két vagy három bíró, dicséretre vagy az ellenkezőre otthon tollát hegyesiti, és a' ki vagy az egyikben, vagy a' másikban, a' másikat felülmúlja, az a' nagyobb kritikus. A' kritikus pedig bíró, a' bíró pedig az igazság kiszolgáltatója. Már micsoda

kezessége van akár a' közönségnek, akár az írónak, hogy a' névtelen valaki igazságot szolgáltat ki, igen, honnét lehet tudni, hogy nem maga e' saját munkájának fennen magasztaló bírája, vagy nem személyes ellensége e, a' legyalázott munka írójának. Ha a' névtelenség tovább is divatban marad, úgy minden helytelenségek' pályája is fennmarad. Legszebb nyilván fellépni a' verőczére, szemet szem, homlokot homlok elébe állítani, megmondani barátom ez nem jól van, és ennek így kellett volna lenni, vagy ez helyes mert —

Midőn én az anonymitást elhárítatni kívánnám, felette jól tudom, hogy még nem volnának a' birálati visszaélések' eltörölve, hijában az ember a' világon nem marad ment a' gyöngeségektől 's töredékenységtől, de még is az okos, a' két rosz közül a' kissebbet választja.

Bajza azon alapot állitá fel, a' literatura' köztársaságában nincs rang, nincs méltóság, és igaza van. A' munka határozza az író rangját és méltóságát, de még is ámbár nálunk még csak a' közép osztály mutat elő írókat, megeshetnék, hogy ennek vagy annannak a' méltóságnak munkájáról vagy egészen elhallgatnák, vagy az igaz itéletet egyenesen ki nem mondanák a' kritikusok, mely tiszteletből a' hatalmas czím előtt, mintha annak okvetetlenül a' lelki képességekre is ki kellene terjedni. A' ki illy tekintetből nem meri az igazat megmondani, az vegyen búcsút a' kritikától.

Midőn azt mondom, hogy a' kritikus magát nevezze, azt értem, hogy ha nevét nem jegyzi is a' bírálat alá, legalább olly jegyekkel éljen, mellyek a' közönség előtt ismeretesek, csak azon esetbe nézem eltűrhetőnek az ellenkezőt, ha censura tilalom vetne gátot.

Ha a' kritikus kötelességeinek megvisgálásába 's előterjesztésébe akarnek bocsátkozni, úgy a' literaturai lapok' köre szűk lenne, erről egesz könyveket lehet irni, de azt hiszem, midőn azt mondám, hogy a' kritikus, mü vagy könyvbíró, akkor mindent megmondottam, az az: mind azon tulajdonokat megkivánom tőle, mellyeket a' bírótól lehet követelni, úgy mint elegendő elkeszültséget a' felvett tárgynak ismeretét mind ki, mind beható tekintetben, végre pártatlanságot, a' mi ugyan egy azzál, a' mit a' literaturai lapok homlokukon viselnek, harag és párt nélküliséget. Hanem ez ám a' bökkenő.

(Vége következik.)

NYELVÉSZET.

Urfiaktól.

Ezen rovatunkat — magyarúl: rubricánkat — némi hibásan iratő szavak iránti nézeteinken fölül, olyan szükséges szónyomozások es lehozások fogják koronként betőlteni, melyek egyes vóltuk miatt nyelvtudományba nem mehetvén, csak terjedelmes philologus könyvnek lehetnének különben tárgyai. Igen czélszerűleg adott helyet az ilyes szóbírálatoknak az „Athenaeum is — tudván, hogy az egyes észrevételek, ha alaposak, az olvasóra nézve, bármi hoszadalmas értekezésnél is elénkebb benyomás, 's jótékonyabb sükerrel bírhatnák. Czélunk, ha az igazság' felmuttatása részünkről meegkivánná, 's épen azért mivel használni akarunk, bőcsület' és illedelem' korlátai között, harag és párt nélkül, pört is támasztanunk; — 's ezt annál tüzesebbet, minel hevesebben támadtatunk-meg az ellenféltől. Névszerint is megnevezendjük a' bena szülöttek' nemzőit — íróinknak leginkább főbbjei' elevene körül járandók — annál tetemesbnek tartván a' bakot, mennel ügyesebb czelvadász által lövetik az. 'S koránt sem rágalmazásbul teszszük ezt: hanem mivel, kivált kétes esetekben, a' nevén szólítatandónak leginkább érdekében felveendik, benünket felelet' útján értelmesítni az ellenkező — 's meggyőzni igazsága felől. Mi ugyan csak úrfiak vagyunk: de munkás es szereny úrfiak — és így különczök is, még abban is kölönczök, hogy még úrfi társaink' nagy része, vagy hortyogva aluszsza át legszebb napjait a' kereveten, vagy maga mit sem tanúltva kutyáját tanogatja szolgálatra: mi addig könyv mellett éjszakázva, tanúlunk és tanácsolunk, irunk és iratunk, súrolunk súroltatunk — szóval, a' honi haladást, mint úrfiakhoz illik, előmozdatni (tehetségünkhöz képest) törekedvék, másutt más szerével, itt bírálgatók, literaturánkat figyelmes szemmel tartjuk.

I.

BENEM. HOZÁM. TŐLEM. RÓLAM. VELEM.

BenNe millyen úri, milly szelíd a' nép!

Czuczor Auror. 1837.

Ezen szavak sokak által így iratnak: BENnEM, HOZzÁM, TŐLJEM, RÓLJAM, VELJEM: de hibásan. Mert mindenikben csak az M az első szemelyt, az az én-t jelentő rag, a' gyökök pedig ezek: BEN, HOZ, TŐL, RÓL, VEL, — 's az M előtt álló *a* vagy *e* hangzó csak azért tétetik közbe, mivel a' nevezték gyökök társhangzókba végződvén, nélküle kellemetlenül hangzanának. E' szerint csak EM vagy AM járulván a' kérdéses utószavakhoz, meg nem foghatjuk, hol vehesse magát benök a' két N', két Z', és két L' egyike! Az adatik talán okúl, hogy a' BAN BEN hajdanta hibásan két N-vel iratott; vagy hogy Debreczen' táján az N-et a' szó végén még most is kettősen hangoztatják? Ez a' nyelvszokás' bűne vólt hajdanában: azonban, miután már ma a' helyesírás' kétes helyeit mint illik és kell, egyedül a' szónyomozás döntheti-el, nyomja meg miattunk, kinek úgy tetszik beszédében az N, Z. és L hangokat: de a' józan okosság' gyalázatára: BENnEM-et, HOZzÁM-ot, TŐLJEM-et, RÓLJAM-ot, VELJEM-et ne írjon — megkívánjuk!

II.

ÚCZA.

Ezen szónak a' fölötte tétetett vitatások sem valódi alakját, sem illető jogát tökélyesen meg nem adák. Vannak kik: ÚT-SZÁt, többen, kik: ÚT-CZÁ-t írnak: az egy Bajzára emlékezünk, ki néhol, nem tudjuk tévedésből-e vagy készakartan, Ú-CZÁ-t is írt. Sőt az sem újság, hogy magányos szóviták közt még jelenleg is tót eredetűnek állíttatik. Terjünk csak keletre, folyamodvák a' zsidó rokon nyelvhez, nem fognánk-e eligazodni? ú. m. (chúcz) zsidó szónak első jelentése *kün*, *künt*, a' mi *ott kün* van; második: *ucza* házakelőtti tér. De azt vethetnék ellene; honnan végső *a* hangja, hogy' maradhat-el az c első (chet) betü? Az *a* hang nem egyeb itt mint a' tónus nélküli zsidó heparagogicum mely név, névmás, és ige mellé járul, 's hármas jelentésü: az ige mellett cselekedetre törekvést jelent, a' név, és névmás mellett pedig néha hely felé mozdulást fejez ki, néha pedig pusztán kimutató ereje van. Mi a' zsidó (he) betűt illeti: jegy nélkül állván, mindig quiescens (hang nélküli) 's így könnyen elmaradható. Sőt a' zsidó nyelv' természete szerint a' zsidó *a* hangban nyugodván, gyakran (aleph-vé) változik-át. A' (chet) pedig aphaeresis által vettetett-el, mint különben is a' kimondásra nehez torokbetű. Ezekből indúlva, szerintünk, nem ÚT-SZA-t, ÚT-CZA-t (mintha kicsinyítője lenne az útnak) hanem ÚCZA-t tanácsos írni — 's inkább állíthatni, hogy apáink magukkal hozták keletről, hogy sem a' tót olica-ból származtassák. —

III.

BACSÓ.

Nem helyéntúli ezen szónak eredetiségét megvítatni, részint, hogy a' tót baca szóvali hasonlósága miatt, költsönöztetettnek ne nyilvánítassék; részint, határoztatott jelentése' tekintetéből. Értjük ez alatt a' juhok' fő őrjét, a' számadót; faja a' juhásznak, fajtársa bojtárnak. De az a' kérdés: honnan mutatjuk-meg eredetiségét? Szerintünk a' zsidónak öszvetétetett (baczón)-jából indúlhatni-ki czélszerűleg. Állatórészei ennek: (czón(-apró barom, juh, kecske (eth) előljáró; - ban ben, on en, ra re, val vel; és az ízelő (articulus) (hal) mely a' többek közt a' beth után kiesik, 's csak magánhangzója marad-meg. Ezek szerint BACZÓN jelenti azt ki a' juhok fölött van, a' juhok' őrét. Az sincs állításunk ellen: hogy a' (czade) cs-vé változott: mert rokon kiejtésüek; a' vég N betü pedig lágy kiejtése miatt enyészhet-el.

(Folytatása következik.)

LITERATURAI VILÁG.

Előttem van egy hirdetés, melyben Dr. Schedel Ferencz és Vörösmarty Mihály urak egy uj tudományos hirlap' kiadatásáról. A' hirlap: Athenaeum, társa pedig Figyelmező czimet viselend, ha megindulhatand. *)

Minden jó lelkü magyar szivből örül az ily szemlátomásti nagy haladásnak, örülök tehát én is. Azonban bizonyos aggodalom fogott engem el, hogy oly sok mindenféle lelki táplálék igértetik benne, 's hogy majd szerkesztő urak más fontosabb kötelességeik miatt nem nyujthatják mind azt, mit igérnek. Régi magyar közmondás: A' ki sokat igér, keveset ad; ímez éppen oly régi közmondat: a' mely tyúk sokat kodácsol, keveset tojik. Ohajtom, 's igazán ohajtom, hogy e' közmondásokjtt roszul legyenek alkalmazva.

E' hasznos tervről semmit sem tudtam míg a' hirdetés meg nem jelent, noha Pesten lakom, különben a' tisztelt szerkesztő uraknak, némely barátságos tanácscsal szivesen szolgáltam volna. Egyébiránt most is szivesen teszem, ha ők is ugy fogadják, vagy ha nem fogadják is; mert tanácsolni vagy valamely észrevételt tenni szabad, akár fogadtatik el, akár nem. Tanácsom, 's megjegyzéseim tehát ezekből állnak:

Először, az Athenaeum szót valamely magyarral kellene fölváltani; mert az ily idegen nevü folyóiratok hazánkban nem legjobb sükert igérnek; példa az erdélyi muzeum, a' muzarion, a' felső magyarországi Minerva, a' bécsi magyar kurir az Uránia, 's talán-talán az Aurora is. Igaz, hogy sok függ a' derék szerkesztőktül. De azért is tanácsos volna e' görög-latán czim helyett magyart választani, mivel talán némely törzsökös magyar megbotránkozik benne, mondván: Hát a' tudós társaság' titoknoka, — ki az általa kiadott, de sajnalkodására a' nemzetnek már megszünt orvosi tárában oly sok uj magyar szót alkatott, — 's a' nyelvtudományi osztálybeli első rendes tag, nem tudnak egy czélszerü magyar nevet kigondolni czimül?

Másodszor, a' magyarázó czimet is: Tudományok' és szépmüvészetek' tára. jó lenne megváltoztatni, mert ezen mi kritikus korunkban a' tudósnak látszani akaró ember mindenben megbotránkozik. Ugyanis már többen mondották, hogy a' tudomány 's szépmüvészet, nem látható testi dolog, nem valami markolható, hogy azt házi bútorok 's más dolgok gyanánt raktárba lehetne tömni. Igaz, ezt nem kellene oly szorosan venni!

Harmadszor, a' két hirlap czime talán nincs elég szabatosan meghatározvá, 's egymástól elkülönözve; mert az egyetemes literatura' körébe tartoznak az Athenaeum, a' tudományok 's a' szép müvészetek; 's tekintsük bár az Athenaeum tárgyait rendre, mind a' literaturához tartozik: p. o. Philosophia, psychologia, nyelvtudomány, országesméret, történet, szellemi mozgások, természettudomány, mathematikai és mechanicai tanitmányok, költői és szónoki müvek. Minden tudomány nem magában hordozza a' literaturát: viszont a' literatura minden tudománynemet magában foglal. —

Negyedszer, kár volt e' hirlap' megindítását még legalább egy évig nem halasztani; mivel már is azt rebesgetik az emberek, hogy a' szerkesztő urak czélja: Munkácsit Rotkrepfet, és Kovácsóczyt megbuktatni azért, hogy lapjaikban szólni mertek, 's főkép, hogy másokat szólni engedtek szerkesztő társuk Bajza ellen. Én azonban ezt nem hiszem, 's ily érdemes iró emberekről föl nem tehetem, hogy boszuvágyból ilyesmit miveljenek; hogyan is? hiszen ez rút alávalóság és czudarság leendene. Ha talán emberi gyarlóságból — mert hiában, a' tudós társaság rendes tagjai is csak emberek — egy kis harag támadt bennök, az egy év alatt kialudt volna talán, 's a' szerkesztő urak ily gyanuba nem esnek vala. Igaz, hogy egy egész év alatt — ha e' hirlap most meg nem inditatik. — sok szépet és jót vesztett volna a' nemzet; egyébiránt, ha azon tűzzel nem birtak volna, mely őket arra hevité, hogy a' nemzetnek minél előbb, 's minél többet használjanak: addig a' tudománytárba önthették volna önhaszon nelküli, 's csupán tiszta hazafiságtól és az emberiség iránt viseltető szeretettől érlelt tudományukat.

Ugy sem ártana, a' sok kivonat és forditás közé életet is lehelni.

Ötödször, némelyek azt tartják, hogy a' szerkesztő urak nem fognak mind a' két köteleségöknek pontosan ugy a' mint kivántatik, — megfelelhetni. 'S ezt onnét akarják következtetni, mivel mind a' két szerkesztető, sőt még a' segéd szerkesztő is tudós társasági rendes tag; a' rendes tagok kötelességéről pedig az „Évkönyv" első kötetének 113 lapján a' rendszabások közt ezt olvashatni: „17. A' rendes tagok kötelességöknek ismerik a' Társaság' tekintetét, méltóságát, teljes erejekkel, 's munkásságokkal fentartani, dolgaikban szorgalommal és híven eljárni, a' nemzet' várakozásának minél inkább megfelelni, hogy mind a' nemzeti nyelv kimiveltessék, mind a' tudományok és müvészségek a' haza lakosai között könnyebben elterjedhessenek." A' titoknok kötelességéről a' rendszabási pont igy szól még különösen: „19. A' Társaság' Titoknoka az igazgató tanács és a' tudós Társaság jegyzőkönyveit szerkeszteti, dolgaikat előterjeszti, levelezéseiket viszi 's felvigyáz, hogy a' segédjegyző és a' leirók kötelessége kben eljárjanak." De ha már a' tudós társasági tagok elhatározták magokban egy hirlap' kiadását, a' szerkesztését oly három rendes — vagy akár rendetlen — tagnak kellene átengedniök, kik még fizetést nem huznak; mert ezen három fizetéses rendes tag, vagy is tulajdonképpen két rendes tag mindegyik, ötszáz ezüst, a' titoknok nyolczszáz ezüst forintért sokkal több munkával tartozik a' Társaság' méltóságának és tekintetének fentartására, mint azok kik még fizetést nem húznak. Annál is inkább, hogy munkálkodásuk lelkismeretes, mint a' hirdetésben olvashatni. Azt nem teszem föl róluk, hogy pénzszomjtul ösztönöztetve határozák el magokban e' hirlap' kiadatását. Ők hárman a' tudós társaságnak mintegy főrepraesentansait, 's mint az egész magyar literatura' dictatorait, úgy nézik magokat, tehát legalább is oly bölcseknek kell lenniök, — sokkal későbben élvén 's minden tudományt készen magokévá tehetvén — milyenek valának Diogenes és Sokrates; pedig fogadom, hogy azoknak kettőjöknek együtt sem volt ötszáz ezüst forintnyi évi bérök. Ha tehát a' szerkesztő urak oly philosophusok, oly tudósak, oly bölcsek, mint ama két görög — de hogyan is nem volnának, hiszen a' hirlap' czimeből is a' görög szellem tünik ki: — úgy könnyen beérik évenkint az ötszáz ezüst forintrl 's mellékes jövedelmeikkel; sőt még marad is fön hasznos intézetekre. Az általuk kiadandott hirlapot tehát a' nemzeti jólét' előmozditása tekintetéből 's az emberiség' boldogságáért égő szeretetből ingyen adhatnák ki, a' nyomtatási költségeket vonván csak le belőle.

Hatodszor, a' hirdetés vége felé ez áll: „voltak mindig, 's mig emberek maradunk, lesznek olly könyvek, mellyekről harag nélkül sem szólhatni." Nem! drága szerkesztő urak, nem! Mivelt embernek nem szabad haragudnia. Egy könyvre, egy lélektelen papirostömegre haragudni, mely tudtán kivül létez, igen nevetséges dolog lenne. En megyek az utczán, 's utamban p. o. egy kevés sár van; ugyan mért haragudjam arra a' kis sárra? hiszen az nem tudja hogy van, hogy egy pár óra előtt csak por vala, s most miután a' jótékony esőcsöppek ráhultak, sárrá változott! Ha én erre a' kis sárra haragudnám, szörnyü ostoba volnék. Vagy a' kertben látok egy szál gazt; ugyan haragudjam e rá? Nem! mert az nem oka, hogy ott nőt. Az a' kis gaz a' természet' nagy országában 's az istennek bámulandó rendszerében azon könyvel együtt, melyre kegyetek haragudni akarnak, szükséges az egészhöz; 's ha én és kegyetek nem tudjuk is azok' hasznát: az alkotó tudja miért engedé azokat lenni. Ne! ne haragudjanak kegyetek, atyám-

*) Már szerencsésen meg is indult. Ezen czik elkésett. Red.

fiai, egy élet-nélküli könyvre, — melly az egész természet lánczába tartozik; — mivel fölvilágosodott emberhöz nem illik ily csekélységért haragudni; nem illő indulatoskodni. Irónak, ki másokat mivelni 's tanitani akar, tiltatik haragudni. Ugyan is ha csupán az élettelen könyvre volna valaki képes haragudni, az észhiányt árulna el; ha ki pedig magára a' szerzőre háromoltatná haragját, azért hogy az silány könyvet irt, az az olyat irt, milyet tudott: az azt bizonyitaná be, hogy e' tizenkilenczedik században türelmetlen, intoleráns, azaz, hogy a' sötétebb századbeli barbarus fanatikusok közé tartozik. De megvagyok győződve, hogy a' szerkesztő urak sem haragusznak; ez csak egy kis magyar szalmalob, egy kis meggondolatlanság. Ha már ily valamire haragudhatni: némelyek allitása szerint, 's mint a' Tudományos Gyüjtemény egyik kötete is bizonyitja, legméltóbb volna a' „Zsiványokra" haragudni; de én részemről tiszta emberszeretetből még azokra sem haragszom, hanem inkább sajnálkodom rajtok. Ugyan van e oly együgyü iró ember, ki azt hitethetné el magával, hogy valamely silány vagy hitvány munkát, szerzője készakarva irt oly silánynak? Kiki úgy ir, mint tud. Valyon haragszik e Rotteck, vagy haragusznak e Tacitus', Gibbon', Robertson' porai a' szerkesztő társra, a' történeti osztály' rendes, azon felül fizetéses tagjára azért, hogy ez, az ő történeteikhöz hasonlót nem irt, vagy hogy e' nemben úgyszólván még szinte semmit sem irt? 's azokéhoz hasonlót soha sem is iraud, főkép ha journalistává lesz. Haragusznak e, 's valyon haragudhatnak e Shakespear' hamvai azért, hogy Vörösmarty oly drámákat nem irt és sohasem is iraud, (főkép mivel most már újságiróvá lett) milyeneket ama hamvak, mig bennök lélek lakék? Vagy fognak e a' szerkesztő urak az egész emberiségre haragudni azért, hogy mióta Shakespear meghalt, t. i. egy pár század alatt, nem tuda oly müveket teremteni, milyenek azéi? Számithatlanok a' tökélyi lépcsők a' nagy természetben. Az alsó lépcsőkre nem kell haragudni a' felsők miatt; mivel ezek, amazok nélkül nem volnának. Mily végetlen nagy köz van a' Krakkóban nyomatott legelső magyar kalendáriom és Jean Jacques' társasági kötése között; de azért haragudjam e amazra? Minden silány könyvet türjünk el békével, csak azt ne, melyben az embertárs akarva sértetik, melyben az igazság elcsavartatik, melyben a' jog és morály kicsúfoltatik, az embereknek legszentebb, legdrágább kincse nevetség' tárgyavá tétetik. 'S ez, a' Kritikai Lapokban történik! De még erre se haragudjunk azért, kiadójukra se; mert ő erőtlenségében nem tudja mit cselekszik; azt hiszi a' jámbor, hogy legjobbat mivel.

Hetedszer, ha még e' hirdesésekből egy küldemény vagyon, jó lenne belőlük előbb e' sorokat kitörölni mielőtt elküldöztetnek: „a' lelkességet — erőt, és alapos ipart pártosan nem védeni, vétek." A' lelkességet, erőt és alapos ipart sem pártosan, sem pártatlanul nem igen szükséges védeni; 's ha csakugyan szükséges: azokat csak szinte lelkesek, erősek, 's a' jognak, a' morálnak és igazságnak állhatatos bajnokai fogják sükeresen védhetni. Nevetséges olyanokat predikalni, azt tanitani, mit maga a' predikátor és tanitó nem tart meg. — Végső javaslatom az volna, hogy a' szerkesztő urak hagynának fel szándékokkal mert majd az erők szétszakgatása és pártok miatt a' tudós társaság tekintete megcsökken. 'S higyék el nekem kegyetek, hogy e' hirlap kiadása helyett társasági kötelességöknek lelkesen megfelelve, a' társaság méltóságát fentartva, többet használnak mind magoknak mind a' nemzetnek. A' mely hazában mindenki tudja 's hiven teljesiti kötelességét, boldog az. A' magára felvállalt kötelességnek lelkesen meg nem felelni, a' fölvett jutalombért minden erővel és iparral meg nem szolgálni 's érdemelni, vétek.

Staucsics.

Nagy figyelmet gerjeszt a' régi keleti nyelvek' visgálóinál Williams John úrnak Londonban megjelent munkája, ily czim alatt: „An essay on the hieroglyphic of the Egyptians."

Londonban Maude Tamásnak „The schoolbay" (az iskolás gyermek) czimű epicus-humoristicus költeménye nagy figyelmet gerjesztett, a' hirlapok rakvák magasztalatokkal, és telvék mutatványokkal.

TÖRVÉNYTUDOMÁNYI JELENTÉS.

Az 183⅞ik évi törvényczikkelyek' szakaszaiban előforduló szóknak és tárgyaknak betü rendeni könnyü feltalálására utasító czimü, minden köz tisztviselőknek, bíráknak, ügyészeknek, földesuraknak, 's azok tisztjeinek, törvénytanulóknak, és jobbágy községeknek igen hasznos munka már megjelenvén, 1 for. pengő pénzben az e' végre megkért alább tisztelt uraknál a' következő helyeken megszerezhető. Abauj vármegyében, Forrói tisztartó Demetzky Ferencz. — Baranya vármegy. főszolgabíró Pákozdy 'Sigmond. — Debreczenben ügyvéd Lengyel János. — Egerben, uradalmi inspector id. Haraszty György, és kulcsár Sebők Antal. — Eperjesen ügyvéd Kohányi Imre. — Gyöngyösön uradalmi ügyész Harmos János. — Győr vármegy. tiszti főügyész Hollósy János. — Heves vármegy. megyei főpénztárnok Kanyó Gábor. — Kassán táblabíró Demetzky Lajos. — Makón tisztartó Bárány Jó'sef. — Miskolczon az alólirt kiadónál 's tanácsbeli Dudok Jósef, és könyváros Demuth Jósef. — Nógrád vármegy. uradalmi ügyész Koós Miklós. — Pesten könyváros Heckenast Gusztáv. — Rozsnyón kir. ügyész Derekassy Gáspár. — Szabolcs vármegy. polgári tisztartó Pintér Ignácz, szentmihályi számtartó Thúry György, és B. újvárosi kasznár Haraszty László. — Torontál vármegy. uradalmi ügyész Bárány Antal, és megyei levéltárnok Bárány Ágoston. — Ungh vármegy. megyei aljegyző Haraszty Jósef és — Zemplén vármegy. táblabíró Paulikovics Antal uraknál; a' kiknek az eladandó minden 10 példányból 1, 20 példányból 3, 30 példányból pedig 6 ingyen példány ajánltatik. Egyéb iránt a' példányok' elfogytával ezen útasitót, ha szükséges leend, újra kinyomtattatni igéri. Miskolczon Januar' 8án 1837.

a' kiadó Haraszty György.

MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG' KIS GYŰLÉSE.

január. 16. 1837.

I. Horvát Lajos Károlyfejérvári káptalani requisitor több, az ottani káptalani levéltárban találtató régi magyar irományok' saját kezével készült pontos és ékes másolatait küldte be a' társaság' kéziratgyüjteménye' számára. II. A' kirendelt bírálók' okokkal támogatott véleményeik' következésében egy chemiai 's egy orvosi munka visszautasitatott. III. A' társaság' Evkönyvei' IIIdik kötetének tartalma 's rende elhatároztatván, az sajtó alá bocsátatott.

Januárius' 23án tartott ülésében a' társaság folytatólag egy, az Evkönyvekbe szánva volt munka', vizsgálatával foglalatoskodott.

A' Gazdasági-Egyesület' józsefvásári közgyűlésének határnapja közeledő martius' 18ra van rendelve; mellyre a' tisztelt részes tagoknak szives megjelenése kéretik, Pesten február 4én 1837.

Kacskovics Lajos, id. titoknok.

—o—

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsoczy M. Nyomtatja Webfeb K.

LITERATURAI LAPOK.

3ik Szám. KASSÁN, Januar' 20án 1837.

Harag és párt nélkül.

KÖNYVISMERTETÉS.

Hajnal, hazai Almanach 1837. *szerkeszti Garay. I. év. Pesten. Trattner Károlyi' sajátja.*

Hajnal a' virágok' felnyitója,
Hajnal ébreszt dalra madarat,
'S Hajnal e' könyv' dal' 's virág' adója,
A' minőkkel szív és ész mulat;
A' kinek virág kell, ad virágot,
A' ki dalt szeret, dalt lel föl itt:
Ábránd- álomban a' való világot,
A' valóban ábránd álmait.

Igy köszönt be a' Hajnal, és azt hisszük nappalnak kell végre nálunk lenni, miután minden nyelven hajnallik.

A' mi ezen magyar Hajnalnak külsejét illeti, római testvérével hasonlítható, csinos kötés, éles betűjü fekete nyomtatás, tiszta papiros ajánlják. Diszitményeihez tartoznak a' rezek, mind eredeti metszvények. Berzsenyi' búskomoly arczát mindenki örömmel szemlélendi, kinek keblében rokonhangzatú hurokra találtak a' fellengező költész' elme szüleményei. Ő nincs többé 's elvesztét sokáig fájlalhatandja a' nyelv' barátja, a' Ref. legalább sem idősb, sem ifjabb költészeink' sorában nem ismer egyént, melly Berzsenyi emlékedésével bírna 's őt képes lenne kipótolni. A' második metszvény „a' második Pygmalion' szobra előtt" sükerültnek mondható, különösen kecses a' leselkedő lyánka; kellemetes a' facsoportozat. A' harmadik metszvény „Ország Ilona" czimü szinjátékból egy jelenet. A' két férfi arcz szerencsésb a' remegő asszonyénál. A' negyedik metszvény csapodár czimü elbeszellésből, itt különösen helyes az agnő, a' lyánka termetén megakad a' szem, és talán igen is nyúlánknak fogja a' néző tartani, a' férfi' öltözete egy kevéssé feszes, a' sceneria kellemetes. Berzsenyinek arcz-képét Mezler rajzolta, a' többit mind Schwind, és valamennyit Hoffman metszette, mind a' három művésznek ajánlására szolgálnak.

A' kiadó kilencz versezetet, és egy színdarabot adott. „Lyánkám szája, 's költő' királysága gördülekeny költemények, a' szerető anya nem melegit. A' viszonlátás csinosan irott munka, 's helye a' jobbak között vagyon, a' változtatandókat megváltoztatja az idő. Ország Ilonában nincsenek a' lelkületek elégé kiemelve, 's szük korlátba vonúlt a' költő; 's kár volna, ha az Almanach határai kényszeritették volna erre. A' sirvirágokban a' sebzett kebelnek mély, és szent fájdalma szól, és e' költemények érző szivre hatni fognak.

Kunoss' költeményei a' könnyen érthetőség, és világoság által, sok mások' műveit felülmulják, és ugyan azon szendeség, mellyen semmi nyoma nincs, a' mesterségnek fogják megkedveltetni. A' mit ő költ, azt a' természet szülte, 's soha sem fogja a' rokonérzetet fel nem ébreszteni.

Tivadar' Dalnok, és királyja nem hatástalan versezet, a' gondolat nem új ugyan, hanem a' kivitel könnyü, ajánlanók másszor sajkánál biztosb műszeren bocsássa barátjait a' háborgó tengerre. Fütyülő szél a' sajkának felforgatására elég ugyan, de szélvészt nem fog támasztani, de itt a' „merül" kedvéért „fütyül" a' szél." — És ez elég nekem. Talán kelleténél prózaibb.

Matics álmában a' negyedik strophában foglalt kép nem a' leggyöngédebb:

Lyánka 's kit ölén tart
Csókja lángival,
Én — az istenület'
Minden bájival.

Papsztnak hadvezérét mutatványúl felhozzuk, és megvagyunk győződve, nem teszünk olvasóinknak kellemetlen szolgálatot.

Isten hozzád,
Táborom,
Pályasikról
Távozom;
Nem vezetlek
Több csatán,
Nem pogányok'
Vér nyomán.

Vittam, győztem,
'S tettimert
Eluyerém a'
Hősi bért:
Diszvirágok
Mellemen
Nyilnak minden
Sebhelyen.

Száz veszélyek'
Vérnyomán
A' nyomott hont
Fölvivám:
Hol pogánykéz
Pusztitott,
Most szabadság
Lángol ott.

Én lelépek,
Mert karom
Csonka mint a'
Puszta rom,
Had-leverte
Testemet
Harczba vinni
Nem lehet;

De te, hősi
Táborom,
Még erős légy
Harczidon!
'S győzedelmes
Fegyvered:
Ha hazát kell
Védened.

Frankénburg Adolf' baklövése a' tilosban, elevén, tüzes és szerencsés regény, a' lelkületek helyesen kiemelvék, a' helyzetek meglepők, és mulattatók is, és az olvasó' megelégedését el nem kerülhetik, benne az élet a' mint van egyes kitünő vonalokkal festetett.

Csató Páltól a' fiatal szív a' mi a' charactereket illeti, azokat híven fogja fel, a' mi azonban végbe vitt tettet, mellyet barátja kedvéért véghez visz, olly keves valószínüsséggel bír, hogy egyedül regényben engedhető helye. De Rec. a' regénytől megkivánja, hogy az életnek rajza legyen, 's mennél kevesebb tulságos találtatik benne, annál nagyobbra emelkedik becse, főkép, ha a' cselekvők mind korunknak, mellyben élünk, alakjai.

A' termékeny elmejü Vajdától két elbeszelést mutat a' Haj-

nal, az „athinai sirásó“ jobban kidolgozott mü a' „csapodárnál“ ezen a' gyorsaságnak, mellyel készitetett, nyomai láthatók, azért nem kevésbé érdekes, mint az első, a' két elbeszélés más más szinhelyen adatik. Az elsőben több magosság, több érzés él, az utóbbiban talán nehezebb az alkatás.

Hajnalunkat minden barátja a' szépnek nem csak forgatni, hanem figyelemmel is fogja olvasni, 's ismét olvasni, kedves táplálatot nyujt a' szemnek, kedveset a' szellemnek, 's egy azon könyvei közzül litteraturánknak, mellyet műveltebb lelkű szépjeink pipere asztalaikon ne nélkülezzenek.

ELMEFUTTATÁS A' KRITIKÁRÓL.

(Vége.)

Tapasztalásból tudom, mert legnagyobb figyelemmel követem húsz év óta nemzeti literaturánknak minden mozdúlatát, minden forradalmait, örvendettem a' szépnek, sajnáltam a' helytelent, tapasztalásból tudom, mondom, hogy vannak olly egyesületek, mellyek nem tekintik a' megjelent munkát, hanem arra ügyelnek, ki írta azt, és így eleve el van nálok határozva, kinek munkája magasztaltassék, és kié gyaláztassék le. — Vannak ollyanok, kik mindenkép arra törekednek, hogy a' hibákat kinyomozhassák és azokat kiméllés nélkül rendjén túl kiemelhessék, de a' jót szorgalmatosan és szántszándékkal elhallgatják, mintegy attól látszanak tartani, hogy a' mások munkáiban felfedezett jó, saját dicsősségükből elvon valamit, az illy írók' monopoliumot akarnak gyakorolni a' literaturában, ők akarnak a' nemzeti izlés és tudományosság coryphaeuszai, 's a' pusztában világító tűzoszlop lenni. Én pedig azt állítom, ezek, a' literaturának, melly az egész nemzet' birtoka, született ellenségei, 's a' nemzet ellen kelnek fel. Nincs az emberiség' pályáján semmi legtökélletesebb, mindenütt vannak fokok, mellyek az egészet egybefüggésben tartják, és épen ezek által lészen az egész egésszé, valamint az emberi testben, kissebb és nagyobb, tökélletesb 's tökélletlenebb részek vannak együtt, mellyek az eszes lényt az embert alkotják.

Mig a' literatorok között azon vad hang, mellyet olly sokszor hallunk fájdalom! megzendülni, uralkodik, addig nem lehet valódi müveltséget remélni, addig magok a' literatorok (a' kik illy vad hangon szóllamlanak) sem tartoznak a' müveltség szent sugárától áthatottak közé, hogy tiszta szemmel láthassanak. Én ezen rövid elmefuttatásban minden személyességet elkerültem; nem a' személyt hanem a' tárgyat, mellyről értekeztem, tekintém, ha ki a' mondottakból valamit magára vesz, ám lássa ő, bizonyosan bűnösnek kell lennie, mihelyt magára alkalmazhatónak találja.

Legyen a' literatoroktól, messze minden indulatoskodás, minden hírszomj, gyülölség, irigység, nagyravágyás, csak a' czél, a' közjó legyen mindig szemeik előtt, erősödjenek egy egésszé, kik melyen érezzék azt, hogy midőn tollat emelnek, szent kötelességet válalnak fel, tudniillik a' nemzet' oktatását, hogy ők a' nemzeti müveltség és előhaladásnak képviselői, 's hogy a' külföld szerintök itél nemzetünk' müveltségi álláspontjáról. Tanulják a' literatorok egymást eltürni, 's ne támadják meg azokat, kik cskélyebb erővel birnak mint mások, gondolják meg, hogy a' természetben, mint a' nemzetek' életében nincsen semmi fölösleges.

Mi lesz literaturánkból, ha ezen maroknyi olvasó közönség mindig csak pört, és csak pört, és pedig egyhangú pört kénytelenitetik majd olvasni? az fog következni, hogy megunván a' veszekedést, egészen elhagyja a' honit, 's azokhoz szegődik, kik a' szellemi éldelettel gazdagabb külföldi literaturát pártfogolják. — Igaz lesz, hogy megverte az Isten a' magyart, hogy az soha együtt nem tart.

Gedei.

NYELVÉSZET.

Urfiaktól.

(Folytatás.)

IV.

Tenyér. Terény.

Váltogatva élünk ezekkel mind irásban mind közbeszédben, p. o. te*nyerem*. te*renyem*, te*nyeremet*. te*renyemet*. Az első mellett némi hasonlóság, a' második mellett a' jegyeztetett dolog' természete áll — 's épen ezen fölosztás szolgál vezérül annak meghatározásában: mellyiknek tulajdona az eredetiség. Ha két különböző alakú, de ugyan azon tárgyat jelentő szavak közt, a' dolog' természetéből meríttetettnek adjuk az elsőséget: úgy azon szavak közül, mellyeket pusztán betű áttétel (transpositio) különöz, az eredetiség kizárólag a' dolog' természetével egyezőt illeti. A' felidéztetett szavak jelentik a' kézfej' ellenrészét, a' kéz' alsó területét, 's ezt a' *terény* fejezi-ki tökélyesen, mint melynek gyöke *ter*; nem ped.g a' *tenyér*, mely a' te*rény*-nek csupán csak zavara.

V.

ESMÉRET. ISMÉRET. ÖSMÉRET. VÖRÖS. VERES.

Nem esméretlenek ugyan előttem grammaticusainknak az effelék fölötti vitatásaik.

Kerekes. Értek. előszó. 11 láp.

Számtalan egyes szavainkban az *e* hangzó' halmozottsága kellemetlen euphoniát szül — 's nem kis nyereség hangelleni tekintetben, ha a' monarchialis *e* ő-vel, vagy más hangzóval cseréltetik-fel. E' csere azonban egyedül ott áll helyén, hol a' gyök általa sértetettlen marad, 's nem homályosúl. Az es*méret* szó' első hangzóját i-, vagy *ő*-vel gyöksérelem nélkül fölcserélnünk nem lehet. Ugyan is: a' neveztük szó két öszveolvadt szóból alakul — 's mint Imre János elhunyt jeles bölcselkedőnk helyesen vélé, innen ered: *ész-méret* az az: észszel való mérés. Mivel tehát áz *es ész*-ből származik: hibásan váltja-fel abban az *e*' helyét *ő* vagy *i*.

Hasonlag sérül a' gyök, ha VERES helyett VÖRÖST írunk, *Vér*-ből eredvén e' mellékszó.

VI.

VEREJTÉK. VERÍTÉK.

Mindkétképen divatos e' szó, ajkakon 's íratinkban egyiránt. Tekintsük eredetét, 's világos lesz melyiknek kell állnia. A' VERÍTÉK-et sokan *verés*-ből származtatják, mivel homlokunkon verődik-ki — 's hitük szerint hajdan *VERŐDEK*-nek mondaték. Valószínübb azonban e' nevet *vér*-ből származtatnunk, így: *vér-ejték* (vérejtés) minthogy betűfelforgattatás nélkül is amannál világosabban kifejezi bene létező fogalmunkat.

VII.

RÍM. RÉM. (Reim.)

A' szószármoztatás' körében a' kétértelműség' kerültetése leginkább az, minek engedni czélszerűleg nem vétek, főkép' idegen nyelvekből honosúlt szavak körül. A' felidéztettek sem egy, sem más alakban nem magyarok: de mint költészeti műszavak divatoznak. Vannak kik RÉM-et írnak a' *mester*-t véve példányul, mely a' német: *meister*-ből, 's ez a' diák *magister*-ből, lett: de többen írnak RÍM-et a' Francziákat utánozvák, 's az értelmi zavart is kerülvék: Véleményünk szerint imezeknek van igazuk: szükség ugyan is megkülönböztetnünk a' RÍM-et (Reim) a' RÉM (Gespenst)-től; részint, hogy ez utósót jogában meg ne sértsük, részint az értelmi zavart menynyire lehet kerülendők.

VIII.

ANyNyI. ENyNyI. MENyNyI. VALAMENyNyI.

Az nem lebet, hogy annyi vér 's tb.

Vörösmarty Aurora 1837.

E' szavak széltire két N, és egy Y-psilonnal íratnak így: ANNyI. ENNyI. MENNyI. VALAMENNyI. Lássuk mily' következetlenül! Nyelvünkben ugyanis a' *ragnak* a' *szóval* melyhez ragasztatik, összeolvadása igen gyakran némi változatot szül, még pedig kétfélekép'. Tudniillik majd a' *rag*' első betűje változik a' *szó*' végbetűjévé, mint például: a' *vá-vé, val vel* ragok ezen nevekhez járulva: *bor, sas, szán* első, az az *v* betűjeben *r*-vé, *s*-vé, *n*-vé, 's lesz így: bor-rá, sás-sá, szán-ná, bor-ral, sás-sal, szán-nal s. t. b; majd a' szó' végbetűje a' rag' elsőjévé, mint ezen szavakban: szak-gat, ak-gat, fak-gat, a' *szak, fak* és *ak* gyökök' *k* betűje *g*-vé, ily' módon: ag-gat, szag-gat, fag-gat. s. t. b. Helyén említvén itt, hogy az ANyNyI. ENnNyI. MENyNyI. VALAMENyNyI. *nyi* raggal ezen szavakból: *az ez mely valamely* alakul; amaz említettük második változat' módjára változik az: *ez, az mely valamely* szavak z és ly hangja is á' *nyi* ragnak első, az az *ny* hangjává. Meg pedig egészen *ny*-vé, mert hangnak az *ny* két betűből állva is csak olyan egyes, mint az *n, r.* vagy *s.* — 'S ha, minek elébb utóbb meg kell történni, a' kettős betűk helyett egyeseket bíráundunk, teszszük az *n-y* helyett ilyen (ñ) idomút, a' neveztük gyökök vég Z és *ly* hangjai nem csak N- hanggá fognak átváltozni, hanem egész (n-ve) *ny*-vé. Mi szerint addig is míg a' kettős betűk helyett egyeseket bírnánk, illő lesz következeteseknek lennünk — 's az eddig hibásan egy y-lonnal íratott: ANNyI. ENNyI. MENNyI. és VALAMENNyI szavakat, mint *az ez, mely* és valamelyből származókat két n-y-vel így írnunk: MENyNyI. ANyNyI. ENy-NyI. VALAMENy-NyI.

IX.

IKTAT. IGTAT. (JOGTAT.)

A' „Figyelmező" 8. lapján azt látszik állítani derék nyelvtudósunk Vörösmarty, hogy ezen szavaknak alapjául az IK szótagot lehetne inkább venni mint az IG-et; azt t. i. mely e' szavakban is van: másodIK harmadIK jobbIK s. t. b. 's hogy iktatni annyit tenne, mint valakit Ikjába, az az: sorába, helyére betenni: azonban azokat sem akarja kárhoztatni, kik azt állítván, hogy az IG, még pedig ugyan az, mely az IG-az-nak is gyöke, teszi alapjokat, az IK-tatot IGtatnak, igazítják. Tehát mindkettő helyes. Helyeseljük mi is — de miért? alább mondandjuk meg — miután Vörösmarty úrnak okoskodását megczáfolánk. Nem tartunk mi Révayval ott, hol az *igék*' végén az IK-et névmásnak állítja: de Vörösmarty úrral sem, ki az IKnek sor vagy helyjelentést kíván tulajdonítani a': *második harmadik* s. t. b. számnevekben; hanem azt hiszszük: hogy inkább határozó rag — 's nem egyéb e' helyütt névmásnál. Mert hogy az IK a' *másodIK*-ban helyet sort nem jelent, bizonyítja az, hogy ezen szó, helyet sort jelentve IK-etlenül is kasználtatik, p. o. *másod alispán*, anynyit tesz, mint: a' sorban, az első alispán' helye után következő helyen ülő alispán — még pedig mind testileg mind erkölcsileg vétetve —: 's így már az *od*-ban lappang kétségkívül a' hely' fogalma. Mi talán még jobban kitünik ezen beszelyből: úgy tarkón vágtam, azt sem tudta hány*adan*, az az: hány helyen, hanyadik helyén, van. Mi ellenben állításunkat, mi szerint az *ik* határozó rag, támogatók, így okoskodunk: midőn ezen kérdésre: melyik *könyvet* választod? ezt feleljük: e' szebb*ik*et: világos előttünk, hogy az IK a' kérdésbeni *könyv*' helyettese a' szebb*ik* feleletben; 's nem a' névmás szokott-e lenni a' név' helyettese? 'S ugyan ezen névmás nemde az *ik*-ben rejtezik-e? Mintha mondanók: szebb-et *az-t*, vagy megfordítva: azt a' szebbet; e' helyett: azt a' szebb *könyvet*. 'S ez annál igazabb, minthogy a' melléknév (adjectivum) IK nélkül átalánoz, IK-vel pedig határoz, vagy is IK nélkül az igét átalánozó (indeterminata) IK-vel pedig határozó hajlásban kívánja maga után p. o. én szebbet *énekl*ek mint te; te a' szebb*ik*et *énekled*-el. 'S így, miután, mint hiszszük, megmutatók, hogy az *ik* a' Vörösmarty úr nevezte 's hason szavakban inkább határozórag, mint sort és helyt jelentő: önként következnének, hogy az IGtatot K-val írnunk nem lehet. De ezen következményt csak a' Vörösmarty úr' okoskodása' megczáfoltatása húzhatja maga után: azonban maradjon-meg az IKtat nyelvünkben; maradjon pedig azért meg, mivel az *ék* (cuneus; ein Keil) szóból veszi, szerintünk, eredetét. Tudjuk ugyan is, hogy az *ék* egy fából vagy vasból készíttető eszköz, melynek rendeltetése, hogy egy tárgynak ketté, vagy kettőnek egymástóli elfeszíttetése végett közbeszoríttassék. 'S így *ék-tatni* annyi, mint ék' módjára valamit valahova közbehelyezni. Innen aztán metaphorice, ha egy sort írásunk közben kihagyánk, azt a' többi sorok közzé be*ék*tatjuk, az az ék gyanánt beszorítjuk; ki-*ék*tatunk valakit a' városból, az az: ék' módjára kiszorítunk, kiigratunk s. t. b. Később az *ék*tatni *ik*tatnivá változott — 's változhatott, ha sem azt, hogy a' régiek az é-t, melylyel nyelvünk anynyira tömetve van, i-vel gyakran (például az *esmeretet*, mely mint fönebb mondottuk az *ész*-ből és *méret*-ből alakul, *is*merettel) czelirányosan fölcserélték; sem azt, hogy e' csere az alföldiek' száján még ma is szeltire előfordul, 's az *élet iletnek, vérség virsígnek* az *ék ik*nek mondatik — nem említjük is: mert az ék-hez, az é középhangzó lévén, mind lágy mind kemény rag járulhat — sőt miként az: *béka, békó, béna* s. t. b. mutatják, gyökszavakban sem idegen az *é*-nek kemény hangzókkali vegyülete.

Mi már a' g-vel íratni szokott IG-tatot illeti, ennek gyöke az IG, mely miként a' régi oklevelek és zumtuchem-es halotti beszédekből kitetszik, így íratott: iog vagy ioch, 's ez: igtatni így: iogtatni vogy iochtatni. IG és JOG, mint ezt Kerekes sok jóban dú's *kitérései* hoszadalmasan előadják egyaránt: ige*nesség*et vagy is: *egy*enességet jelentenek, honnan a' jus' fogalma önként következik. 'S e' szerint: beIG-tatni a' főispánt, anynyit tesz, mint: IG-jába — IG-azába az az: JOG-ába behelyezni; ki IG-tatni pedig valakit a' jószágból anynyit, mint: azon jogból, melylyel eddig a' jószágot birta kiszorítani. Ekként tetszett az: Vrnac is a scegen ember lilkit mend vv scentii es unuttei cuzicun iúv felevl io*chtatnia* — az az: részesíteni a' szegény ember lelkét azon jogban, melylyel a' szentek és önöttök (bőldogok) a' mennyországot bírják.

Az eddig előadatottakból alkalmasint sejtette már a' figyes olvasó, miként a' g-vel íratott IG-tat különbözik mind eredetére, de mind értelmére nézve is a' k-val íratott ik-tattól. Szónak azonban egyik olyan helyes mint a' másik. Mert szerintünk nem áll az, mit az IG-tat czik' végén az IK-tatot ajánlott Vörösmarty úr fölhozott, hogy t. i. valamint ezen ígékben: f*aggat szaggat aggat*, mikről szinte tudatik, hogy így kellene iratniok: fak-*o-gat*, szak*o-gat*, ak-*o-gat*, vagy röviden: *szak- gat* fak-*gat* ak-*gat*, könnyebb kimondásért (szerintünk: kimondatásért: mert az ak-*gat* s. t. b. nem mond, hanem mond*atik*) meghagyatik a' különben is rokon *g* a' *k* helyett: úgy megfordítva a' *k* d is meghagyathassék az IG-tat-ban a' *g* helyett. Azon viszonyban áll-e a' *k* a' *g*-vel egymás után következve, mellyben áll a' *g* a' k-val, midőn a' *g* után *t* betű következik? Nem az következik-e innen világosan, hogy: mivel a' *k* a' *g*-veli rokonságánál fogva; egymás mellett állván g-vá válik az *ag-gatban*: tehát ezen szóban IG-tat a' *g* az utána következő t-vé váljék, 's írassék így: ITTAT? Más az szerintünk, midőn két rokon betű, mint például a' pattanó *g*, és *g* egymásután következvén, az első a' másodikká lágyul: más pedig, mikor szinte két, de egymással nem oly közel rokonságban álló pattanó t. i. a' *g* és a' *t* egy harmadik pattanót tesz szükségessé az első helyett. Teljes igaza van abban Vörösmarty úrnak, hogy az IG-tatban való *g* betű kimondatás közben k-vá változik: de itt meg' az a' kérdés támad: tanácsos-e ilyen helyütt helyesen írni akaróknak a' szóejtéshez ragaszkodni? A'vagy ne törekedjünk a' szavak' alkatában a' gyököt hol és menynyire lehet kitüntetni? Oh úgy irjuk czeket is: *vág-tat rug-tat* kecs*egtet* rögt*ön* nyö*gtem* szeg*tem* s. t. b. széltere így: *vák-tat* ru*k-tat*, kecse*k-tet*, rök*tön* nyö*k-tem*, sze*k-tem* s. t. b. mert hiszen kimondatván is így hangzanak!

Csak azt akaránk hát mondani, hogy ezen szavak' egyike sem bir semmi elsőséggel másika fölött: de épen azért, mivel

mindkettő jó, mivel gyökeik mind eredet' mind kiváltkép' értelem' nézetében egymástól különböznek, 's mivel végre fogalmainkat szavaink, különség által megkülönböztetnünk — 's értelmesebbé tennünk nyelvünket mit sem árt: miután valamint méltatlanság vólna főispánjainkra nézve, ha azok lehozatunk' értelmében csak be*IK-t*attatnának, az az: *ék* mé-ljára mint felesleges személyek a' karok' és rendek' közé beszúratnának; úgy viszont szinte nevetséges volna, ha a' dolgokat (p. o. egy sort a' többi sor közzé szúrva) miknek személytelenségöknél fogva semmi joguk nincsen, vagy ha van is, csak metaphoricus értelemben lehet, be*IG-t*atnánk, az az joggal felruháznánk: tegyünk különséget a' kettő között: — IKTASSUK-be v. ki azt, minek joga nincsen: 's *IGTASSUK*, vagy mivel a' JOG szó már ma anynyira divatos, 's a' kettő közti különség alkatjokra nézve is világosabb legyen, helyesebben: JOGTASSUK-be azt, mi joggal bir és birhat — mint tisztet hivatalába, földesurat megnyeretett pör után jószágába s. t. b. —

X.

BÉLYEG. BILYEG.

Íróink közül sokan: BILYEG-et, többen: BÉLYEG-et, némelyek BELLYEG-et írnak mind tulajdon mind metaphoricus értelemben; a' közbeszédben pedig BELYOG bélyógozni, BILYOG, bilyogozni, sőt némely tájakon: BILOGOZ-ni, sem ritkák. Lexicographusaink is különbözvén ezen szavak' leiratásában, pusztán a' dolog' természetéhez, 's a' historiához kell folyamodnunk eredeti alakját meghatározandók. Mi a' dolog' természetét illeti, háromfelekep' velekedhetünk: vagy a' *be-ég*, vagy a' *be-jegy*, vagy a' *bel-jegy*-től származtatván; a' történettudomány pedig a' régi *bilochust* állítja előnkbe. A' dolog' természete' tekintetében, szerintünk, a' *be-ég* (jegyet égetni valamibe, például: (a' ló' czombjába, hordóba s. t. b.) be-*jegy* (bejegyzeni valamit valamibe) a' *bel-jegy* fölött elsőséggel bírnak, a' menynyiben a' tapasztalati tárgyak' jegyei vitettek-át a' belsőknek kifejeztetésére: nem megforditatva, például: a' görög χαραχτερ a' mint gyöke χαραττευω = bevágom bemetszem mutatja, először külljegyet jelentett, 's csak később vitetett-át a' *bel-jegy*' kifejeztetésére. Mellőzve ezek szerint a' BE*l-jegyet*, pusztán a' *be-ég* 's a' *be-jegy* marad-meg. A' *be-ég*ből, a' j-nek közzészúratása által: (*be-j-ég* 's ebből: *bé-jeg* (cauterium) a' *be jegy*-ből pedig: *be-jeg*, elmaradván a' *g* mellől a' lágyító *y*; ebből ismét: *bé-jeg* — 's nem: BELYEG, BILYEG vagy BELLYEG — alakúl. A' mi a' bilochus-t illeti: minthogy így neveztettek azok, kik hajdan a' tolvajokat, rablókat bírói jegy' előmutattatása által (járatlanok lévén az írás 's olvasásban) törvény elébe állíták, 's közbeszédben nem gyér a' *BILOGOZ*-ni forma, azonban a' régi glossatorok' ezen szónak *bírách* (bírák)-tóli származtatása nagyon erőtetett: igen hihető, hogy eredetileg: *biloch*, *bilochos*, majd a' *ch* hason kiejtetésü *g*-vé változva: *bilog*, *bilogos* vólt divatban. Ezekből, ha nem egyéb is, legalább anynyi kiviláglik, hogy tanácsosb: *BELEGE-t* vagy még inkább: *BILOGO t*, lágyulva Bl-Jogot, mintsem: *BILYEG*-et *BELYEG*-et vagy *BELLYEG*-et írnunk.

(Folytatása következik.)

LITERATURAI VILÁG.

A' franczia „Biographie universelle et portative des contemporains et des hommes célèbres de tous les pays depuis 1720 jusqu' a ce jour". Rabbe, Vielh de Boisjolin és Sainte-Peruve urak által, tökélyesen elkészítetett, 's öt testes kötetben 20,000 életrajzot foglal magában.

KISFALUDY KÁROLY' EMLÉKE.

A' Kisfaludy Károly' emlékére 's munkái kiadására ügyelő társaság örömmel jelenti minden részvező hazafinak, hogy a' dicsőült költő' emléke, mellynek ára 10500 váltó frtban állapíttatott meg, buzgó hazafiak e' czélra tett ajánlati által annyira födöztetve lévén, hogy a' munkák kiadásából az egyesület' pénztárába háramlott summának ahhoz csak kevéssel kelle járulnia: a' pénztárban még ugyan e' forrásrásból, t. i. a' munkák árából, 4500 váltó vagy is 1800 pengő forintnyi fölösleg maradt, mellynek évenkénti kamatja 270 forint váltóban. E' fölöslegpénz' rendeltetése lett volna az emlék' fentartására szükséges tőkeül szolgálni; de miután Nádor ő fensége az emléknek a' nemzeti muzeumban helyet engedni méltóztatott, a' saját gondviselés szüksége megszünvén, ugy véli a' társaság, hogy az emlitett pénzfölösleget hasznosb, és a' dicsőültnek nemes pályájával öszhangzóbb czélra nem fordithatja, mintha a' kamatokkal literaturai fáradozásokat, különösen pedig fiatal, serdülő tehetségeket ösztönöz 's ébresztget. Szándéka tehát a' társaságnak évenként, aesthetikai és szépliteraturai tárgyu jutalomtételt alapítni. Hogy pedig a' tiszt. közönség 's irótársak' bizodalmát megelőzze, következő érdemes irókat kért társakul a' pályairatok megitélésiben: Csató Pál, Czuczor Gergely, Dessewffy Aurél gróf, Fáy András, Jósika Miklós báró, Kovács Pál, Kölcsey Ferencz, Péczely József és Szontagh Gusztáv urakat; kik közül egyetértőleg Fáy András kéretett az ügy-igazgatás felvállalására, a' jegyzőség vitelére pedig Tóth Lőrincz. Egyébiránt ujra is kéretnek az aláirási ívek' birtokosai, méltóztatnának ezen íveket a' kitüzött határnapig, u. m. martzius' 31-kéig a' Jelenkor' hivatalához beküldeni, hogy a' végszámadás valahára a' közönség elibe terjesztethessék. A' Kisfaludy Károly' emlékére 's munkái' kiadására ügyelő társaság nevében 's megbiztából, Pesten, febr. 6. 1837. Bajza József, m. k. Dr. Schedel Ferencz, m. k. Vörösmarty Mihál m. k.

Kisfaludy-Társaság. A' Kisfaludy Károly munkái árából fenmaradt 4500 váltó forintnyi fölösleg kamatjából, 20 arany, kétfelé osztva, jövő 1838dik évre következő aesthetikai 's költészeti feladások jutalmazására fordittatik: I. Mi befolyása van a' dramai literaturának a' nemzet' erkölcsi életére? 's miért nálunk, magyaroknál, olly kevés eddig az eredeti dramai munka? II. Készittessék balláda, mellynek tárgya a' számüzetett Béla herczeg' (utóbb I. Béla név alatt magyar király) párviadala a' pomeraniai herczeggel Lengyelországban, mellynek következésében Micislav lengyel király' leányát 's Pomeránia' egy részét nyeré jutalmúl; 's mellynek körülményei a' historiából tudva vannak.

A' versenymunkák, névtelenül, jel-szóval ellátva, a' szerző' nevét rejtő bepecsételt levelkével, tisztán 's idegen kézzel leírva, küldessenek be, jövő october' végeig. Fáy András igazgatóhoz (Pest, kalaputcza, saját háza, 251 sz.). A' jutalom-elitélés pedig jövő eszt. febr. 6kán, mint Kisfaludy Károly' születése' napján, a' majd annak idejében bővebben kijelölendő helyen 's módon megy véghez, azon kijelentéssel, hogy a' jutalmat nyert pályamunkák egészen a' szerzők' tulajdonai maradnak. A' Kisfaludy-társaság' megbiztából Pesten, febr. 9kén 1837. Fáy András igazgató, Tóth Lőrincz jegyző. —

Javitás.

A' 7. lap. 2-ik sorában „Előttem" után olvasd „van".

8. lap. Staucsics helyett olvasd Stancsics.

—o—

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

4ik Szám. KASSÁN, Januar' 27én 1837.

Harag és párt nélkül.

UJ VÁLASZ SZIGETIHEZ.*)

A' Figyelmezőnek 6. számára nézve.

Ismét egy üszög termett Philosophiánk' parlag mezején a' Figyelmezőnek 6. száma alatt a' 45. 's kk. lapokon a' természeti 's szellemi világ' nézleséből. Szigethi a' Philosophia dolgának, az adat' szükségkép' közönségesen, általlányosan lételését állitja lenni, 's így a' Philosophiának előösméretével se bir; mivel a' Philosophia csak azoknak, mik vannak vagy lehetnek végokait bizonyítja be, szükséges, közönséges esmértetésivel; hogy kelljen azoknak lenni általányosan, ennek elvégzése hatalmában nem áll. Az ember' kiformáltatása, vagy is közhasznu Metaphysika bíráltatása, tehát tőle csak valami Irótan, precarius szóhatározás, és ezekre épült paralogismusok, Antinomiák, üres képzetek, gyülevényes, hogy vad szavaival éljek; nem tudományi átnézet.

Ha Hermes' új Philosophiáját értené, nem mondotta volna; ezen elv után a' lévőket és lehetőket szükségességre nem emelhetni fel; mert a' Metaphysikának tartományában a' lévők, és lehetők nem tétetnek szükségkép' valókká; meghagyatnak a' mik; hanem csak szükségesképpi esméreteikre van a' törekedés.

a) Enünk nem kéntelenittetik ugyan akármi tárgy' esméretére, ha nem akar; de némellyeket, mellyeket akar p. o. 4 + 2 = 6. Pest városa van; s. t. e. f. kéntelenettetik, habár lévők és lehetők is, igazaknak elesmérni.

b) Ha ez petitio principii, szerkeztetlen, minekutánna elő van bocsátva. §. 13. Minden esméretnek a' tárgy' és lelkünk' esmérete a' szerzője. §. 14. Azok' igazságának elhatározója lelkünk esmérete csupán nem lehet. §. 15. Hanem csak a' tárgy' kénszeritése által. §. 16. Mellyet magunkban érzünk. §. 17. Lelkünk olly esméretes, mellyre a' tárgytól, és énünktől határoztatnak el egyetemben igaz valóképp'. §. 18. A' minek közvetetlenül vagy közvetve igaznak elesmérésére belső szükségkép' kéntelenittetni érezzük magunkat, az nekünk közönségesen és szükségkép' igaz, bizonyos. §. Illy igaz esméreteink vannak az ő tárgyaik' elhatározásinál, és lelkünk esmérete kénszeritésénél fogva." — Ha ez petitio principii, vagy szerkeztetlen, úgy ősége se egyiket se másikát nem érti.

c) Melly különböző fog igy lenni az igaz? Kérdés. Felelet: hol az elesmérésre kéntelenites érezhető, ott nem különböző, hanem egyező fog lenni. Igy p. o. 4. + 2. = 6. 's hogy Pest városa van. Ezek' igazságát tagadhatni ugyan, de kéntelenítésőket az elismérésre nem érezni lehetetlen. A' ki az igazról igy gondolkodik, az nem az ész' törvényei ellen, hanem — szerint gondolkodik. Azért a' lelkes éneklő Bajzának verse itt csak annyit nyom, mint a' hajdú szava a' harang öntéshez.

A' fundamentomi Metaphisikától a' Critikaira átmenvén, ismét a' külső és belső tapasztalatokat hánytorgatja: holott énünknek kivülről, vagy belölről felgerjesztése nélkül tárgy esméret lehetetlen. Azzal a' tapasztalás kemény bilincsei közzé le nem lánczoltatik; mert az adatoknak Enünk adja meg formájikat. — Hogy a' tapasztalatokból is felemelkedhetik az ész közönséges és szükséges értelmekre, kihozásokra p. o. mindenik rész kissebb az ő egészszénél, minden test öszvetett, minden ember halandó, 's ezen ideákra: világ, lélek, Isten, habár minden részt, minden testet, minden embert, minden végésen lévőket nem látni is; habár testetlen értelműeket, és akaratuakat, és vég nélkül valót nem láthatni is; sőt fel se foghatni is, ezeket minden Metaphysikus tudja, őségén kivül.

Hogy ezek 7+15. = 12. 10—7 =3. nem szétvevő, hanem öszvetevő itéletek, millyenek ezek: a' szoba meleg, a' fa nedves, és nem csak forma szerint szerkeztettek: megkellett volna öségének czáfolni; hadd láttuk volna legalább szikráját philosophiai tudományának, de könnyebb ellent mondani, mint bebizonyitani.

Illyen meg nem mutatottakból igyekszék mindazonáltal ősége a' józan közértelmet, a' hiteles emberi, 's még inkább az Isteni tanúságot esméreteink kútfőji közzül kitudni: holott azon közjózan egyetértés, az észnek kifakadása; a' hiteles tanúság' tekintete emberi természetünk' méltóztatása; 's az Isteninek elesmérése pedig eszünknek a' vég nelkül való cránti szoros kivántatása.

A' közönséges értelmi tudomány (ontologia) visgálásában, a' jó és tökélletes értelmire nézve azt kérdi a' 47. lapon. De mi a' kivántató? mi a' kivánás? mi a' kivánatos? Tudná, ha vagy Boutterweck, Biunde, Reinhold' tapasztalási Psychologiáját, vagy az én Emberesmértetésemet tanulta volna. A' végetlen, és véges valónak értelmes tulajdonságai s. a. t. a' 122-ki egész 139. szakaszig meglévén fejtegetve, bizonyítva; hogy ezek csupa postulatumokra épitettek, hamis költemény.

A' tapasztalási Psychologia nem metaphysikai tudomány, mivel a' tapasztalás szükséges, és közönséges értelmeket nem adhatván, tudományt se adhat szoros értelemben. Nem is Metaphysika; mert annak a' végokokra kihatása nincsen: hanem csak a' léleknek okos esmértetése, hogy a' lélek' állatsága (substantia) nem államánya (consistentia) egyszerűsége, szabad akaratusága, 's halhatatlansága az emberben, csupa paralogismus (csalózódás) légyen (47. l.) holott a' lelekállatság lehetne egyszerűsége nélkül is, millyen a' fű, fa, egyszerű is lehetne, szabad akaratuság és hahatatlanság nélkül, mint a' barmok lelke: hogy tehát lelkünk' egyszerűsége, szabadakaratusága, 's halhatatlansága, 's az egész metaphisikai lélek-tudomány csupa paralogismuson épülve volna: ez botránkoztatás volna őségétől, ha szörnyü tudatlansága neminemű mentséget nem kivánna.

Hogy a' természet-világtudomány mennyire a' csupa tapasztaláson alapúl a' végokokkal nem lévén dolga (Physica, Cosmologia empirica) a' Metaphysikához nem tartozandó, tudja minden Metaphysicus. A' világ valóképp' lételét az olly Ideálistákra nézve fejtegettem, millyen éppen ősége. A' csudákat nem csak leirtam (48. l.) hanem lehetőségeket is mutogattam. Voltak é? vannak e? Ennek valósitása a' historia határába esik. A' mi a' világnak nem magától, hanem mástól eredetét illeti: hogy a' 24. gyertya kör önnön-magától is meggyulhat, ezt meg kellett volna őségének bizonyítani. De itt is adós maradott bébizonyításával. Kant Antinomiajival pedig csak tudatlansagát tüntette inkább ki: ezekre nézve igaza van Tárczi, Pápán Philosophia tanitónak, hogy Kantról többé szó sincs a' Metaph sikában. Lásd Tud. Gyűjt. X-ik kötet 1836. Krug' Philosophiai Lexiconát e' szó alatt: Antinomien Lehrbuch der Metaphysik von Nüsslein 1836. NB. Ez pedig Hegelianus! hogy tehát a' metaphysicai Cosmologia merő Antinomiákon épült: ez őségétől csupa ábrándozás.

Az Isten' valóképp' lételét §. 136. Afféleképp' mutogattam meg; Schelling, Mendelsohn, Kant és Hegel szerint is, és igy fejezem bé: Ezen észrevételekből egyetemben kéntelenek érezzük magunkat az Isten valóban lételének elösmérésére; a' mi a' bizonyos igazságnak bélyege. 'S vétenek azok, kik csak különkülön okoskodnak, teljes meggyőződésre szert nem tehetnek. Okoskodásom többi között ez is volt: A' szülőknek szülöttyeikhez egyező szavok ez: Van Isten valóban. Ezen közönséges egyetértésnek eránta közönséges fundamentomának szükség lenni: ez csak az első embernek, kitől minnyájan származtunk, Isten' megjelenése, vagy a' természet' szava lehet. Ennek nyomositására fel is hoztam egy philosophus szavait deákúl: Existen-

*) Minden tévedés' elhárittása végett, szükségesnek látom jelenteni, hogy ezen czikk magától a' tisztelt szerzőtől küldetett be.
A' Redactio.

tiam Dei nonnisi vel demonstratione, vel sensu naturae discere potuimus etc. Hogy tehát az Isten' lételét mondára épitettem, ez szemtelen hazugság.

Hasonló ez is: ezek mellett az egész Istentudomány régi haszontalan véleményekkel tele; ha a' rosszaknak az Isten' jóságával tudós egyeztetését, a' világnak Istentől teremtetését, gondviselését s. a' t. régi haszontalan véleményeknek nem tarthatni.

Ha már visszanézünk az egész könyvvizsgálatra: hogy annak fundamentoma petitio principii: ez nem igaz; hogy critikája az ész' törvényei ellen való, ez tudatlanság; hogy az ontologia tudománytalan postulatumokon épül: ez hamis költemény; hogy a' Psichologia paralogismusokból áll: ez botránkoztatás, hogy a' Cosmologia Antinomiákkal tele, ez ábrándozás; hogy az Isten' lételét mondára alapitottam: ez meg szemtelen hazugság. 'S igy az egész könyvvisgálat a' nemidealis Philosophia ellen tusakodás.

Bézárásúl én is észreveszem mindenek előtt: minekutánna a' Tudományos Gyűjteményben kilenczedik kötet 1836. megvan mutatva, hogy az eszmék az ideákat ki nem jelentik; kérdem: miért nem eszmélődött fel? Ha olvasta, tehát makacs; ha nem olvasta, tehát tudatlan, új iskola alapitó. Kérdem: vizsgálatját; precarius, petitio principii, paralogismus, antinomia. 's több idegen szókkal miért tarkázta bé? En egész philosophiát kidolgozván, ezek nélkül ellehettem, noha nem vagyok czéhbeli tudós magyar; ha ősége nálok nélkül el nem lehetett, tehát minek ír magyarúl? Minden becsületes ember, az Isten, szabad akarat, lelkünk' halhatatlansága, emberiség' javát leginkább érdeklő tárgyak iránt írván, kimeri tenni nevét; ősége azt miért szigeteli el?

A' szerkeztetőknek is legyen magyarán mondva: Atheneumok, és Figyelmezőjök — nem lévén bennek semmi eredeti tudományos értekezés — nem más, mint pénzkicsalás, fillértár!! — a' Tudományos Gyűjtemény 's Szemlelőnek, ki már néhányszor megmondá nékik az igazat, elnyomásokra törekedés. Sőt mi több: az Esz Isten mellett apostolkodás; az Athenaeum' második számában kitűzték mindjárt a' czégért Esz az Isten, Isten az Esz!! Tartok én attól, nehogy ez az Esz Isten lekábuljon az egéből, kivált ha Szigetinek csupa Idealis Istene megjelenend.

Fejér György m.k.

CHINAI NYELV, IRÁS, LITERATURA 'S PÉLDABESZÉDEK.

A' keletindiai társaságnak hajdoni elnöke Chinában, Davis Ferencz úr, nem rég felette nevezetes munkát bocsátott a' közönség elébe, melyben 20 évig tartó ott mulatásának gyümölcsét tette le. Ezen munka talán a' legtökélletesebb, 's minden esetre legujabb azok között, mellyeket Europa ezen igen érdekes népről, ennek erkölcseiről és szokásairól, valamint a' kevésé esmért rejtemenyes tartományról mind eddig bír. — Davis urnak Chinaját idősb Basin úr, az ásiai társaságnak tagja francziára fordította, 's néhány nap mulva Párisban, sajtó alól kiszabaduland. Addig is mi a' nyelv és literaturáról szóló czikkből néhány érdekes adatokat közlünk, mellyek anál méltóbbak figyelemre, meuél tulságosb nemzetet illetnek.

A' chinaiak betűji, nem fejeznek ki mint a' mieink hangokat, hanem eszméket ábrázolnak. Ezen Symbolokat (jelképeket) Cochinchina, Japan Lieou-Kieou szigetének és Coreának lakosai szintúgy értik, mint chinaei, valamint az arab számokat Europa' minden nemzetei esmérik. Mert egy angol a' ki nem tudná mit akar neki az olasz ezen szavakkal: venti due mondani, eszköztelenül értené, ha 22. irna elébe. A' chinaiak' irását nem lehet az aegyptombeliekhez hasonlitani; az első, sokkal elmésb rendszeren épül, mint az utóbbi, látható tárgyaknak elégé durva 's anyagi repraesentatiojára látszik korlátozottnak lenni.

A' chinaiaknak hat stylusuk, vagy irás vagy nyomtatás formájuk van, mint mi nálunk p. o. a' romai, gothus 's uncial betük vannak. A' folyó irás, mellyet könnyen alphabetum szerinti irásnak lehetne venni, lényegesen távolodik el attól; a' betük függőleges sorokban vagy oszlopokban állanak egymás alatt, mint a' mandsu irásban.

Mind azon elhiresztelt nehézségek, mellyeket a' chinai betük 's különféleségük által okoznak, csupán a' tudatlanságnak túlzásai. A' gyök, vagy eredeti jegyek (azok tudniillik, mellyeket némi analogiával a' chinaiak alphabetumának lehetne nevezni) számszerint kétszáz negyvenre mennek, 's csekély analysissel még kevesbiteni is lehetne. Azt állitani, hogy sok ezer (némelyek már 80,000 szóllottak) betük vannak a' chinaiban, az épen olyan, mint ha valaki azt mondaná, hogy Johnsonnak szókönyvében szinte annyi ezer szó vagyon; azonkivül szintoly szükségtelen mindnyáját esmérni, mint Johnsonnak szókönyvét megtanúlni, a' végre hogy angolúl értsen.

A' gyökök, mint a' mi alphabetumunk a' szavaknak osztályozására szolgálnak azon nagy chinai szókönyvben, mely több, mint száz év előtt, Kang-hi császárnak parancsára jelent meg, itt oly helyesen vannak elrendelve, hogy benne nem nehezebb, minden szót megtalálni, mint a' mi europai szókönyveinkben.

Remusat ur ezen rendszer eredményei iránt, mellyek az irás nyelv' alapjául szolgálnak, következő észrevételeket tette:

„Minthogy a' kétszáz negyven gyök vagy ősbetű, (melyeknek combinatiója által más betükkel alkotja az egész nyelvet) eleinte csak szüken használtattak, vagy egyszerüleg a' természet' főtárgyait, vagy a' szerzett alapeszméket ábrázolták, tehát a' chinaiak ezen gyökökbe osztályozták a' természetben létező nemeknek categoriait, és ez által egy philosophiai rendszernek elemeit alkották."

„Azon irányzatban a' mint esméreteik' köre tágult, és az uj szavaknak szükseges volta éreztetett, a' nyelvtanitók a' helyett, hogy új betüket találtak volna fel, hogy magokat általuk kifejezhessék, azt tettek, hogy az elemi jelképeket, mellyeket már birtak, combinálták. Igy találjuk p. o. a' gyökök között, ló, kutya, ércz 's a' t. azután egy más jelképnek mellékelését, mely különös sajátság t vagy tulajdonságot fejez ki, 's arra való volt, hogy különféle jeleket jelentsen, melyek a' fő categoriák alá valának foglalva."

Ezen az úton mint Remusat ur megjegyzi, minden tárgy kettős nevezetet nyert, a' mennyiben az összekapcsolt betüjegy szükségképen két részből van alkotva: az egyiket az osztály', a' rend' 's faj' számára; a' másikát a' nemére vagy varietására. Igy p. o. szokták mondani, ló, ló-szamár, ló-őszvér, kutya, farkas-kutya vagy is inkább kutya-farkas, kutya-róka; ércz-vas, ércz-réz, ércz-ezüst, (vagy magyarúl czüstércz) minthogy az elemi szók, ló, kutya, ércz, azok a' mellyek alá az összetett szavak osztályozva vannak a' szókönyvben.

Ezen elmés bánásmód által valóban igazán természetes családok képeztettek, melyek nemely anomaliakat kivéve, más természet leirók által elfogadtathatnának, 's a' hol a' fajbeli nevezetek Linné kettős nomenclaturájának (elnevezésének) próbái gyanánt vétethetnek, 's majd minden elsőségekkel birnak.

Remusat ur azon közben megmutatja, hogy a' chinaiak nem értették irásnyelvük' szerencsés osztályozását a' tudományok' hasznára fordítani. A' betűknek ezen alkalmazása a' természetiróknak valóban nagy hasznára szolgálhatna, hanem igazsághoz illőleg meg kell jegyezni, hogy a' chinaiak igen tökélletlenül használják azon szereket, mellyekkel szabadon rendelkezhetnek.

A' chinai nyelv elmés és felette rationalis alkotásán kivül még más igényekkel is bir, a' gondolkodó emberek' figyelmére; mivel eszköz, mely által négy millionál több ember, oly területen, mely egész Europaénál nagyobb, közli egymással gondolatjait. Az, a' ki csak néhány chinai szót tudna irni, érthetővé tehetné magát két ezer mértföldnyi tartományban, északi Japantól kezdve deli Cochinchinaig.

Az irásnyelv' egyformasága nem gátolhatá, hogy a' kifejlés egy tartományban ne különbözzék a' másik tartományban divatozótól. Ez Europában szintúgy van; mert hogy ujolag a' 22 számjegyel felhozott hasonlóságot alkalmazzuk, melyet a' franczíák vingt-deux, az olaszok venti-due, az angolok twenty-two, a' németek zwei und zwanzig, a' magyarok huszonkettőnek fejeznek ki, ezt a' Pekingiek eul-chi-eulnak 's a' Cantoniak i-chap-i-nak mondanak. E' szerint, az országnak két végén

tező lakosai, kik ugyan azon könyveket olvassák, a' beszédben em értik egymást, mivel a' közös betűk mindenikének külön angot és kiejtést tulajdonítanak.

Van azonban az irásnyelvnek egy kifejezési neme (pekingi agy az udvari nyelv) mely a' tiszti forditásokban, és a' magaabb rendeknek viszonyaiban elfogadtatott, ezt az europaiak manlarin Dialectnek, a' chinaiak pedig kouan-hoa-nak neveznek, ' minek ugyan az az értelme. Ez azon nyelv, melyet az ideeneknek tanulni kell, minthogy közönségesen divatozóbb a' többinél. A' különböző szótagoknak összes summája felől anynyi bitonyos, hogy a' négy százat felül nem haladja, hanem változnatók, egyedül a' honiak fülének megesmérhető különböző hangoztatása által, hogy számuk háromszorosodjék vagy négyszereiedjék. Elkerülik azon inconvenientiakat, melyek a' beszednyelvben (mert az irásnyelvben nem uralkodhatik balértelem) a' hason nangú kiejtések' sokfélesége által származhatnának, akkor midőn két szót egyé tesznek, hogy vele különös tárgyat jelentsenek, 's nidő ezen bánásmód által, egy két tagú szót képeznek. p. o. A' beszédnyelvben f o u atyát jelent, és baltát vagy bárdot is. Hogy tehát minden kétértelműség elkerültessék, az első esetben nondják fou-tsin (atya-rokon) 's a' másodikban fou-teou (fejbárd.) Ezen sajátság arra czéloz, hogy az irásnyelv sokkal szabatosabb és rövidebb legyen a' beszédnyelvnél, melynek pótlékokra van szüksége.

A' chinaiak nagyra becsülik a' szépen irt betűket, anynyira hogy ékességek gyanánt alkalmazzák, a' mint ezt porcellan készitményeken láthatni, melyek honukban készülnek. Nevelési rendszerükben a' calligraphia sokkal magasabb helyet foglal mint nálunk Europában; röviden, ők az irást díszitmény gyanánt alkalmazzák, szinte mint mi a' festést.

A' legdivatozóbb két betű formák azok, melyeket könyveik' nyomatására alkalmaznak, és a' melyeknek keménységük és fény nija miatt egyedül csinosságban és szabatosságban áll minden érdeme; második az, mely a' corectséget fénnyel egyesíti: ez az ittobbi az, melyet leginkább fáradoznak tanulni.

Semmi sem hasonlit a' levelek és billetek' szépségéhez, melyek rendszerint különféle szinű luxus papiroson iratvák, melyeket a' chinaiak virágleveleknek neveznek. Ők egy jelel irják magokat alá, ilyet kiki maga magának választ, ez néhány jegyből áll, mellyek felette tekervényesen vannak egyesítve. Más aláirás vagy hitelesités neme a' pecsétekben áll, mellyek nem viaszba, hanem veres tintába mártatnak. —

„A' chinaiak lelkületének legjelesb tulajdonai közül, mond Sir Staunton György, egy a' tudományoknak szeretete. Ők sok rázkódásokat, sok benső háborúkat állottak-ki, kétszer kellett idegeneknek hódolniok, hanem a' népnek és kórmánynak tisztelete Confucius neve 's intézményei iránt, minden lázadásokon túl fennmaradt. Az országnak minden részeiben léteznek collegiumok és iskolák a' nép oktatására, 's a' confucianismusnak esmérete minden nyilvános hivatalok' candidatusaitól megkivántatik."

Az ily rendeletek befolyásánál nem kell csodálkozni, ha az országtársaságnak azon része, mely magát különösen a' tudományok' müvelésére szentelte, sokkal jelentősb, mint máshol a' világon. A' tudósok' osztálya, első a' négy osztály között, melyek az országnak felosztását alkotják, a' chinaiak politikai rendszere szerint, őket követik a' földmüvelők, gyárnokok és kereskedők.

Chinában minden a' mi a' tudományokat illeti a' finomitás' legmagasb fokán gyakoroltatik, mely előttünk túlzottnak, 's majd gyermekesnek tetszik. Ez anynyira megy, hogy irott, vagy nyomtatott papirosra soha sem tapodnak lábbal. Ezen kifejezés King, mely szent könyvet jelent, a' Buddhisták által bitoroltatott 's a' toa—ssé, kik ezt valásos munkáiknak tulajdonitják, mert szigorún véve, ezen szó egyedül Confucius munkáira 's iskolájára alkalmazható. A' ching-yu az ország gazdaság' erkölcsi kötelességeit és elveit foglalja magában. Mint valamennyi hasonnemű chinai munkák a' gyermeki kötelességgel és szeretettel kezdődik, és ezen erénytől indul ki, hogy a' többi kötelességeket, mellyek ennek csak következményeinek tetszenek, külön ágozatokba felossza.

Mint a' hebreuszok, ugy a' chinaiak legbecsültebb könyveikben foglalt szavaikat megszámlálták, 's holnapi 's napi osztályzatokra (Portio) osztották, a' tanúlók' kényelmére. Azon munka, melyről épen most szóllottunk, Wan-yen-yu-nak neveztetik. „A' tizezer szó' könyve" azt mondják, hogy valóban anynyit foglal magában. Nyilvánosan olvassák, ujhold 's holdtöltekor, minden tartomány' népének és katonáinak; ősz és tavasz azonban a' földmüvelés' munkáji miatt kivétetvék.

Minden holnapnak első 's 15ik napján összegyülnek a' polgari 's katonai tisztviselők, fényes öltözetben, egy nyilvános és elégé tágos teremben. A' szertartás' mestere ekkor felkiált: „álljanak sorba!" a' mit rangjuk szerint meg is tesznek. „Térdeljenek le háromszor, és hajtsák meg fejüket kilenczszer." Most földre borúlnak, arczukat egy karzatra hajtva, mellyen egy táblácska találtatik, erre a' császár' neve vagyon irva, ezután ismét kiált: — „Keljenek fel és vonuljanak hátra." Ezen szavak után rend szerint azon helyre mennek, hol a' törvény felolvastatik. A' szónok egy oltárhoz lép, hol a' füstölések vannak, itt letérdel, a' tiszteletnek nagy jeleivel azon táblácskát veszi, melyen azon alapmondás irva van, mely a' napon magyarázandó, ezután valami magosabb helyre lép fel; egy ősz átveszi a' táblát, és a' néppel átellenben helyezi; ezután jelt ád a' hallgatásra, 's fenn szóval a' mondást olvassa, most a' cerimoniamestere kiáltja: „Fejtse meg a' szent törvénynek ezen mondását." A' szónok feláll 's az alapmondásnak értelmét megfejti. A' törvények' hirdetésénél ugyan ezt cselekszik, mivel a' chinaiaknál az szolgál elvül, hogy a' törvények' megsértését leginkább gátolja köz megesmértetésük.

Többi erkölcsi 's didactikai munkáik között töredék mondások és aphorismok gyüjteményeik vannak, mellyek iránt szenvedelyes szeretettel viseltetnek. Szép betűkkel apró táblácskákra irogatják, melyeket templomaikban és lakásaikban ékitmény gyanánt függesztenek fel. Van egy munka egyetlen kötetben, Mingsin-pao-kien nevezet alatt (drága tükör, hogy a' szellemre világot vessen.) Ez a' tanúlóknak igen hasznos szókönyve különféle munkák idézgetéseinek tára. Minthogy valamely nemzet' példabeszédei néha arra szolgálnak, hogy azt egészen charakterizálják, mi ezen tekintetből a' legjobbakat választottuk ki, melyeket itt leírunk a' nélkül, hogy az eredetiben számukra szánt helyre ügyelnénk.

1) A' bölcs ember a' körállásokhoz tudja magát alkalmazni, a' mint a' víz azon edény' alakjához, a' melyben van.

2) A' szerencsétlenség onnét megy ki, hol a' betegségek bemennek. A' szájon.

3) Az üres szellem mind sugdolódásoknak nyílt, szinte mint az üres hegyben minden hang visszazeng.

4) Ha a' fát levágták, eltünik az árny, melyet vetett. (A' hizelgők' képe, kik a' nagyokat elhagyják.)

5) Ha a' gyököket benhagyják, a' dudva ujra fog nőni. (Egy gonosztevő családja' kiirtására ok.)

6) A' mit fülbe súgnak, gyakran száz mértföldnyi távolra is megértenek.

7) Ha a' tó kiszáradt, látszatnak a' halak. (Ha a' számadást megtették, látszik a' haszon vagy nyereség.)

8) Lopott étkeket enni 's ajkait meg nem törülni. (Gazember' mesterséget gyakorolni, szükséges cseleség nélkül.)

9) Kigyónak lábakat csinálni. (A' bizonyitványok' feleslegessége a' beszédben, ha a' tárgy kimeritetett.)

10) Vizet önteni rácze' hátára. (Haszontalan tanácsot adni.)

11) Macskát nyerni, tehenet veszteni. (Pörnek következései.)

12) Semmi orvoság legbiztosb középlet a' gyógytudományban. (A' közt, ki gyógyit és a' ki öl.)

13) Egy olaj-korsót nem lehet másra használni, mint olajra. (Minden embernek pályáján kell maradni, melyre neveltetett.)

14) Mind az, a' mit a' hal iszik, vagy fülén vagy álláu megy ki.

15) Ha a' családoknak nincsenek fiaik, kik magokat a' tudományoknak szentelik, honnét induljanak a' népkormányozók? (A' nevelés' szükséges volta.)

16) Az asszony nem számolhat valamely gonosz tettről, ezen teher a' férjre száll.

17) Ha a' törvényeknek a' császári családig nincs folyása, tehát nem fognak tiszteletben tartatni.

18) Nyugtalan ember örömest támaszt pört és patvart; mihelyt ez megtörtént, nem kiván egyebet. Az ügyes ember ellenben, komoly versenygéseket csekélyeké tesz, 's apró balra értéseket megszüntet.

19) Nagy madarak nem esznek apró magvakat. (A' mandarinok meg nem elégesznek apró ajándékokkal)

20) Az a' férfi a' csizmában, nem ismeri amazt a' czipőben. (A' csizma Chinában a' nagy dísz ruhához tartozik.)

21) A' férfi szavai hasonlók nyilakhoz, egyenesen a' czél után röpülnek, az asszony' szavai hasonlók a' törött legyezőhez.

22) Ha a' felső gerenda meghajlott, az alsó görbe lész.

23) Jó lónál csak egy csapás kell, okos embernél csak egy szó.

24) A' korhely hibája nem a' boré, hanem saját hibája.

25) Az az ember ki maga ellen küzd, szerencsésb anál, a' ki mások ellen harczol.

26) Mindenki ajtója előtt söpörje a' havat, a' nélkül hogy azon jégről gondoskodjék, mely a' szomszéd házának tetején van.

A' chinaiak rend szerint elég csípős kifejezésekkel birnak. Igy p. o. a' félénk embert „papirból készült tigrisnek nevezik.“ Ha valaki önmagát felette nagyra becsüli, „mérlegbe bukott patkányhoz hasonlitják, mely maga magát méri.“ Annak kifejezésére, hogy valaki finyás monorú, „púposhátúnak nevezik a' ki ugrik.“ A' pazérlót rakétához hasonlitják. Azokról, kik mások iránt jóltevők, de saját családjukat szükségben hagyják, azt mondják, „hogy lámpát tűznek póznára, messziről látni, de alól nem világit.“

Hogy a' literaturára visszatérjünk, tehát a' történetészi iratok a' szent, erkölcsi 's didacticus könyvek után a' második osztályba helyezvék. Van Chinának a' legrégibb időktől kezdve története, a' Youen tatár mongol dynastiának végéig, ezeket „huszonegy történetirónak nevezik;“ mintegy háromszáz oly füzetecskékből áll, melyekből tizet lehet egy tokba tenni.

Nyomtatásról, még a' művészetekről szólló czikkben értekezendünk, most csak azon észrevételre korlátozzuk magunkat, hogy a' tizedik században fedeztetett fel, épen ötszáz évvel hamarébb mint Europában esméretes lett. Ezen körállás hatalmasan elősegité a' chinai évkönyvek' szaporitását, folytatását, hogy az ujabb íróknak bőséggel nyujtsanak anyagot. Azonban történeteikben nem találni egyebet száraz chronikánál, tett dolgoknál, és adatoknál. Despot kormány alatt nem lehet reménleni, hogy oly írók találkozzanak, kik az események' fontosságát szabadon visgálgassák, 's ezekből a' fejdelmek' és népek' számára oktatásokat vonjanak. „A' helyett hogy megengednék“ mond Gutzlaff, hogy egyszerű embereknek befolyása van a' világ' ügyeire, egyedül az akkor uralkodott császárokról szólanak, 's őket állitják források gyanánt, melyekből boldogság, gyarapulás és rend folyt. Ez valódi chinai mód, a' nemzet' képviselője a' császár, 's mintegy elnyeli azt.“

A' honszülöttek annalisai e' szerint, reánk nézve, literaturájuk' legcsekélyebb legkevésbé érdekes része.

Egyetlen olvasható évkönyvük san-koue-tchi (vagy a' három ország' története) ez a' független főnököknek különféle háborúit beszélli, kik mindnyájan a' felsőségre törekedtek. Az igazságot megmondván, inkább historiai regény, ámbár a' hősek' és legjelesb személyek' szájába tett beszédek, igen hasonlitanak azokhoz, melyeket Titus Liviusban és Europának más régi historikusaiban találunk.

A' chinaiak nagy számú biographiák' birtokában vannak, melyeket Ping-hioknak neveznek, az az: nevek' studiumának. Régiség és érdemre nézve első helyet foglal Len-yu (vagy Confucius' beszédje.) Azután egy ujabb kori biographiai munka is van Sing-pou czim alatt, mely száz húsz kötetben jeles férfiak' és asszonyok' életét foglalja magában; ez hideg szerkezet minden élet, mozgékonyság és érdek nélkül.

A' nyomtatás' mestersége a' chinaiakat megmérhetlen és olcsó literatura birtokába helyezte; hanem csak igen kevés könyveik felelnek meg az europaiak' izletének, azért nem forditatnak teljes kiterjedésükben; megesmértetésüknek legjobb módja, kivonatokat vagy áttekintéseket, melyek belőlök készitetnek, közleni.

Bár mily nagy legyen idegen tartományokra nézve tudatlanságok, még is számos statistikai munkáik azt bizonyitják, hogy saját hazájukat ismerik. Ezen munkák' legjelesbike Ta-tsing-yétong-tchi (tökélyes leirása Ta-tsing tartományának) kétszáz negyven kötetből áll, 's számos részleteket foglal magában a' népségről, geographiaból, jövedelmekről, tisztviselőkről, és egyebeket 's China' minden tartományát illető jegyzeteket, valamint tudositásokat a' chinai tatárságról:

Méltán említették a' pekingi ujságot, mint valami hatalmas helyről mozditót (locomotiv) mely minden szellemeket mozgásba hoz, ha mint kormányi erőműszert tekintjük, jelentősége valóban szembetünő.

Van egy nagy classikus munka a' büntető törvényekről. A' mai tatár dynastiának polgári törvénykönyve, melynek czíme Ta-tsink-hoei-tieu, és száz hatvanegy kötetből áll; a' divatozó törvényeken kivül, mindennemű változásokat és modificatiokat foglalja magában, melyek 1644től fogva történtek. — A' munkához minden fő kerület' földabroszai csatolvák (a' keleti 's nyugati tatárságot hozzáértve.)

A' tudományokról szóló czikben lesz alkalmunk a' csillagászatra, geographiára 's orvosi tudományokra kiereszkedni. A' chinaiak a' két elsőre nézve sokat hálálhatnak a' keresztény térítőknek, kik Khan-gi a' legvilágosb elmejű 's legliberalisb fejdelem által ótalmaztattak, ki anynyira ment, hogy a' mathematikában a' Jesuiták által oktattatta magát. A' gyógytudományban (mivel a' sebészségben még semmi próbát sem tettek) látni fogjuk, hogy a' chinai munkák, minden esmérete a' természeti tudományok által korlátoztatik, 's különös theoriajokon az ásvány 's növény ország' körzotén alapúl, mely Gen-tsao czimű számos kötetü munkában foglaltatik.

Ha azon csekély összeköttetést tekintjük, melyben a' chinaiak más népekkel valának, tehát meg fogjuk vallani, hogy valóban meglepő, hogy anynyi esméreteket szerezhettek. Anynyi igaz, hogy az Astronomia 's Geographia kivételével, minden egyéb tudományuk saját vizsgálataik' eredménye, 's saját felfedezéseik' gyümölcse.

LITERATURAI VILÁG.

A' franczia literaturának nevesb jeleményei közé tartozik: „Les mémoires du chevalier d' Eon“ Gaillardet urtól, a' neslei torony (Tour des Nesles) czímű iszonyatos dráma irójától, kivel ezen költemény szerzősége miatt a' híres Dumas Sándor, a' Saracen' szerzője, párviadalra ment. D' Eon lovag, a' legkülönösb és legritkább historiai alakok közé tartozik. Mémoirjai mulattatók, és el nem kerülik az olvasó közönség' kedvezését, mivel a' sokféle szerepek, és érdekes helyzetek, minden hihetlenség mellett oklevelek által bebizonyitva, igen vonzók. — Teteme felbonczolásánál sok jeles tanúk valának jelen, 's az orvosi bizonyitványok alatt, a' többek között egy asszonyság' neve is találtatik.

—o—

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M.

Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

5ik Szám. *KASSÁN, Februar' 3án* **1837.**

Harag és párt nélkül.

KÖNYVBÍRÁLAT.

Honi városainknak Nemzetünk' kifejtülésére, 's csinosbulására befolyások. Próbatétül fejtegette Fejér György. Pesten. Heckenast Gusztáv tulajdona 1837.

Minő fontos tárgy! minő hézagot tölthet bé csak egy ide néző elmemiv is Literaturánkban! Esmerni azon jótékony világot, melly nemzeti létünket lelki életre serkentette, nem csak kiáradása' öszvesegében, hanem különösen azon eggyes pontjain is, hol dicső fénye különös erővel sugárzik, hol a' sugárzást öszves erő tartja fen, öszves erő gyarapítja, középesiti 's gyümölcsözteti; kikeresni a' nemzet' hatáskörében azon hatalmas rugonyokat, mellyet a' nemzet-test' nagyobb tagjaiban, egész testületekben, városokban munkásak valának a' közös czélhoz juthatásra, törekedésben; kijelelni végre azon viszonokat, mellyeknél fogva az ily öszves erő-szülte sugárzás, az ily hatalmas rugony által élesztett törekedés a' közös nemzeti czél felé a' közös törekedéssel, az öszves nemzeti cultura' fényével öszvekapcsolódott, ennél szebb és jutalmazóbb tárgyat nemzeti cultura' történetei vizsgálójának számára Rec. nem esmer. Magasan dobogott azért Rec. keble birálata' tárgya czimének olvasásakor, várva vártam az alkalmat, hogy vele megesmerkedhessem. Részvéte még nagyobb leve, ertven ki légyen a' miv' szerzője. De mennyire felele ön várakozásán a' következés.

Még fogja Rec.-el vallani minden igazságosan itélő olvasó, hogy a' mi szép és érdekes tárgy, más felöl szintannyi nehézségekkel küzdő, vizsgálni honi városaink' befolyását nemzetünk' culturájára. Tudjuk: minő homály fedi e' tárgyat világositható történeteinket is. Tudjuk: mennyire bókoltak még eddig honi történetiróink a' középkor uralkodó nézeteinek a' történetirásban; tudjuk mi csekély mélységig hatottak ők is bé a' nemzet' historiája' tengerében, minő felületes ide 's tova uszkálásban áll az ő buvárkodások.

A' mi történetes könyveink is többnyire a' háboruk' leirásával vagynak elárasztva; 's tudjuk, minő ellenzéke a' háborus élet a' nemzeti lét' azon ösvényének, melly a' szellemi világ felé vezet. Teljes setétség boritja a' mi nemzeti culturánk' történeteit. Annál dicséretesb aztán az ily setétség' előzésére lett próbatét, annál jelesebb érdem' koszorúja illik az olly férjfiu' fejére, ki itten fáklyát gyujt, és világitni kezd, annál szentebb kötelessége publikumunknak, bátoritni az ily nemű próbatétet, feltéve, ha bár azon czélt el nem érte is a' próbatevő, mellyet törekedése' elébe tárgya minéműsége, vagy várakozásunk kitüzött.

Megvallja Rec. nem csekély aggodással telve áll fel birálatával. Oly elmemivet akar bírálni, melly jeget és azt vajmi vastagot tört, melly literaturánk' oly tetemes hézagát igyekszik öszveforrasztani, melly a' maga nemében első próbatét, megelőzője azon négy pályamunkának, mellyek a' magyar tudós társaságnak minapában beküldettek. Nagy világositást szokott gyakran árasztani vizsgálódásunk' tárgyára a' hasonlitás; itt e' nélkül el kell lennünk, itt a' mivet csak ideáljával állithatjuk esmertetés végett szemközt.

Nem czélja azonban Rec.nek ily meszsze kiterjeszkedő birálat. Ugy hiszi, olvasóink is meg fognak elégedni, ha azon szempontból indulnak ki, melyből ezen értekezést jelenleg egy magyar tekintheti. E' szempont fogja szolgáltatni észrevételeihez a' kulcsot.

(Bő olvasottság, józan philosophia, szelid humanitás általjában véve e' munka' tetszetősen kitünő jegyekei; a' sztil' darabossága, az előadás' rendjének, sőt a' gondolati lánczolatnak többszöri megszakasztása, 's az idézeteknek helytelen alkalmazása, az árnyékosabbak.) Lássuk a' tartalmat:

§. 1—4. Bévezetés. Hajlandóságokról és ideákról.

A' jóllételtől, szabadságtól függ a' nemzet' kifejtülése (kifejlődése) az erkölcsi jó, igaz, és széptől annak csinosbulása. A' szerző nem nemzeti kimiveltetésünk' hisztoráját akarja úrni, hanem csupán honi városainkat fogja vizsgálóra, 's ezeknek befolyását nemzetünk' kifejlődése' 's csinosbulására. — §. 5—10. Honi városaink' eredete. §. 11—20. Honi városaink' befolyása nemzetünk' kifejlődésére. §. 21. Eredetök. §. 22—43. Befolyások nemzetünk' csinosbulására.

Bő olvasottság árnyékosabbak, vas szorgalom, ügyes buvárkodás Hazánk' régiségeiben, szellemi kalász gyűjtés, az elhunyt kor miveinek romjain, az ide néző kutfők' esmérése, ezeknek öszveállitása, 's kitüzött tárgyával mefelelőleg tett használása a' szerzőnek dicséretes érdemei. Egészben véve értekezése minden pontjából kitünteti, hogy nemzetünk' látkörén minden kifejlődés és csinosbulás, tehát minden cultura városokból indult áradott el a' nemzettest' egyéb tagjaira. Rec. ennek valóságát örömest megesmeri, azonban kéntelen megvallani, hogy ezen tulajdonképen majdnem minden nemzetek' történeteiben létesülő igazságot felette abstract módon fejezte ki szerző úr. Nem öltöztette oly alakba, hogy abból teljes világossággal kitünhetett volna: mi módon létesüle ezen igazság a' magyar nemzettest' éltében? Hoz ugyan fel Sz.— úr elég hisztoriai adatot, de nem köti öszve ezeket elégé tárgyával történetileg, hogy kérdésének megfejtését velünk elég világosan szemléltethetné. Nem igen világlik ki Sz. úr törekedéseiből: mikor, miképp, és egymás fölött minő elsőséggel gyakorolták városaink a' kérdéses befolyást. Azonban igen örömest elhiszi Rec. hogy ezen hiány nem Sz. úr' munkálatából eredendő, elégé tudva vagyon, fájdalom! minő homály lepi még e' tekintetben is nemzetünk' mult korát. Örömest látta volna azonban Rec. ha a' kérdés negativ oldalról is világositatott volna. Igy p. o. miért, hogy városainknak ily nemű befolyása népéletünkbe tetemesebb nem volt, honnét vagyon, hogy midőn városaink a' németekéinél nem sokkal későbbi eredetűek, még is szorosabb egybeköttetésbe a' nemzet' öszvelegével nem jutottak; miért hogy, ámbár nálunk majdnem ugyan azok épitettek városokat, kik a' németeknel, még is nálunk a' culturának, 's az öszves nemzeti jólétnek ezen legigazibb bölcsői nemzetünk' nyilvános tetteibe kitünőbb befolyást nem árasztottak, miért, hogy ámbár majdnem minden királyáink által ápoltatott gyarapulások; hogy ámbár más felől valódi gátlás elejekbe nem gördittetett, a' nemzet' többi osztályai által, ha ama törvényt, számok' szaporitását tilalmazót ide nem értjük; még is nemzetünk' legvirágzóbb korát ki nem véve, egyetlen egy városunk nem vala, melly a' nemzet' nagynemű tetteiben reszt, virágzásában magának hisztoriai nevet szerzett volna. Látszatik ugyan Sz. úr hellyel-hellyel ilyesmit is érinteni, de csak homályosan, és általjában a' városok, és egyébb néposztályok közötti viszonokat, a' fő dolgot egészén érintetlen hagyta. Elég híven felszámlálja, mit tettek általjában városaink a' culturára nézve, de igen kevéssé emliti: mennyire hatottak be ez által a' köz nemzeti életbe. Azon igen nevezetes episod helyét, mellyel az egészet befejezi, sokkal méltóbban tölthették volna bé ily nemű eszméletek. Erről alább még bővebben.

Lássuk a' részlegeket is.

Mindjárt a' bévezetés' első szavaiban eltér tárgyáról a' Sz. úr. Mi szükség volt ezen értekezésben bölcs Plátónak azon szavait magyarázni, mellyek szerint természetünkbe bizonyos hajlandóságok és ideák vettettek. Rec. csekély véleménye szerint elég fenséges; 's tárgya' látkörén még is elég terjedekeny ellátással uralkodó szempont lett volna vizsgálatinak megindítására

a' közértelmüség' ideája, melly minden szellemileg létesülő társaság' legbizonyosb alapja, a' városok' alkotása által legelőször', és legjótékonyabb minéműségben létesíthető. Innét lehetett volna legkönnyebben meghatározni a' városok' rendeltetését a' nemzettestben; itt lett volna helye megmutatni, hogy városi lét egyébtől a' nemzet' öszvelegében szellemi tekintetben csupán csak gradu, — lépsőileg; 's nem pedig generice, — nemileg különbözik. Igy azután igen szépen lehetett volna az 1sö §. 2. száma alatt álló idézetet használni 's világositni, hogy egy ember sem elégséges magában, hogy rendeltetése' czélját tökéletesen csak társaságban eri el, és ezt városokon kivül is, ámbár mindig nagyobb nehézségek, és lassúbb szellemi érlelődés között. Az ugyan ott a' 3ik szám alatt álló idézet ismét igen eltérőleg használtatott, minthogy általjában a' Status' keletkezését fejtegeti, statust vagy is országot pedig nem egyedül városok tesznek.

A' 2ik 's 3ik §ok szerint ugy látszik, hogy Sz. úr a' kifejtülés az az kifejlődés és csinosbulás között lényeges különbséget képzel. En úgy hiszem, egy bizonyos mutatkozása vagyon az ember' szellemi eltének, 's ezt egy szóval kifejlődesnek, culturának mondhatjuk; ennek fogalmában mindig benne foglaltatik a' csinosbulás. Az igazán mivelt ember, nemzet csínos is, a' szónak legnemesb értelmében. Hogy e' két fogalom egymástól annyira elkülönöztetett, és más felől Sz. úr még is §. 2do igy szól: a' jólételnek, szabadságnak, és más rokon hajlandóságoknak czélerányos kimiveltetésében áll a' nemzetnek kifejtülése." — Ezen Rec. annál méltóbban megütközik, minthogy mindjárt a' követk. §ban megesmeri Sz. úr, hogy a' szabadság' érzése még éppen nem elegendő magában véve a' nemzeti jólét' elérésére, ha ésszel nem párosul. Egyébiránt úgy hiszi Rec. a' 2ik 's 3ik §. egészen kimaradhatott volna, valamint a' honi városaink' eredetéről szóló szakasz is; annyival inkább, minthogy nem igyekezett Sz. úr napfényre hozni azon befolyást, mellyet hős eleink által a' Pannoniában talált városok uj vendégeikre árasztottak, és mellyeknél fogva hódítóikra visszahatottak; — a' mit ugyan a' tárgyat boritó sürü setétségnél fogva Sz. úrnak rosz néven éppen nem vehetünk.

A' kérdés' első részét nézőn, hogy t. i. honi városainknak minémü befolyásuk volt nemzetünk' kifejlődésére, igen helyesen emlitetik mindjárt a' fejtegetése elején a' köz munkásság, mint oly kellek (requisitum), melly külső jóletünkre általjában szükséges, oda tehette volna még Sz. úr, hogy köz munkásság, mint a' közértelmüség' legbizonyosabb gyümölcsözéssel biztató virága egyszersmind kaput nyit azon nemesb pályatérhez, melly a' társaságot a' csupa érzéki jóleten felül megesmérteti, oly jólétet kereső eszközökkel is, mellyek a' csupa szenvedőleg elérhető élményeken felül emelhetnek bennünket. Azonban igen szerencsétlenül van választva ezen szép §nak a' 11nek számára az idézet. Rec. ezt annál inkább sajnálja, minthogy ugy veszi észre, hogy ily balsorsnak főképen azon helyek vagynak alája vettetve, mellyek Friesből, a' német bölcselkedők' legjelesbjei' eggyikéből vagynak véve; 's minthogy ennél fogva attól kell tartani a' Rec.nek, hogy Sz. úr Friesnek szellemébe be nem hatott, hogy legalább ennek eggyik fő jelességét, a' világos rendet magáévá nem tette. Hogy is tudta volna különben a' közmunkásságról, és ennek legalkalmatosabb táplálóiról, a' városokról beszélvén, ide világító vezérszövétnekül az életmódnak azon Aristoteles és Fries szerinti hármas felosztását említni, mely szerint a' csupa éldelethajhászóktól a' munkás életmód, és mindkettőtől a' szemlélődő megkülönböztettetik? Mellyikébe a' háromnak helyezné Sz. úr a' városokat? Nem találtatnak e városokban oly egységek, kik csupán csak éldelni kivánnak, a' másik kettő sovárgók mellett, és megfordítva? De vallyon külön találjuk e' három életmódot városokon kivül is? Hol van, legalább Europában, a' társaság ily módon osztályozva? Legfellyebb a' harmadikról, a' szemlélődő életmódról mondhatnók, hogy ez fő elemül fentaláltatik egy néposztálynál, a' szerzeteseknél, és általjában az anachoretáknál, de ezeknél is mi sokféle módositással! De feltévén, hogy Sz. úr honi városaink' némellyikét e' három rubrikák' eggyike alá besorozhatná, hiszen ő semmit sem beszélt életmód különbségéről azon §-ban, melly alá világositásúl ezen idézet tétetett. Ennek csupán vége felé jön elő a' városi társalkodás. De ez is csak közbevetőleg emlitetik, mint egyik szép virága a' finomabb életnézetnek, és mindjárt mellette áll egy más virágtárs, a' falusi élet' örömei. Ezeket pedig bizonyosan a' legtökéletesb városi rendelkezésben sem találhatja fel Sz. úr.

Szent igazak a' 13dik §. szavai, hogy t. i. a' külső jólétre külső bátorság áltbljában szükséges, erre meg a' hazáért vitézkedés. Feleslegnek tartja azonban Rec. a' következőt: a karmelly igen alacsonyitassék bár e' hadi erkölcs mai időben. Ugy hiszem, a' mi egyszer igazán szükséges, a' mi valódi erkölcs, annak fennsége le nem alacsonyitathatik, annak méltósága nem szenved, semmi alacsonyítás által, ellensége pedig más felől mindennek, még a' legszentebb erénynek is vagyon. Es általjában e' kikelés oly bizonytalan irányzatu vád, mellyel én kizárólag az emberiség' összes jelenkorát terhelni nem merném. Igen is, ha eggyes népekre szoritjuk e' mai időt. A' következő állitmány valósága ellen kétkedést senki nem hozhat fel, a' ki általtátja, hogy fenmaradása kivánása végett még többször kénytelen physikai erőhez folyomodni mint egység. De a' magán állás helyett talán jobb lett volna önállást vagy az esmeretesnek nyelvszokás szerint függetlenséget tenni. Igen is a' nemzet függetlenségének, de nem magán állásának talpköve a' Hazáért vitézkedés. Magán áll a' Brittannia tengertől körülhullámozva, de ugy hiszem nem lakói vitézségének köszönheti e' magán állást. Azonkivül e' kifejezés sokfele állapotra alkalmazható. Magán állott a' franczia köztársaság' revolutiója elején szemközt majd minden más europai népekkel; magán állott 1809ben az ausztriai birodalom Napoleon ellen; magán áll egy túlhatalmu hódító, nem különben ennek ellenzéke egy mindentől elhagyatott martalék; magán állott még eddig a' Török, szemközt a' többi Európával, hite, szokásai, nyelve, gondolkozásmódja' tekintetéből, maga magán áll egy határtalan hatalmu uralkodó, ámbár fölötte népének magával tehetetlen indolens tömegeivel; magán, és még is nem független állanak, még tudja Isten mennyi más emberi lények, hacsak Robizonkint viszontagságaik' zivatara által puszta szigetbe nem vettetnek.

Igen szép észrevétel §. 14. hogy Hazánkat duló legdühösebb viharoknak közepette is városainkban csend, békesség, hiv engedelem (engedelmesség) uralkodott. Nevezetes valóban, hogy hazánk' legfőbb hatalmas város ellen majd soha nem vala kéntelen oly fegyverrel élni, minő p. o. olasz és részszerint német honnak városait is, a' középkorban a' császárok' részéről annyiszor sujtotta. Magyar honni várost magyar ellenség majd soha nem üldözött, nem pusztitott, hacsak azon boldogtalan időket ide nem számláljuk, midőn a' két testvér Haza egymás iránt majd nem egészen idegen leve.

A' §. 14. 's 15. között nincs igazi egybefüggés. Amaz igy végződik: „Lássuk városaink' befolyását nemzetünk' kifejtülésére, annak második nemében is, melly a' polgári szabadság." 'S e' szavak után, csak egy idézet' közbevetésével: „Ezekhez képest a' külső jóllétel' második alapja is, a' szabadsági ösztön, mind személyes, mind vagyoni, mind magános, mind országos dolgok' tekintetében városainkból szerencsésen kifejtődött" Hová néznek ezen kapcsoló igék: ezekhez képest? Hiszen az előbbi §. még csak utólsó igéiben kezdett beszelni azon tárgyról, a' szabadságról, mellynek ideája a' magyar városi életre alkalmaztatván, csak azután hatalmazhatta volna Sz. urat, kezdeni a' következő §t azon igékkel, mellyek amazokat közvetetlen felváltják. Azonkivül is Rec. csekély belátása szerint nem igen látszik természetesnek, akkor értekezni a' szabadsági ösztönről, a' polgári szabadság' kútfejéről, minekutána már erről készüle Sz. úr beszélni, és erről is többé nem abstract szempont szerint, hanem mint városi népéletünkben tapasztalási világba lépett ideáról. Igaz ugyan a' szabadsági ösztönnek csak kifejlődését emliti Sz. úr, de nem kell e ezen ösztönnek, hogy városaink' történetei' vizsgálásában érintés alá jöhessen, polgári szabadság' formájába öntetnie?

A' következő történeti fejtegetésekért nemzetünk' méltó kö-

szönetét érdemli Sz. úr. Pontos és ügyes nyomozásában bébizonyitja számos adatokkal, hogy magyarhon városai fejedelmeink' és általjában törvényhozásunk' ápolásának minden időben figyelem teljes tárgyai valának. Méltó nemzeti büszkeséggel hirdethetnők Europának, hogy már azon időkben, midőn a' földrész egyéb országaiban városi lakosok' sorsa igen keveset vala kedvezőbb a' glebae adscriptusokénál, nálunk majd-nem nemesi szabadékokkal ruháztatának fel; mint ezt maga Sz. úr is megesmeri a' 20ik §ban.

A' 22ik §. azonban ujra bizonyitja, hogy Sz. úr a' szabadság' ideájának nem a' maga illő helyét mutatta ki, egyébiránt számos felséges ideákat érintett értekezésében. En úgy hiszem a' polgári társaság már nem egyedül érzéki szükség' kielégitésén alapúl. A' polgári névnek Sz. úr velem együtt bizonyosan nemesebb jelentőséget fog tulajdonitni. Ön maga Sz. úr állitá ezt a' fentebb emlitett 14ik §ban. 'S hogy mondhatja azután a' 22. §. elején, hogy a' jóllétel és szabadsag' ösztönei a' mesterséges szükségeket, a' tulajdonkép emberieket nem elégithetik ki? Igen ha mesterséges szükségek alatt a' fényüzés és képzelődés közötti azon szörnyeteges szövetség' szüleményeit értjük, már akkor meghiszem, hogy ezeknek létesitésére jólét' 's szabadság' ösztöne nem elegendő, hogy ekkor a' létre hozó ösztönnek is mesterségesen készült rugonynak emberi természetben nem alapulhatónak kell lennie. De akkor hogyan állithatnók Sz. úrral a' következő szavakban a' társaságos élet' külsője alatt, melyre az ily ösztönök ki nem hathatnak? oda teszi ugyan Sz. úr, hogy e' külső a' nemzetek' csinosbulása, de ily esetre vagy azt kell felvennem, hogy Sz. úr e' tekintetben nem elégé kérdező meg állitmányánál a' világbirót a' Hisztoriát, egészen ellenkezőt bizonyitót, melly szerint épen szabadság nélkül nem találunk igazi culturát semmi nemzetnél; — vagy hogy csinosbulást kifejtüléstől oly tetemesen szándekozik elkülönözni, hogy emez alatt a' belső culturát, a' lélekkel szorosabb viszonokban állót a' tudományos miveltséget értse; csinosbulás alatt pedig csupán az ember külsejének simulását, a' csupa társasági miveltséget. Ebben megerősitene az említett társasági külső, melyre Sz. úr a' jóllét és szabadság' ösztönét nem tartja elegendőnek. Azonban még ugyan azon §ban állitja ám Sz. úr, és magában véve igen helyesen, hogy csak az erkölcsi jó 's szép ideáji szelidítik igazán az embert. A' külső helyett épen ennek ellenzékét, belsőt kellett volna tenni, 's akkor Sz. úrral ezen egész §ra nézve szíves örömest kezet fogand Rec.

Legszebb fényt áraszt tárgyára Sz. úr a' §. 25. által, melyben oklevelekkel bizonyitja, miképen városaink királyainkkal eggyüleggyig kiköttették, hogy nálok bajvivásnak igazság-nyomozásban, vagy fenyitésben helye ne legyen. Ez az eggyüleggyig ha teljesen, és nem csak egyes városainkra nézve bebizonyitathatnék, oly fényes diszpolczra emelhetné dicső királyainkat és honfitársainknak már 13dik századbéli negyedik státusát, hogy onnét csillagkoronakint ragyoghatna érdemök a' magyar nemzeti humanismus történeteinek évkönyveiben, nem csak a' magyar, hanem a' teljes europai látkör számára ment maradni. Oly mélyen gyökerezett balitelektől, minők a' középkornak ngy nevezett törvényes bajvivásai valának, és az ily egész kor' elfogultsága alól menekedő merész kivételt egy egész néposztály szabadékává tenni, valóban nem csekély józánságát bizonyitják az eszméknek oly időkben, mellyeknek egyebiránt minden kitünő tulajdonsága lelki setétség' bélyegét viselték.

Jó lett volna a' városi tudósok' felszámitásakor lehetőségig különböztetést tenni a' városi születésü 's csupán későbben városba költözött, és ott különösen hivataljok' kötelezésénél fogva élt tudós férfiak között. Nem kellett volna itt is, mint oly sok egyéb ide néző helyeken érintetlen hagyni, mennyiben hatott vissza a' nemzet' öszvesége, a' városok' culturájára 's erre nézve előmozditólag vagy gátololag e? Ugy szinte a' városainkban létezett és létező közhasznú intézetekről is jó lett volna emlitni a' több néposztályok' befolyását, annyival inkább, minthogy ily alapitványok legbizonyosb mérszerei valami nemzet tettleges culturai éltének; és minthogy minden nyilvános vállalatok rendszerint városokban állitatnak fel, habár alapitóik nem városiak valának. A' Protestansoknak XVIIdik századbéli intézeteik, ezek között főképpen az eperjesi kerületi Collegium, úgy szinte a' többi főbb oskolák is szólló bizonysággal szolgálnak itten.

Hogy nem szónoki csin kedvéért hangzó dicséret a' §. 30ik szavai, mellyek városainkat mint a' szép ideájának munkás tisztelőit emlitik, azt a' befejezésénél gyanithatjuk, midőn ezt mondja Sz. úr: „de mestereiknek, művészeiknek becses neveiket fenn nem tarthatták.“ Ezt méltó lett volna bővebben fejtegetni, 's meg kell vallani Rec-nek, hogy itt a' szép ideájának több hódolóit is szerette volna említetni, mint Komáromnak ámbár igen tisztes és érdemteljes biráját T. A. l. urat.

A' kereskedésről kifejezett elveket szívesen magáéinak is vallja Rec. 's annyival öröm teljesebb vággyal ohajtott volna többet olvasni ez oly nevezetes tárgyról, a' népszorgalomnak e' fő rugonyától, és az által a' nemzeti jóllét hármas talpkövének e' legfőbbikéről, különösen a' városoknak fő eleteréről. Azonban minden esetre nagy köszönettel tartozik Sz. úrnak nemzetünk az itt adott felvilágositásért.

Biztos iránypontúl szolgálhat ezután az e' tárgyban terjedelmesebb vizsgálatot próbálóknak, ha tudják, hogy külföldi kereskedésünk' lerakó (rakhelyei) helyei már régi időkben valának: Győr, Sopron, Kassa, Lócse, Brasso, Szeben, Késmárk, Spalatro, Jadra, 's hogy mint szolgálának ezeknek középpontúl Esztergom, Buda-Pest Késmárk alkalmasint nyomtatási tévedésből említetik, mint napkelet felé irányzott kereskedésünk' rakhelye. Háladatosan emlékezhetnek Hazánk városai dicső fejedelmeinkről, kik annyira kedveztek e' részben is a' városi szabadságnak.

(Folytatása következik.)

NYELVÉSZET.

Urfiaktól.

XI.

MELY. MELLY.

Az első tudtunkra csak Kerekes' betű és szónyomozatot tárgyazó munkájában, 's ha emlékezetünk nem ámit a' „Jaczint“ czimű zsebkönyvben használtatik: a' másodikkal átalában minden íróink' művei telvék. Kik MELLY-et írnak, bölcsen a' közszójejtésre hivatkoznak, nem tudvák, hogy népünk' egy része azt majd röviden MELY-nek, majd csak MEL-nek, majd félhangon 's tótosan *MELLY*-nek, nagyobb része pedig, kivált az alföldön, épen MEJJ-nek ejti: vagy hivatkoznak a' szótárakra, melyekben azt, rövidség okáért talán a' két *lyly* helyett kevés kivétellel, mindenütt *lly*-unal találjuk. Az analogia azonban azt mutatja, hogy: midőn ezek: hely, helység, mely, mélység, 's több ezekhez hasonlók, melyekben a' kiterjedést jelentő (lásd Kerekes' kitérései lap 298) *l* betű *y* által meglágyul, kettősen nem hangoztatnak: csak egy *ly*-vel irassanak. Igy, miután a' *mely* is, a' kiterjedést jelentő *l*-ből származottak' egyike: kétségkívül csupán egy *ly*-vel iratandik e'ként: MELY. Czélszerüleg teendjük pedig ezt leginkább azért, ne hogy, midőn a'hoz ragokat kötünk, helyesirási elveinkkel ellenkezésbe jöve következetlenek legyünk önmagunknak. Hiszszük példáúl, hogy íróink a' gyököt kitüntetendők ezt: *gyöngy*-vel, mint Czuczor is a' „legszebb énekben,“ igy fogják irni, *gyöngy*-gyel: hogy fogják már most a' *melly*-vel-t irni, ha csak igy nem: *melly-lyel*? 'S e'kor mínek áll az első *ly* előtt való *l* ott, hol az *ly* már a' nélkül is kettősen hangzik? Vagy talán igy: *melly*-el? Hát a' *v*, vagy az abból olvadó *ly* még hol marad? Ó Logica! ó következetesség! 'S hogy különböztetjük-meg ezt: *mely-é* = cujus, ettől: *mely-vé* p. o. ezen beszélyben: a' por *mely-lyé* vált = pulvis *in quem* mutatum s. t. b. Ugy talán, ha mind igy irjuk: *MELLYE*? Igen bölcsen!

A' *MELY* szerint irjuk mi ezeket is: MILYEN. OLYAN. ILYETÉN. OLYATÉN. NÉMELY. VALAMELY. MELYIK. AKÁRMELYIK s. t. b. mind — emlitettük okaink' következéséül.

XII.

ÖNKÉNT. ÖNKÉNYT.

Bajza úr Döbrentei urnak hibáúl tulajdonítólag az: ÖN-KINTi íratását zárjel közt az: *ONKÉNYT*-et látszik helyesleni. Mi az: *ONKÉNT*-re szavazunk, szükségesnek tartván megkülönböztetni a': *despotismus*-t (önkényt-t) a': *spontané* (önkent)-től. *Onkényt* tenni valamit e' fölött még azt is teheti: *önkényesen* = despotice, tenni. Az *ön* = to ipsum, jelenti az ember' személyességét — mely nem egyéb azon erőnél, mely által az ember a' baromtól különbözik, az úgy nevezzük: lélek-nél. E'nek fő tulajdona az akarat, melynélfogva határozzuk-el magunkat: tenni valamit, vagy fölhagyni valamivel. A' *ként* hasonlító rag, mint például ezekben: *szív-ként*, *hullám-ként* s. t. b. az az: szív szerint, hullám szerint — vagy: *szívhez* és *hullámhoz hasonlólag*. E' szerint: *ön-ként* anynyit tesz, mint: *ön szerint*, *ön-höz* hasonlólag — 's *ön-ként* kiment a' gyűlésből, anynyit, mint: semmi más külső tárgy vagy körülménytől nem kényszerittetve, egyedűl *én-je*, *önje* = *belseje*' jovallata szerint a' gyülésből; vagyis: mint *önje* (ön-je-kent) parancsolá.

XIII.

TISZTELENDŐ. TISZTELETES.

Mindkettő papi czim — azzal a' különséggel, hogy a' romai catholica egyház' papjai: TISZTELENDŐK-nek, a' két protestans hitüi pedig: TISZTELETESEK-nek kivánnak nevezteti. Ez utóbbi czimet helyesli a' szónyomozat, az elsőt hibásolja. A' hitnek azon érdemes tanítóji, kiket *papok*-nak nevezünk, mind régente azok voltak, mind most azok, kik szent hivatásuknál fogva kivántak és kivánnak tiszteltetni. Az új hit' terjesztetése végett hajdan hazánkba hozatott papok' divatnyelve a' *diák* lévén, nyelvökön REVERENDUS-oknak hivaták magukat — 's magyarúl e'nek kaptájára: TISZTELENDŐK-nek — legkevésbbé sem sejtvén, hogy a' latin *andus endus* (tulajdonképen csak: dus) egészen más jelentésű, mint a' magyar: *andó endő*. A' latinban ugyan is ez: *amandus* anynyi mint: *talis*, *qui debet amari*; *reverendus*, quem *debemus* revereri — és így némi *kellést*, *kénszeritést* (Zwang) fejez-ki: a' magyarban ellenben ez: *verendő szúrandó*, anynyi mint: olyan a' ki verni fog, vagy máskép': verni fogó; a' ki szúrni fog, vagy is *szúrni* fogó. Mi szerint *tisztelendő* nem anynyi, mint: *tisztelni kellő*, vagy olyan személy, kit tisztelni kell: hanem anynyi, mint tisztelni (még csak nem is tiszteltetni, mert így: TISZTELTETendő-nek kellene lenni) fogó — t. i. valakit, vagy benünket s. t. b. Az e' fele hibákról máskor többet! Itt elég csak ezt még megjegyeznünk, hogy a' *Tisztelendő* czim a': *Tiszteletesnek* ellenében, philologice olyan absurdum, mint milyen a': *TEKINTENDŐ* lenne a': *TEKINTETES* czim ellenében.

XIV.

IRÁNY. ARÁNY. ERÁNY. IRÁNT. ARÁNT. ERÁNT.

Szavaink' szerkezetét vizsgálvák tapasztaljuk, hogy kevés kivétellel, (melyek vagy tudatnak mint nemeredetiek, például: *pelyva*, vagy békési beszedejtés szerint: *péva*, a' tót: plewából; vagy nem tudatnak, mint p. o. *gyertya*) minden szóban egyforma hangzók uralkodnak. Hangzóink (vocales) vagy *kemények*, 's ezek: *a o u* röviden és meghuzatva; vagy *lágyak*, 's ezek: *e* röviden, *ö ő ü ű*; vagy *középhanguak*, 's ezek: *i í* és az ékezett *é*. Ezek között a' kemény kemény-nyel és középhangúval; a' *vékony* szinte csak vékony vagy középhangúval állhat egy szóban: — vékony kemény-nyel vagy fordíttatva — eredetiben — soha sem. Ezen szavakban: ERÁNY és ERÁNT a' vékony *e* a' kemény á-val öszvejön — 's így szavaink' természete szerint hibásak. —

Ez már részint nyelvtanokban, részint szónyomozás: de kiváltkép bírálat közben anynyiszor elmondatott, hogy szinte szégyeljük reá olvasóinkat emlékeztetni is. De teszszük: mert sajnosan tapasztalánk, hogy közönségünk, sőt még némely gondatlan íróink is, a' róvatást fel sem véve, több ily üdves oktatásokat, kényelmesen szelnek eresztettek. 'S ezeket, kik mind e' korig nem valának képesek okni, először és utószor a' legurfiasabban instáljuk: méltóztassanak már egyszer józanon cselekedni — fölváltva a' kedves de vétkeljük: ERÁNY-t, IRÁNY vagy ARÁNY-nyal; az ERÁNT-ot pedig: IRÁNT-tal vagy ARÁNT-t al!

(Folytatása következik.)

LITERATURAI VILÁG.

Franciaországban a' nyilvános oktatásra ügyelő ministerium, most azzal foglalatoskodik, hogy minden faluban czélirányos könyvtárt, melyben szorgalmi, erkölcsi 's vallásos munkák gyűjtessenek, állítsanak. Az egész 1—1½ millio francba fogna kerűlni, az ily intézeteknek kétségen túl hatalmas befolyása leendhetne az erkölcsiség' javúlására. Kellenek e' nálunk könyvtárak?

Hollandiában a' magasb oktatás' szellemét változtató törvényeket, és a' három egyetem közül egynek eltörlését kivánja a' nemzet.

HIRDETÉS ÉS HONFI KÉRELEM.

Eredeti Szinjátékimnak második 's következő tartalmú kötetje: I. *Az érdek, vagy csábitás és lemondás*. Eredeti nézőjáték 3 felvonásban. — II. *Fogadástétel, vagy a' szerencsétlen vadászat*. Eredeti szomorújáték 2 felvon. — III. *A' színésznő*. Eredeti szinjáték 5 felvonásban. — Toldalék: FELVILÁGOSITÁSOK, TUDOMÁSUL A' SZEMLÉLŐNEK, folyó évi Aprilis' vége felé sajtó alá jön; az előfizetési ára egy példánynak, melyet egy kőre metszett kép ékesitend, egy ezüst forint. Ezennel tehát hazafi bizalommal és mély tisztelettel kérem mind azon t. cz. hazafiakat, kikhez az előfizetés' gyűjtése iránt folyamodtam, méltóztassanak honfi igyekezetemet sikeresen elősegiteni, és az előfizetési dijt a' t. cz. előfizető urak becses neveikkel egyetembe nekem f. év Aprilis' végéig, ha nem előbb, biztosan kezemhez szolgáltatni. Az előfizetés' ideje tart f. e. Május' 1-sö napjáig; a' munka Junius' havában elkészül, és az előfizetett példányok azonnal a' maguk helyeikre küldetnek. Szinműveim' dicséretére mit sem szólok, ajánlják ezek magok magokat; minden iparom egyedűl oda czéloz, hogy szeretett édes hazám' oltárához a' lehetőségig tetszős áldozattal járulhassak. Helyben előfizethetni az alólirtnál, Mészáros utsza 173. szám alatti házban.

Kassán Febr. 22-én 1837.

Kliestinai Klestinszky László.

—o—

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

6ik Szám. *KASSÁN, Februar' 10én* **1837.**

Harag és párt nélkül.

KÖNYVBÍRÁLAT.

Honi városainknak Nemzetünk' kifejtülésére, 's csinosbulására befolyások. Próbatétül fejtegette Fejér György. Pesten. Heekenast Gusztáv' tulajdona 1837.

(Folytatás.)

Itten tollát szeretné letenni Rec. Sz. úrnak honni literaturánk és hazafiságunk' eggyik igen jeles előmozditójának, a' legelső igazi tudományos folyóirat' alapitójának, az isteni philosophia első igaz ihletésü magyar tolmácsának érdemei vonulnak elő lelkében. Már megnyilnának, — 's oh be örömest! — ajakai, hálát rebegni ezen nemzetes elmemivért is, mellyel pályadijért versenező társait megelőzve hazáját e' jeles kis értekezéssel megajándékozá Sz. úr. De fájdalom! egy életkérdés érintetik az értekezés' végén, mellynek jobb lett volna kimaradni. Minden jelesnek van, mondják egyszersmind árnyékos oldala, Sz. úré bizonyosan e' kérdés' fejtegetése, mellyről csak mély fájdalommal kell a' haza' szine előtt emlékeznie, annál mélyebbel, minthogy egy Fejér tud honni nyelvünk eránt illy hanyag indulatot kifejezni, illy önn ellenkezésbe bonyolódni, általjában a' feltett kérdést olly következetlenségbe ütközőleg megfejtegetni, mint ő azt cselekedte. Lenne valami homályos iró, ki így beszélne, sohajtana ugyan akkor is Rec. de csak azt mondaná: ez is eggyike azon számosoknak, kik azt hiszik, vagy hinni látszatnak, hogy társasági czélunk' egységét, e' népéltető, 's teremtő palladiumot tarkaság' sokfelé vergődő, 's sokfélekép öszvebonyolódott vadvisszás irányával elértjük. Isten neki mondanám, ez is egyike azoknak. Nem bírja, gondolnám a' nemzetiség felsőbb ihletését; egyike ez is, azt hinném, azon egyéberánt jó szándéknaknak, kik holmi langyos hanyag cselekvényi erejü, ámbár szép érzelemmel melegülő kebellel eltelve szembetünőleg virágoznak ugyan a' hon' nép kertjében, de minthogy külföldi eredetök' elemét le nem tudák vetkezni, gyümölcsözésök' tehetőségét épen gyönyörü virágaikkal tüntetik, vagy, minthogy gyümölcsök a' honi levegőtől annyira különböző, a' kert' urának alakjok tetszebb ritkaságával más kert' létét is hirdetéssel kedveskednek, de haszonnal nem szolgálnak. Isten neki gondolnám, és minek próbálnám ily nyövénynél a' lehetetlent a' legfelyebb, későbbi időtől reménylhetőt. De egy Fejért ily langyos humanisták', ily negativ szállongásu világpolgárok' sorában látni, kettős fájdalom emlités nélkül nem maradhat. Felszóllitást érez keblében Rec. azon kötelességtől, mellynek szózatja hangosabb minden vélemény' egyes hangjainál, mellynek ügye méltóbb figyelmet érdemel részvétünk' buzgóságától, mint öszvevéve akármi nevezetességü személyes tekintet.

Megesmeri ugyan Sz. úr a' kérdés' fontos voltát. „A' kérdés legsúlyosabb, mert legkényesebb pontjára jutottunk," ugy mond §. 38. „Honi városainknak nemzetünk' kifejtülésére, 's csinosbulására befolyások nem szenvede hijányt az által, hogy bennek nemzeti nyelvünk — nagyobb részére — nem divatozik? — Ki tehessen ezen Árpád, Sz. István, Hunyadi János' ajakain megszentült nyelvünk eránti felhevülésben a' kérdésnek eleget?" Igen bölcsen megjegyzi Sz. úr, minekelőtte a' kérdés' fejtegetésébe ereszkednék, hogy „a' tudományi kérdések' megfejtésére 's elitélésére hideg vér, csendes elme, 's józan fontolgatás szükséges." Hogy Sz. úr e' maximája ellen általjában nem vétett, azt Rec. örömmel elismeri. De kéntelen egyszersmind emlékeztetni Sz. urat arra, hogy vagynak az emberiségnek ügyei, mellyekben nem erény a' hidegen maradhatás. Nincs ellene a' józan philosophiának, ha melegül keblünk, midőn Hazáról van szó. Nem azt dicséri e Meuzel is híres német literaturájában Friesnél, kire Sz. úr oly sokszor hivatkozik, hogy e' ferjfiu legjelesebben kitünteti philosophiájában a' honfiui érzést? Józan fontolgatás felette szükséges szives részvéttel buzogó vér is, ha honunk' ügye riasztja szavunkat.

Lenne valami opus posthumum ezen értekezés, kész volna akkor elhinni Rec. hogy Sz. urat e' kérdés' fejtegetése' elején a' halál elérvén, hagyományának, de nem szellemének valami örököse folytatta a' fejtegetést, csak hogy befejezetlen ne maradjon az elmemiv. Különben hogy magyarázhassuk, hogy a' §. 39. szavaival oly homlokellenest öszveütköznek a' következők? Mi örömest aláirná Rec. e' nemzetléti axiomát: „hogy a' nemzetiség nyelvvel serken fel; hogy a' nemzet nyelvével él, és hal, hogy mig ez fennmarad, fen van ez is. 'S minő éles ellenzékben áll már most evvel mindjárt a' §. 44. et befejező állitmány: „A' nemzetiség' közép pontja nem az egy nyelv, hanem az egy lélek és közérzés a' haza és a' szabadság eránt," azt kiki első tekintetre általláthatja. Tántorgóbb követke zetlenséggel nem dönthette el Sz. úr amaz arany szavakat. Ha még is így ejtetett volna ki a' második: nem kirekesztőleg egy nyelv, vagy: a' nemzetiség' középpontja nem a' nyelvből, hanem egy lélekből s. a. t. támad, és ettől a' nyelvre csak esetileg ruháztatik ált, még akkor is ellentmondana sok rendü tapasztalás e' bár magában ellenmondást nem foglaló állitmánynak. De egyszer a' nemzetiség' létét a' nyelvvel teljesen azonositni, 's máskor attól úgy elválasztani, hogy a' nemzetiség' középpontját nem az egy nyelvtől függőnek állitsuk, ez kézzel fogható ön ellenmondás. Vagy talán középpont alatt nem érti Sz. úr az öszves lelki erőnek ama' kisúgárzását, mellynek a' nyelv mindenütt, és minden időkben életbe lépett műszeréül nézetik?

Valóban Rec. e' kérdés fejtegetésének semmi tételeiben nem esmeri többé meg Sz. urat. Minő következetlenség p. o. tárgyától annyira eltávozni, midőn Sz. úr azt igyekezik nyomozni, nem szenved é honi városaink' befolyása nemzetünk' culturájára hiányt az által, hogy azokban többnyire nem nemzeti nyelvünk divatozik? Erre úgy felel: hogy a' nemzet nyelvével él, és hal. Helyesen. „Legillendőbb minden nemzethez egy nyelv, egy religio." Ám legyen, ámbár az illendőség tiszta erkölcsi, nem pedig népléti fogalom, és szoros értelemben ide nem tartozik. A' religiónál nevezetesb tárgyat emberiség ez életben nem esmerhet. De hogy említheti Sz. úr a' religiót, ha nyelvről van kérdés? Mindkettő drága kincse az embernek; de azon ponton, hol az ember viszonba jut velek, szétválnak egymástól, ez csak világi birtok marad, a' religió egészen e' földi léten túli valóságon alapitja keblünk' legszentebb vágyaiban sejtett becsét. Ha azonban csak hasonlitás végett, mint egy közbevetőleg teszi Sz. úr ezen említést, még ez is megállhat. „De mellyik nemzet dicsekedhetik e' szerencsével, hogy t. i. egy nyelvvel bírjon, kérdezi egyszerre Sz. úr. Erre több példákat hoz fel, nem említem még most ezek' történeti valósága' kérdését Sz. úr ezeknél fogva bebizonyitni kivánván, hogy kevés nemzet lehet ily szerencsés, és mintegy futólag említvén, hogy minden nemzetnek, ugy a' magyarnak is idegen nyelv szolgála a' cultura' pályáján, de e' magában tökélletes történeti igazságon azon tulzó abstractiót állitván fel, hogy „a' nemzetek' kifejtülésére, 's csinosbulására mindig az idegen nyelvek szolgáltanak," — az annyifele elemekből öszvekapdosott hypothesis — alkotványt egyszerre azon még idegenebb honú zárlattal koronázza, hogy „a' nemzetiség' középpontja nem az egy nyelv" s. a. t. Minekelőtte illyest állithatnánk, azt kellene kérdeznünk, minő idea, vagy általjában a' szellemi élet' minő mutatkozásának otganumára akarjuk a' nyelvet tenni? Ezt azonban Sz. úr egészen elmellőzi, 's majd a' következő §ban ismét egy nagy szökést téve egyszerre, azt hirdeti, hogy tót, illyrus, német nyelvüségöknek nem ők; városaink okaik. Minő

egységi lánczolattal függjön öszve ezen fejtegetés, az el nem fogult olvasó' ítéletére bízza Rec. Az egészet bétejező §. főtétele, hogy eljön az az idő, midőn minden vármegye önnön jobb létére, kifejtülésére, 's csinosbulására szabad királyi várost fog kívánni," kizárólag politikai kérdés, és ugy hiszi Rec. ezen értekezésnek semmi részében helyet nem foglalhat, ha csak bé nem bizonyitandja Sz. úr, hogy szabad királyi városaink' municipalis szerkezete foglalja magában azon talizmant, melly bennünket megtanitand, hol kellessék a' magyar nemzeti cultura' igazi mannáját a' faluk' sivatag pusztájában sovárgóknak felkeresni; — melly majd azon pusztai lángoszlop gyanánt szolgáljon, hogy általa vármegyéink' népe az igazán mivelt nemzetek' sorába valahára beiktattassék.

Elmellőzi Rec. a' többi képtelenségeket, mellyekkel Sz. urnak e' szerencsétlen epizodja rakva van. Birálatának szűk köre tiltja czáfolásának körülményesebb kifejezését. Sokáig küzdött magában: nyilvánitsa é e' sorait. Győzött végre Honja eránti kötelességének hatalmas szava érzésén azon tiszteletnek, mellyel Sz. úr, mint Literaturánk' egyik veterán hőse eránt viseltetik. Ennél fogva kéntelen még keserű érzéssel megjegyezni, mennyire félre esmeri Sz. úr éppen a' legfőbb pontban német honnak azon nevezetes bölcsét, kinek tanjait különben annyira sajátjává tette, kinek út-mutatása szerint alakitá jelen értekezése' alapállitmányait, kiből bizonyitásul is annyit idézett. Ezt annál mélyebb meggyőződéssel vallhatja Rec. minthogy ily véleményében Friesnek személyes esmeretsége által is megerősitetett. Sz. úr is, ha e' kérdés feltevésekor kijelentett maximája ellen vitatása egyes részeiben annyira nem hibázna, alkalmasint e' pontban is hiven kifejezné Fries gondolatjait, nem idézné belőle a' revolutio' 's reformról tett elmélkedését annak bizonyitásáúl, „hogy a' nemzetek' kifejtülésére 's csinosbulásra mindég az idegen nyelvek szolgáltanak." Bizonyosan elhiné akkor Sz. úr, hogy honi városaink épen minthogy nyelv tekintetében oly idegen neműek, és oly elszigetelve állanak, kivált régibb időkben, azért nem folyhattak bé hatalmasabban nemzetünk öszves culturájára. Megnem foghatja valóban Rec., hogy Sz. úr a' többek között e' dicső szavakat nem tatálta Fries Psychische Anthropologie czimű munkájában: l. 174. 175. „nyelvben mutatkozik az ember' lelki élte, felyül emelkedve egységek fölött, egyesülve a' népélet nagy egészében." Lassankint naggyá üdül értelmünk a' népek között, a' nyelv által örökülő nemzeti képzelmek és életnézetek' és belőlről világos fogalmaknak képes terjesztetekből jövő lassankénti kifejlődése által. — Nyelv az emberi lélek' legfinomabb és titoktelljesb testesülése, 's minden egységnek szelleme népe nyelvének sarjadeka. — Nyelv minden képzelmi előterjesztetel, és annál fogva minden szokással szorosan szövetkezve birja a' lélek' képzés' legközvetetlenebb hatalmát." s. a. t. Hogy ne lenne e' szerint nyelv a' nemzetiség' közepléte, mellynek hatalmas focusából a' hon és szabadság eránti közérzés sugárzik!

Lehetetlen, hogy az idézett példák' történet ellenségéről is egy két szóval ne emlékezzék Rec. Hogy mondhatja Sz. úr, „hogy a' római nemzet nagyobb részint görög és idegen nyelvű volt legyen, és pedig minden parancsolatinak ellenére." Ha ezen parancsolatok olly foganatlanok voltak, ugyan mi terjeszthette ki annyira Róma' nyelvét Europa, Ázsia 's Afrikában? vagy olly csekély e a' távolyság Erdély 's Scotia; Euphrates és Hercules' oszlopai; Atlas és a' Duna mentében hajdan virágzott igazi római ajaku gazdag gyarmatok között? Ha Róma olly csekély foganattal tudta e' részben hóditási erejét mutatni, terjeszteni, honnét van, hogy nyelve annyi meghóditott országokban, hol előbb a' római névnek híre sem vala, uralkodóvá lett. Vagy Gallia, Hispania, Pannonia, nem esnek talán Rómához messze? Honnét van, hogy ámbár a' népköltözések' alkalmával a' római birodalom olly rettentőn feldúlatott, annyira felforgattatott; még most is Europának majdnem fele római eredetű nyelven beszél? Honnét van, hogy róma nyelve vas járomként nyom egy bizonyos nemzetet még a' XIXdik században is? Rajzolja csak egy kevéssé maga előtt Sz. úr, — hiteles történeti adatok' ecsetével élve, — Róma' nyelvének életfáját, úgy fogja találni, hogy soha nyelve földön nem létezett, melly nemzetével mindenütt hiv arányu közegyenben, olly csekély erejű 's terjedésű gyökérről, és olly vékony törzsökről, olly roppant terebélyü fává üdült volna fel, élesztve egyedül azon hatalmas cselekvényi egység' rugonyától, melly benne a' nemzetiséget, olly örökre öszveforrasztva, olly azonositva középesitette.

Hasonlókép megczáfolhatná Rec. azon paradoxumokat, mellyek rokon történetetleniséggel a' Britt és Franczia nemzetek' nyelvéről, a' jelenkor valóságának daczára állit. De minek itt a' körülményesebb magyarázat, midőn a' mindennapi tapasztalás ellentmond ily állitmányoknak. Lehete e sokanyelvüség' tekintetében azon két virágzó birodalmat Magyarhonnal csak távolydad is öszvehasonlitni? Brittaniának (Anglia 's Scotia egyesült Királyságoknak) lakosa jelenleg 14. milliio. Ezekben, Walézt felföldi Scotia' némelly részeit, az egésznek népszámra nézve mintegy $^1/_{10}$ed részét, kivéve más százatot, mint nemzetit, álmokban sem hangoztatnak az emberek. Városaik nem hogy idegen elemekből állanának, sőt inkább a' nemzetiségnek tüzelő középléte. Igen hajdanta, még a' régi Britt, Caledon, Pict és Scot maradványok, azután az angol, szász és franczia norman hódítói elemek öszve nem vegyültek, addig még bizonyosan nem tündöklött semmi fénnyel Brittannia. De Irland? oh igen elhiszszük, hogy ez Britthon' nyavalyája. De volna é e' tag olly nyavalyás, ha nyelvénél s. t. e' félénél fogva jobban beillene az egészbe? — 'S Franczíahon? Ennek 31,851,589. lakosai közül csak 2,671,029. nem szól a' nemzeti nyelven, de ugy hogy ezek között is mindenütt széltében hangzik a' közértelműségnek azon hatalmas lánczolatja. Lehet mondani, e' két roppant birodalomban az idegen nyelvek még csak ugy nézethetnek, mint egy házban a' régi 's jelenleg haszonvehetlen ó szertár' tartalma. Nem egy ajakúak ezekkel, az igaz, Ejszakamerika' szövetséges országai. De nem túl-nyomó e majdnem mindenikben angol elem? Állitsuk már most szemközt e' birodalmak' ily különféleségével a' magyar tarkaságot! Rec. mert akármint állitsa elejbe szemlélődését, káprázza szemeit a' szinvegyület. Fájdalom fogja el Rec. keblét, és azért hallgatását egyszersmind elhallgatásig kiterjeszti, mint ezen értekezés' birálója. —

Sztil, grammatica 's több ily nem lényeges tökéletlenség', simátlanság' rögeinek kiegyengetését örömest más gyalunak engedi Rec.

NYELVÉSZET.

Urfiaktól.

(Folytattatása.)

XV.

ÉRT. ÉR.

Voltak kik elveikÉR föláldoztattak mint Sokratesz; voltak kik mások' elveiÉR mennek keresztfára Vajda (Őszinte beszéd. l. 58.)

Vajdának több nem mindig haszonszegény nyelvkülönczségei között, talán annak nagyobb bizonyságául, hogy: quandoque bonus dormitat Homerus, — találjuk az ÉRT-okutóra, a' hibás' csonkulatát. Ezt ő kétségkivül a' dunántuli beszédjétsénél fogva akarja divatossá tenni literaturánkban: — mi azonban nem megy — minek mennie nem lehet. Emlékeztetjük ugyan is az urat, Vajda Péter úr, 's kérjük: legyen magának apróságokban úgy mint fontosabbakban következetes; 's miután a' személyraggal megbővülő ÉRT okutóragot, nem, mint ÉR-jéből következnek, ÉR-EM-nek, hanem ÉRTEM-nek írni bölcsen méltóztatik: méltóztassék azon absurdumtól is bölcsen elállani, mi szerint eddig az ÉRT-okutóragos neveket: p. o. ValamiÉR, ElVEI-ÉR, ezÉR, azÉR 's a. t. az itt el nem maradható T nélkül írni philologus létére sem átallotta. Egyébiránt, ha az ÉRT mellett harczoló moudottuk okot megczáfolni képes: kivele őszinték! mi elbirjuk fogadni ÉR-jét is — sőt még azt is ajánlandjuk, hogy: mivel a' kedves vulgus által az: *ebbüL*, *abbuL*, *ahhoZ*, *ehheZ*, *arruL*, *errüL* szavak is igy ejtetnek: *ebbű*, *abbú*, *ahho*, *ehhe*, *arrú*, *errű* — tehát vágja-el az úr ezek' farkát is — 's igy aztán a': beLülem-ből csináljon: BE-Ü-lemet — a': hoZám-bul: HO-ÁM-ot — a' ruLam-bul pedig: RU-AM-ot — szerencsésen!

XVI.

MÁSODIK. KETTŐDIK.

KETTŐDIK-kel cserélik-fel nehányan a' megszokott: MÁSODIK-at: noha amaz sem új, miután öszvetétetve, (p. o. TizenKETTEDIK, huszonKETTEDIK, harmincz negyven ötven stb. KETTEDIK vagy KETTŐDIK) közönségesen használtatni tapasztaljuk. Melyik szó tökélyesebb már, az-e mely nyelvtörvényszeres, 's szokott is, vagy mely törvényellenes, 's csupán szokás által lőn divatossá? Ha az első: úgy a' KETTŐDIK-nek, kénytetünk fejet hajtani, minthogy az utóbbi gyöke: *MÁS*, anderer-t, nem: *Zweitert*, jelent, 's így áljelentésű. Továbbá ki olvas vagy számlál így: egy, MÁS, három, négy s. tb. vagy így: TizenMÁSODIK, huszonMÁSODIK s. a. t. Ha tehát ezekben megtartjuk a' KETTŐ-t, ha nem egyéb okbul már csak tarkaság' kerültetése végett is, amaz esetben sem szükség azt kiküszöbölnünk.

XVII.

UTÓNYOMÁS. UTÁNNYOMÁS.

Utó-nyomás-sal szeretik kifejezni többek a' *reimpressio* szónak értelmét, a' német: Nachdruck' kaptájára. UTÓ-só megfosztatva *só* ragjától, mi annak végén nem egyéb, ama' határozó ragnál, mely másutt *IK* alakban szokott megjelenni — p. o. MÁSOD-IK, harma-DIK s. tb. lesz *utó*. mely nem: *nach*-ot, hanem *der die das letzte*-t jelent: az: UTÁN-am, UTÁN-ad, UTÁN-a is hasonlag személyragaitól megválva: UTÁN- leend: 's ez teszi már aztán a': nach-ot, mint például ezen beszélyben: er ſehnt ſich NACH Jemanden — valaki UTÁN vágyódik s. t. b. Ezek szerint: UTÓNYOMÁS anynyi mint *végnyomás* — 's az, mit ságoraink a': Nachdruck alatt értenek: *utÁN-nyomás*. Fülét kellene lemetszeni még annak is, ki az: UTÁN-metszés helyett UTÓ-metszést írni gondatlankodik. Mert ily kis-nagy hiba sok szóértőben nem kis aggodalmat okozhatna. Például ha egy jeles metsző, milyen Schwertgeburth, valamelyik Almanachunkba készittetett műve alá ezt tenné: Schwertgeburth' *utómetszése*; mit nem éreznénk, gondolvák, hogy Schwertgeburth úr többé metszeni nem szándoklik — 's a' kezünkbeni, utósó műve?

Vörösmarty Úr is: utÁN-hangot írhatott volna, nem utÓ-hangot Cserhalomhoz — ha ugyan mint erősen hiszszük: Nach-klang-ot akart kifejezni.

XVIII.

FŐ. FEJ.

Ohajtanánk ezen szavakat egymástul elkülönöztetni, hogy stylisticánk ez által is határozottabbá 's érthetőbbé váljék. Legyen a' FEJ-nek saját jelentése: *caput*; a' FŐ pedig némi felsőséget fejezzen-ki, 's csupán tropicus értelemben cseréltessenek-fel, p. o. jószágok' FEJE: caput bonorum; katonák' FEJE, *fejedelem* s. t. b.

Hajlíttatásuk:

Egyes

N. fő	N. fej
B. fő-é	B. fej-é
— fő'	— fe'
— főnek a'	— fejnek a'
Ad. főnek	Ad. fejnek
Vád. fő-t s. tb.	Vád. fej-et s. tb.

Többes

Fők	Fejek. s. tb.

XIX.

VEGYTAN.

A' műszavak szorosan megkivánják, hogy a' szóképzés' szabályainak megfelelve kimerítők legyenek, 's képzetésök közben gondolkodni ne resteljünk: különben igazaik' kiegyenlitésére hivatkoznak. Ez okbul járul a' *vegytan* is a' szóképzés' tribunálja elé: elpirul az ész előtt — vegyület lepvén-el arczát a' lealacsonyulás' színében: mert érzi, hogy nem fejezi ki mind azt, mi körébe tartozik; érzi, hogy ő csak *vegyit*, holott *bontania* is kellene. Esedezik tehát előttünk — a' *bont*-ot is mint sajátját magához kapcsoltatni: mi pedig, cum alioquin justa petentibus non esset denegandus assensus, fideli nostro VEGYTAN a' legnagyobb készséggel megengedjük, hogy ezután: BONTVEGYTAN nevet viselhessen!

XX.

VALLJON.

Bár e' szavat jelesb íróink a' fentíratott alakban használják: de minthogy nem ritkák a' VALLYON sőt VALYON formák is, szerintünk némi figyelmet érdemel, kiváltképen a' tarkaság' kerültetése végett. Különködőnek tartjuk, 's philologiai esméretnek legkisebb malasztjával is meg nem áldatottnak, sőt ilyennek tartják a' VALLYON-osok is, mint tolluk bizonyítja, azt, ki: látJa, hall-Ja, hallgat-Ja s. t. b. helyett: láTTYát, haLLYát, hallgaTTYát ír. — Mi méltán: ők ellenben nem: mert hason hibában lélekzenek.

A' VALLJON nem egyéb, mint a' VALL (fatetur) ige' harmadik személybeli parancsolója, 's többnyire kérdezünk vele, de úgy hogy a' feleletet be nem várva, kérdésünk állítást vagy tagadást foglaljon magában, 's ez ugy hibásan íratik: VALLYONnak, miként íratnék az: *Álljon-*, ÁLLYON-nak. A' szokás, 's az úgytetsző szebb hangzat az etymologia előtt koránsem sérthetetlen bálványok: a' jobbitásoknak ellenszegülők pedig *makacsok*, *különködők*.

XXI.

RAGLÓ. RÉJA.

Mindkettő divatos a' népnél: az első különösen Zemplin' némely helyein, a' másik, Bereg, Szathmár megyékben. (azonban meglehet másutt is.) RAGLÓ a' vándor új magyarok' praedicatuma, sőt olykor főnév gyanánt is előfordul, kóbor vagy házaló embert jelentőleg: a' RÉJA pédig kitörő örömet vig lármát fejez ki. Szerintünk ezek megérdemlenék a' tágasb, fentebb használati kört — 's úgy nézethetnek, mint a' népnyelv' kövecsei között, heverő gyöngyök- 's nyelvünkben eredetiek. Midőn azt mondjuk hogy *eredetiek*, 's a' zsidó nyelvre hivatkozunk, nálunk nem anynyit tesz: *zsidó nyelvből kölcsönöztetettek*, hanem anynyit mint: *keleti színűek*. A' *RAGLÓ*-nak megfelel a' zsidó: *régel'* (láb) könnyű suffixumú: *RAGLÓ* ja: a' *RÉJÁ*-nak, a' *ria rija* (örömében kiáltott, hadi lármát kezdett) íge — 's ez utóbbit még a' közdivatú: *riadozni*, *rijadozni*, néhott: *réjadozni* is igazolja.

XXII.

ESŐ. BÓLCSEG.

Az ESŐ hibásan íratik: ESSŐ-nek: mert gyökében *es* (ik) az s kettőztetésének semmi helye, semmi nyoma, — 's így részesülője' jelenidejében (eső: a' mi esik) is hibás, mert fölösleges — a' kettőztetés.

BÓLCSESÉG sem írathatik BŐLCSESSÉG-nek: gyöke ugyan is *bölcs* a' rag pedig, melylyel főnevet képez pusztán *ŠÉG*, nem *ESSÉG*, 's eredetileg így volna: Bölcs-ség; 's az *e* betű nem egyéb itt mint azos fel *e*, melyet organumunk, a': BÓLCSESÉG' kimondatásánál akartalan' is ejt.

XXIII.

ABARA.

Figyelmet érdemelnek azok, kik hazánk' falvai' 's városai' neveinek fejtegettetésöket ohajtanák: mert ezekbül ránk, kár nem: haszon pedig miuden esetre háromolhatik. Mi itt: ABA-

RÁ-t mutatjuk-fel, 's véleményünk' megítéltetését a' t. olvasókra bízzuk. ABARA tehetett nyelvünkön *átmenetelt*, mire nézve a' zsidó: *abar* igére hivatkozunk. Engedelmet a' botránkoztatásért: szerintünk nem veszt a' magyar nyelv eredetiségéből, a' keleti nyelvekkeli hasonság miatt, sőt annál kedvesebben lep meg. — ÁBAR, jelenti a' zsidó nyelvben: *által — keresztül — mellette — ; elment;* 's a' mi: ABARÁnk is ezt fejezheté ki, mint fekvése mutatja. ABARA fekszik Zemplín' Ungvár felőli részén a' *Laborcza*' mentében — 's itt épen *átmenetel* van.

XXIV.

ESZME.

Az: ESZME nem meríti ki tökélyesen az IDEA' fogalmát, 's nem jelent többet, mint az öntudat' alsóbb fokait, azon állapotot, midőn az *én* a' léttudatban kezdi magát föltalálgatni; vagy az újultaknál tetszhalottaknál a' léttudat' visszatérését; 's nem jelenti éber állapotunknak, okosságunknak, eszünknek képeit. Szerintünk ezeket az *észkép* fejezné ki alkalmasan; az ESZME pedig az értelem' fejlésekori képeknek kitételére használtathatnék.

Jegyz. Bezárásul a' Lit. lapok' 4. számában mindenek előtt észreveszi Clarissimus ac Doctissimus Fejér György Úr, hogy: minekutánNa (ha oly nagyon kedvesek F. Urnak a' következetlenségek még két N-et bízvást hozáragaszthatott volna) a' Tudom. Gyüjt. kilenczedik kötet. 1836. meg van mutatva, hogy az *eszmék* az ideákat ki nem jelentik: miért nem eszmélődött-fel Szigeti? Ha olvasta, tehát makacs; ha nem olvasta, tehát TUDATLAN. s. tb. Az emberek átalában, 's mi Urfiak különösen megsértetve érezzük magunkat, ha eszünk kétségbe hozatik. Kikerülni akarvák tehát a' megsértetést, midőn itt őszintén megvalljuk, hogy a' Tudományos Gyüjteményben az Eszmékrül olvasnunk szerencsénk szinte nem vala: kérjük a' tudós Metaphysicust, méltóztassék benünket a' *Tudatlan* czímtül megkímélni.

XXV.

ÍZ. ÉZ.

Midőn ezen szavaknak saját, 's egymástul különvált fogalmakat tulajdonítunk: úgy, hogy az *ÍZ* jelentse a' tag' apróbb részecskéit (artus, articulus) az *ÉZ* pedig tulajdon értelemben *sapor*-t, átvitetve: *gustus*-t fejezzen-ki: állításunk igen valószínű. Föltaláltatható ugyan is ezen különség a' népbeszédben, 's nem csak ott, hol az *e*-veli beszéd divatos, hanem máshott is. Leginkább kitünik pedig a' különség az öszvetételekben, például: *ÍZ-MOS*-t sehol sem halljuk: *ÉZ-MOS*-nak, sem *ÍZENKÉNT*-et, *ÉZENKENT*-nek s. a. tb. ellenben ezekben, *jó-ézű*, *bor-ézű* (alma) *szilva-éz* s. tb. az *íz*-veli élés ritkább, 's így a' megtörténő fölcseréltetést, a' két szó közti hasonságnak tulajdonithatjuk.

XXVI.

SZINTE. SZINTÉN. CSUPA. CSUPÁN.

Gróf Desőfy József' „Bártfai levelei-nek 53. lapján ez áll: A' *SZINTE*-vel és *SZINTÉN*-vel közösen élünk, és így váltva, hol azt teszszük-ki, a' mit másszor így mondunk: *épen az*, hol pedig azt: *majd hogy nem az*. Nem lenne hát talán balgatagság a' SZINTE-vel az elsőt, a' SZINTÉN-vel pedig a' másikat jelenteni-ki, és így én (mond a' gróf) e'kép' fordítanám e' franczia kitételt: „Il est presque defendu de rendre avec les mêmes mots des idees si contraires" — SZINTÉN elvagyon tiltva, SZINTE azon szókkal előadni oly ellenkező ideákat." A' grófnak ezen helyeseljük észrevétele után, bátorkodunk a': *CSUPA* és *CSUPÁN* közt is hason különséget tenni; vagy is inkább csak figyelmeztetni olvasóinkat, mert a' különséget már: Pápai Páriz Ferencz is megtevé szótárának 370 lapján — 's óhajtjuk, hógy a' CSUPA ezen értelemben használtassék: EGÉSZEN; a' CSUPÁN pedig ebben: CSAK. p. o. A' te tested CSUPA az az: EGÉSZEN, fagy vólt: nekem CSUPÁN, az az: *egyedül, csak*: a' lábom fagyott-meg.

(Folytattatása következik.)

NEFELEJTSKÉK A' LITERATURA' MEZEJÉRŐL.

Versirók csapatonkint vannak, hanem költők kevesen.

Különös helyezetben vagyunk mi lituraturánkkal, nálunk minden beszél; de fájdalom senki sem hallgat.

Tilalom a' legnagyobb inger az olvasásra, hány könyv tűnik el figyelem gerjesztés nélkül, ha tilalommal nem utasítnak keresésére.

Furcsa a' mi világunk, annyit beszélnek, annyit irkálnak, de semmit sem tesznek, nem volna e jobb megfordítva?

Mikor fogják a' Recensensek nem az ember', hanem az ész' pártját felfogni?

Ha igaz hogy: hol nincs surlódás, ott nincs tűz; a' hol nincs tűz, nincs erő; hol nincs erő, nincs élet; hol nincs élet, ott rothadás és halál van; úgy literaturánk' állapotjához sok szerencsét kell magunknak kivánni — a' literatorokra nézve.

A' hol nincs haza, nincs művészet, nincs tudomány; mind a' kettőnek dajkája csak a' haza lehet.

Kevés literatorunk tudja világosan mit akar.

A' ki magát tartja egyedül okosnak, és minden pályára készültnek: vagy készül — vagy már megért a' váczi ház' számára.

Literaturánk' mai piszkálódásai között tisztán maradni legnagyobb mesterség.

1830-tól sokan sokat írtak, a' mit hogy ne írtak volna, 1840-be ohajtani fogják.

Vigasztaljuk magunkat: mindennémű rossz, jót szül idővel.

Pulyák, futnak a' fenyegetők elől és imádják őket; a' bátrak szembe szállanak velek.

A' jelennek nincs története, az időnek kell minden idegen részeket kivetni az érlelendő esettömegből.

A' mindennapi olvasónak a' történet csak a' múltnak könyve, a' gondolkodónak jövendő megfejtője.

—o—

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

7ik Szám. KASSÁN, Februar' 17én 1837.

Harag és párt nélkül.

KÖNYVBÍRÁLAT.

Magyarok' emléke, a' velek rokon 's azon egy kormány alatti nemzetekéről 1526 *óta.* Kiadta Básthy József. Első Kötet Budán, nyomt. a' kir. tud. egyetem betűivel 1836. VIII. 402 l. n, S. r.

Hosszas várakozás után megnyeré közönségünk ezen ország szerte küldött téritgetők által kihirdetett munkát, melynek czélja nem kissebb, mint a' feladat, melyet magának a' tisztelt Sz. úr kitűzött, 's csak az elfogúlt nem fogná elesmérni, hogy hasonló törekvések' literaturánkban, ha ügyesen intéztetnek, tetemes hézagot pótolandnának ki, főkép, ha fontolóra vesszük, hogy Budai Esaiásnak ritka szorgalommal sötétebb századaink' o leveleiből 1805ben gyüjtött polgári lexiconán kivül csak igen kevés számú próbatételeket, melyek általánosan honunk' minden nevezetesebb fiaira kiterjeszkednenek, birunk; Budai is egyedül az 1526ig ereszkedvén ki, egész három századot és pedig nagy embereinkel gazdag századot hagyott egy későbbi dolgozónak tarlózására, Horányi, Czwittinger, Veszprémy és mások egyedül a' tudósoknak osztályát vették vizsgálódásaiknak tárgyául, 's így a' nagyobbat a' harczmokokét tekintet nélkül hagyták, pedig a' Rec. véleménye szerint az egyik osztály úgy megérdemli a' figyelmet, mint a' másik; mert ezen az úton egyesek' érdeme is szembetünőbben kiemeltethetik, mintsem ez a' historia által történhetnek, minthogy ez inkább tömegben emeli ki valamely nemzet tagjainak eseményeit, a' nélkül hogy részletes rajzolatokba ereszkednék. Nem ide tartoznak sem azon viszályok, melyek a' szerzőt 's munkáját különfele részről érték, és sujtották is, sem azon tolcsaták, melyek már vivattak és készülőben lenni látszanak; egyedül magát a' munkát fogjuk vizsgálat alá venni, de ebben sem lehet czikkelyről czikkelyre haladni, 's külön külön mindenikét birálatra meltatni, ettől részint a' tárgyak' sokasága, részint a' hely' szüke tilt.

Historiai lexicont úrni kivánótól mindenek előtt megkivánja Rec. hogy a' honi történetekben felette jártas legyen, a' genealogiákat nem csak megvisgálni tudja, hanem egyszersmind e' végre alkalma is legyen, de még magok a' száraz nemágozatok sem fognak elegendő kalaúzlatúl szolgálni; hanem kivánatos, hogy egyszersmint a' családok okleveleinek megszemlélésétől 's ha szükséges, használásoktól eltiltva ne legyen, mind ezek mellett menél szárazabb magába véve az ily munka, anál kivánatosb az ügyes megválasztás 's kiszemelés, hogy a' felveendők' tömegében ne vegyitessék minden összve, 's fel ne idéztessék kiki egyedül azért, hogy neve itt-ott említtetett, 's hogy az ivek teljenek.

Az előbeszédben a' Sz. úr elég szerényen megvalja a' vállolat' nagyságát, a' melyet egyes ember' erejét felülmúlónak meltán mond, panaszkodik, hogy számtalan igéretek mellett kevés segedelmet nyújtottak munkájához, 's egyszersmind támadói ellen kikel, 's igéri (a' mit kivánunk) tettel czáfolandja meg a' nevetlenek' vádjait; említi továbá, hogy a' magyarok' emlékébe nem csupán magyarhoniakat fogadott fel, hanem olyakat is, kik a' magyar hazáért munkálódtak, és igy többet ád mint a' czim igér, a' mit azonban Rec. czélszerünek nem lát. Előbeszédje' folyamatában mind azoknak, kik bár mikint előmozditották munkáját, édes szavakkal hálákat önledez, menél közönségesebbek ezek, anál biztosabban elhaladhatunk mellettök, mint mindennapiságok mellett.

A' munka betürend szerint van adva, 's azért kellemetlen az olvasóra nézve, hogy ugyan egy individuumróli értekezet gyakran több paragrapkokra van osztva. Ha valahol, minden esetre a' lexiconokban kell követelni 's feltalálni a' szabatosságot és tömöttséget, minden hoszszaságtól és szószaporitástól menten, minden stilistikai pöffeszkedésnek és üres bombasztnak el kell maradni; mert ezek nem egyebek, mint légverdesések, ezen hibáktól pedig nem mondhatnók mentnek a' Sz. úr előadását, ő majd minden emberkénél, ki nehány sorocskákat irt, tele szedi magasztalmakkal tollát, úgy hogy minden czikkben valami nagy férjfiút várhatunk, és végre kisül, hogy egész óriásisága egy orvosi értekezésben, vagy pedig imádságos könyvnek kiadásában vagy kiadatásában áll. Kedves szokása B. úrnak a' tárgytel egészen eltérni, 's predikatori komolysággal a' néptanitókhoz fordulni 's oktatásokat tartani, melyek teljességgel nem tartoznak oly czélzatú 's tervű munkába, mint a' magyarok' emléke, 's felette csalatkozik B. úr, ha extasisának azon szülemenyeit valami szep, valami helyesnek tartja. Ezen tekintetben maradt volna híven előképének 's elődolgozójának Budai Esaiásnak monorjánál, annyival inkább, minthogy a' magyarok' emléke egyedül a' polgári lexiconnak folytatása, 's igy tanácsosabb is lett volna, a' kitűzött pompás czim helyett amaz egyszerűt és szerényt megtartani.

Mindjárt az első czikkelyen megakad a' Rec. minek a' sok beszéd, azt a' mit két apró betűvel nyomtatott lapon kinyögdelt Sz. úr, azt tiz sorban ellehetett volna mondani a' jó Aaron Péterről. Az Aba nemzetségről megvalja, hogy a' mi eddig esméretes felőle, az nem tartozik időre nézvést a' magyarok emlékének körébe, de még is neki áll és egy nagyot kerül, hogy megmondhassa, ha hogy ezen nemzetségnek jelenleg élő ivadékai, magok felől a' közönséggel tudatni akarnak, ő azon értesitéseket kész a' magyarok' emlékében felfogadni, minek a' sok beszéd az Abele nemzetségről, mit csinál ezen körben P. Abraham a' S. Clara, Adlerhold, Adolphi Mihály, ki úgy látszik egyedül azért jutott a' sorozatba, mert de procello Cassoviensi irt.

(Vége következik.)

Minden europai birodalmak' történetének tökélletes gyüjteménye. Spanyolország és Portugallia' története, Aschbach, Lembke, Dünham, Bossi, Ferreras, Schäffer után Paquis P. Ch. által.

A' munka, melyel itt Paquis úr részint megajándékoza már, részint megajándékozni szándékozik a' tudós világot, mint tetemes nyereség a' történet' literaturájának körében, minden tudomány barátnak magas mértékben megérdemli figyelmét és figyelmeztetését, czélszerünek gondolám honosaimat is vele külföldi lapok szerint megesmértetni, hogy egyszersmint kitessék, mily mozdulatok történnek Europa' más müveltebb nemzeteinél.

Spanyolországnak története a' római hódítás vagy civilisatio előtt, ugyan azon nézőjátékot nyujtja, melyet Gallia 's N. Britannia. A' természettől csodálatosan határozott téren, számos néptörzsökök egymás között harczolnak, vagy minden előhaladás nélkül élnek, mivel a' közönséges életnek vagy egységnek hijával vannak. Az organizáló lángészre vagy a' romaiaknak szigorú fegyelmére van szükség. Hanem a' romai birodalom semmit sem állit elő, mint az adóknak szomorú egyformaságát, mindig követvel, mindig vesz, és nem ótalmazza azt a' keveset, a' mit meghágy; Spanyolország szenvedőleg átadja magát a' barbaroknak, szinte mint Gallia 's Britannia. Hanem a' hasonlatosság nem terjed meszsze. Európának egy népe sem cserélgette annyiszor urait mint a' spanyol. Egymás után felfogadja az iberiaiakat, celtakat, phöniciaiakat, carthagoiakat, görögöket, ro-

maiakat, gothokat és arabokat, 's az idegen népekkel ugyan anynyi idegen uralkodó házakat. És ezen nép oly különböző uraságok alatt oly különös eredetiséget őrzött meg; minden tartománynak meg van saját nemzetisége, saját hazafisága, ezt most látjuk leginkább. Egykor ezen patriotismusok és nemzetiségek egy szövetségé egyesültenek, mely egyedül vala Európában győzhetetlen; atyáink értek azon kort és általa rázattak meg bölcsőink. Tudjuk, hogy 1805 Pitt midőn az asztalnál, az austriaiaknak megveretését Napoleon által, megtudta, megrettent vendégeit megnyugtatta, nekik Franciaország ellen népszerű háborút igérvén, es ezen háború, mond ő csupán Spanyolországban volna lehetséges.

Ez azon népnek nevezetes természete, melyet Paquis úr velünk esmértetni 's felforgatni kiván, midőn a' történetnek fontos elmélkedéseit politikai szenvedélyeinknek helyébe állítja. Európában egy népnél több van, mely mostani történetének fénye vagy fontossága által multját, melyet mi nem esmértünk, 's a' melyet tanulni elfeledtünk, világosságba helyezi. De még is a' jelennek ezen fénye 's jelentősége, nem mindenkor elegendő, arra hogy röstségünket vagy balvéleményeinket legyőzzük. Oroszország p. o. fontos szerepet játszik korunkban, hanem Oroszország' történetét 20 franknál ócsóbban nem árulják nálunk.

Minthogy Spanyolországnak egyetlen embertől írva nem bírjuk tökélletes történetét, tehát Paquis úr több igen divatozó történetírók' munkáit nyujtja nekünk, kik kevésbé kirekesztők, kevésbé hiszelékenyek, 's kevésbé nemzetiek a' nép hagyományokra 's mesékre nézve, mint Ferreras Mariana, 's a' spanyolországi musulman történetek' forrásaiba mélyebben be vannak avatva mint Murphy, Cardonne 's Condé. Midőn minden történetírótól azon történetet költsönözi, melyet legjobban írt Dunhamtól a' római uralkodást, Lembkétől a' nyugati gothokat, mely szép munkája által ezen barbarok' constitutiojáról ezen elsőséget megérdemlette; Aschbachtól egy tudós frankfurti tanítótul a' musulmanok' történetét Spanyolországban, — tehát Paquis ur munkájának első kötetében ezen gazdag 's különnemű historiának valóban legjobb materialjait adja, 's nehány fontos okleveleit azon nagy pernek, melyet ezen pillanatban folytatnak túl a' pyraeneusokon. Nem czélunk itt a' királyi statutumot vagy is az 1812ki constitutiót a' nyugati gothok törvényének valamelyik fejezete, vagy azon győzödelmeket, melyeket Hadil igér, a' Cidnek komoly diadalmaival fejtegetni; hanem a' midőn magunkat Spanyolországnak régi történeteihez tartjuk, azt hisszük, hogy öt hat századok lefolyta alatt is meg lehet a' tett dolgoknak rokonságát mutatni, melyek egymástól oly nagy időköz által elszakasztva semmi kapcsolatban sem látszattak lenni.

Igy nekünk a' középkorból Spanyolországnak egy tettdolga, melyet magában ezen új könyvben sem találunk elégé méltatva, az ős történetekre tiszta világosságot látszatott súgárolni, a' Spanyolok komor katholicismusát és az inquisitio' iszonyait megmagyarázván. A' nyolczadik századnak zsidói az Araboknak megnyitották Spanyolországot, és ezt soha sem tudták nekik elfelejteni. Hanem más részről azon időnek, melyről szóllunk zsidói, szinte el nem feledhették a' fanatismusnak azon gyötrelmeit, melyeket a' nyugati gothoktól kellett kiálniok. Ők emlékeztek arra, hogy a' toledoi conciliumnak canonja szerint, minden királyok, thronokra léptükkor megeskődtenek, hogy a' zsidóknak gyűlöletes ivadeka ellen szigorúan teljesítendik a' törvényeket. Igyan ezen concilium kéntelen vala a' zsidókat Sisebuth király ellen, ki a' fanatikus törvényeknek igen is hű végrehajtója vala, átalma alá venni. Uralkodása alatt 80,000 zsidó vette fel a' keresztséget; a' többiek átmentek a' pyraeneusokon vagy a' tengeren, és Franciaországot vagy Afrikát választották menedékhelyül. A' concilium felfedezte, hogy az ujon tértek szivök mélyéből rágalmazták Krisztust, hit ajkaikkal inádtak, és elhatároztatott, hogy azoknak ne nyujtassanak a' szentségek, kik azokat elfogadni nem kivánnák. Az Arabok hódításaihoz közelb lévő időben megtudták, hogy a' zsidók afrikai rrokonaikkal veszedelmes szövetséget kötöttek, és ekkor újra elhatároztatott az üldözés. A' zsidók a' királyok' rabszolgainak hirdettettek, minden vagyonuk a' korona által elkoboztalott, 's bérledelem gyanánt a' keresztény nemesek között kiosztatott. Nem égették meg őket ugyan, mint a' tizenötödik században, hanem a' ki magát meg nem keresztelteltette, száz ostorcsapással és száműzetessel büntettetett. A' nyugati gothus papságnak felvigyázására bizott zsidók, minden kerületben úgy valának felosztva, mint nálunk a' gályarabok, 's a' püspöknek engedelme nelkül nem mehettek túl a' határokon, A' gothusok utósó előtti királya Wititza, a' számüsetés' ítéletét a' zsidók ellen eltörleni merte, 's nekik polgári jogot tulajdoníta; ekkor a' római 's spanyol eredetű nagyok elhagyták őt 's a' nyugati gothusz papságnak nagyobb része a' szerencsetlen Roderickhez tért. Igy tehát Spanyolország már a' gothuszok korában hűt inquisitioval, és ezt rendszeres szigorú törvénykönyvével, mely a' nemzeti vért, minden eretneki vegyülettől tisztán megtartotta. Ki fog most még csodálkozni, hogy a' zsidók Spanyolországot elárúlták? En részemről kivántam volna, hogy Paquis úr ezen különfele körülményeknek, árúlásoknak, nagy számoknak, 's hosszas egyetértésöknek a' musulmanokkal, mind azon figyelmet szentelte volna, melyre méltók a' spanyol történetekben.

Az Afrikába futamodott zsidók valának az arab seregek' kalaúzzai. Midőn ezek 711ben a' xeresi nagy napon a' nyugati gothuszokat leterítették, és a' nemeseket arany, a' szabadokat ezüst és a' rabszolgákat réz gyűrűken megesmérték, ekkor a' zsidók a' tengeren visszajöttek es szinte osztoztak. Egy történetíró mondja, 's Paquis ismételhette volna, hogy Musa hódító Sevillat megvette 's arabokkal és zsidókkal népesitette. Mind azok, kik erőszakkal féritettek meg, Mahomed' ótalma alatt Moseshez tértek vissza. Ki csodálkozhatik később a' tizenötödik században, midőn Torquemada nagy inquisitor alatt 9000 eretneket lát megégettetni? A' győzödelmes Spanyolország folyvást attól tartott, hogy a' megtért mórok, zsidók és a' marranok' szidalmát és árúlást viselnének szíveikben, és ezen felelem okozott királyainak, papjainak és népének álmatlan éjeket. Franczia 's Németországban a' zsidók a' keresztenyek' ellenségei valának: időről időre kirabolták Krisztusnak gazdag ellenségeit, hanem mindenkor időt engedtek nekik új gazdaságnak gyűjtésére. A' Pyrenaeusokon tal a' zsidók Krisztusnak és Spanyolországnak személyes ellenségei voltak; minden kegyelem nélkül öldökölték őket.

A' jó katholikusok csalódnak, midőn az inquisitiót csupán a' fanatismusnak tulajdonítják, valamint a' philosophok is megcsalnák magokat, a' midőn egyedül őket vádolnák. A' spanyol politikai 's vallásbeli gyülölségnek természetes egybefüggése szülte ezen korcs fanatismust, melyel benünket a' történet ijeszt. Ha még mind ezekhez makacs vérszopó 's heves characterét vesszük, a' mint ezt az előidőkben láthatni: a' numantiaiak (numantia lakói) p. o. kik Scipiótól tíz napot kivántanak, hogy magokat egymás között meggyilkolhassák, 's magokat valóban ostromlott városoknak terén párviadalban gyilkolták; a' foglyok kik a' hajó aljazatába valának zárva, átfurták a' hajót, hogy zsarnokaikkal együtt fúljanak meg, és később azon makacs gúny, melyet a' spanyol vértanúk mutatnak, és azon számos öngyilkolások a' nyugat gothus királyok alatt. Ezen törhetlen népnél gyülölségnek sokkal szomorúbb hatásai valának mint bár mely más tartományban, 's azután a' mit a' zsidók elleni gyülölségéről mondottunk fel kell fogni, hogy az inquisitio, mely most mit sem jelent, akkorában természetes és szükséges terméke vala Spanyolországnak. Azután (nem tudom azonban alapos e jegyzetem) nekem ugy látszik, hogy az aszonyok semmi szerepet sem játszanak a' spanyol christianismusban, még első behozása alkalmakor sem, hősi időszakában. A' vértanúk, tanárok és püspökök. Ezen christianismus itt nem úgy cselekedett, mint máshol. Mindig komor, erőszakos, mint II. Fülöp.

A' szerző, vagy is inkább Paquis úr által combinált íróknak, véleményünk szerint, azon felekezeteket, melyek Spanyolországot a' meghódítás' pillanatában magok között felosztották, jobban kellett volna festeni. A' papság toledói zsinataiban több hatalomra kapott, túl a' pyrenaeusokon, mint egyéb német birodalomban. A' királyok a' papságnak áldozták fel a' zsidókat, ez pedig a' nemességet áldozá a' királynak. A' zsidók és némely nemesek hívták az arabokat. A' már említett Wititza király, megrettenve a' papságnak törvényhozói hatalmától, előhaladásait gátolni próbálta, saját testvérét Oppast sevillai érseket

a' toledói érsek ellen a' hierarchai pártnak feje ellen ingerelte, 's appellatióit a' római udvarhoz védelmezte. (Ezen versenygés Toledo 's Sevilla között, a' két századdal kesőbbire York és Canterbury köztire emlékeztet.) Roderich az elégedetlen párt által királynak választatott; Witittza' fiai Afrikába futottak, Musa arab kormányozóhoz; Oppas sevillai érsek' az antihierarchiai pártnak feje az országban maradt, hogy Roderichet anál bizonyosabban elárulja. Igy festi Leo M. H. a' pártoknak állását derek középkori történeteiben, 's Spanyolországnak történeteit a' pápai hatalomhoz kapcsolja, ezen valódi gyökéhez a' keresztény civilisationak. Mi Paquis úrnak könyvéből látjuk, hogy Witittza fiai az araboktól kívántak segedelmet, és Oppas elősegelte hódításaikat, 's mi hálájuk neki, hogy tudós kritika által Julian gróf 's leányáróli mesét tönkre tette; hanem kevésbé világosan látjuk, mely párt' képviselője vala Roderich, 's mely párt ápolta Roderich' fiait és Oppas érseket. Ezen Oppast a' hagyomány szerint zsidó gyanánt elátkozták, azt állítják, hogy Pelagus' kezeibe került, ki őt megölte. Hanem ez egyedül színi igazság, a' deszkázaton előadott drámának szükséges oldozata; a' valódi drámában mond Schlosser, a' gondviselés, mely gyakran nem emberekkint itel, elrejti az utósó felvonást.

Meszsze fognánk menni, ha Paquis úrnak munkáját kívánnánk követni 's megbirálni, azon időszaktól kezdve, hova bennünket reflexioink vezettek, melyek ezen roppant kötetnek végéig tartanak. A' nyugati gothusok bukásától a' portugalliai birodalomnak alapításáig szigordan véve, a' félszigetnek történeteit néhány sorokban lehet resumalnunk.

A' musulman Walik, kik Spanyolországnak városaiban osztoznak, némiképen a' német herczegekre és grófokra emlékeztetnek; Afrikából és Asiából először költözött hódítók bérledelmes nemességet képeznek, gazdagon adományozva a' nyugati gothuszoktól zsákmányolt javakkal. Ők a' városoknak tanácsaival (mexwares) összszejőnek országgyűlésre (aluana), melyet a' cordovai kalifaságnak alapítása hatalmasoknak hágy és rettenetesekuek, mint a' toledoi conciliumok.

Hanem azon kornak, melyik tartományához lehet Spanyolországot II. Abdorrhaman alatt hasonlítani (912) a' kalifák' legszebbike, szeretetre legméltóbbika 's legszellemesbike alatt; Spanyolországot 70 könyvtárával, 17 egyetemével, 6 fővárosával, 80 nagy és 300 középvárosaivnl, 's számlálhatlan faluival, 50 kórházával, 80 iskolájával és 900 nyilvános fürdőjivel. Ezen fényes és hamar érett civilisatióban a' zsidók a' theologia', törvénytan', gyógyász tudomány' 's költészet' pálmáját kétesé teszik. Hanem az arabok elvesztik erőre nézve azt a' mit szépségben nyernek. A' vezér palotapraefectus lesz, a' kalifák henye királyok. IV Hesam sajnálkozás nélkül mond le oly hatalomról (1026), melyet többé nem tisztelnek, 's a' független Walik a' kalifaságoknak romjain tíz független királyságot emelnek.

Ugyan azon pillanatban, midőn az arab hatalom gyengébb lett, 's magát Spanyolországba feldarabolta, a' keresztény fejedelemségek egyesültek 's megerősödtek. A' grófságok és herczegségek királyságoká növekedtek. A' Pelagus kis kerczegségéből az északi hegyek között a' leoni vagy oviedoi királyság támadt, továbbá támadt a' navarrai királyság 's a' barcellonai grófság. Már 1035 körül nagy Sancho király négy fia között osztja fel ezen négy királyságot. Castiliát, Navarrát, Sobrarbiát (?) és Aragoniát. A' keresztényeknek részéről az almogavarok, az arabokéról a' rabiták tartottak állandó katonaságot, a' határokoni apró csatázások' folytatására a' rendszeres háború praejudicium nélkül, melyet Spanyolország örökös keresztességének neveztek. Azonban ezen kényelmes beszédformákból némelyet el kell vonni, mind a' két részről meghűlt volt a' vallásos buzongás, és a' háború csak még politikai vala, arabok és keresztények a' határokon túl és innen összeházasodtak, 's néha úgy bántak egymással mint jó barátok; mind a' két részről a' hadcsapatok keresztényekkel és saracenokkal vegyítvék; a' Cid sokáig harczol a' Walikért, Aragoniaért. VI. Alphons 1083 megvette Toledot, a' mi rettenetes csapás vala az arabokra nézve. A' moravidák, kik épen akkor alapíták Afrikában Maroccot, a' Walik által segedelemre szóllitva ismét helyreállították Spanyolországban a' súlyegyent, a' midőn Zalaccánál Aragonia 's Castiliának királyait megverték. Hadi dynastiájok, azon nyugtalan emireket, kik őket hívták, féken tartja, a' musulman Hispaniát afrikai birodalmuk gyarmatának tekinti, 's a' keresztények' buzongását azon retteges által tüzeli, melyet benek gerjeszt. Mindenek előtt Castiliát, legveszedelmesebb ellenét győzi meg; Aragonia kevésbé őrizve láthatólag nevekedik. Aragoniai I. Alphons a' viadalos, egy perczig majd az egész keresztény Spanyolországot egyesiti törvényei alatt; hanem az aragoniaiak és castiliaiak régi gyűlölsége ismét Spanyolországnak régi megszakadását okozza Afrikában az elfajult moravidakat az almohadok, vad pártoskodók követik, 's Spanyolországban a' nehéz tanitványesztendőket folytatják a' spanyol királyokra nézve, kik magokat igen is korán engedték át benső versenygéseiknek. E' közben 1109 egy új kis királyság, Portugallia támadt a' szigetnek nyugati részén. Castiliai VI Alphons, Toledo' meghódítója, vőjének, burgundiai Henriknek, hódításaiból egy grófságot adott; Henrik' fia, Alphons Henriquez, az ouriquei ütközet királyságának vérkeresztsége után, a' királyi czímet vállolja fel, 's a' lamegoi cortesek 1143ban rendszerezik az új királyságot, hol a' vitezség, minden kereszténynek nemességet ád. Spanyolország keresztény történetének ezen szakaszánál végezi Paquis úr az első kötetet.

Attól lehetne félni, hogy Spanyolországnak története, egy angoltól kezdve, németek által folytatva, 's ut közben némely Olaszországban (Luigi Rossi) tett kölcsönzetekkel nagyobbítva, valódi mosaik fogna lenni. En némi nyugtalansággal kérdem magam, valjon Paquis úr, elég ügyesen tudná e mind a' berakott darabokat egybekapcsolni, hogy az olvasó előtt a' mesterséges köteleket és varrást eltitkolja, hogy végre anynyi szellemből és népekből egynemű munkát adjon. Paquis úr úgy látszik nekünk ezen nehézséget bölcs kritika 's az anyagnak értelmes elrendelése által legyőzte. A' közönséges történetnek megvéjéből a' vitatás és oppositio szellemét eltávoztatva, mely különfele nemzeteknek írói között kitörhetett volna, a' szerző, Appendix (Függelek) czím alatt minden időkörnek a' külön értekezéseknek kritikáját, a' római uralkodás 's a' római intézeteknek rövid rajzát Spanyolországban, mellékelte; a' nyugati gothusok uralkodása után a' gothus institutioknak kielégítő taglalását adta. — Azoknak, kik az egység' eszközétől félnek, igen élesen azt feleli, hogy magának a' tárgynak sincs egysége. Munkája minden kétségen kivül nem hasonlít jó történetészeinknek művéhez, kik a' történetnek minden részeit egy öntésbe tudják olvasztani; ez inkább a' németeknek lassú mérsékelt lépése, a' nekik tulajdon taglaló 's különböztető szelemmel felruházva, hanem ebből azért nem kevésbé ered oly történet, melyből a' kormányfi mind azon fontos kérdéseket tanúlhatja, melyeket Spanyolországnak mái helyzete provocal. Miért lepetett el, ezen, a' természettől oly jól elzárt tartomány? miért lett ezen nép oly termékeny földön anynyira szegény? mind ezen kérdésekre a' mult is megfelelhet; mivel mi most minden népnek multjában 's nem csupán jövendőjében hiszünk; hiszünk a' történetbe, mely minden polgárisodásnak alapot ád, 's nem egyedül a' büszke philosophiába, mely a' tetőt akarja megkoronázni; azért egyedül régi Spanyolországgal foglalatoskodtunk ezen czikkben, a' nélkül hogy mind azon phrasisokat felfogadtuk volna, melyek a' mai Spanyolországról záporoznak, 's a' melyek sebeinek 's fenefekélyeinek egy része.

LITERATURAI VILÁG.

De Pradt ur auvergnei jószágaiba vonulva, úgy szólva minden könyvsegély nélkül, egyedül emlékezetének gazdag tárából meritve egy új munkát: „Question l' orient" czím alatt adott ki, ez Párisban nagy figyelmet gerjesztett.

Milos, Servia' herczege az austriai népdalt serb népnyelvre, 's a' serbek' slav könyv nyelvére fordittatta.

A' kaukasi tartományok' főkormányozójának előterjesztésére, Tiflisben uj folyóirat adatik-ki, „Kaukas tuli újság“ czím alatt.

A' cseh királyi tudományok' academiája Prágában 1836dik Sept. 19 alapitásának, — munkálatai első ötvenede lefolyta után, ünnepét ülte. A' gyűlésben játhensteini Dr Kalina a' társaság' munkálódásainak történeti áttekintését osztogatta ki, ezután Zippe úr Csehország' drága köveiről értekezett, Palacky úr pedig a' társaságnak azon évi igazgatója a' szép művészeteknek legrégibb időszakáról Csehországban szólott, végre Hanka úr a' csehországi koronázási emlékpénzekről beszélt. Az ogész ünnepnek díszt adott, hogy jeles példányú csiszolt csehországi nemes kövek, 14ik századbeli festmények és a' koronázási emlékpénzek' tökélyes gyüjteménye vala kitéve.

A' történetészi társaságnak azon fáradozása, hogy Németországra nézve tökélyes nyelvsorozat készítessék, azon eredményt szülte, hogy a' cseh tudós társaság a' német és slav nyelvek közötti határok' megvisgálását elhatározta.

NEFELEJTSKÉK A' LITERATURA' MEZEJÉRŐL.

(Folytatás.)

A' ki sok ostobaságokat és fecsegéseket elbír hallgatni, az az emberekkel nem fog összeütközni.

Mennél üresebb a' fő, annál nagyobb a' dicsekedés.

A' nemzet műveltebjeit láthatlan láncz kapcsolja öszsze — ez által van az hogy meszsze egymástól, minden szorosb közlekedés nélkül a' közjóra törekednek.

Az emberek' hiúsága olly nagy, hogy saját hibáikat készebbek konokúl védelmezni, mint elesmérni.

Többen részegülnek meg a' reménytől mint a' bortól.

Vannak irók, kik ha néhány durvaságokat letudnak irni, azt vélik magokrul, hogy a' nemzetegészre haló nagy elmék.

Ha a' papiros vérpad, 's a' toll pallós volna, hány irót végeztek volna már ki a' kritikai lapok.

Szép szavak és phrásisok szellem nélkül, kritikai szappan golyók.

Okokkal nem támogattatott recensiok ollyanok, mint a' fejetlen emberek.

Minden embernek van saját bálványa, így némelly irók csak halhatatlanságukat bálványozzák.

(Folytatása következik.)

ERDÉLYI ÚJ KÖNYTEK.

Kolozsváratt BARRA GÁBOR' könyvkereskedésében jelenleg legérdekesbb erdélyi termény „Doboka vármegye' természeti és polgári esmértetése köre metszett pecsétjével 's földabroszával Hodor Károly által Kolozsváratt 1837.“ n. 8r. XVIII és 928 lap (a' nyomtatási hibákon kivül.) Ára velenczei velin papiroson 3 for. 40 kr. szép nyomtató papiroson 3 for. ezüstben. E' nevezetes 's csínos nyomatu könyvről míg bővebben értesithetnők olvasóinkat, közöljük tartalmát rövidedeu: „Vezérszó. A' megye' természeti esmérete: erdői, vizei, kisebb folyói, tavai, posta- 's kereskedő útai. A' megye' polgári esmérete; a' megye' nevének eredete, polgári első kiterjedése, törvényszékeinek 's tanácsházainak hajdoni helyei, jelen osztátya polgári értelemben, magvaszakadt birtokosai betürend szerint, a' megye jelen birtokosai hason rendel, polgári- és törvényszékei' száma, neve, historiája 's helyei azoknak, Erdely' azon országgyülései, mellyekre a' megye követeket küldött, követei, ítélőszékei' rövid eléadása, ítélőbirái 1768 óta a' szüntelen folyt táblláknak, a' fiu- és kisebb székek, ezeknek birái 1809 óta, a' derékszék, a' hütös ügyvédek' nevei jelenleg, az ügyvédi hivatalnak törvénybeli historiája, a' derékszék' ítélőbirái 1809 óta, faluszéke, vezérkönyvek az ítélőszékek' számára, az adó általában, királyi adó, dézma, dézmát nem adó 's adó faluk, a' nemzetilegi gazdagodás' gátai, nemesi felkelés, köznép' terhei, katona-fogás kötellel, a' megye' áttalános történetei, jelesbb emberei a' mult időkből, a' megye gazdasági 's művészeti általános ismerete, polgári kormánytagjai, főispányság, főispányok 1517 óta, főbirói hivatal, főbirók 1540 óta, alispányi hivatal, alispányok, királyi adószedői hivatal, adószedők, dézma hivatal, dézma beszedők, jegyzőhivatal, fő 's aljegyzők, szolgabirói hivatal, szolgabirók 1771 óta. igazitó biztosság 's biztosok 1775 óta, levéltárnok, uti biztosok, laistromzói hivatal, laistromzók, irnokai 1771 óta, orvosi hivatal, orvosai, sebészi hivatal, sebészei, bábái, földmérői hivatal, földmérők, erdő ügyelői hivatal és ezt viselttek, közügyvédi hivatal 's ügyvédek, szegények' ügyvédi hivatala 's ezt viselttek, szállási biztosi hivatal és ezt viselttek, élelemtári biztosi hivatal és ezt viselttek, tárbirálói hivatal és ezt viselttek, árvabirói szék, hütösök, ajtónállói szolgálat és ezt viselttek, postai szolgálat és ezt viselttek, tömlöcztartó, hajdui szolgálat és ezt viselttek, nemesek' hadnagya, falu jegyzői, falubirák, kisbirók, esküdtek, hajduk, plájások vagy gornyikok, hóhér.

A' megyei nemesség' személyes vonásai, a' megyei köznép esmérete, a' megyei szépnem charactervonásai, felső kerület, ennek polgári 's hadi történetei, járásai 's ezeknek falui.

Előszó az egyházi jegyzetekhez, egyházi jegyzetek. A' megye' czímere, pecsétje, zászlói.“

Ugyan csak BARRA GÁBOR' könyvkereskedésében találhatni az „Egyházi beszédek' gyüjteményét“ (Kolozsvárott, 1837) 8r. 196 l. ára 40 kr. ezüstben. E' gyönyörű gyüjtemény' irói Herepei Gergely, Herepei Károly, Hegedüs Sámuel, Nagy Ferencz és Szentes István. Nyomtatása csínos, mint majd minden munkák, mellyek Barra Gábor szépműárusunk' 's könyvnyomatónk felvígyázata alatt jöttek-ki. Sajnálni lehet e' gyüjteménynek helyesirási hiányait, mert egy jeles szónoki művet (31—75 lap) kivevén, mindegyiken nagy mértékben ismerszik az erdélyi — helyesirásra keveset hajtó — irói kéz.

(Folytatása következik.)

—o—

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

8ik Szám. KASSÁN, Februar' 24én 1837.

Harag és párt nélkül.

KÖNYVVBIRÁLAT.

Alapvonatok a' honi nevelés' köréből jelen időnk' szellemé-hez alkalmazva. Irá Kunoss Endre. Pesten Trattner és Károlyi' betüivel. 1833. 154 l. 8-d. r.

Egyike tudományos körünk' azon reménytellyes jeleneteinek, mellyek a' szellemi életre serkenéssel együtt járók, 's mellyek a' lelki világosságot szolgáltató jótékony szövétnekek' elemei. Lássuk, mennyire nézhetjük annak.

Nevelésről értekezik ez elmemiv, de csak honi körre, 's jelen időnk' szelleméhez alkalmazva. Előadását azonban alapvonatokban kivánta alakítni Szerző úr. Czélja a' könyv' czime szerint itélve, im' e' hármas vala: 1. Alapvonatokat, nevelést illetőket rajzolni. 2. Csak olly alapvonatokat érinteni, mellyeken honi nevelésünk' alkotmánya alapuljon. 3. Ezen alapvonatokat jelen időnk' szelleméhez illesztve rajzolni.

Ugy hiszi Rec., e' hármas czél által kellett volna alapvonatjai' számára az alapfelosztásnak intéződnie. Sz. úr ezt nem tette, 's azért vagy értekezése' czimét választá helytelenül, vagy czimének nem felel meg a' tartalom. A' könyv' tartalma bévezetésén 's végszón kívül illy felosztást említ: 1. Általános testi nevelés. 2. Általános lelki nevelés. 3. Különös lelki nevelés. 4. Lelki finevelés. Ez pedig a) Természeti; b) Társasági; c) Házi; d) Kellemi nevelés. 5. Tudományos, 's különösen önnevelés. 6. Lelki leánynevelés. Ez ismét: a) Természeti; b) Társasági; c) Nemzeti; d) Házi és világi; e) Kellemi nevelés. 'S végre: 7. Tudományos leánynevelés. — Sz. úr tehát sokkal téresb pályát jelele-ki magának, mintsem azt a' czim szerint itélve gyanithatnók. Ezredi zászlót lobogtat egész hadi sereg' számára, — alkalmasint szerénységből. De Rec. azonban úgy vélekedik, valamint minden jeleléskor tökélyetesen megfelelni tartozik jel a' jeleltnek, úgy a' czim is az elmemivnek, mellynek ő fő ideáját egy dióba szorítva foglalja magában. Itt pedig nincs e' kettő között igazi viszon. Bizonyosan czélirányosabb lett volna, — a' tartalom' szerint itélve, igy czimezni az egészet: A' nevelés' (tudomány) alapvonatjai, különös tekintettel honi nevelésünk' körére, vagy csupán: honi körünkre, jelen időnk' szelleméhez alkalmazva.“ Azonban még a' tartalom is nem maga a' könyv, csak a' foganatottnak vázlata, a' legbelsőbb magnál, mellyet rétegeiben rejt, nem sokkal nagyobb kiterjedésü szövény. Hátha az ezered' zászlói is olly hibásak a' jelelésben, mint az egész seregé? Hátha a' tartalom, megfordítva az egész' czimével, csak ugyan azt foglalja magában, mit amaz hirdete? Rec úgy hiszi, mindenikből valamit, azonban kizárólag egyiket sem, e' szerint az elmemiv' czéljára tekintve, a' feltett dolgot nem találhatjuk benne. Sz. úr könyvének más a' czime, más a' tartalma, 's — ide kell Rec nek tennie, más a' tartalom' substratuma. A' czim szerint itélve csak honi nevelésünkről akar értekezni; tartalma által az egész Neveléstudománynak, a' Paedagogicának alapvonatit akará, 's rendszeresen előadni, a' rendszer azonban szintugy nem fel meg a' substratumnak, valamint maga a' tartalom az egész' czimének. Ezen elhibázás elhibásítja az egyes részeket, valamint már előbb az egészet. Rec. annál sürgetőbb kötelességnek tartja az illy tetemes hijány' megrovását, mennél inkább meg vagyon győződve a' helyes logicai rend' szükséges 's elkerülhetlen voltáról az elmemiv' vázlatára az egész okoskodás' alkotmányát elhatárzóra 's szerkezete' mivolta szerint feltételezőre nézve. Reményli Rec., hogy ez tekintetbe vétetvén Sz. úr által, nem fog mértéken túl szigorunak látszatni birálásában. A' tisztelt olvasó közönség pedig általtándja, hogy illy alapos hijány' ellenére is mutathat az elmemiv, külön vizsgált részlegeiben sok reménytellyes erőmutatást, sok kellemes virágot a' rosszul rendezett kert' egészében. És ezt Rec. szivesen megesméri. Illyest annál biztosabban állithatunk, minthogy az elmemiv még ugy szólván csak zsenge, egy olly irótól, ki 1833ban maga is alig hagyá el éltünk' azon szakaszát, mellyben a' nevelés' legnevezetesb 's tanúságra leggazdagabb rokona, az önnevelés még alig kezd bennünket részesitni első leczkéiben. Sz. úr azolta szép előmenetelt tett az irói pályán, vivott is magának ki helyet esmeretesb könyvszerzőink' sorában; annál szabadabb fog már most lenni azon édes elfogultságtól, mellyel első lelki szüleményeink eránt viseltetünk; annál kevesebbé fogja rosz néven venni Rec.nek, a' nevelés' pályáján tettlegesen is már 12 évtől fogva fáradozónak, ha munkája a' szükséges szigorusággal biráltatik-meg.

Igen könnyen észrevehető a' munkán, hogy szükséges előkészület nélkül iratott. Lebegett ugyan Sz. úr előtt a' nevelés' ideálja, úgy, a' mint ezt Nemzetünk' sajátságaira illesztve létesitni kellene; de az ideál nála még csak ködfátyolon ált világíta, ki nem fejlődve azon elsetétítő gőzkörből, mellyben borong eszméletünk' akarminemü tárgya, mind addig, mig elegendőn rendszerezett tudományos esméretek által bizonyosabb alakot nem nyer, hasonlitással idegen nemü vegyületétől nem tisztul, fontolgatásban rend 's szerkezet' természetiségéhez simulva nem diszesül. Hiszi Rec., hogy maga Sz. úr is észre fogja venni elmemivén sietése' nyomait; bizonyosnak tartható, hogy már most, más alapvonatokat tudna kijelelni a' honi nevelés' körében, 's a' szives olvasó, a' ki esméri azon sokféle tellyesüléssel biztató reményeket, mellyekkel népünk' fiai 1832ik eszt.ben honi nevelésünkre nézve, Hazánk' Posonyban együtt ülő attyai fáradozása által kecsegtetének: — természetesnek is fogja találni azon buzgalmat, melly e' munkát már 1833-ban megszülte. Örömmel is tapasztalá Rec. az egészet keresztül lebegő honfi tűz lelkesítette érzelmet. Méltán e' legnemesb szenvedélytől nyeri szinzetét az értekezés' minden állítmánya, hol csak nemzeti éltünkre alkalmazásban szemléltetik a' nevelés' tudománya; nem esmeretlenek Sz. úr előtt honi nevelésünk' számos hijánjai. helyesen ki kel ezek ellen több izben, méltó neheteléssel telve róvja meg a' körülötte mutatkozó visszaéléseket; igyekezik az általános elveket egymásból fejtegetni, az alattok foglalt fogalmakat rendszerezve előadni, 's a' magyar nemzeti nevelésre illesztve életbe hozni. Felszámlálja a' honi nevelés elibe gördült számos akadályokat. Ezeknek, 's általjában a' hijányoknak kiszemelésére méltán különös figyelmet fordított. Azonban épen e' figyelem, magában olly dicséretes, az elmemiv' fő hibáját, a' gyakori rendbontást szülé, 's a' többinek, a' logicaiaknak kaput tára. Minden rendszeres elmemivekben külön szakaszban szoknak említetni a' kérdéses tudomány' gyámai 's akadályai. Sz. úr ezt nem tette

féle tárgyakhoz tartozó helyeken említetik. Inkább illy czímet lehetett volna ezeknél fogva adni az egésznek: Némelly kivánlatok a' honi nevelés' körében." Igy több logicai hibái sokkal előbb elnézethetnének, mintsem a' szigoru logicai szempontu dolgozatot igérő alapvonatok' említése után. Ugy is az alapvonatok" 's „a' honi nevelés' köréből" szavak között sincs már helyes logicai függés. Alapvonatok nem egyedül honi nevelést illetnek, mert rajtok alapul, a' szónak értelme szerint a' tellyes tudomány' rendszere. Öket honi nevelésben már előre fel kell tenni, rajtok épül ez, nem ezen ők. Öket először az egész Paedagogicában kell keresnünk, 's ugy építhetjük azután reajok a' tudomány' tükrözését, egyes nemzetnél lehetséges életbe lépését. Bizonyosan jobb lett volna tehát, feltéve, hogy czélját a' munka' folyamában el nem téveszté Sz. úr, a' czimszavakat igy sorozni: „alapvonatok a' nevelés' tudományából, különös tekintettel honi körünkre, jelen idők' szellemének alkalmazva." Nem szorítatván azonban az előadás a' czimnek megfelelő, 's a' tartalomban közelebb hirdetett rendszerhez, ezen értekezést jelen alakjában minden esetre csak mint: „Némelly kivánlatokat a' honi nevelés' köréből, ugy nézhetjük.

Még tetemes hibának nézi Rec., hogy a' tartalom' szavai szerint csupán leányoknak kiván nemzeti és világi nevelést adni, minekutána a' lelki fiunevelés' részei között ezt kihagyá, midőn pedig a' kellemit említi. Nem sejté alkalmasint maga is Sz. úr, minő képtelen botlást teve ez által. Meg szokott ugyan gyakran történni, hogy midőn valami uralkodó erkölcsi nyavalya ellen kikelünk, buzgóságunk' hevétől elragadtatva, a' helytelenített végpont' ellenzékének leszünk martalékává. Sz. urról is bizonyosan ezt kellene hinnünk, ha ismét nem esmernők az ő szerénységét 's mérsékletségét buzgóságában. Eszrevévén minő ritkán szok még mind eddig a' magyar leányok' nevelése körül tekintetbe vétetni a' nemzetiség, 's minő szomoru elkorcsosodás fenyegeti ez által is Nemzetünket; ő méltán kikel 's keserün e' baj ellen. De azért nem láthatja ált Rec. miért essünk a' más végpontra; miért fosszuk meg, hogy a' leánynevelés körül tett megbocsáthatlan mulasztást helyrehozzuk, — egyszerre a' fiugyermekeket nemzeti neveléstől. Hát nem lehetne-e egyszerre mind a' két nemet nemzeti nevelésben részesítni? 'S ha nem, hát mi okból nem lehet? Talán azért, minthogy azon kevés lelkes nemzeti nevelőknek, kikkel eddig a' férjfigyermekek' körül birunk, egyszerre sequestráltatni kellene a' leánygyermekek' számára? Hát azok nem járhatnának-e ugy, mint ezek? Nem szokhatnék-e el fiu is valamint leány a' honi hangoktól, nem szivhat e ő is idegen szellemet be, ha nevelője külföldi? Gyermek korában minden ember hajlékony, mint a' viasz, legyen bár fiu, vagy leány Vagy tán az lebegett Sz. úr előtt, hogy mivel a' deák nyelv még mind eddig nem tudta kaptafájára illeszteni a' magyar sajátság' századoktól fogva visszaborzadó redőit, hogy azért más, p. o német ráma sem fogna szerencsésebb lenni? Nem hiszem! Vegye tekintetbe Sz. úr, hogy míg holt nyelv csak negative hódít, mig ő csupán visszatartóztatja fejlődése' munkálatában a' nemzeti szellemet; élő azt elöli, 's helyette magát oltja-be a' lecsonkitott életfa' puszta törzsökébe, Holt erő nem támad ugyan, de még is foglal eléggé az által, hogy ólomsúlyával reánk omolva elaltat, de nem halál-e végre itt is a' resultatum szintugy mint ott, hol az akadály támadólag munkálódik ellenünk?

Szinte olly tetemesen hibázik Sz. úr, midőn világi nevelésben is csupán leánygyermekeket kiván részesítni. Hát annyira elhatalmazott volna-e az annyi emancipálás mellett apostolkodni képzelő Simonizmus, hogy midőn még az a' kérdés sincs eldöntve: tanácsos legyen e' nőnemet is külső világ folyamába béragadni, már itt is más végpontra essünk, 's egyszerre a' fiugyermekeket minden világi neveléstől megfosztván, ebben csak a' leánykákat részesítsük? Már ez valóban a' nimiumnál is több lenne! Nem teszi ugyan fel Rec., hogy Sz. úr ez állítmányt illy kiterjedésben aláirandná, de nem következik-e tartalma' szavaiból? Csak Logicát, ép logicai rendet kérünk, e' nélkül alapvonatok lehetetlenek! Azt lehetne hinni, hogy Sz. úr ezen „világi" nevelés alatt a' finomabb társalkodásra alkalmatossá tevő qualificatiot érté. De hiszen illyen a' társasági nevelés alá tartozik, ez pedig a' tartalomban külön előjön.

Talán mintegy kárpótló szándékból említi más felől Sz. úr az önnevelést csupán a' fiunevelésnél. De illy kárkárpótlás hatalmasan arczulcsapja ám ismét a' Logicát, a' minden alapvonatok' alapját, 's még inkább a' Psychologiát. Mi az önnevelés' leghatalmasabb rugonya? Nemde nem az önálladalmas szabad akarat, melly esméret' fáklyája által vezéreltetik? Ezt pedig csak nem fogja megtagadni Sz. úr a' szépnemtől, habar azt Rec.el elhiszi is, hogy csakugyan akarat egészben véve itt nem annyira túlnyomó, valamint férjfiaknál, 's hogy ezen különbözés még szembetünőbbé lészen, különösen azon érzelgős tónnál fogva, mellyet nálunk a' nemzeti nyelvtől idegenkedés, 's ennek következésében szépnemünknek a' Haza' közügyeitől elvonulása, ön keblébe, kedvélye' mélyébe visszavonulása; a' courtizanerie, a' játékszinek' mértéken túli megkedvelése hatalmasan elősegítenek. De hiszen azért, hogy jelenkorunkban szépnemünk' lelki élte illy betegségben sinlődik, csak nem fogja Sz. úr a' betegséget, magában az igaz szintugy, mint akarmi természeti jelenetek, bizonyos szabályok szerint vonulót, — szabályszerüvé, 's tudományosan kifejezett óhajtásai' kivánlativá tenni? Azt csak elhiszi Sz. úr, hogy igazi tudományos munkálatok csak józan philosophián alapulnak, ezek pedig mindig a' maga' nemében legjelesebbet az ideált tűzik ki lelki törekedéseink' czéljául. Önnevelés minden embertől kikerül, ha egyszer részesülhete a' szoros értelemben vett nevelésben, hogyha egyszer azon nemes lelki állapotra jutott, hogy akaratja ésszel párosulva vevé ált élte' kormányát. 'S kötelessége is minden embernek az önnevelés, midőn ez nem más, hanem az erkölcsiségnek egyik alaptanja, tehát minden ésszel felruházott teremtményt egyeránt kötelező törvény, mellyet a' morál önuralkodásnak nevez. Ennek igényei által pedig a' nőnem szintugy köteleztetvén, mint a' férjfiak, önnevelés külön fiunevelés alatt szintugy helytelenül említetik, mint leánynevelés alatt a' nemzeti 's világi. Azonkívül ugy hiszi Rec., hogy midőn Sz. úr önnevelésre ezen alapvonatjaiban kiereszkedik, túl csap tárgya' látkörén, de túl csap ön maga által huzott korlátokon is. Nemde igy határozza e meg Ódik lapon a' nevelés' fogalmát, hogy ez közönségesen véve: a' létesített gyermeknek bizonyos okfők és irány szerint, érettebb férjfi által intézett gyámolása, 's lelki tehetségeinek addiglani élesztése, míg az, magáról minden tekintetben gondot viselni elégséges?" Hogyan foglalhatja magában ezen határozat az önnevelést? Szükségtelen itt feszegetnünk, hogy ez már semmi esetre sem tartozik azon tudományhoz, melly majdnem minden nyelven, a' görög Paedagogica, az az a' szó' eredeti értelmében gyermekkormányzás, vezetés nevet visel. 'S ugy hiszi Rec., Sz. úr e' tudományt akará tárgyazni alapvonatjaival. Önnevelés sokkal szélesebb körü tudomány, ez a' practica vagy is gyakorlatos Philosophiának egyik főrésze. Minő czélerányatlan, ha e' tárgyat Paedagogicába szőjjük, bizonyságul szolgálnak Sz. úr értekezése 110 's a' t. lapjai, hol egyszerre a' nagyobb fontosságu hivatalokat kezdi szemügyre venni! Nevelési alapvonatokban néptársasági viszonokat érinteni, minő kicsapongás!

Különös, hogy az erkölcsi nevelés a' tartalomban nem emlitetik, sem fiu- sem leánynevelés' osztályának főbb fogalma alatt. Véletlenségnek nézné Rec. e' kimaradást, ha a' pertractatioban mindkét részről elő nem jönne. A' kellemi alatt mondottakat bizvást amaz alá lehetett volna számítni, 's mind a' két fogalom alatt említetteket erkölcsi nevelésnek nevezni. Sz. úr szerint kellemi neveléshez tartozik az indulatok 's szenvedelmek' zabolázása; ez pedig a'

szó' legszorosb értelmében erkölcsi tárgy, sőt az Erkölcstudomány' fő feladása. Más felől kellem Aesthetica' körébe tartozik, magában véve még csupa érzékiségi tulajdonság, 's ha lelki szépség' ideájától lelkesítve rajta nem uralkodunk' alacsony testiségre vezet. Mivelt embernél ellenben kellem a' legszebb disz, azonban mindig csak olly disz, melly magában véve csupán külsőnk' tulajdonsága, ennél fogva természet' ajándéka; más felől hiánylása még igazi emberi méltóságot, — tiszta erkölcsiségen alapulót, 's kellemmel öszve nem függőt, — le nem alacsonyít. Nevelés hiányló kellemet ki nem pótol, valamint a' birtat legfellyebb csak vezetheti; 's ez erkölcsileg történvén, egészen erkölcsi a' körülötte gyakorolt fáradozás, erkölcsi neveléshez tartozó. Hol pedig kellem mint természet' ajándéka biratik, ott nincs szükség semmi nevelésre, sőt káros is lenne gyakran a' mestorséges ápolás, — épen ez a' coquetterie' kutfeje, melly azután férjfiakat kiállhatlan önbálványzó hiu suhanczokká (Gecken) korcsosít, leányokat pedig mindennek tetszeni vágyó, 's igazán még is senkinek nem tetsző divatbábokká, coquettekké; illyenekké pedig bizonyosan nem kivánia gyermekeinket nevelni a' honfi érzelméről olly esmeretes Sz. úr, annyival kevesebbé, midőn úgy is annyiszor, 's fájdalom, igen méltán kikél e' jelenkorunkban olly fenyegetőleg, kivált szépnemünknél elharapódzó métely ellen.

A' két nem' kellemi nevelésének egymásra nézö viszonjaira nézve is hibázott Sz. úr. Szigorubban el kellett volna a' kettőt egymástól különöznie, vagy pedig, a' mi természetesebb, egészen egymásba olvasztania. Vagy talán a' férjfi gyermekeket csak nem akarja, valamint nemzeti 's világi neveléstől, ugy a' rajzolás', hangászat', dal' és táncztól megfósztani? Ezeket pedig csupán a' másik nem' kellemi nevelésénél említé. De nem csuda, ha egyszer az alapfogalmak' rendezése hibás, öszve fog a' dolgozatok' szerkezete is, vad visszás bonyolódás 's tarkasággal, vegyülni.

Helytelenítést érdemel továbbá, hogy a' rangi különbség nevelési alapvonatokban, 's annyiszor tekintetbe vétetett. Rec. épen nem tartozik azok' sorába, kik természet által idomítatni látszott állapotunkat nem csak minden változás nélkül polgári szerkezetekbe felvehetőnek itélik, hanem a' társasági elkülönözést, a' rangi különbséget emberiség' ostorának is nézik; de más felől kéntelen azt is megvallani, hogy illyesekre már nevelésben olly szigoru tekintetet vetni, mint az polgári viszonjainkban történik, nem csak czéleránytalan, hanem veszélyes is. Azt nem nézve, hogy illy nevelés ó-egyiptomi 's hindu kasztai rendszer alá szorítandaná az emberiséget, hogy igy minden iparkodás' ösztöne elfojtatnék; lehetetlen, hogy e' szerint főkép az erkölcsi nevelésen mély sebek ne ejtessenek. Társasági különböztetés, melly emberi viszonokon, 's nem természeten alapul, tisztátalan szenvedélyeket gerjeszt, egy felől gőgöt 's felfuvalkodást, más felől irigységet; még könnyebben a' nevendék korban, hol szenvedély 's indulat a' vér' hevesebb buzongása által olly könnyen kap táplálatot, 's csillapitást a' hideg észtől olly nehezen. Helyes nevelés emberek között nem esmér más különböztetést, mint azt a' mi természetünk' mivóltán alapul.

Azt sem hagyhatja helyben Rec., hogy Sz. úr tudományos nevelést is állit, mint az egésznek különös ágát. Ha ez alatt az oktatást értené, nem tehetnénk ellene semmi kifogást; azonban az tetszik ki p. o. l. 83 szavaiból, hogy ez alatt Sz. úr egy különös életmódra a' tudományos életre készitést ért. De illy felvételnek erősen ellent kell mondanunk. Tudomány közvagyon legyen, kincs az egész emberi nem' számára. Nincs tudományos világon jógi különbözés, nincsenek itt szabadítékosak. Míg pedig tudományok' birtoka igy nézetik, addig nem igazán mivelt a' nemzet, addig Kaszta rendszer alá vagyon vetve lelki élete. Míg elkülönözve csupán szobája' négy falainak él a' béavatott, mind addig legfellyebb ugy nézetik, mint valami szembetünő, de nem egyszersmind mint minden lelket meghatő tünemény; mind addig egyes zugolyokban van felhalmozva a' lelki kincs, 's holt jószág, tehát haszontalan tereh, mert nincsen forgásban, nem használtatik.

Ezek Rec.nek az egészet illető észrevételei. Reményli, hogy őket Sz. úr tekintetben vévén, a' netalán eszközlendő második kiadásban czélszerüleg használni fogja, javára elmemivének, 's bizonyosan magyar olvasó közönségünknek is, ki akármikor méltó figyelemmel köteleztetik minden nevelés-literaturai szüleményekre; 's még inkább, ha az ide néző körülményeket, Paedagogicánk' kietlen parlagát, 's nemzeti nevelésünknek még mind eddig igen sok reményt tápláló, de annál kevesebbet tellyesítő állapotját tekintetbe vesszük. Hadd következtessünk még némelly részleges megjegyzéseket.

A' bévezetés' 1ső lapja' második szegélyében említett kép nem áll a' maga helyén, minthogy nem emberi lélek' fejlődését, hanem a' természetben évenként ujuló 's ismét annyiszor kihaló erőt, a' teremtő erejében is örök keringést követő természetet példázza.

(Folytatása következik.)

Honi városainknak nemzetünk' kifejtűlésére, 's csinosbulására befolyásokról szóló Probatételnek vizsgálójához válasz.

„Különös helyhezetben vagyunk mi literaturánkkal: nálunk mindenik beszél; de fájdalom senki se hallgat."

„Mikor fogják a' Recensensek nem az ember', hanem az ész' pártját fogni?"

„Literaturánk' mai piszkolódásai között tisztán maradni, legnagyobb mesterség."

Liter. lapok 6. szám 24. l.

Köszönettel tartozik a' válaszoló mindenek előtt könyve visgálójának, hogy mások felett, kik magyar irományainak Birálójikká tették magokat, nagyobb tudománnyal, és okkal móddal látott válalkozásához. Ezen jelesb gondolkodására nézve reményli a' Szerző, hogy ellenészre vételeit is elfogadni kész leend.

Az eddig fél század óta honi literaturánk' parlag mezején ingyen, minden önhaszon-kereset nélkül törekedett. Szerzőt se magasztalás, se alacsonyitás nem hathat meg; esupán az igaz, vagy nem érdekelheti. Némely hijányokat azért a' Birálónak észrevételiben se hagyhat helyben.

Előszavaiban azt kivánta volna megfejtetni a' Biráló: miért városaink' befolyása népéletünkre is tetemesebb nem volt? Miért egyetlenegy városunk se szerzett virágzásában magának historiai nevezetet? mennyire hatottak bé a' nemzeti életre? (lit. lap. 17 l) — E' kivánságait a' kitűzött kérdés helyteleniti eléggé: Kérdésbe nem vétetve, feleletet se nyerhettek. Ha a' Birálónak kivánságait előre tudhatta volna a' Szerző, résznyire kielégíthette volna; igy: mért nálunk annyi herczegi, püspöki, kereskedő városok nem voltak, mint a' németeknél; azért szintannyi befolyással nem is lehettek. Azért nem szerezhetett egyetlenegy városunk is olly historiai nevezetet magának, mint Róma, Páris, London. Bécs 's a' t. mert egyikében se laktak olly állandólag, mint azokban, fejedelmeink. Első királyaink vándorok voltak inkább, mint székesvárosokban ülők. Harmadik Bélától kezdve a' Nyulszigetébe telepedtek le. Innét Robert Károly visegrádi várba vonta magát. Első Lajosnak köszönhetjük, hogy Buda városában állapitá kiralyi székét. Sigmond, Albert és IVdik László királyok többet voltak máshol mint itthon, szinte Corvinus Mátyásig. Ettől a' mohácsi veszedelemig, melly rövid az időszakasz? — A' harma-

dik pedig teljesen megfejthetetlen: mert a' nemzetünk' kifejtülésére 's csinosbulására nem csak a' városaink, hanem a' papok és nemesek is szolgáltanak. Szakassza ki ezek' béfolyását a' népéletből, és kivánsága meglesz fejtve. Többnyire a' Birálónak nem önnön kivánsága' kielégitését, hanem az Iró' feltételének elérését szükség visgálnia.

Azt gördíti a' bévezetés' előszavaira nézve a' Biráló ellen (17. 18. lit.) Mi szükség volt bölcs Plátónak a'ma szavait magyarázni, mellyek szerént természetünkbe bizonyos hajlandóságok és ideák vetettek? Elég lett volna a' közértelműség' ideája." De éppen nem: mivel a' polgári társaság' eredetét senki se fogta fel előbb vagy jobban mint Plató; ő idézte elő a' belénk született ideákat is. Lehetett e volna a' hajlandóságainkból, és ideáinkból a' polgári életet fejtegetnünk, azoknak belénk születése emlitése nélkül? a' közértelműség' ideája hajlandóságokat és ideákat se nem szül, se nem ád, csupa elvont értelem lévén, máskép minden embereket polgári életre kéntelenitette volna. A' mi meg nem igazodik.

A' kifejlődés és csinosbulás között l é n y e g e s különbséget a' Szerző nem esmér: sőt megvallja, noha magyar nem is érti; de v a l ó s á g o s t esmér és vall: mint a' buza 's liszt, és a' liszt, és kenyér vagy kalács között; azon népek, kik egy nyelvnél fogva önként szabadon egyesültenek, nemzetté fejtültek ki; de nem mind csinosultak is egyetemben: mint az Eszkimokban, Kalmukokban, Baskirokban elevenen láthatja a' Biráló. 'S a' kérdésben a' kifejtülés a' csinosbulástól fokokként meg lévén különböztetve: arra pontosan kell vala felelni. Kérem a' Bírálót a' culturát és kifejtülést különböztesse szorosabban egymástól meg.

Az egygyüvémunkálódásra igen helyesen van Fries' észrevétele felhozva: mert a' városiakra nyomul az leginkább; de szavainak bérekesztését nem olvasta, vagy elhallgatta a' Biráló; melly igy szóll: „Ihre Pein ist die Sorge für die Zukunft, d i e u n r u h i g e G e i s t e s t h ä t i g k e i t." A' nem városiak szükségeiket vagy a' nélkül is kielégithetik, vagy megtagadhatják. Nagy mesterének gondolatjától tehát hallgatója Bírálóm, annyira van, mint az ég a' földtől.

Hogy a' nemzeteknek magokon állásokra szükséges vitézkedés meg van az által becstelenítve, ha a' kiváltságosokból csak azok lesznek katonák, kik rosszúl tanultak, csínt tettek, vagy máskép nem élhetnek, másokból pedig ollyanok, kik megfogattattak, tagadhatatlan. Arról a' lebecstelenitést a' Biráló semmi lényeges szavaival le nem moshatja Ha Robinzon magánosságában magánállásban, vagy önállásában volt é inkább, ezen szó biberezés ott, hol a' dolog forog fenn, a' Bírálótól méltatlanság.

A' közjóra közadózás' szükségét a' Biráló a' 12 §ban nem látta; jele, hogy a' köztársaság' javaiban közterheiben részvetel nélkül kíván osztozni. E' helyett inkább, a' 14. 15ki czikkelyek' egybe nem egyezését fejtegeti: könnyebb is ez; mert egy fillérben se tellő. De itt is csak rövid látását tünteté ki: eddig a' polgári jóllétel külső kivántatási voltak szóban, ezentúl annak belsőjéről foly az értekezés; illyen mindenek előtt a' szabadsági ösztön' kielégitése: hogy a' társok se rabszolgák, se tellyes szolgák, se másnak csupa eszközei ne legyenek; kiki a' maga czéluságát követhesse. Ezekre egy szép világositást, nyomositást várhattam volna — 's nyertem volna bizonnyal a' külföldön Birálómtól! de az embereknek magok-czéluságok szükmellű Birálóm' innyére nyilván nincsen, inkább tekénti ő eszköz gyanánt embertársait! Ez az oka, hogy a' 14. és 15dik czikkelyek közt az egybefüggést át nem láthatta!

A' 15-ki czikkelyről átugrat a' 21—22re és sajnálja, hogy a' szabadság' ideájának nem a' maga illő helyét mutatám ki. De magán sajnálkodjék inkább; miért ugrotta át a' 18ki czikkeiyt? hol mondva van: A' polgári szabadság' legfőbb neme az ország' dolgaihoz és törvényhozásokhoz közvetve, vagy közvetetlenül szólhatás. A' nagy ugrás mindég veszedelmes; néha észficzamodással is járó. Egyéb ha a' városiaknak is az ország dolgaihoz és törvényhozásihoz szólhatások ismét innyére nem volna.

Panaszom van itt a' Biráló ellen: az erkölcsi jó és igaz ideájinak az isteni tisztelet és iskolai tanitás által kifejtülését, mint a' nemzeti csinosbulás' fő eszközeit, miért nem hozta fel?

Ő ugyan mint imitt amott szavaiból látszik, a' csupa tisztességhez és belső religióhoz szitt; ezeket a' városok a' Birálónak örömest oda engedik; de nekik külső jóléttekre, külső isteni tiszteletre lévén csinosbulásokra leginkább szükségök, miért tagadta meg tőlök?

(Folytatása következik.)

JELENTÉS.

M a g y a r T u d ó s T á r s a s á g. A' hatodik nagy gyülés által kitett ezen történettudományi kérdésre: „*Millyen állapotban volt a' müipar és kereskedés honunkban az Árpád es vegyes házakból származott királyok alatt; mi történt fejedelmeink' és törvényhozásunk' részéről azok' előmozdítására; mellyek voltak nagyobb emelkedésöket hátráltató akadályok; végtére, minő befolyások volt nemzetünk' erkölcsi és értelmi kifejlődésére?*" f. évi martzius' 19kéig, mint kitüzött határnapig, következő jelmondatu n y o l c z pályairat érkezett alúlirthoz:

1. „Be thou still free and beautiful, and far aloof from desolation!" ‚H u n n i a.'
2. A' társaságnak valódi hatalma erkölcsi erejében van.
3. A' mult, tükre a' jelennek.
4. Conamur, tenues grandia. Hor. I. Od. 6.
5. Mars mezején diszszel küzdő eleink az iparra
   Nem voltak figyelők! 's éppen csak honfiainkra
   Kell 's lehet a' henyeség mérges nyilait kilövellni?
6. Tota nocte laborantes nihil cepimus. Luc. 5, 5.
7. Res ardua, vetustis novitatem dare.
8. Non omnia grandior aetas — — —

Quae fugiamus habet, seris venit usus ab annis. Ovid. Met.

E' munkák a' mai ülésben előterjesztetvén, a' jelmondatos levelkék, bontatlanúl, az academiának és Schedius Lajos kir. tanácsos, prof. és tiszt. tag' mint elnöki helyettes' pecséteivel lepecsételve, a' levéltárba tétettek; a' kéziratok pedig három, e' végre választott rendes tagnak adattak ki megvizsgálás végett. Mellyiké lesz a' 100 arany jutalom, úgy a' netalán határozandó másod, harmad 's tb. mellékjutalom, a' folyó évben tartandó VIIIdik nagy gyülés fogja eldönteni.

II. Az ugyan 1835ben kihirdetett mathesisi kérdésre: „*Mutattassanak ki a' felsőbb analysis' azon tanitmányai, mellyek a' mütudományokba (Scientiae technicae) befolynak, 's adassek elő népszerűen gyakorlati alkalmazások.*" mellynek határnapja hasonlóképen f. e. martzius' 19ke volt, az nap' eltölteig *egy felelet sem jött.*

Pesten, a' m. tud. társaság' kis gyüléséből, mart. 20. 1837.

D. S c h e d e l F e r e n c z, titoknok.

—o—

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Webfer K.

LITERATURAI LAPOK.

9ik Szám. KASSÁN, Mártzius' 3án 1837.

Harag és párt nélkül.

KÖNYVVBIRÁLAT.

Alapvonatok a' honi nevelés' köréből jelen időnk' szellemés hez alkalmazva. Irá Kunoss Endre Pesten Trattner é-Károlyi' betűivel. 1833. 154 l. 8-d. r.

(Folytatás.)

L. 6. az mondatik, hogy még jó és kellemes változáskor is sirva fakad a' csecsemó. Nem hiszi Rec. Vagynak ugyan még emberek, e' tekintetben szintugy csecsemőknek, nagy gyermekeknek mondhatók, kik minden változas előtt borzadnak, legyen az kellemes vagy nem, de az illy gyermekeket csak nem fogja érteni. Csecsemőkben még csak az állati természet munkás, ennek vak ösztöne, ön megtartásunk' ingerét tárgyazó, teszi azt, melly őket sirásra birja. Szintugy érzik ők a' fájdalmat, mint a' felnőttek, csak azon különbséggel, hogy öntudalommal nem éreznek, hogy arról a' mit éreznek, eszmélődni nem tudnak. De ellenkeznék illy sirás öszves állati természetünkkel, melly akaratunk ellen is annak hajhászására ragad, a' mi kellemes, a' mi érzékünket kedvesen ingerli. 'S hogy ez minden koru emberben szinte születésünktől fogva megvagyon, mindennapi tapasztalás bizonyítja. Vagyon ugyan, az is gaz, elég neme kellemesnek, mellyet örömmel ölelünk, 's majdan sirással, bánkódással bocsátunk el, de itt is nem a' kellemes maga közvetetlen oka a' bánkodásnak, hanem annak következése, melly már kellemetlen. Vagynak emberek, Stoa szigoru nevendékei, kik gyakran búsongva szemlélik azt a' mi más halandóknak örömöt okoz. Vagynak, kik képzeletökben majd gyászolve bibelődnek a' kellemessel, majd örvendezve a' kellemetlennel; de mind ezt csak felnőtteknél tapasztalni, hol csalódható értelmünk' bizonytalan kalauzolásának, lenge véleményeinknek, álvilágokba bájoló képzelményeinknek annyiszor leszünk martalékaikká; de mind e' tévedések meg van őrizve a' gyermeki kor, nem azért ugyan mintha tökélyetesb volna, hanem mivel ignoti nulla cupido. A' csecsemő egészen, mindenestől jelenlétben él, ennek hozománya, a' pillanatnak reája áradott bényomásai határozzák el az ő terült vagy borus' idegzetét. Nyugodott, ha kellemesek azok, sir, ha kellemetlenek.

l. 7. „Minden-létének teljesedésére jutott ember két részből áll" 's a' t. Ez pleonasmus. Mihelyest valami teremtményre ember név illik, reá illik az illy felosztás is, az az két részből fog állani.

U. o. „A' nevelés egyiket vagy másikat (lelket vagy testet) tárgyazza." Ugy hiszi Rec. mindig mindeniket. Igen ha igy tette volna Sz. úr: „Melly a' szerint, a' mint egyiket, vagy másikat tárgyazza.

U. o. „Ez szorosabb értelemben általános testi nevelés." Szorosabb 's általános egymás mellett állva ellenmondólag ütköznek egymásba, meg nem állhatnak egy állítmányban.

U. o. „megkivánata." Jobb volna: kivánlata, vagy kelléke.

l. 9. A' példa nimiumot bizonyít, 's minthogy tárgytól távozik, semmit. Azonkívül a' gondolati lánczolat is igen szaggatott. Először szól a' tápláló nedvnek hatalmas befolyásáról a' testre. Erről egyszerre általugrik az állatszelídítés' hathatós voltára. Innét szintolly czéleránytalan szökéssel azt fejtegeti mint szokják az illyeseket sok anyák nézni 's a' t.

l. 11. Méltán kikél az itt érintett visszaélések ellen. Szomoru dolog valóban, hogy olly számos tapasztalás bizonyítja, mi csekély figyelem fordítatik a' dajka-választásra, 's mi könyelmüleg bizatik az egész jövendő emberiség kezeikre olly ápolóknak, kik személyükre nézve legalább is szánakozással nézetnek minden jó érkölcsü ember által. De ha illy gondatlanság miatt csakugyan Sz. urral gyülöletet, az az gyülölést kellene hirdetnünk, ezt inkább azokra kivánná háritni Rec., kiknek hatalmokban állana illy métely' orvoslása, 's kik még is a' fenyegető rosznak elejét nem veszik.

l. 12—14. Felette messze megy következtetéseiben Sz. úr. Azt állítja, hogy kapjanak bár jó erkölcsü szoptatót csecsemőjök mellé a' szülők, azért nem lesznek felmentve a' természet' parancsa 's az emberiséget igazán szeretők' alapos vádja alól. Helyesen, ámbár hozzá kellett volna tenni; az olly szülők, kiket betegség, más kötelesség 's t. e'f. akadály nem ment fel a' kisded közvetetlen ápolásától. Azonban helytelenül állítatik, hogy igy szakadozva maradna (elszakadna, vagy inkább: nem szövődhetne) a' természet' finom szent szöveté. Szoptatás csupa testi ápolás, 's ebben az ember akkor részesül, midőn még öntudalommal nem bir, midőn még az állatiság' vastag burokában szenderg azon tulajdonsága, melly képes azon „finom szent szövetet" ember és ember között készítni. Még tovább megy e' helytelen következtetés. A' tellyes utókor' elallyasodásának forrása, számtalan jó indulatok' gyenge csirája (?) elfojtásának kezdete itt kerestetik! Hogyan, ha a' dajka jó erkölcsü? Már ez sok! A' szoptatás csupa testi táplálékot eszközöl, nincs erre nézve más kellék, hanem, hogy azon adomány, mellyet nyujt, tiszta, egésséges legyen. A' szülőket gyermekeikkel öszvekapcsoló legerősb kötelékek egészen erkölcsi elemen, tehát tiszta lelki honu tulajdonságon, a' szeretéten alapulnak. Illy kötelékek' szövődésére megkivántatik mindeneknek előtte, hogy eránt ok a' kebel fogékony legyen, hogy éledezzen bennünk erkölcsi érzet, ez pedig a' csecsemőben még bizonyosan alszik. — Másunnan is látszatik ugyan huzni egyszersmind utolsó következményét Sz. úr, mert említi azt is, hogy „ha ált kezdi látni a' gyermek, hogy dajkaja mindeneket egyedül csak ön javáért, haszonkeresésből cselekedett" 's a' t. De ez világosan csak eltérítő közbe vetés azon általános állítmány felett tartott eszmélet' folyamába, melly szerint Sz. úr minden kivétel nélkül ártalmasnak tart idegen szoptatókat a' csecsemő körül. 'S ezen állítmányt a' l. 14-en álló kivétel sem korlátolja igazán, minthogy e' kivétel csak azt említi: minő sajnálkozást érdemelnek azon anyák, kik kéntelenek gyermekeiket más szoptatók' emlőiből táplálni. — Az ugyan ott álló: „erénytelen voltok' következésében" homályos kifejezés. Azonkívül betegeskedés 's erénytelen lét nem egyféle sajnálkozást érdemelnek.

l. 15. „Ne erőlködjék szerfelett az anya, hogy divat szerint idomozza gyermeke' növését." Rec. a' szerfelettet is szeretné kihagyni. Miben álljon a' test' helyes növése, azt hálá Isten, elég világosan kijelelte a' természet. Akármikép kivánna ezen mesterkélni a' divat, utánzást itt semmi okos nevelő sem fog legkevésbé is javasolni. 'S még eddig Európában chinai izlés e' részben nem leve uralkodóvá, ha csak a' szük lábbeliket ki nem vesszük. A' pólya' despotismusa pedig, a' gyenge testnek szerfelett szoros elpólyázása, ugy látszik, már minden mivelt néposztályoknál számüzetett.

l. 19—21. „Fő ranguak' testi nevelése.“ Hogy általános nevelésnek, kivált a' gyengébb korban, rangi különbség' tekintete nélkül kell történnie, azt már fellyebb említette Rec. Még károsabb, ha testi nevelést is mást akarunk adni fő ranguaknak, mint egyebeknek. Ezt állitván annál nagyobb hibába esett Sz. úr, minekutána maga is megesméri, hogy természettörvény szerint a' főranguaknak semmi elsőségi jógok sincs, — a' mi ugyan magában szent igaz, de testi nevelésről szóló czikkelyben, épen nincs a' maga helyén; — 's minekutána említi Sz. úr, hogy a' főranguak is született katonák Magyarhonban, „A' levegő tőlök teljességgel még is el ne zárassék.“ A' szabad levegő, akará mondani Sz. úr. De így is szükségtelen. A' főrangunak olly tüdeje van, mint más embernek, ő is olly levegő által tartja fen életét, mint egyebek, — mit véthetett a' természet ellen, hogy ezen alap-tápláló szerét csak feltételesen engedjük meg nékie?

l. 23. „Elrendeltetésök.“ Minek itt az el?

l. 24. „Nagy vigyázattal kontárkodjanak.“ Kontárkodást sem vigyázattal, sem könyelmüséggel nem merészelné ajánlani senkinek is Rec.

Leányokra nézve még kevesebbé fogadhatja el Rec. a' testi nevelésnek rangkülönbség szerinti felosztását. Különbözik ugyan az ő testi nevelésök a' férjfi gyermekekétől, 's annyira, mint a' lelki nevelés' ágai egymástól soha nem, — minekutánna itt a' felosztást szükségessé tevő feltételben, a' természetben is, valóságos különböztetést találunk. De miért vétessék itt annyira tekintetben a' polgári elkülönözés, épen meg nem foghatja Rec., kivált minekutána a' szépnem semmi europai országban közvetetlen nem veszen részt a' közügyek' vitelében, nem a' nyilvános szorgalom' üzésében, nem az erőt annyiféle álakban megkivánó számtalan életmódban, a' mellyek olly sokféle egymástól tetemesen különböző életirányt szülnek, 's e' tekintetben valóban a' nevelés' gyakorlatos részétől is felosztást kivánnak. Miért ne részesülhessen a' napszámos leánya herczegi magzatéhoz hasonlító testi kifejlődésben, tellyességgel nem látja ált Rec., annyival inkább, minthogy ugy is alig van emberi intézvényektől természet elibe huzott korlát, mellyen ez olly diadalmasan ált tudna szökelni, mint az, melly a' szegény 's előkelő emberi test' külsői között emelkedik. Mi számtalanszor legyózetik itt a' megfoghatlan természeti játéktól eredő szépség által a' születési gőg, a' rangi elkülönözés? Ezt pedig leggondosabb nevelés sem adhatja meg, ha a' természettől megtagadtaték. Ellenben a' hol ennek jó kedvü szeszélye által a' szegény ember leánya' arczára is fuvaltatott a' kellem 's szépség' testesülése, ott csak meg fogja szivelni 's a' rangi közfalaknak innét eredő ollykori áltszökelését bizonyosan nem fogja sajnálni Sz. úr, ki maga is többször megesméri, hogy illy elkülönözés embereknél nem természettől jön?

(Vége következik.)

Honi városainknak nemzetünk' kifejtülésére, 's csinoshulására befolyásokról szóló Probatételnek vizsgálójához válasz.

(Folytatás.)

A' nem született városiak is ott tartózkodások, vagy letelepedésök által városiakká válnak; azért őket szorosabban megkülönböztetnem szükségtelen. 's lehetetlen is volt az adatok' hijánya miatt. Hijába félti tőllem a' protestans tudósakat 's iskolákat; mert megvannak ezek ott, mennyire a' rövidség engedte említve. 'S ki engem esmér, tudja, hogy előttem a' katholikus és nem katholikus tudósok között semmi különbség nincsen.

A' városi kereskedésre bővebben — kicsapongás nélkül — ki nem terjedhettem, de olly érintést tettem róla, millyent hazánkban még senki.

Kérem a' Bírálót, ne tegye azért bujában le tollát, mert azt merem mondani: a' kérdés legsulyosabb, legkényesebb pontjára jutottunk. Honi városainknak nemzeti kifejtülésünkre, 's csinosbulásunkra befolyások nem szenved hijányt az által, hogy nyelvünk bennek nagyobb résznyire nem divatkozik? Ezen kérdés toll feltételt nem tetételt kíván. Az én magyar hazafiuságom' megmentése miatt se gyötörje magát; még van az ezen szavaimmal mentve: ki tehessen ezen Arpád, Sz. István, Hunyady János' ajakin megszentült nyelvünk eránti felhevülésben a' kérdésnek eleget? Meg van az mentve félszázadi nyelvünk dolgában törekedésem által Bár inkább ezen szavaimat vette volna lelkére: „a' tudományi kérdések' megfejtésére, 's elitélésére hideg vér, csendes elme 's józan fontolgatás szükséges.“ Ha ezen bölcs helyhezetbe tudta volna magát tenni, a' nemzet, és nemzetiség közötti külömbséget el nem tévesztette volna.

A' nemzetnek alkotója, fenntartója, 's kifejtülésének fő eszköze, diszes kincse a' tulajdon nyelv: ennek becsülésére, terjesztésére, szorosan köteles minden nemzet; ha ez lenni nem akar megszűnni, de a' nemzetségnek középpontja a' társoknak egyező lelke 's érzése polgári alkotmányok, igazgatások, lakföldök' becsülésében, szeretetében 's fenntartásában. Ez iránt szint olly formán van az egy nyelv, mint az egy hit. Legszorosabb kötele az egység; de az, valamint az egy hitűek közzé némelly más vallásuaknak szövetkezése által, úgy az egy nemzeti nyelvűek közzé más idegen ajakuak' elegyülése által szét nem szakad. A' schweitzi szabadságért a' franczia 's olasz lakosok szintugy buzgókodnak, mint a' németek, és a' rajnamelléki németek, a' constitutiójok eránt szintugy, mint a' francziák. A' Római, Parthus, Persa birodalmak fenállottak, habár idegen nyelvü lakosaikkal elegyesek voltak is: mig kormányaikat kedvesekké 's elviselhetőkké tudták tenni.

A' nemzeti nyelv' terjesztésére legfontosabb eszköz annak kelete, szüksége a' tudományok' mesterségek' megszerezhetésére, a' közösködhetésre, kereskedés üzésre, 's az élet' kellemeivel élhetésre. Igy terjesztették ki nyelveiket a' görögök, a' rómaiak; igy terjesztik ki a' magokét a' francziák, a' németek, angolok, olaszok. Azon nyelvnek közönségesitése valamelly országban, mellyen minden tudományra, mesterségre, közösködhetésre, kereskedés űzhetésre, 's az élet kellemeivel élhetésre elégtelen, tellyes lehetetlenség. A' nyelvet a' parancsolat, a' hivatalokra megkivántatás közönségessé csupán nem teheti, mert a' több szükségek kielégitetlenül hagyattak. Azért a' polgárok között azon nyelvet, mellynél fogva tudományaikra, mesterségeikre, kereskedésök űzhetésére, kellemetesen élhetésökre szert nem tehetnek, közönségessé tenni, minekelőtte általa szükségeik ki nem elégitettek; baj, sőt képtelenség. 'S ők attól nem hazafiuságtalanságból, megvetésből idegenek, hanem szükségeikhez képest, kéntelenségből. Mindazonáltal az olly nemzetnek, mellynek idegen nyelvü városi polgárai vannak, mindég jobb az állapotja, mint az egy nyelvűnek városi polgárok nélkül. A' bíráló nem kiván é inkább Magyarországban lakni, mint a' kalmukok, baskirok, turkománok között, kiknek egyetlen egy a' nyelvök.

A' hijányoknak hakkal, okkal, móddal, de hathatós elháritását (reform), mellyet Friesnek szavaival ajánlottam, a' hálátlan hallgatója elhallgatta, sőt a' nagy Pölicznek bölcs tanácsait is: nyilván az okos reformtól és bölcs tanácstól elijedtében. Holott ezeknek megvilágositását (glossa) nyomositása nagyobb becsületére vált volna, mint az egy nyelv' becse, fontossága, mellyet senki se tagad, dicsőitésében elragadtatási merengése.

Végre: Se a' Bírálónak, se akárkinek gyaluja engem a' tudományi dolgokban a' közelithetőleg irástól, az okosság' törvényinek, 's nyelvünk' sajátságinak követelésétől el nem idegenithet. Az én irásomat érti kiki, 's így a' czél el van érve; a' Bíráló, 's dandárja lényességét érti csak

némelly, 's igy a' czél eléretlenül marad. Az új németezett, francziazott magyarság, — ha a' nemzet józan nem volna, szinte oda vinne bennünket, hová a' deák nyelv. Ez csak nehány bévallottainak (adeptus) volt tulajdona, 's a' nép közzé ki nem hathatott. Ugy szinte az uj magyarság is csak némellyek sajátjává válna, a' községnél pedig érthetetlen maradna. Hogy irásmódom a' grammatikával ellenkező, ezt tartozik a' Bíráló bébizonyitani.

Bérekesztésül: Az én tudományi munkáim mind névtelen Bírálókra akadtak. Az utókor ha firkálásaik üdőt érnek, azt fogják vélni, hogy a' XIX száz' közepén nálunk merő névletlen írók voltak; egyik se jutott ollyannak itélete alá, ki azokban hirt nevet érdemlett volna magának; annál inkább ollyra nem, ki jobbat írt volna helyébe. E' dicsőséget győzze Bírálóm magának: próbatételem helyett írjon jobbat, 's én első leszek tapsolóji közül.

LEGÚJABB TÖRTÉNETÉSZI OLASZ MUNKÁK.

Minden a' mi Olaszországban a' középkornak studiumáról némi bizonyságot adhatott, a' legközelebb letűnt napokban egyedül Litta grofnak munkájára zsugorodott. Ennek terjedelmes munkájában „Olaszország' híres nemzetségei." A' Gonzaga nemzetségnek történetével az ötvenötödik nemzetség fejeztetett be. Minthogy ezenkivűl minden a' mi Angliában a' public records hirdetései, Németországban a' Monumenta, Francziaországban a' legnagyobb monorban felvállolt Archives curieuses de l' histoire de France által köztudomásra jut, Olaszországban nem talál utánzásra, *) nem tudni, valjon csupán az eseménynek e, vagy a' felelevenedett figyelemnek tulajdonitjuk, hogy jelenleg két hasonczélzatú munka jelent meg egyszerre. Morbis C. Majlandban egy új munkát hirdetett, mely Pavia 's Ferara városainak történetét foglalándja magában, mely ámbár újat és régit tervtelenül hány összve, még is némely okleveleket közöl, melyek ezen két városnak részleges történetére nem gyanított világosságot hintettek. Sokkal jelentősbek „az olasz történetekre szolgáló oklevelek" (documenti d' istoria italiana) milyeket Molini könyvkereskedő Florenczben kevés holnapokkal ez előtt esmértetett meg elősszser, és a' melyeknek textusát Capponi Gino Marchese világositá jeles és velős jegyzetekkel. Molini, a' ki Machiavell és Benvenuto Cellini munkájinak új kiadását készíté, midőn 1832/33ban Párisban mulatott, Machiavell levelein kivűl, nevezetesen Benvenuto Cellininek mai napiglan elrejtett irományját, melyben kilencz lapon, mind azon dolgozatairól, melyeket a' fránczia királynak szolgálatjában készített, saját szavaival világositást ád, habár Molininek buzgó fáradozása ezen tekintetben jutalmazatlan maradt, de más részről még is az által koronáztatott meg, hogy a' királyi könyvtárban Bethune grófnak az olaszországi történeteket illető munkájit megszemlélhette, és 950 kötetből 203 czéljára kivonhatott, 's ezekből a' legjelesebb másolatokat vehette. Ezen munkájából az első kötetben 161 eredeti levél találtatik, melyek a' tizennégy elsőt kivéve, ezek a' tizenharmadik századból valók, többnyire 1500—1527 iratak. Itt természetesen nincsen helye annak, hogy azon leveleknek gazdag tartalmát felidézzük; elég legyen itt azt megjegyezni, hogy ezen okleveleknek tárgyát Francziaországnak Olaszországhozi akorában felette bonyolodott viszonyai alkotják, 's bennök számos kétségek meglepőleg feloldatnak, és sok hijányok kipótoltatnak. Ezen oklevelek közűl kevés van francziaúl és latinúl irva, de nagyobbára olaszúl, hanem mindenike az eredetinek helyesirásával adva. A' kiadó maga megvallja, hogy Caponi G. Marchese segedelme nélkűl, magát nehezen tökéllette volna el ezen munkának közrebocsátására, 's valójában ezen munka oly ügyeséggel van készítve, hogy az olvasót nem csak legott az egész egybefüggésének czélirányos felfoghatására, hanem az előtte fekvő anyagbóli származó eredmények' készitésére képesé teszi, mind ezek egyedűl egy oly olasznak, ki honának multjával felette esméretes, sikerülhettek. Az olasznak számára vannak még itt ott némely útmutatások adva, melyek szerint kitetszik, hol lehetne Olaszországnak történetét még részlegesebben kidolgozni. Az egésznek különös ékesítésére szolgál „Lodovico Moronak eddig nyomtatatlan politikai testamentoma" melyben elintézi, mikint kellessék birodalmát halála, vagy fiának kiskorúsága esetében kormányozni. Az előbeszédben a' kiadó értesít még a' többi oklevelekről, melyek a' kétszázhárom codexben találtatnak, az egészet jegyzetekkel fejezi be, azon kézíratokról, melyek a' Soubise Hotelben és az Arsenálnak könyvtárában találtatnak. Az egész igen helyesen és czélirányosan vagyon kidolgozva, is a' francziák most uralkodó királyának ajánlva. A' ki azon roppant oklevél kincset esméri, melyeket az olasz levéltárak, nem tudom, azt mondjam e őrizneк, vagy rejtenek, annak sajnálni kell, hogy olly vallalkozó férfiúnak mint Molini Párisba kellett menni, hogy ott gyüjtsön honának történeteihez okleveleket, Olaszországba hozandókat. Méltó megemlékezni Lucca dicséretes országlásáról, mely már néhány évek előtt elhatározá, hogy egy oklevél gyüjteményének kiadása mindenkint előmozditassék, és ez által a' birodalom történetének ily diszes emléket kivánt emelni, emlékezni kell Piemontról, hol a' kormány már 1833dik óta egy küldöttséget nevezett, mely idegen és honi levéltárakban az évkönyvekből és diplomákból gyűjt tárgyakat a' honi történetek' számára. Muratori oriási munkássága alig használhatta egy harmadát a' készen fekvő anyagnak, menynyi hézag vagyon a' 13, 14 és 15dik századoknak történetében, kipótolandó! Sőt még e' jelenleg ezen munka is bizónyitja, hogy a' 16ik században is homályban vagyunk, hol pedig már, az eddig utó nem ért olasz történetészek nagysága szolgál forrásúl. Magok az olaszok historiajukat többnyire idegen könyvekben olvasták, Sismondiban, Roscoeben 's a' t. Ezeknek hagyják azon érdemet, hogy egy terjedelmes tárgyat olvasható alakba öntöttek, a' nélkűl hogy túlságosan méltányolnák másban. Különben itt is „Leo Olaszország' történetét" legjobbnak tartják, ugy hogy egymás után két, egymástól független fordítása, jeles történetészektől készítetik.

*) Nálunk a' literatura ezen ágazatjában alig mutatkozik egy vagy más gyenge virág, 's innét van, hogy saját történeteinkben vendégek vagyunk, vagy felüleges esméretekkel bírunk csak.

KÖNYVISMERTETÉS.

„Doboka vármegye' természeti és polgári esmértetése, köre metszett pecsétjével 's földabroszával, Hodor Károly által. Kolozsvárátt, Barra Gbor' könyvkereskedésében. 1837." *XVIII és* 936 *lap. Ajánlva SZIRMAY-NAK pályaág gyanánt.*

Közelebbről t. olvasóinknak említést tevén lapjainkban az „erdélyi új könyvekről" ugyan ekkor azok' egyikének „Doboka vármegye' természeti 's polgári esmértetésének" közlöttük vala tartalmát rövideden. A' nevezett könyvről bővebb ismertetésűl nem lesz felesleges még nehány szó.

Hodor Károly ur jelen irományára roppant szorgalommal szerzé öszve az adatokat mind azon nehézségek' daczára, mellyekkel meg kelle küzsdenie. Ugyan is a' „vezérszó" szerint ama levéltárokat a' kis hazában, mellyek most csak a' molyokat táplálják, nem kutathatá, nem használhatá. 'S még is, át-tekintve a' nevezett vármegyének főkint polgári ismertetését, nem lehet gyönyörűséggel nem látni a' sok becses anyagot, mit ottan öszvehalmoza, 's mellyek egykor Erdély' évrajzának egy szerencsés kéz által le-

hető kidolgozására mind megannyi kincs-emlékek szolgálandnak.

Hogy e' jelen munka minden hiányoktól ment legyen, azt a' mint nem állithatni, úgy kivanni sem lehet könnyen érthető okok miatt, 's annyival inkább nem pedig, mert a' millyen éles, ép' olly igaz — köztudatkint — a' Szerző ur' állitása, mi szerint kortársai köztt sokan az önségnek annyira hódolnak, hogy 1—2 holdnyi földigazának kivilágosodása félszéből készebbek a' hazai tudományokat eltemetni századokról századokra, minthogy nemzetségi titkaikat felfedeztetni engedjék.

Előadása a' tudós Szerzőnek helyen helyen megragadó 's a' jó érzés hevitette kebel' ömledezései lehetlen hogy ne hassanak. A' derék előadás' bizonyságául szabad legyen avagy egy pár helyet kiemelnem. Illyen például a' 150—152 lap, hol a' Báthory István és Bethlen Gábor, 's ellenben a' Báthory Zsigmond és Gábor' kormányáról vagyon emlékezet; illyen a' 220. lapon az 1520-iki — Fejérváron kelt — oklevélre tett nyilatkozás, 'stb. 'stb.

A' mi pedig a' vármegyének földirati tekintetben ismertetését illeti, valamint magát, a' munkához csatolt földrajzot, ezek csak-nem dícséreten felül levők, legalább igazi becsöknek méltatása csak fényes dícséretkint hangzhatik. Szóval ha igaz, hogy bonum laudare non laudato, sed laudantibus prodest, itt szép mező nyilik bár kinek is maga számára aratni. De már — a' mint illik — meg kell emlitenünk e' munkának egy más oldalát is, és e' rosznál roszabb oldal a' helyesirati. Mi kár, hogy az iró erre olly kevés 's ugy szólva semmi gondot nem forditott! Ugyan is érdeklett munkájában heterographia, rosz irásmód 's minden grammatikai hibák laponkint feles számmal boszantják a' szemet. Ezer illyen hibák közül csak nehányat nevezve-meg, a' IX. lapon láthatni ‚mÚnkát' kétszer, 's ugyan csak itt „munkát" is; a' XII. 's 25ken ‚heljzetet' ‚heljet' 's ugyancsak a' 25-iken „hely" is van; a' XIII-kon, ‚szólLott' 's a' 25-ken ‚képzelni se(m) lehet' melly két utóbbiakban a' Regélő 's még több pályatársai is egész kényelemmel vétkezgetnek; a' XVII-en ‚osztálJ' az osztály helyett; ugyanott ‚nefelejCs' nefelejts helyett; a' 8-ik lapon völgy és völgy elegyesen 's ugyan itt ‚folJókkal' és „folyván" 's a' 62-iken pedig, foJtában; a' 12-en ‚ilyen' 's a' 13-on ‚iljen'; ugyan itt ‚elhalgatja' elhallgatja helyett; a' 20-ik és 24-ik lapon ‚némelly' és ‚némely'; a' 20-ik és 69-iken „király" és ‚királjaink'; a' 22- és 23-ikon ‚kÓr' szelleme' és „korok' zivatara"; a' 24-ik lapon „czélránytalan" helyett a' száműzött ‚czélAránytalan'; ugyan itt a' „mindig" helyett ‚mindég' Ha Sz. ur consequens akart volna maradni „eddig" helyett is ‚EDDÉG-et' kellett vala irnia. A' 25-ik lapon ‚dicslrhető' 's ‚ítlltt'; a' 34- 's 65-en ‚nlhányat' 's ‚nlhány'; a' 68-on „DominikánusOk" 's ‚DominikánusAk'. Jam satis.....

Még ohajtani lehete, hogy a' terjedelmesbb családok' ismértetése könnyebb felfoghatás' tekintetéből vérágazati táblákban terjeszteték elé, 's hogy a' 60 ívre terjedő könyv bár inkább két külön kötetekre szakasztatott volna, mert decorum ubique servetur oportet. A' nyomtatási hibák' ki-javitása ha lelkiismeretesbben történik vala, a' mostani sűrü 6 lap helyett 2-er — hogy 4-ert ne mondjak — annyira is felment volna, 's e' kivül míg a' „nyomtatásbeli hibák"-hoz is lehete egy kis ‚operarum lapsus'-t készitni.

Mint mult alkalommal is vala emlitve, találhatni ez érdekes munkát Kolozsváratt Barra Gábor' könyv- szépmű- 's papiros-kereskedésében, hol ára velenczei vélinpapirosan 3 for. 40 kr., szép nyomtató papirosan pedig 3 for. p. p.

JELENTÉS.

Éppen most jelent meg

Tilsch és Fia könyvárusoknál

Kolo'svárt, és a' két magyar haza minden könyvárusainál megszerezhető:

KÜLFÖLDI REGÉNYTÁR

a' legkedveltebb idegen új irók' munkáiból.

ELSŐ KÖTET

BUG-JARGAL

HUGO VICTOR

után

DÉÁKY FÜLEP SÁMUEL.

Nagy 8adrét 364 lap, csinos boritékban 1 for. 20 kr. p. p.

BUG-JARGAL a' Sz. domingói rázkodásból vett regény senkit sem hágy kielégitetlenül. Ez, és „Notre Dame" két remekje Hugónak. Mindeniket a' láng képzelet, az emberszív' mély érzései, a' tárgy' élénk felfogása 's csudálatra méltó jártassággali kivitele bilyegzik. De ki ne ismerné Hugót, midőn munkái több mint 100 ezer példányokban, 's különféle nyelveken vannak kiadva. — Magyarositása könnyü, hiv, és kellemes, mint azt ezen kedvelt irónktól várni lehete.

A' REGÉNYTÁR' kiadói czélul tevék, hogy több érdemes fordítók egyesülése által magyar nyelven a' szép literatura ezen nemét, melynek hiánya eddig kipótolva nem vala, csinos gyüjteménnyel gazdagitsák. — A' kötetek magokban egészek lesznek, egymástól függetlenek. A' 2dik kötet nem sokára következni fog; 's utána a' többiek időről időre, a' szerént, a' mint az olvasó közönség tetszését megnyerendik. — Kolo'svárt Martius 1837. Tilsch és Fia.

—o—

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M.

Nyomtatja Werfeb K.

LITERATURAI LAPOK.

10ik Szám. *KASSÁN, Mártzius' 10én* **1837.**

Harag és párt nélkül.

KÖNYVVBIRÁLAT.

OROSZ LITERATURA KÉZI KÖNYVE.

Irta Dr. Otto Fridrik.

Ezen munka' eredetét főleg az orosz császár azon rendelésének köszöni, melynek következésében azoknak, kik Liefland, Kurland és Estlandban közhivatalokat viselni kívánnak, az orosz nyelvet és literaturát esmérni kell, ezen rendelvény azonban, a' mint ez néhány tudósításokból kiviláglik nem gyümölcsözött gazdagon. Ennek kettős oka lehet; az első mivel gazdagabb nyelvet szegényebbért nem örömest cserélnek fel, a' másik, mivel a' fővárosnak magasb köreiben a' franczia nyelv sokkal mélyebb gyökereket vert, hogy sem azokat oly könnyen lehetne kiirtani.

Az előttünk fekvő könyv leginkább Gymnasiumok' 's más nevelő intézetek' számára van írva, minthogy a' literatura története 90 lapra van szorítva, 's név szerint nagy Péter' időszakából igen esméretes adatok fordulnak elő. Ezen tekintetben inkább lehet vázolatnak mondani, tökélyetesb ellenben az irók' lexicona, mely 200 lapra terjed és talán sok részletességet és kevés elmélkedést foglal magában a' literatura' folyamatjáról. Mi nem akarjuk a' könyvet megbirálni, hanem csak arra kívánunk figyelmeztetni, hogy az orosz literaturának ha mindjárt száraz hanem elég teljes rajzolata létez, a' mely nálunk nem anynyira esméretes, mint méltó volna. Mi folyvást inkább nézünk nyugatra, hol majd szegényebb, majd gazdagabb literatura mutatkozik, és ezt minden részeiben át meg át visgáljuk, mintha a' literatura, mely az életnek csak egy ága, maga az élet volna, 's még sem lehet tagadni, hogy a' római nemzeteknél most nem nyilatkozik élénkség, holott keletben, ha mindjárt durva, de még is tiszta erő lép fel, melyre méltán fordítjuk figyelmünket.

Nem lenne jutalmazatlan fáradság, az orosz literatura' folyamatját követni, egy oly literaturáért, melynek nyelvén 40 millio beszél, és más húsz millio minden különös fáradság nélkül ért. Nem alap nélkül mondja a' szerző. „A' dél literaturája 's déli nyelveknek tanúlása közönségesen esméretes előttünk. Máskint van a' dolog az északival, és különösen az oroszszal, melyből úgy szolva a' legtöbb tudósok nem sokkal többet tudnak, mint a' mit orosz egyvelegek mondanak. Ezen tudatlanságot leginkább a' slav nyelveknek csekély esméretében kell keresni, 's itt a' különben tudni vágyó németet ugyan azon szemrehányás illeti, melyet igazsággal teszünk franczióknak és németeknek a' német literaturára nézve." Némi részben ennek magok az oroszok okai, minthogy fontosabb munkáik, hogy közönségesebbek legyenek, vagy német vagy franczia nyelven írvák, 's az előbbkelő oroszoknak nagy része, dölyfösen saját nyelvüket megveti, egyedül a' francziát beszélik a' társalkodásokban 's éppen nem törekednek saját nyelvüket társalkodási nyelvé emelni. A' mi azonban a' slav nyelvek' esmeretlensége iránti szemrehányást illeti, csak igen is alapos. Európának déli részében 60 millio slávnál több él, 's egy törzsök nyelvének esmérete elegendő, hogy a' többi tájnyelvek tudását különös fáradság nélkül megszerezzük, minthogy minden hasonlításon kivül nem távoznak el anynyira egymástól, mint a' német nyelv' dialektjei. Az orosz nyelvnek, mint a' most uralkodó népének tudása, jelenleg az elsőséget érdemel, ámbár a' lengyel nyelv, legalább hajdon gazdag literaturát mutat.

A' mi különös figyelmünket megérdemli, az az orosz kormánynak mostani törekvése, minden idegent elnyomni, 's a' nemzetit előmozditani, ez pedig oly törekvés, melyben a' legnagyobb befolyású irók által, kik közül csak Bulgarint kivánjuk nevezni, a' legnagyobb buzgósággal segittetik. Bulgarin ezen iparját világosan mutatja mind kissebb mind nagyobb munkájiban, 's hihetőleg éppen most szándékozik ennek új bizonyságát adni, minthogy a' mint tudva van egy terjedetes munkán dolgozik Oroszországról, mely nyolcz kötetben jelenend meg és ketteje az orosz literaturát foglalja magában. Ha bár az olvasóknak száma, molyet magának igérhet viszonylatosan csekély, mivel anynyi milliók még nem tudnak olvasni, ez ugyan oly ártalom, melyet Oroszország Spanyol- és Franczia országokkal közösen szenved, de ezen olvasók egy hatalmas akaratnak hódulnak, 's ha oly határozatlan országlás okos és dicséretes czélt álhatatossággal követ, tehát várhatni, hogy a' süker el nem marad, ha nem esik is tüstint szembe.

Különben nem kell hinni, hogy az orosz literatura oly szegény; majd minden osztalyban nem csekély munkákat nyujt, 's a' nyelv átaljában véve Lomonosson híres grammatikustól fogva, elég szabályos. Valamint a' franczia literatura a' 17ik század végével és a' 18ik elején, azon bélyeget viseli, melyet egy nagy befolyatú akademiának léte, 's minden országlati tehetségnek a' fővárosbani központosítása nyomott reá, 's még sem mondhatjuk, hogy az orosz literatura anynyira udvari bolondá alacsonyította volna le magát, a' mint ez XIV Lajos alatt Francziaországban történt volt. Nem is lehet neki azon természetlenséget, mely XIV Lajos' századát jeleli, 's midőn a' király és udvara az olympiaiakkal azonosítatott (identificirt) felhányni. — Az orosz literatura eleinte idegen nyomokba lépett, 's maga magát franczia, német és később angol példaképek szerint alakította, de valjon mely újabb literaturáról nem lehet ezt mondani? 's nevezetesen a' francziaról, melyet oly sokáig közönségesekint állítottak fel, 200 év óta annyira elsánczolta magát a' classicismusba, hogy még most sem szabadult meg tőle, 's néhány fénypontnak kivételével zavaros chaost mutat. Az idegennek ezen utánzását nem kell az orosz literaturában csodálnunk, sőtt inkább ezen mostani, nemzetesedés utáni törekvés sok anyagot nyújt gondolkozásra, 's nékit bátoríthatna, hogy ezen most minden slavok között uralkodó nemzetnek literaturájánál több figyelemre méltassák, mint sem ez eddig szokott volt megtörténni.

AZ IRÓI TULAJDON ANGLIÁBAN ÉS ÉSZAKAMERIKÁBAN.

Az irói tulajdonróli felvetett kérdés az, mely a' könyvnyomás' feltalálásától kezdve a' törvényhozókat legkevésbé foglalatoskodtatá. Igazságos e, hogy valamely iró vagy ennek utódjai örökre kirekesztő joggal birjanak, jeles munkait kiadhatni, vagy inkább bizonyos időnek lefolyása után ezen jog a' publicumra szálljon e? Melyik azon idő-

pont az utóbbi esetben, mikor az irónak joga megszűnik 's munkái a' közönség szabad rendelkezésére bizathatnak?

A' Tudorok' uralkodása alatt a' könyvnyomás királyi magánykereskedés (Monopolium) volt, azon röv alatt, hogy a' király 1468ban ezen művészetet nagy költséggel Harlemből Angliába szállította át. Közönségesen tudva van, hogy az első Angliában nyomatott könyv egy a' schach játékról irt értekezés volt, Westminsterben 1474 Cortontól kiadva. Az irói tulajdonról forgó kérdés természetesen nem támadhatott addig, mig a' könyvnyomtatás gyermekségében volt, és csak 1556ban hallatszott valami ily nemű tulajdonról először. Ennek említése a' papiroskereskedőknek, kik nyomtatás monopoliumát megnyerték, adott szabadítékban találtatik. Ezen társaság ez által egyetlen tulajdonosa vagy engedményese leve az irók' jogainak, 's rendszeres sorozatot tartott, a' melyben minden iromány szerzőjének neve 's azon mód, melyen ennek birtoka másra szállott, feljegyezve vala. Ezen, a' koronától a' papiros kereskedők' társaságának adott szabadalom, megkönnyebiti az elsőnek az utat, melyen a' sajtószabadság felett a' csillagkamara kiváltságos bírósága alatt gyakoroltatott. Ezen kamrának decretumai különben azt mutatják, hogy mindenkor elesmérte az iróknak tulajdonát, es bár mily önkényűnek mutatta magát más tekintetekben, még is jogszerinti igényeiknek méltánysága ezen nézetben soha sem sértetett meg.

Ezen törvények a' köztársasági parlamentomnak több rendeletei által helybenhagyattak, melyek mind elesmérték és védték az irók' tulajdoni jogát munkáikra, 's II. Károlynak uralkodása alatt több rendeletek jelentek meg, melyek mindenkit eltiltottak attól, hogy a' tulajdonosoknak tudtán kivül valamely munkát nyomtatassanak, Ugyan ezen kormány alatt több perek itéltettek el az irói tulajdonról, és az irói jog mindenkor mint a' közjogból folyó elesmértetett. Végre 1710ban azon hires pörben Miller contra Tayllor Thomsonnak az „évszakak" czimű költemény iránt, külön parancsolat által itéltetett, „boldogult Anna királyné uralkodása előtt szokásban volt, hogy az iróknak munkái a' nyomtatók által megvétessenek, 's ezen jogot pénzért ismét eladhatni, vagy mint hagyományt, hozományt vagy özvegyi tartást átadhatni."

Igy volt tehát a' törvény Anna királynénak uralkodásáig, a' midőn a' könyvkereskedők az utónyomtatás ellen a' Parlamentom ótalmáért folyamodtanak. 1710ben egy Bill terjesztetett elő, a' rajta épült Acta azt nyilatkoztatá, hogy az irónak szabadsága 's kirekesztő joga van munkáját 21 évig 's nem ezen túl nyomtattatni, eladni 's a' t. hanem ha ezen időnek lefolyta után még él, tehát még egy más 21 évig tartó időhatárt kaphat.

Ezen időtől fogva azon kérdés, valjon az irói tulajdonnak joga a' közjogból foly e, vagy a' fennemlített parlamentomi határozatnak köszönheti e eredetét, az angol jog tudósokat sokfélekép foglalatoskodtatta. A' híres Mansfield Lord teljes fontossággal az első vélemény mellett áll.

Mi most a' szövetséges birodalombeli törvények' állapotját kivánjuk e' tárgyban egybehasonlitani.

Blackstone mondja, 's a' commentatorok és birák a' szövetséges birodalmakban megengedik, hogy az amerikaiak mind azt, a' mi Anglia' közjogaiból helyzetükhöz és új viszonyaikhoz illet magokkal átvitték. Az 1774 tartományi gyülésben a' jogok' magyarázatjának alkalmával kinyilatkoztatott, hogy a' gyarmatok, Anglia köztörvényének vannak alávetve. Hanem Anna királynénak statutuma a' gyarmatoktól soha sem fogadtatott el, 's a' Revolutio előtt az iró tulajdon sem lehetett oly nagy fontosságú tárgy, hogy külön torvény ótalma lett volna reá nézve szükséges. Hanem alig érte a' Revolutio végét, a' midőn ezen kérdés ujra magára vonta az új köztársaság törvényhozóinak figyelmét. 1783 Maddison indítványára a' Congres a' szövetség birodalmainak ajánlotta, hogy az irók, és kiadók tulajdoni jogát bizonyos időre biztositsa. E' szerint az irók tulajdoni joga, természetes jognak nézetett, melynek azonban külön törvényes ótalomra vala szüksége. Több tartomány törvényeket dolgozott ki e' tárgyban, melyek azóta a' Congressus köztörvényeibe olvadtak fel. Ezen külön törvények szerint Massachusett tartománynak törvénye 21 évre biztositá, az irói tulajdont kirekesztőleg.

Jelenleg az amerikai törvény az irói tulajdon iránt három congressusi oklevelen alapúl, melyek 1790, 1802, és 1831ben adattak ki, melyeknek közös bevezetése mondja, „hogy a' tudomány' ébresztésére, a' száraz földi 's tengeri abroszok, valamint a' könyvek tulajdonának a' szerző személyekrei bizonyos időre terjedő biztositása végett" hozattak.

Az 1700 oklevél által az iró vagy ennek küldöttjének joga valamely könyv eladása vagy kiadására nézve 14 évre biztositatott, azon naptól számitva, melyen a' könyvnek czimét azon kerület' törvényhatóságánál, melyben a' könyv megjelent, letették, 's ha ezen időnek lefolyta után, a' könyvnek irója még él, tehát a' könyv kiadása iránti jog még más 14 évig tart. Hogy ezen joggal birhasson a' könyv' tulajdonosa vagy irója, tartozik a' munka czimét a' törvényhatóság előtt letenni, két holnap alatt négy hétben egymás után a' szövetséges birodalmak' valamely nyilvános lapjába hirdettetni. Végre hat holnap alatt egy példányt a' kormánytanácsnoknál kell letenni, 's ennek Bureaujában őriztetni.

Az 1802 oklevél csak az 1790 közelebbi magyarázatja, hanem az 1831 a' 14 évből álló időszak 28 évre terjesztetett ki, további 14 évre terjedő halasztással, ha hogy az első időkör lefolyta után az iró még életben volna.

PORCZELLÁNNAK EGY MAGYAR ÁLTAL LETT FELTALÁLÁSÁRÓL.

Némethy úr e' f. eszt. Hasznos Mulatság 27 száma alatt a' Porczellánnak feltalálását és egy Magyar által Londonban még 1680 esztendő előtt gyakorlott készitését a' magyar tudós világ előtt esméretlen tudatnak véli, holott ez iránt övénél sokkal bővebb tudósitás még 1822 esztendőben, és igy már 15 esztendővel előbb a' Tud. Gyüjtemény azon eszt. XI. kötetének 85 és következő lapjaiban hazánkfiaival közöltetett; itt olvashatók Becher János Jakab furcsa czimü könyvének: „Närrische Weisheit, und weise Narrheit: oder „ein hundert Concepten und Propositionen deren etliche guth „gethan, etliche zu nichts wurden. Frankfurt in Verlag Johann „Lubrodts" 1682. 12mo 49 lapján, a' Szerzőnek ezen eredeti szavai: „Prinz Ruprecht hat einen Hafner aus Ungarn, wel„cher eine Mixtur aus Erden erfunden hat hier in England, „die gebrennt halb durchscheinend ist, wie der ostindische Por„zellan, und wurde dergleichen Geschier hier in London öffent„lich verkaufet." — — és azon óhajtás is, hogy valaki nemzetünk' dicsősségiért nem sajnálván tudományi fáradságát, a' kedvelt mesterség találójának nevét, 's életének folytát velünk megismértetné; szinte úgy mint az értekező Becher János Jakabot külföldről Magyarországra bejöttet, — és előbb a' sclavoniai határszélek' orvosát, — későbben pedig a' cs. közönséges kamara fáradhatatlan tanácsosát, — 's ennek a' selyem tenyésztés, — czukor főzés, — krumpli, és sáfrány termesztésben nagy sikerrel és legelőször üzött szoorgalmát, — nem külömben a' Duna' folyamán és a' fekete tengeren megindítani ásiai és keletindiai kereskedés' plánumát világosságra hozta. De ellenben nékie is a' Morgenblatt 1816 esztendei 162 száma is és a' bécsi Theater Zeitung 1821 121 számi nyilatkoztatások, noha idővel előbbeniek legyenek is, tudtára nem valának. Ezek tudniillik, a' mellyek azért ne talán tán, hogy hazánk' Austria' fejedelmét királlyának tiszteli, 's nekie mint pártfogó attyának tántorithatatlani hivséggel hódol, valóban tökélletlen

ogicaval, és azért igazságtalannl a' magyar születésü fa-
ekastól feltalált porczelláni mesterséget német talál-
ánynak nevezik, mintha azon Magyarországi fazekas
émet lett volna. — Magyarországnak sem tartománya,
em nemzete, 's nemzetének bár melly egyes tagja, mind
ddig, még tulajdon királya, tulajdon törvénye, tulajdon
emzete, tulajdon tartománya és nyelve van, németnek nem
ondhatik: következésképpen a' magyarországi fazekas által
eltaláltatott és Londonban először nyilván gyakorlott por-
zellan készités is, nem német hanem magyar ta-
álmány noha az hazáján kivül gyakoroltatott. —

J. ***

HASZTALAN BOHÓSÁGOK.

Minden, ki hazájáért és anya nyelvéért magát fel-
áldozó néhai Kultsár István úrnak barátja vagy érdemeinek
tisztelője volt, fájdalommal érzi, a' tőle meginditott Hasz-
nos Mulatságoknak több helyeken haszontalan
bohóságra, 's tudatlanságok' terjesztésére elváltozását. —
A' f. eszt. 29 martiusi 26ik számba iktatott, Magát ele-
venen eltemető — történetre józan ésszel birván, meg
nem boszonkodni nem lehet, és fel nem kiáltani, hogy mind
az, ki eredetikép' irta, — mind az a' ki elhiszi, mind az,
ki ezen angoly ámitást saját nemzetével kedveltetni, és igy
az igaz valóságtól leendő eltérésben gyönyörködtetni kivánja — mind ezek mondom — egy húron ne pendüljenek; —
vagy ne sajnálja véres veréjtékkel szerzett pénzének ezen
ész csábitó haszontalanságok' vásárlására kiadását, tékozlását. — Illyen tudósitásaikat a' calcuttai angolyok is bár
magoknak tartották 's más Nemzetekkel ne közlötték volna,
kiket ezzel újra emlékeztettek Gellérthnek azon mesejére,
melyben a' csalóka bűbájos mivelt Londonnak számos polgárait egy légelybe való bebujásnak csuda szemlélésére felgerjeszthette, holott ő maga — a' minek természetesen következnie kellett, — a' tömeg népnek tolakodása között észrevehetetlenül elillantott. —

Szinte ezen 26ik számnak 27 lapján a' multakra való emlékezetben kézzel fogható tudatlanságokra vakmerően oktattatik, (ha ily elleni igyekezetet oktatásnak neveznem lehet) az olvasó; mikép t. i. Caligula és Tibérius
császárok, nem külömben Isocrates, Aristippus, Plato, Nagy
Sándor' idejében, magyar forintok, magyar pénz,
magyar tallérok divatban voltaknak állitatván, a' pénzbeli fizetések imigy telyesittettek volna, — a' Publicumnak
igazat nem mondani, a' jelenkori világban legnagyobb megbántás; mert kinek kinek természeti joga mástól azt kivánhatni, hogy meg ne csalattasson, — a' kereszténynél pedig
tiltott bűn is, hamis tanúbizonyságot tenni. — Mikor jött
hazánkba a' magyar forint — az arany pénznek ezen
neme — mikor a' pénz vagy is ezüst kis pénz (denarius) mikor a' tallér? ezt valóban az értekezőnek előbb
magának megtanulni kellett volna, mintsem az olvasót balra ámitani; annál inkább azon nem igaz állitást, bizonyosnak erősiteni, hogy a' tőle öszvezavartan emlitett hősöknek
külömb és külömb századaikban a' folyó pénznek tőle emlitett neme, még pedig a' mit kutforrásának tanubizonysága
nélkül puszta önkényből 's tudatlanságból állit, magyar
kis pénz, forint és tallér lött légyen. Mit mondhatnak erre a' miveltebbek? valóban méltán azt, a' mit Horacz: scribimus indocti, doctique carmina passim.

LITERATURAI NEFELEJTSKÉK.

Korunk' történetészeinek legnagyobb szerencséje, hogy a' holtak fel nem támadhatnak, különben igazságtalanságukért és fonákságukért, számtalan üldözéseknek lennének kitéve. Egy átaljában felette hatalmas literaturai mozgalom fogna történni, ha a' dicsőülteknek mindenike, mai literaturánk' termékeiből, a' magáét viszszavenné. — Hány iró állana eredeti meztelenségében.

A' ki napjainkban valamely tudomány osztálybeli munkát birálgat, nem következés, hogy azon tudományba beavatott is legyen, szinte mint a' kerti magvakat és növényeket árúló kofák még nem füvészek.

Nem volt még oly tökélyes munka, melynek rágalmazója; 's ellenben oly rosz, melynek magasztalója nem találkozott volna.

Vannak irók, kik bizoyos időben csalhatatlanoknak kivánják magokat tartatni, 's ha hibájukat kimutatják, mindentúdóságuk felségsértésének megboszszúlását el nem fojth atják.

Korunk iróinak anynyira növekedett hiúsága, hogy semmi idegen nagyságot el nem tűrhetnek egymás mellett, 's ha máskint uem lehetnek nagyok, Herostratuskint más érdemeit felgyujtogatják.

Literaturánk fénytelen chaosz, melyet a' pártosság és meghasoulás táplál, mely a' nemzetnek terhére, a' jobbaknak sajnálkozására, 's utódjainknak nevetségére szolgál tárgyat.

Van az iróknak bizonyos neme, mely saját munkáik' birálását satyrának és pasquillusnak nézi, ellenben a' piszkolódás ár, melyet ők kötetekkint öntöttek el, a' Genius csuda szüleménye.

Ha némely irók' mérge a' csörgő kigyóéhoz hasonló volna, menynyi áldozat hullott volna el.

Ha literaturánk' szeszét chemiai úton a' vastag és számos kötetekből kilehetne vonni, jaj be megfogynának a' könyvtárak.

Ha vannak is jó gondolatok, ezek a' tömérdek vízben oly ritkán találtathatnak fel, mint a' gyönyök a' tengerölében.

A' bolondnak legdrágább és legszebb csörgő sapkája, úgy a' hiú írónak fejének magzata.

Jaj annak a' literaturának, hol minden író csalhatatlanságát bálványozva oktatást és utasítást megvet.

Vannak embereink, kik nagyoknak tartják magokat, ha helyesen nyelvezett rágalmakat irtak.

LITERATURAI VILÁG.

Párisban Berry herczegné Memoirjait várják, melyek ifjúságával kezdődnek.

Angol lapok jelentik, hogy valahára az „ezer egy éjszakának tökélyes kézirata fedeztetett fel.

Poroszországnak jelenleg hat egyeteme van, u. m. Greifswaldban, Boroszlóban, Königsbergben, Hallében, Berlinben és Bonnban. Ezek között Greifswald a' legkissebb, de egyszersmind a' legrégibb, mert 1456ban Wratislaw pomeraniai horczeg által alapítatott.

Raupach három új drámát irt.

JELENTÉS.

Wigand és Cserneczky könyvkereskedésében
megjelent:
NÉMET MAGYAR és MAGYAR NÉMET
ZSEBSZÓTÁR.
Összeirta ALSÓ TISZTI
FOGARASI JÁNOS.
Két kötet, ára 4 pengő forint.

Az első vagy Magyar-Német rész, melynek eddig tetemes hijányát éreztük literaturánkban, nyelvünk' barátinak kedvéért elkülönözve is árultatik, két pengő forinton. Azt hisszük ezen kielégítő csinos nyomtatású 's nagy szorgalommal gyűjtött szókönyvel kedves szolgálatot tettünk a' nemzetnek és tanúlni vágyóknak, minthogy mint azon szavak, melyek literaturánk' gyors haladásához képest szükségkép ujonnan támadtak, benne foglaltatnak, mind pedig azért, mivel az orthographia is a' legújabb szabályok szerint alkalmazva fordúl elő.

Ugyan ott:
Magyar nyelvtudomány.
Magában foglaló a' szónyomozást, szókötést, helyesirást és hangmértéket.
Irta
VAJDA PÉTER.
Ára 1 p. for.

Ugyan azon irótól:
PESTI LEVELEK.
Első Füzet: SZÉP SZAVAK. — Második Füzet: ŐSZINTE BESZEDEK.
Mind a' két kötetnek az ára 1 for. 48 kr. peng.

JELENTÉS.

Magyar Tudós Társaság. — I. 183⅞re szóló dramai jutalomra martius' 24keig, mint határnapig, következő czimü és jelmondatu 13 szomorujáték érkezett: 1' *A' csel' áldozatja*, 5 felv. — A' ki annyit tesz, mennyit tenui képes, megvetést nem érdemel. — 2) *Élet és ábránd*, 4 felv. — Ernst ist das Leben; heiter ist die Kunst. — 3) *Piros halom*, 4 felv. — Kedveltesd az erényt; gyűlöltesd a' bünök' árját! Bölcs, ki tanítva mulat, bölcs, ki mulatva tanít. — 4) *A' művész' álma*, 5 felv. — Pályabért csak érdemért. — 5) *Kuthen*, 5 felv. — Jót gyakorolj, igazat fürkészsz és szépeket alkoss. — 6) *Az áruló gyürü*, 5 felv. — Dura tentamina prima, boni spes successus emollit. 7) *Zaleucus*, 5 felv. — Nem égöv 's egyéb okok, fejedelmek teszik erkölcsösekké, boldogokká 's dicsőkké a' nemzeteket. Voltaire, Katalin czárnéhoz. — 8) *Az atyátlan*, 5 felv. — Szebb jövendőt a' hazának! rosz dramái már valának. — 9) *Kriván*, 4 felv. — Ten ge chudák, kdo lakomno domácj Siski zanedba, obhrizoch a na cizjch, stagne si drhne zubi. — 10 *Az utólsó magyar khán*, 5 felv. — Barbarus az, kinek a' közjó nem örülteti szivét, és ki tehetségét nem szánja fel annak ügyére. Virág, — 11) *A' Perényiek*, 4 felv. — Was hilft alles Ankünsteln des Fremden? Die Kunst kann nicht ohne Natur bestehen, und der Mensch seinen menschlichen Mitbrüdern nichts anders zu geben, als sich selbst. A. W. Schlegel. — 12) *Primavera*, 3 felv. — Ich bin das Licht! Die Welt liegt in Nächten! Ich bin die Freiheit! Sie ist voll von Knechten! Ich bin die Liebe! Sie ist hassetrunken! Ich bin die Wahrheit! Sie in Trug versunken! — 13) *Párviadal*, 5 felv. — Semminek okát nem tudjuk; mert az igazság a' mélységben fekszik. Pyrrho.

Az ezekhez tartozó jelmondatos levelkék, az academiának 's Jankowich Miklós tiszt. tagnak, mint mai elnök-helyettesnek, pecsételvel lepecsételve a' levéltárba tétettek; a' kéziratok pedig, a' VIIdik nagy gyülés által e' végre megbizott öt tagnak megvizsgálásul kiadatni rendeltettek. Melyiké leszen a' 100 arany jutalom, ha arra érdemesnek találtatni fog, 's a' ne talán kiadandó másod 's harmad karbeli tiszteletdíj, a' legközelebbi VIIIdik nagygyülés fogja elhatározni.

II. Az 1833ban kiadandó 100 arany dramai jutalomért egyedül vigjátékok vihatnak. Az ehbeli, idegen kézzel, olvashatólag 's csinosan irt, lapozott, kötött, és szokott mód szerint, a' szerző' nevét rejtő, jelmondatos levelkével ellátott kéziratok beküldhetésének az academia' titoknokához határnapja martius' 24d. 1838. — Pesten a' m. t. társaság' kisgyüléséből, mart. 29d. 1837.

Dr. Schedel Ferencz titoknok.

—o—

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

11ik Szám. *KASSÁN, Mártzius' 17én* **1837.**

Harag és párt nélkül.

KÖNYVBIRÁLAT.

Alapvonatok a' honi nevelés' köréből jelen időnk' szellemé-hez alkalmazva. Irá Kunoss Endre. Pesten Trattner és Károlyi' betüivel. 1833. 154 l. 8-d. r.

(Vége.)

L. 25. Mi szükség Paedagogicában magyarázni: mi a' l é l e k? E' tudományban minden kétségen túli előzmény, hogy létünknek olly nemes hasonfele is vagyon, melly felülemelkedik minden érzékiségen. Különben az egész nevelés csak oskolázás, — dresszírozás volna, 's neveléstudományt illy esetben csak képzelni is, üresség ek után kapkodó alaptalan képzelgés. De helytelen a' definitio is: lélek alatt nem csupán: „egy képzetbe foglalt tehetségeket" értünk, hanem egy igazi oszolhatlan tehetség-öszveleget, egy tökélyetes egészet, mellynek csak functioit, — munkálatit, — oszthatjuk, 's ezeket is csupán földi léte' jelenete' különbféle módosítása' tekintetében. A' lélek nem tehetség, hanem bir tehetségekkel. Ő lény, 's a' hit' kiválata szerint, megoszolhatlan. A' lelki nevelésre nézve sem elfogadható az al- közép- és fő állapotura tett osztás. Igen is, az o k t a t á s r a nézve, mert innét árad először a' nevelés' köréből tekintet az embert olly sokfélekép elváltoztató polgári életre, melly illy elkülönözést kiván. A' léleknek harmonice, — öszhangzólag — kell kifejlődni, ezen öszhang' hatalmas hurjain pedig egy forman pendül minden ember' rendeltetése; — a' földmives' gyermekébe olly lelket fuvalt Isten' megfoghatlan bölcsessége, valamint a' leghatalmasb fejedelemébe. Ugy is olly sokfélekép elváltoztatják később az élet' számtalankép alakuló viszonjai az embert, — minek ezen természet-zavaró munkálatot már azon műhelybe behozni, hol még egyedül szabad természettől kölcsönözni mintát az ember' kifejlítésére, kiragadására a' születésnél fogva rajta senyvedező érzékiség' salakjaiból. Sz. úr itt tökélyetesen a' mi magyarhoni nézeteink' balirányában osztozott, ott osztja fel a' lelki nevelést, hol azt nem kellene, ellenben nem különzi el, hol az megkivántatnék tarsaságbéli rendeltetésünk' hatalmas rendeltetése által.

l. 27. Az esmeretek' igazságáról ugrás tétetik az igazmondóságról. Helytelenül adatik tanács a' nevelőnek, mint cselekedjék, ha „valamikor megfelejtkezésből az igazsággal ellenkezőt mondott." Hazudozó nevelő pillanatig sem érdemli meg hivatalát. Sz úr is bizonyosan nem tanácsolna semmi szülőnek illy nevelőt; 's ha igy van, tegyen különbséget a' tudományos 's az erkölcsi igazság között. Amaz ellen cselekedni igen könnyen megbocsátható emberi gyarlóság; ennek megsértése minden emberben vétek, mennyivel inkább abban, kire az ember' nevelése van bizva?

l. 28, 29. A' vallási oktatásról mondottak helyesek: Tegyük még hozzá, hogy illy oktatás, — legalább gyengébb korunaknál, — ne szoritassék bizonyos alkalomra, előre kijelelt órákra, e' miatt nevekedik oskoláinkban is annyi indifferens ifju. Vallás az ember' legbiztosabb kalauza az élet' vészes tengerén, vak önkénnyel rohannak meg itt bennünket az események, nem tudjuk mit hozhat a' szomszéd pillanat. Szükség, hogy a' védszer is ollyan legyen, hogy minden időben használ vehessük.

l. 31. A' k i l ö n ö s lelki nevelés' határozata Sz. úr szerint, azon hatalmas eszköz, melly által a' természettől a' gyermekkebelbe oltott nemes érzéseknek 's elmetehetségeknek gyenge csirája fejledez 's a' t. Egészen azt jelenti, a' mi az általánosé, melly, a' mint l. 25. szerint említettük, kimivelése azon lelki tehetségeknek, mellyek a' gyenge gyermekkebelben eredetiségök' parlagában hevernek. Minő zavar támadhat az illy öszvevegyitésből, kiki képzelheti.

l. 33. Helyesen kel ki a' kora befogás ellen. De ismét

l. 34. Minek elmélkedik arról nevelésről szóló könyvében Sz. úr, hogy nyelven kivül még más eszköz is vagyon, mellynél fogva egymással gondolatainkat közölhetjük?

l. 37. A' nyelvek' euphoniájáról. Ismét tetemes eltérés a' tárgytól.

l. 40. A' csillag alatt álló jegyzést a' textusban kellett volna említni, sőt a' résznek elibe. A' különös lelki nevelés' alapzatit nem illy közbevetőleg kell felszámlálni, hanem mindeneknek előtte, 's elején, annak, mellyről értekezni akarunk.

l. 41. Az itt álló panaszt már most, hálá az Egeknek, mérsékelhetjük. 1830-tól fogva csakugyan sokkal élénkebb minden részről a' honi nevelésre.

l. 42. Becsületére válik Sz. úrnak. Nagy igazság, 's még is mi ritkán vétetik tekintetbe! Bár lehetne az itt álló igazságot minden birónak égő betűkkel lelkiesmérete elébe lobogtatni!

l. 43. „Ha néhány hálánkra magokat örökre érdemesített honfiaiak' számos törekedései" 's a' t. „Hálánkra" és „néhány" szavak' helye felcseréltetett. Sz. úr bizonyosan nem néhány háláról, hanem néhány honfiakról kiván szólni.

l. 43. Helyesen rovatik meg a' nálunk még annyira uralkodó idegenkedés, k ö z ö s iskolákra nézve. Legalább némelly tárgyakra bizonyosan lehetne több vallási felekezeteknek is közös oktatásuk.

U. ott. „Még előbb számos tudósocska uraknak fel kellene elméjeket világosítanunk." Tudósocska nem áll a' maga helyén. Tudósocskák az értelemnek nem homályában, hanem zavarában nyavalyognak.

l. 46. Uj kicsapongás. Minek itt felhozni, miképen sokan nem akarják hinni, hogy földbirtokos is annyiszor szegény lehet. A' könyörületesség más tulajdonságok nélkül nevelést még nem szolgaltathat.

U. o Fizetési felmentés igazságnak (tudományosnak) mondatik, Igazság esmeret' tárgya, amaz pedig polgári társaság' viszonjain, tehát erkölcsi érzésen alapul.

l. 47. Oskolai könyveink' kinyomására egy sajtó intézet' állitása javaltatik. Ennél sokkal sürgetőbb szükségü egy oskolai tanitókat, sőt általjában véve nevelőket képező intézet.

U. o. „Ha e' lépést megtettük, innepélyes napot éltünk." Idétlen fellengzésében elszédülő, kificzamodott lábu költői kifejezés. Hová tartozik az illy innepélyes nap? A' vállalat' munkájához-e, vagy a' szerencsés tellyesülés' idejéhez. 'S ha ide tartozik, csak egy innepélyes napot érdemel-e az illy felségesen fogantató diszlet. Cselekvény állapotba juttat bennünket, jóba vagy roszba; nap az idő' egy része, idő pedig cselekvénnyel csak emberre nézve jó viszonba. Mondjuk ugyan, jó idő, rosz idő, erkölcsi tekintetben is, de soha sem: jó napot élünk az illy 's a' t. cselekedet' végrehajtása által.

l. 48. Kinszeritő eszközök javaltatnak azok ellen, kik ingyen közlött jótéteménnyel élni nem kivánnak. Rec. azt hiszi: illy féle eszközök által a' jótétemény is büntetéssé változhat. Nem illy ürügy alatt akarta-e régi időkben em-

ber embertársára tolni meggyőződését, 's minő gyászos következések áradának el innét az emberi nemzetre. A' hegyekről vakmerőn leereszkedők' büntetése is csak azon szülékre emlékeztet, kik gyermekeiket megverik, ha elesnek. Más az, midőn p. o. vakmerő bérkocsisok büntettetnek meg, ha utasokat vivén, illy helyeken a' szükséges vigyázatot könyelmüleg elmulasztják.

l. 49. Kérdezi Sz. úr, hogy nem vagyunk-e elég alkalmatosak hazánk' törvényei' tellyesítésére. Oda kellett volna tenni: „e részben," különben ez is eltérés a' tárgytól.

l. 53. Méltó kikelés azon visszaélések ellen, mellyek szerint annyiszor czélerántalan nemü az oktatás. 'S még is maga Sz. úr láttatik, legalább indirecte, elmemive' vázlatában, az értekezés' felosztásakor, illy hijányt pártolni, az által, hogy külön az oktatásról, a' nevelés' egyik alkatos részéről, ha csak a' tudományos fiunevelést ide nem számitjuk, nem emlékezik; hogy sehol nem említi, mi szükséges, 's mi módon eszközölhető az oktatás' nemeinek a' nevendékek' jövendő rendeltetése' tekintetéből lett felosztása. Itt kellett volna külön szakaszokat állítni, nem a' kellemi, természeti, 's a' t. nevelés' számára.

Sok illy észrevételei volnának még Rec.nek ez uttal, még is elmellőzhetők, hogyha Sz. ur, azolta nyert gyarapulása, 's e' birálat' czélszerü tekintetbe vevése által fogja áltnézni már hat éves szülöttjét. Nála is minden el nem fogult iró' példájaként, idők' folytával mind inkább tisztulhatván elmeszülöttje eránti szeretete, illy birálat, legalább czélzásában, nem fog haszontalan lenni.

Y.

AZ ÁSIAI TÁRSASÁGOK' MUNKÁLKODÁSA.

1836ban.

Majus másodikán Burnoulf azon munkákról, melyek ezen társaságnak osztályai által részint befejeztettek, részint folytattatnak, adott be tudósitást. Ezen tudósitás szokatlan soványságú, mert úgy látszik a' társaság' pénzalapja fogyatkozik, azon munkák pedig, melyeket örömest felvállolna, tetemes költséget kivánnának. Való, hogy ezen társaság érzékeny veszteségeket szenvedett. St. Martin, Remusat Abel, és Chezyn kívül, kik a' mult 1835ik évben haltak meg, a' társaság még ugyanazon esztendőnek végével elvesztette a' Journal asiatiquenek legszorgalmatosb munkatársát Klaprothot. Halála két már elkezdett nevezetes munkának folytatását megakasztotta, ezen munkák egy Mandsu szótár és a' georgiai nyelvnek grammatikája volt. Az első munkát már jóval az előtt szerencsétlenség érte, a' könyvnyomó műhelyben tetemes része veszvén el a' kéziratnak; Klaprothnak soha sem volt valódi kedve a' munkához újra fogni, legyen azért hogy más dolgozatok foglalták el, legyen azért, mivel oroszországi literatori versenytársainak, kiknek több források szolgáltak használatra, nem akarta gyöngéit felfedezni. Akármint legyen a' dolog, elég az, hogy halálakor csak két mutatvány ív vala kész, 's az ásiai társaságnak kiküldöttsége czélirányosnak tartotta az illy kevésé előhaladt munkát abba hagyni egészen. Máskint volt a' dolog a' georgiai grammatikával, ebből már nyolcz ív vala nyomtatva, a' mi az egésznek felét alkotta, 's igy az enynyire haladott munkának folytatása Brosset úrra bizatott, a' ki magát már a' georgiai literatura' esméretében megkülönböztette.

Nem csekélyebb buzgósággal folytatta a' társaság Abulfeda geographiájának nyomtatását, ámbár a' munka' terjedete még a' folyó 1836ban sem reméltetheté befejezését, mert mind eddig csak tizenhárom ív vala nyomtatva, melyeken a' közönséges befejezés és Arábiának leirása számos tabellákkal együtt foglaltatik, hogy a' munka az elérhető tökélletességre emeltessék, a' leideni könyvtárnak kéziratát vették költsön, ezt az iró saját kezével irta. Reinaud, Slane 's Sacy urak foglalatoskodnak a' munkával, és az első magára vállolta egyszersmind a' franczia fordításnak adását.

Egy más munka, melyen nem csekélyebb érdekkel dolgoznak, az esméretes utazónak Schulynak irományai. Ezen irományok két Curdistanban tett utazásnak naplóját foglalják magokban, nagy része önntollal 's stenographi irással tett jegyzetekből áll, melyeket felette bajos megfejteni. Mintegy 500 oldal már le vagyon forditva, (a' munka hihetőleg németül van irva) 's ha mindjárt nagy hijányok, 's nevezetesen a' wani útra nézve, mutatkoznak, a' többi még is számos új észrevételeket foglal magában. Ezen kevésé esmért tartományról tudósitások irományainak legnevezetesebb részét teszik, curdistani útjában gyüjtött felirások; az örmény, arab 's georgiak csekélyek, sokkal fontosabbak a' vani ékirások, melyeket Schulz bár hol találtan fel, azokat a' legnagyobb szorgalommal másolta le, a' wani várnak 's vidékének szikláin, a' várnak falain, templomokban és kolostorokban, melyek többnyire régi épületeknek romjaiból épitvék. Ezen felirás szám szerint negyvenkettő, épen oly tömeget alkot, mint a' menynyi ily nemű esméretes emlékeket bírtunk. Mindnyájan ugyan egy irás rendszerhez tartozók, ezen rendszert a' legújabb időkben assyriainak nevezik, mivel az ilyen emlékek leginkább Assyriában Babylon' és Ninive' romjai alatt találtatnak. Az ily nagy számú feliratoknak gyüjtése 's kiadása, melyek között számtalan teljes épségűek vannak, név szerint azert nevezetes, mivel az ékirások eddig tett megfejtésének próbáit vagy bebizonyitani, vagy megczáfolni fogják. Fontosak a' wani feliratok nevezetesen azért, mivel szükségképen néhány adatokat foglalnak magokban Asia ezen részének régi történetéből, a' miből min eddig keveset tudunk.

Az utósó jelentős munka, melynek kiadásával a' társaság a' mult évnek végével foglalatoskodott a' kasmiri sanscrit évkönyv volt. Troyer kapitány hosszas tartózkodása után Indiában, ezen munkának német forditását hozta magával, ennek fontossága az által növeltetik, hogy mind eddig az egyetlen munka, melyet az indiai historiáról birunk. A' forditás kéziratból, és az első Calcuttában nyomatott lapokból készült. A' nyilvános oktatásra ügyelő calcuttai biztosság kezdette el ezen munkának nyomatását, hanem Lord Bentink eltiltotta, de ezután a' calcuttai asiai társaság magára vállolta. A' párisi ásiai társaságnak tanácsa legott elesmérte ezen munkának nagy jelentőségét, és mind a' textusnak, mind a' forditmánynak kiadatását elhatározta, hanem Troyer urat felszólitá, hogy német forditás helyett francziát adjon. Ő engedett ezen feltételnek, és a' kézirat már a' királyi nyomtató-intézetben van.

Az ásiai társaságokról lévén itt szó, nem lesz érdéktelen egy úttal azt is közölni, a' mit a' calcuttairól tudunk. Ezen társaság a' mult 1836ik esztendő Junius holnapjának 6ik napján tartotta gyülését, és a' titoknok az 1835ki évről nyújtotta be tudósitását. Azon különös helyezet, melyben jelenlegesen ezen társaság létezik, némely előleges észrevételeket kiván. — Az ásiai társaság, felállításakor, hirtelen mint egy fényes meteor úgy jelent meg. Sir Jones Williamnak beszédjei, melyekben a' visgálatok megmérhetlen mezejét, mely előtte tárva vala, oly eleven színekkel festé, egy nem várt fénynek reménye, mely India 's az egész hajdonkor története felett elömleni fogna, 's azon buzgalom, melyel ezen új tanúlmányok a' világot ellepték, ezen társaságot a' világnak első társaságává tették. Értekezései Angliában kettős utónyomatokban, Német és Franciaországban pedig forditásokban terjesztettek el, és mindenki esméri azon forrongásokat, melyeket majd minden tudós tanulmányokban okoztak. Hanem lassanlassan elvesztette a' társaság első ösztőnét, Jones, Colebrooke 's mások legjelesb munkatársai közül vagy meghaltak, vagy elhagyták Indiát, 's mellette a' keleti tanulmányoknak más közép pontjai képezték magokat, melyek a' közfigyelmet megfosztották. Lord Wellesleynek William fortban állított nagynemű inté-

zete, a' keleti literaturának szembetűnő emelkedése Franczia, Német és Oroszországokban, a' bataviai, bombayi, madrasi, párisi, londoni és chinai társaságoknak felállítása, a' Haileybury Indus nagy iskola, a' nyilvános nevelésre ügyelő biztosságnak szerkezése Calcuttában, mind ezek elhomályositották a' calcuttai társaságot, mely mind e' mellett még mindig nevezetes nemzeti pont maradt, hanem nem gerjesztette többé azon kirekesztő érdeket mint eddig. A' legközelebb letűnt években egészen sülyedni látszott, 's a' 18 kötettel értekezéseit befejezetteknek nyilatkoztatta, minthogy pénzalapjuk kiadatásukat tiltaná. Hanem a' fanatismus, mely Bengaliában hirtelen uralkodóvá leve, 's minden keleti tudományosság intézeteinek szétdúlását véghezvitte, rögtön megváltoztatta a' társaságnak helyzetét. Egyszerre ismét egyedűl magát látta az indiai tudományosságnak képviselőségében, és szerepét ismét azon tűzzel vállalta fel, melyel pályájának kezdetén viselte. — Nem késedelmeskedett az országlás által megszüntetett mánkák' nyomtatását folytatni, 's a' mahabharatnak két első kötete a' kasmiri évkönyv, Sufruta czímű orvosi munkának első kötete. Fetawa Alemgini utósó része, még 1836ban elvégeztettek. A' következmény felülmúlta várakozásait, az eddigi nyomtatási költségek 4700 rupiát tettek, 's az aláirások' menynyisége 8070 rupiára ment, melyeket nagy részint a' kormány bőkezűségének lehet köszönni, mely a' Fetawaból 60 példányt vett át.

A' társaság még nem látta magát azon állapotba helyezve, hogy új értekezések nyomatásához kezdjen, de hogy mind e' mellett organum nélkűl ne maradjon, a' titoknok Prinsep János négy év óta „Journal of the Asiatic Society of Bengal. Ez évenkint mint egy 50—60 ivből álló kötetet alkot 40—50 réztáblákkal. Nincs ugyan hely benne terjedelmes értekezésekre, hanem minden felfezésekkel, melyek Indiában folyvást tétetnek, megesmérkedteti az olvasót. Számos régi feliratok, emlékek és pénzek jelentek meg rajzaikkal és megfejtéseikkel együtt benne, számos geographiai értesitései vannak kevésé esmért tartományokról és néptörzsökökről, nagy része az egésznek indusásványok' chemiai taglalására 's a' többi van szánva, 's meterologiai 's barometromi táblákkal és geologiai felfedezésekkel, röviden ezek a' leghivebb évkönyvei az europaiaknak Indiában, és egy nyilvános könyvtárban sem kellene ezen munkának hibázni, minthogy különféle tanúlmanyokra számos anyagot foglal magában, melyek máshol sehol sem találtatnak. Ára mértékletes 's Londonban egy évi folyamatja 1½ font sterling. Itt nincs nyerekedésvágy; mert a' költség sem tér meg. Kivánatos volna hogy az europai tudományos intézetek, a' kiadó áldozatjait tekintve iránta és munkája iránt nagyobb érdeket mutatnának. Mivel a' keleten lakozó tudósok, mind egyedűl az europai tudósokat tekintik, ha ezek megtagadják részvétüket, tehát csak hamar meg fogják hálátlan fáradságukat unni, 's minden további vállalatoktól elállanak.

PÁRISI OLVASÓ CABINETTEK.

Párisban az egész világ olvas, 's habár az alsóbb osztályoknál az irási gyakorlottság nem a' legépületesb, hanem az olvasás még is sokkal tágosabb terjedetű mint Napoleonnak korában vala. Minden ajtónálló egy rövid pillanatra leveszi védenczei hirlapjairól a' könnyű borítékot, hogy láthassa hogyan foly a' világ' dolga. A' kocsis urát, könyvet tartva kezében várja, a' szinházakban felvonások között anynyi újságot látni a' földszinti nézőknek kezében, hogy az egész oly képet alakit, mintha egy férfikar oriasi hangászünnephez készülne.

Még a' nyilvános kertek' zsibongásának közepette is újságokat látni, 's ezt nem csupán akkor, ha valamely nevezetes és főmozgalom történt, vagy a' midőn az öt százérti járadalom veszélybe forog, hanem a' nyugodalmas napokban is szintúgy van. Mindenkinek, ha lehetséges, van kedvencz lapja, melyet a' reggelivel' ugyan egy időben adnak fel, 's az egész literatura, a' hirlapokba tetszik elmerülni.

Azért Párisban az olvasó szobák sokakra nézve, kiknek nincsen állandó lakásuk, és elegendő pénzük drága hírlapoknak megszerzésére felette kedves intézetek. Az ily olvasó szobák' száma felette nagy, 's a' város különböző osztályaira nézve physiognomiajuk felette változó; a' nyugati osztályban angolúl, csinosan francziaúl a' Palais royalban, kereskedői szemléletű a' kalmárház körűl, tudós a' latin osztályban 's polgárilag korlátozott a' városnak távolabbi részeiben. Mindenütt számtalanoknak tartozkodás helyűl szolgálnak, kik szobáikat nem fűthetik. Gyakran gyüjtögetnek szegény a' napi literaturának eladott ifjak ujságokat ujságok után, vén Vampyrok órákig ülnek egyetlen egy lap mellett; mindenütt aszonyság uralkodik a' kathedrában, és nagy szorgalommal jegyez meg 2—5 sousig, melyeket, a' mint egy, vagy valamenynyi lapot olvasnak, füzetnek.

Ezen olvasó szobák mindennap, de leginkább esős napokban olvasóktól ellepettek, többnyire költsönkönyvt árral is ellátvák, a' munkáknak czímei kivagdalva jelentik a' legújabb elmeszüleményeket. A' julinsi törvények előtt karikaturákat is árúltak. Mindenike felvállal tudományi küldeméayeket Franciaország' vagy a' külföldnek számára, 's igen csekély biztosi fizetésekkel lehet őket kielégiteni.

Az Odeon szinházon kivűl, a' tanulóifjúság szabad levegőben a' Porticusban mindenféle hírlapokat kevés pénzért olvas. A' kalmárháznak iszonyatos zaja nem gátola, hogy az előterembe felette figyelmes hírlap olvasók le ne telepedjenek, és az Omnibusokban „le Gratis czímű hirlapot tartják a' kocsizóknak számára.

Sok olvasó szoba másod kézből kap hirlapokat, a' hirlapok' szerkesztőségeitól, főkép angolokat és németeket, melyek rendszerint vagy egészen elmaradnak, vagy igen késön érkeznek meg, ha érdekes czikket foglalnak magokban, melyet tudniillik vagy forditani vagy átdolgozni kell. Mi előtt az olvasó valamely szobában bérlő kiván lenni, igen jó ha tudja, hogy menynyire 's meddig gyakoroltatik ezen viszszaélés.

Mineknutánna mind azt emlitettük, mi közös minden olvasó szobában, most már szabad legyen a' különösségeknek rajzolatába ereszkednünk. Az amerikai franczia olvasó szoba a' Rue neuve St. Augustinben az 55 szám alatt legtöbb agliai újságokat és hírlapokat bír; — hanem reggel 10—11 óráig kell oda menni, nehogy mindenike elébb elfoglaltassék. — Itt négy német újságot, amerikai hirlapokat 's néha olaszokat is tartanak, p. o. a' Progressot, mely Nápolyban jelen meg. Galignaninál Rue Vivienben, az angol, spanyol és olasz újságok között a' Morgenblatt is találtatik, és az angol Rewiewek, melyek máshol hamarébb lelhetők. Az új olvasó intézet az orleansi karzatnál a' Palais royalban, legtökélyesebben birja a' departamentombeli lapokat és újságokat, a' de la Tente cabinetben palais royalban a' 6ik szám alatt a' legszámosb német és helvetiai újságok vannak, kivévén a' swáb Merkurt, hanem csak déltől fogva.

Útmutató könyveket, lexiconokat csak a' nagyobb cabinettek birnak, földabroszokat pedig alig a' legszükségesebbeket, társalkodási szobája egyedűl a' Rue neuve St. Augustinnek van, kertje csak Galignaninak, becses könyvtára csak Tentenek.

Hat frank, holnaponkint a' megszokott bérlet, egyes üléseknél 5—10 sousst kivánnak rendszerint.

A' londoni pénzállapot vagy más érdekes újságot legott jelentetnek, mihelyt megjelentek. Ha hangosan beszélnek, hatalmas szószegés állítja helyre tüstént a' csöndet.

A' tulajdonosok mindjárt szorgalommal megjegyzik magoknak, melyik folyóirás kedvéért jelen meg valamelyik

látogató, 's vagy mindjárt kezeibe adják azt, vagy tudtára adják, hogy még meg nem jelent.

A' ki tudja azt, hogy a' testnek szükségei után legott az újságok következnek, az ezen csekélyeknek látszató jelentéseket szivességgel fogadándja. Párisban anynyira nem lehet az időt vesztegetni, hogy illyenféle útmutatások kedvesek lehetnek az útazó előtt.

LITERATURAI NEFELEJTSKÉK.

Mit fognak utódjaink mai literaturánknak állapotjáról, mit legtermékenyebb literatoraink' müveltségéről gondolni, ha termékeiket kémlő szemmel áttekintve, kifáradnak még egy jó gondolatra bukkanhatnak.

A' múlt századok' másod és negyed rétű oriásai tizenhatod rétű törpéké váltak, a' minő a' szellem, olyan az öltözet.

Ha valaki jót kiván nemzeti literaturánk állapotjának, ohajtsa azt, hogy mai kritikáink ne szolgáljanak, egykor irandó literaturánk történeteinek adatúl, mert nem tudom, hogyan találnák fel az igazságot a' zavarból.

Szomorú dolog valóban, hogy nálunk soha sem volt egyesített érdek az előmozditó.

Jaj annak az irónak, ki munkáinak mérszeréül saját ízlését, 's nem a'korabeliekét veszi.

Mi lenne a' literaturából ha minden fő egy főnek szabálya szerint dolgozna.

Legbiztosabb eszköz a' dicsértetésre, másokat dicsérni.

A' ki a' literaturában erővel akarja uz uralkodást megragadni, azt annál hamarébb veszti el.

Mily előmenetet tett az irói szabadság és a' józan ész, leginkább kiviláglik abból, hogy megszünt az: „ő mondta."

JELENTÉS.

Magyar Tudós Társaság' kis gyülése martius' 6. — I. Kállay Ferencz r. tag' előadására Csatsko Imre' értekezése a' természeti jogról; — Perger János r. tagéra Tarczy Lajos philosophiai elmélkedései a' polgári büntetésekről; 's Luczenbacher János r. t. „okleveles toldaléka" az ülésben felolvastatván, a' Tudománytárba felvétetni rendeltettek. II. Egy, az Évkönyvek' számára beadott munka' birálata küldöttségre, — egy szépliteraturai 's egy természettudományi munkáé pedig illő osztálybeli tagokra bizatott. III. A' tájszavak' gyüjteményét Matics Imre pápavidéki, Acsády Sándor pedig marczalmelléki szavak' jegyzékével szaporitották. IV. A' természettudományi műszótárt dr. Flór Ferencz orvosi szavak' gyüjteményével nevelte. V. A' könyvtárba beadattak: a) Acsády Sándortól: Magános magyar törvény (Pest, 1837.) b) Molnár Sándortól: Honi vezér 1837re. c) Szalay Lászlótól: Majthényi Sándor' emléke (Buda, 1835.) d) Messetics Mihálytól: Verbőczy hármaskönyve latin-magyar bártfai kiadását 1643ból. VI. Beke Kristóf a' pénzgyüjteménybe 45 darab, nagyobb részt romai rézpénzt ajándékozott.

Martius' 13d. a' társaság némelly magános tárgyairól tanácskozott. Továbbá egy drámai munkáról kihallgatván a' birálók véleményeit, azt visszautasította; 's egy a' Tudománytár' számara beadott philosophiai értekezést birálat alá bocsátatott. — A' könyvtárt nevelték: a) Hodor Károly e' munkájával: Doboka vármegye' esmertetése (Kolozsvár. 4837.) b) Szentes Sámuel Ens Gáspár' Rerum hung. historiájával (Colon. Agr. 1604.) A' kézirattárt ugyan az egy 17d. századbeli kézirati számtudománnyal 's illy czimü saját fordításával: „Tanácsos-e a' gonosztevőket egyházi személyek által halálra készitetni."

A' m. tudós társaság' kis gyülésében martius' 20d. a' titoknok az 1835ben kitett historiai jutalomkérdésre érkezett nyolcz pályamunkát mutatá-be, mellyeknek jelmondatos levelkéi szokott mód szerint lepecsételtetvén a' levéltárba tétettek, a' kéziratok pedig három osztálybeli tagnak adattak ki birálat végett (l. a' Hazai 's Külf. Tud. 24. sz.) Továbbá I. Zsarolányi Márton József értekezése az üszögről és rozsanyáról, Balásházy János r. t. véleménye' következésében a' Tudománytárba fölvétetett. II. Egy jogtörténeti, egy gazdasági értekezés 's egy szomorujáték vizsgálat alá bocsátattak. III. A' könyvtárt a' következő szerzők nevelték saját munkáikkal: a) Kopeczky Ferencz: Világ' közönséges historiája 1 köt. (Pest, 1836.) b) Bugát Pál: Sebészi eszköztár (Buda, 1837.) c) Hohenlohe Sándor hg: Mémoires et expériences dans la vie Sacerdotale (Paris, 1836.) IV. A' pénzgyüjtemény' számára Zsarolányi Márton József 9, — Birkés Endre pedig 30 darab ezüst és 45 darab régi és új pénzt küldtek; 's az utóbbi a' természetiek' tára' számára némelly ritkaságokat.

Martius' 29d. a' drámai jutalomra érkezett 13 szomorujáték bocsátatott birálat alá, a' jelmondatos levelkék pedig szokás szerént lepecsételve a' levéltárba tétettek (l. Hazai 's Külf. Tud. 27. sz.) — Ugyanekkor küldé-be 1) Nagy Károly r. t. két újj munkáját a' könyvtár' számára: Elemi Algebra, és Kis Számító (mindkettő Bécs, 1837.) 2) Böszörményi Lajos gr. Nádasdy Ferencz Mausoleumját (Nürnb. 1664.) és V. Baco' könyvét de sapientia vet. (Amstel. 1684.) 3) Kun Pál: Puár centum annorum (1715.) és Bod Pétertől Hungarus tympaules continuates.

—o—

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Webfeb K.

LITERATURAI LAPOK.

12ik Szám. KASSÁN, Mártzius' 24én 1837.

Harag és párt nélkül.

KÖNYVBIRÁLAT.

SZELLEMI ÉLET ANGLIÁBAN.

Valamint belső viszonyaira nézve szakadatlanúl iparkodék magát tökélletesíteni az angol nemzet Erzsébet' üdejében, épen úgy fejlett ki azon üdőktől fogva szellemi tehetsége, őt a' többi europai nemzetek felett oly tündöklő áláspontra helyhező, mely szerént műveltség, és termékeinek gazdagságára nézve azokat felülhaladja; mert Európának többi tartományaiban a' szellemi élet kifejtülésének végtelen hasznát vagy később tanultak becsülni, 's igy később fogtak ön művelődésükhöz, vagy ha valahol, valamely tartomány' virágzása Anglia' virágzásával egy fényponton állott, romba zúzta azt későbbi üdők' szigoru áladalma. Angol honnak valamint belső, úgy külső viszonyai is hathatós eszközei voltak a' szellemi élet kifejlésének; nem volt itt akadályúl a' Spanyolok' művelődését csirájában elnyomó inquisitio, nem dúlták a' szelid hon' keblét 30 évekig tartó véres háborúk, nem a' működést századokra elhalasztó belső nyugtalanságok.

Azonban a' nemzet' lelkülete szellemi tehetségeinek oly irányt adott, mely szerént a' tudományok' gyakorlata mindenkor egyoldalulag művelteték. Az Angolok' szellemi tehetségein felül kitündöklik az éles elme, a' jelenvalóval, 's annak közvetlen összefüggésével foglalatoskodó; az élet' szakadatlan mozgása, az életen való közönséges részvét előmozditá a' tapasztaláson épültek' használatát, és álandóságát. Nálok tapasztalás az itélet' alapja, mi ennek nincsen alája vetve, annak igazságos vólta felől kétkednek. Az Angolok' itélete éles és tiszta, vizsgálatinak korlátjait tökéletesen felfogó, de elmélkedése azokon csak gyéren hat túl; 's azért a' vizsgálatoknak még közönségesebb különözése is gyakran homályba marad előttök.

Ezen viszonyok szülték a' tudományok' tanulmányát, mely által azoknak csak néhány ága jutott virágzatra, 's ezek által is gyakran csak anyagot szolgáltattak a' külföldieknek valamely terjedelmes munka' alkotására. Külföldiek már gyakran czélhoz juttaták észrevételeiket az Angolok' szerkezlete szerént, az Angolok ellenben szorosabb vizsgálat és működés által gyakrabban alapiták az idegenek' képzeteit.

Innét természetesen az következik: hogy csupán tapasztalaton épitő, 's azokon felül lévő dolgokra gyanusan, 's megvetőleg tekintő nemzetnél magasb czélzatu szemlélődésnek helye nem lehet. Lélekvitatás (spiritualismus) 's magasb természet vizsgálással nem gondolnak. Kevesen elmélkednek természeti bölcselkedés felett, Spinozát név szerént kevesen ösmérik, talán egy sem olvasta, vagy ha igen, félig sem értette; 's ha tőlök czen szavakat haljuk „bölcselkedés, bölcselkedő" ne azon értelemben vegyük, melyben mi adjuk; mert szerintök az elkülönözés, vagy valamely szerkezletes elmélkedés is bölcselkedési lelkületet tulajdonit. Baco és Locke — kiket az Angolok ős időtől óta tiszteletben tartanak — sem cselekvének máskép'; sőt Bentham is, — kinek érdemire homály lepelt vonni nem lehet — nem régiben ismét felelevenité egy feledség homályába jutott elvét Epicurnak, azon egy izetlen és szikár szerkezletű haszonoktatást alapitandó. Plátot, ha tanulmánya a' nemzetnek annyira szükséges nyelvtudományra nem tanitana, azt, bár nálok a' Genytryk' személyes műveltsége főleg a' régiek' tanulmányán alapúl, a' bölcselkedés' kedvéért bizonyára nem olvasnák. Egy észképvitató (idealista) az angoloknak csoda, — egy Lion honosúlt idegen tünemény marad; 's lelkéből szólok John Bullnak, ha szerinte Berkeley észképvitatót fekete juhnak nevezem.

A' Brittek' éles elméje észrevételeikben, és az anyagokra forditott különös figyelem a' nemzet' minden igyekezetét és szorgalmát a' mérő — és természet tudományra vezérlé; 's ezeknek virágzó álapotját uindeu europai nemzetek felett, — még a' Francziákat sem véve ki — leginkább az Angoloknak köszönhetjük. Baco volt újabb időkben a' természet tudomány' szorgalmas buvára, 's előmozditója a' természet vizsgálatnak, melyet a' nemzet egész a' jelenkorig szakadatlan iparral folytatott. De minthogy ő csak a' határtalan tapasztalatokon alapúltakban keresett természet tudományi anyagot, oly rendszernek (methodus) lön inditója; melynek lényeges alkotó részei zavarodás és rendetlenség. Vele egy üdőben tevé Harvey a' vérfolyás rendszere' felfedezését, mely a' műszeres (organicus) életről véleményt megmásolá, és a' természet vizsgálókat oly áláspontra igazitá, melytől közvetlenül függ a' természet tudomány' további kimüveltetése. Ugyan azon üdőben élt egy angol (Syndenham) ki az orvos-tant szoros tapasztalati rendszer által kivilágositá. Végtére egy Repper nevű Britt volt a' viszonyszámok (Logarithmus) feltalálója, ki utat nyitott azon magasb számolási szemlélődésnek, mely által később Newton csak nem hihetetlen felfedezésekhez jutott.

Mind ezen szemlélődések, nógatások, felfedezések mellett is, mellyeknek érdemét tagadni nem lehet, látni; hogy az Angolok ezen anyagokat csak töredékekben adák, mellyeket idegenek dolgozának ki. Az Angolok összefüggő, terjedelmes, elkülönözött, és keresztülható szerkezletét sem régibb, sem ujabb üdőkben nem adák a' természet tudománynak. Egyedül Newtont lehetne kivenni, vagy legalább sokáig hitték őt kivehetni a' többiek' sorából. De ha egy ujabb üdőkben élt franczia csillagász szavainak hitelt adhatunk, úgy azon szerkezlet, mellyen a' csillagászat terjedelmes tudománya alapúl nem Newtontúl vette eredetét: hanem Kepplert ösméri feltalálójának. Ez John Bull előtt alkalmasint ösmeretlen név, miért ha azon franczia csillagász állitását olvasta, nem fogott hinni szavainak. Azon szerkezlet olvasható Keppler' „Systema naturae" czimű könyvében. Igy tehát azon angol Newtonnak csak a' további kivitel érdeme, mindenek felett pedig a' végtelen számolásé tulajdonitható, mellyet szegény Keppler, ki Regensburgban éhelhalás kinjaitól menekvülő, naptárok' irásával foglalatoskodék — véghez nem vihetett. Newton vizsgálódásainak megfejtései sok helyet — mint szo: a' világosság sebes terjedésének számolásánál — igen angolosok, vagy is egyoldalúlag anyagiak; de ki ezt angol honban mondaná Tom Payneként eretneknek, pártosnak kiáltatnék; de német honban bátran kilehet mondani, mert a' beavattak' nagyobb része kétkedik Newton alkotmányának igazságáról.

Az Angolok legujabb üdőkben sajátlagos alkotóji a' vegytannak, de itt is külföldiek müvelék a' tudományt észrevételeik szerént. Cavendisch, Blak, és Prisley alapiták felfedezéseik által a' vegytant; de ezt Lavoisir észrevételeivel gyarapitá, és az öszvefüggetlen tapasztalati észrevételeket rendszerezé. Végtére Sir Humphry Davi; sok felfedezések és fáradhatatlan szorgalma által a' vegytan rendszerét megváltoztatá; de ezen felfedezések mellett tudományos tekintetben Berzelius svéd vegytanitónak nagyobbak.

érdemei amazénál. Az Angoloktól senki sem tagadhatja meg a' természet tudomány körül szerzett érdemeiket, de épen oly tagadhatatlan az is, hogy a' csupa tapasztalaton építés, az elvonatoktóli iszonyodás nagy akadályúl voltak azon fénytető elérésében, melyre nekik — mint szemes vizsgálóknak — leghamarébb kelletett volna jutniok. A' közönségesitéstőli idegenkedés, a' kétkedés mind azok felett, miket John Bull közvetlen javallata helybe nem hágy, megakadályoztaták a' szerkezletes bánásmód' és magasb czélzatu vizsgálatoknak koraságát; 's innét magyarázható, miért hogy Angliában az általok feltaláltatott tudományok fentebbi kimüvelődése hátramaradt, 's csak akkor kezd virágozni, mikor másutt a' külföldön virágozik, 's méljebb gyökeret vert. Linnée füvészi rendszere csak későre vétetett fel angol honban, és midőn Cuvier az ős és elővilág műszeres alkotásának nagy nemü alkatát ásvány csontok által felfedezte, angol honban kuruzslónak csúfolák őt, ki szent György' sárkányát az álat-tanba akarná bévezetni. De ezen nincs mit csodálkozni, ily gondolatok egy Britt' agyában sem villanhattak fel, mert az elsőre terjedelmes itélőtehetség, a' másikra nézvést pedig belső szemlélet hijával van.

Ily körülmények között mélyebb természet vizsgálás lehetetlen. Schelling és Hegel az Angolok előtt rejtélyes és megfoghatatlan személyek maradnak, tanitásaik megfejthetetlenek, 's azoknak fogalmait túlmulók, kik német honi utazásaikban egy vagy másikról, ezt vagy amazt halották, és kiváncsiságból a' hallottakkal foglalatoskodnának. Cuvier Oken', Weber' és mások természet tudományi rendszeréről azt mondá, hogy abból tökéletes következményeket ugyan nem húzhat, de még is helyesli azokat. Ellenben Angolok ezen következményeket egy lázban szenvedő képzeteinek tartanák. Mennyire mehetett angol honban a' természet tudomány' művelődése a' következőkből kiviláglik: Priestley a' durva anyagvitatáshoz hajlott; Newton Jánosnak nyilatkozását irta, 's egy uj földszármaztató (Geognosticus) Buckland, ki az angol egyház védfalán, az oxfordi egyetemben tanitói hivatalt viselt, földszármazási leczkéiben még a' Moyzes hagyományának leczkézését is szükségesnek látta.

A' fenkőlt mérőtudományban (math. sublimior) az Angolok Newton után nem haladtak annyira, mint más europai nemzetek; holott Cambridge még mostanig is megtartá régi hirét tanitói székének; 's még is nincsenek jelenkorunkban Angliának oly tudósai a' mérőtudomány műkörében, kik Laplace', és Lagrange' oldalai mellett méltó helyet foglalhatnának. Ennek okát talán a' kezdett pálya folytatásának elállásától való utálatban, az egyeztető (syntheticus) tanitási rendszernek megtartásában, a' fejtőnek (analyticus) pedig elmellőzésében lehet keresni.

Hasonló egyoldalúság uralkodik az Angoloknál a' nyelvészetben, mely általok annyival inkább művelteték, mert személyes műveltségüket a' régiek' tanulmányán alapitják; és a' nekik annyira szükséges nyelvészet szabályait ezen forrásból meritik. Az Angolok' szorosabb körű nyelvészeti vizsgálódásaiban kimondhatatlan éles elme mutatkozik; közönségesitésre sehol sem akadhatni, 's innét magyarázható, miért a' Britt nyelvészek izetlenkedésekbe esnek, mihelyest az általok feltaláltatott dolgok képzetének fejtegetésébe ereszkednek. Mi nem beszélünk a' textusok' biralatáról, nem az olvasás különféleségének hasonlitásáról, 's a' t. ezen tárgy ha mindjárt Bentley' elmésségével diszesitetnék is, mindég csak alság marad, 's mihelyest fő czélul tűzetik ki, érdemes mind azon csufolódásokra, mellyekkel az elmés Swift kortársát Bentleyt sértegette. A' nyelvészetben és mérőtudományban sokat köszönhetünk az Angoloknak.

Dawes az elsőben, Person mindkettőben sok alkatokat talált fel; az utóbiban különös éles elme mutatkozik. De ezen túl senki sem hatott, nyelvészet és mérő tudomány, csak elmebeli öszvefüggetlen alkatok maradtak. Ha Person mélyebb felfedezéseket akar valamely dologban tenni, hogy a' feltalált alkatot megmagyarázza, vizsgálódása ez oldalúságot és az angol mélyenhatóság szük korlátait mutatja. A' mérő tudománynak észleges elvekkel ellátott, 's elejétől egész utóljaig rendszerezett öszvefüggő szerkezlete, mint például Hermann Gottfriedé, vagy az ékesen szólásbani mélyebb vizsgálódások', és az alkatok' elmebeli okokkal támogatott értelmének kifejezése és az Angolok előtt idegen nemü dolog marad. Ezen hiányukat ők magok is elösmérik, 's a' német tudósok' grammatikai müveit használják, Matthiae' görög grammatikája, angolba át van téve, 's a' görög nyelv' megtanulására használtatik.

Az Angolok a' régiség tudománynak historiai részeire nézve semmi nevezetességet sem adtak, bár a' nemzet nyilvános élete, nagy Britaniának némely viszonyai a' hajdankorral méltó reményt nyújthatának; hogy az Angolok különös figyelmüket a' hajdankori országok' viszonyaira fordiandják; de ezen remény füstbe ment; mert angol honban oly munka mint Niebuhr' „romaiak' története" vagy Bökh' „athenabeliek kormány gazdasága" soha sem jelent meg. Mennyire hátra vannak az Angolok ezen tekintetben, bizonyitják a' kézi könyvek, melyekből a' római régiségeket tannúlják.

(Folytatása következik.)

NÁPOLY LITERATURÁJA.

Mig felső Olaszországnak tudományos termékei, azon szoros kapcsolatnál fogva, melyben ezen birodalomnak északi tartományai Bécsel vannak, nagyobb esmértetésre jutnak, és becsük szerint méltatnak; az alatt Nápolynak állapotjáról csak fösvény tudósításokat, melyek nagy részint csak archaeologiai jelentésekre korlátoztatnak, kaphatni, 's úgy látszik a' viszonyos tudományos közlekedés itt végpontját érte el. Hanem az ujabb időkben, Nápolyban a' szellemi életre nézve is nagyobb élénkség fejledezett-ki, legalább gazdagabban ömledeznek a' források, melyekből a' szellemi művelődésre lehet következéseket vonni, úgy hogy Nápoly literaturájának jelenleges állapotjának rövid áttekintése nem leend érdéktelen.

Hanem itt eleve megjegyeznünk szükséges, hogy egy osztályban sem találhatni, megkülönböztetett jót, 's hogy nem kell oly eredeti irók' sorát várnunk, kik gondolat tömöttség, visgálat mélység, erőteljes, elragadó előadás által lángelméjüknek közönséges elismérésére igényt tarthatnának, Az olasz literaturának aranykora letünt, 's úgy látszik, nem egy hamar térend ismét vissza. Magok az olaszok, a' mint magokat kifejezni szokták, jelenleges inferioritásukat elesmérik a' tudományos világban. Carlo Vidua grófnak (piemonti születés) egy értekezésében „a' literaturának állapotjáról" Olaszországban (Turin 1834.) ezen hanyatlásnak okai palástolatlanúl mondatnak-el, és nyilvánosan megvallatik, hogy más népek, mellyek az Olaszok alatt állottak, ezek most őket messze hagyták el a' művészet és tudományokban, és hogy mindennemű esméretek csak halk előhaladást tettek Olaszországban. A' nápolyi tudósok is igen jól tudják menynyinek hijával vannak, és a' szellemi művelődésnek fokán állanak polgártársaik. Épen a' legközelebb lefolyt napokban szóllaltak fel több jelesb tudósok, kik mind oda czéloznak, mily nagy hasznot fogna az szülni, ha honfiaik megesmérkednének azon előhaladásokkal, melyeket más nemzetek a' tudományok' és müvészetek' országában tettenek, hogy igy őket is hasonló versenygésre serkentsék a' jó 's a' szépnek pályáján. Névszerint felette sajnálják, hogy a' németeknek mély visgálataik előttök oly kevésé esméretesek, 's általuk oly ritkán használtatnak, holott a' tényleges életre inkább alkalmazott franczia literatura tárva áll.

Széllemre nézve a' napolyi nem gyenge, úgy hogy igen helyeset volna képes adni. Hanem tudományi érdek és az

érdemnek megesmérése minden rendek között hibázik. Éppen a' legjobb tudományos munkák maradnak a' tudósok' iró asztalában elrejtve, mivel ha hogy sajtó alá bocsátatnának, igen kevés olvasóra fognának akadni. Egyedül és a' tudományos világtól elkülönözve kell a' nápolyi tudósnak mind azt a' mit felfedezett, vagy kikémlelt önmagába zárnia, 's ha egy vagy más gazdag visgálatainak szüleményeit saját költségein meri közre bocsátani, tehát eleve elkészült lehet reá, hogy tetemes pénzbeli veszteséget szenvedend, vagy ha munkája egy kötetnél többre terjed, tehát a' vevők előre feltehetik, hogy a' következő kötetek, csak felette nagy időközökben jelenendenek meg, avagy egészen elmaradnak. Nincs példa nélkül, ha kivántatik, hogy ezt bebizonyítsuk.

Vegyük fel szemesebben az akadályokat, melyek a' nápolyi literaturának örvendetes kifejlését gátolják, tehát mindenek előtt alapos oktatásra szolgáló nevelő intézeteknek fogyatkozását kell említeni. Azok, melyek jelenlegesen léteznek, nem elegendők, habár a' tanítók czélnak megfelelők, de a' rendelkezések el vannak hibázva. Számuk az országnak népességéhez képest minden esetre csekély; némelyek egyedül csak névszerint és a' papiroson léteznek; ha a' kissebb városokban magasb Gymnasiumokat vagy Lyceumokat keresünk, megelégedhetünk, ha jó elemi oskolákat találunk, azok helyén, melyek a' Schematismusban feljegyezvék. Az oktatás módjában sem történtek a' legujabb időkben tetemes változások, 's egyedül a' Jesuiták a' tanító személyzetnek megszaporitása által nevelték az előhaladást.

A' tudományosság' előhaladásának hatalmas akadálya a' többek között a' könyvkereskedésben rejtezik, mely a' némettől egészen különböző. Ha a' könyvkereskedéseknek számából akarnánk következéseket húzni, melyek Nápolyban léteznek, tehát kedvező itéletet lehetne hozni. Nápolyban száz ötven könyvkereskedes vagyon. Hanem ha a' dolgot közelebbről megvisgáljuk és egy úgy nevezett könyvkereskedésben lépünk, tehát hamar meggyőződünk, mily fonákok az ily intézetek. Legnagyobb része azoknak, kik libraji czimet viselnek, ó könyvárus, vagy a' szónak rosz értelmében könyvhajhászok, kik árverésekkor rosz könyveket maculatura gyanánt összevásárolnak, ezzel megtöltik boltjaikat vagy az uczákon árúlgatják, egy egész úcza a' Strada Trinita maggiorenek toldaléka, tőlök vette nevét, egy más része ezen librajiknak egyszersmind könyvnyomó 's könyvkötő, 's a' régi könyvek mellett újakat is árulnak, melyeket a' kiadók árúlás kedvéért átadnak nekik. Csak néhány a' Gesu nuovo temploma mellett mutathat az ócska könyvek mellett nagyobb menyniyiségű újakat, hanem minden Nápolyban megjelenő új könyvet nálok keresni, sok volna. Sőt még az ilyeket a' venni kivánónak számára meg sem szerzik, hanem azon könyvkereskedőhez kell folyamodni, a' kire a' munka szerzője bizta könyvét, ha csak nem tartaná valaki jobbnak magát az írót meglátogatni, 's munkájának díját kész pénzel megfüzetni. Mivel a' könyvkiadási intézetek itt egészen esméretlenek, az irónak saját költségével kell munkáját kinyomatni, 's ennek árúlását magára vállalni, vagy a' mint többnyire történni szokott, e' végre könyvkereskedőt keresni, ki mint biztos átveszi a' munkát. Mily alkalmatlanságokkal vagyon az ily bánásmód egybekötve, azt könnyen lehet képzelni.

(Folytatása következik.)

Kérdezősködő Magyar Nyelvmester, az az Kérdésekbe és Feleletekbe foglalt Honi Nyelvtudomány világositó jegyzésekkel. Iratott Nevendékek' számára K. Cs. D. által. Pesten 1833.

K. Cs. D. *úr*, hármas ösztöneitől — miket elöszavában felhoz — élénken lelkesítetve, kivánt sikerrel készité Kérdezősködő Magyar Nyelvmesterét. Mert ez: mint Nevendékeknek szánt — elég czél — 's népszerű. De e' Kérdezősködő Magyar Nyelvmester' öszvefüggő áttekintésében ugy itél Biráló: hogy szorosb kapcsolat, nagyobb világosság, következőkép hathatósb süker fogott vala eszközöltetni, ha Szerző minden beszédrészről kérdezősködésében külön-külön minden egyes beszédrész változásait, — mik vele történnek — meg nem szakasztott egybefüggésben fogta volna eléadni. Mert félő, nehogy eltévedend Nevendékünk könyvében, számos részlegei miatt, anynyi fő nevet s. t. gondolván, a' hány czikkelyekben tanittatik arról. Nevendék példákból tanúl. Igy — mire a' példákra, a' beszédrész különféle változásairól világosb megfogást szerzendő ügygyel-bajjal elért, már feledvék annak fő szabályai. E' szerént, vagy újra kell azokat, mi idő vesztegetés, — vagy hibásan tanúlandania.

A' Magyar Nyelvmester hat részekré van felosztva: 1só tanitja a' betüzést; 2iu az olvasást; 3ik a' helyesirást; 4ik a' szónyomozást; 5ik a' szókötést; 6ik a' fejtegetést, melyek ismét több kisebb szakaszokra és czikkelyekre osztatvák.

A' betük hangzók — és társhangúak. A' hangzók küzönséges régi osztályzatán kivül (mely itt is tétetett: hogy t. i. azok alhangúak — vagy tompák; és fenhangúak — vagy gyöngék, mely osztálynak meg kell lenni nyelvünkben, nem csak azért, hogy szavainkban némi hangmérték tartassék; hanem, mert szavainkat egymástól-is különbözőkké teszi) lát még Biráló más osztályzatát is a' hangzóknak, mi szerént azok, majd miut gyök — vagy alap hangzók; majd mint segéd — vagy képező hangzók állanak beszédrészeinkben. Az elsők szükségeskép és változtatlanúl állanak a' társhangúak között mindig azokba mintegy lelket adók; p. o. kar. lát hall.; az utósó rendbeliek pedig néha a' kemény hangu több öszvetett társhangúak kinyitasában, vagy lágyabb kiejtésében, — néha pedig a' szóképzés-származtatásban mutatják-ki szolgálatjokat, p. o. marok. ebbe alap hangzó az *a*, segéd az *o* igy: hatalom, kegyelem, sereg s. t. mind ezekben az utósó szótag' hangzói szolgahangzók; mert ezek a' fő vagy alap hangzók által igazgattatnak.

Különséget kell még tenni a' *tiszta*, és *vegyült hangzók* között is. Tiszta hangzóknak nevezné B. azokat, melyekben semmi társhangú nem rejtezkedik. Illyenek: a, e, i, o. Vegyült hangzóknak pedig azokat, melyekben társhangu lappang; ide jönek: é, ó, ú, ő, ű. ezekben a' *v* betü gyakran rejtezkedik, nyugszik; erről alább bővebben.

Társhangúak felosztása a' szólás eszközei szerint. Ajakbetük: b. f, m. n. p. v. Biráló az *n*-et teljességgel nem esmeri ajakbetünek. Az f. és v-ét pedig, mint két eszköz által mondhatókat, hajlandóbb: ajak-fog betüknek nevezni. Minthogy ezek az alsó ajaknak a' felsó fogsorzathozi érintésével ejtethetnek-ki.

Nem czélellenes még a' társhangúak felosztásuk az ő szolgálatjokra nézve is. Erre ügyelvén, lesznek azok 1-ör Mindig hangozva szolgáló; 2-or Néma vagy nyugvó társhangúak. A' 2-ik alá egyedül a' *H.* némely esetekben, u. m. szó, és szótag' végén. Ide kell meg a' *V*-ét is számitanunk, ez ugyan nem nyilván kitéve, mint a' *h;* hanem rejtve szokott nyugodni az é, í, ó, ú, ő, ű hangzókon végződő szavakban, de nem mindenikben. És ez kiszabaditatva azonnal kiemeltetik a' megneveztem hoszú hangzókból, mihelyt azokhoz szenyvedési rag vettetik az egyesben, szolgálatját levő; 's ezen alakban áll aztán a' többes számban is. Hogy ez lappangott a' hoszú hangzókban ellenmondhatatlanúl mutatja az; mert mig benuök rejtezett, hoszuak, kiemeltetvén belölük, rövidekké lesznek. Például: Lé — levet, levek. Hó - havat - havak. Cső, - csövet - csövek - s. t. A' *V* betü ezen sajátsága mutatkozik az Igékben is. p. o. Nő, jő, hí, adnak: növe, jöve, hiva s. t. Ha kik ezen tételben megütköznének, azokat nyelvünk' keleti eredetére

emlékeztetem. Keletieknél pedig a' V-ének ezen különös sajátsága megvan.

A' szakasztás' szabályai között emliti szerző a' hijányos kettőztetésben csak az első kettőztetett (vezér) betü marad az elsőbb szótagnál, vagy a' kihagyott betű is viszaállittatik, p. o. as-szony = asz-szony. Erre azt jegyzi meg B. mikép következetlenség szsz, gygy, tyty s. t. ssz, ggy, tty-nek irni: úgy az efféle szakitások is as-szony, hat-tyu s. t. e' helyett asz-szony, haty-tyu merő következetlenségek. Kettös betüink is csak egy hangot fejeznek-ki, 's különválasztatva hangjok is megváltozik. Más az, midőn a' kettöztetések, szóképzés, származtatás, hajlitás közben származnak, p. o. látja, adja = lát-ja, adja.

(Folytatása következik.)

JELENTÉS.

Kisfaludy-Társaság. Főtiszt. Kovács Mátyás phil. 's theol. dr. és prof. 's egri kanonok úr, f. évi martz. 25kén a' Kisfaludy-Társaságnak évenként kiadatandó szépliteraturai jutalmakra szánt alaptőkéjét, önkényleg száz pengő forinttal nevelte. Alulirt siet e' hazafiúi szép tettet a' társaság' nevében, meleg köszönete mellett, köztudomásra juttatni. Pesten, apr. 12. 1837.

Fáy András, igazgató.

Magy. Tud. Társ. Hogy az Academia, Tudománytár czimü folyóirata' érdekét 's a' tudományos mivelődésre befolyását minél inkább biztositsa; Csató Pál l. tagnak a' szerkesztőségből kilépte után az értekező 's a' literaturai részt elválasztván, gondjaikat külön, két rendes tagjára, amazt Luczenbacher Jánosra, ezt Balogh Pálra bizta; minélfogva a' literaturai rész, melly eddig csak hozzáadás volt, most tágasb mezőt nyervén, őrfigyelemmel kisérendi az egész külföldi literatura' menetelét, annak egyes jelenéseibe is bocsátkozván. Új folyama nyittatik tehát meg ezen encyclopaediai folyóiratnak az 1837ki év' első negyedével, melly a' budai kir. egyetemi nyomtató-műhelyben elkészült, 's három archaeologiai kőrajzzal, megjelent. Tartalma a' 18½ ivnyi kötetnek: I. Értekezések. Az ipar' és népszaporodás' számalapjai, néhány hitel- és adósságtörlő kérdés megfejtésére. (Nyiry István). Ross kapitány' éjszaki fölfedezései (Bertha Sándor). A' verebi sirkövek. (Luczenbacher János). A' természettudományok' becséről 's befolyásáról a' józanabb philosophiára. (Mocsi Mihály). Bévezetés a' természeti jogba. 2dik közlés. (Tudománytár XI. folytában). A' természeti jog és vele rokon tudományok közti különbségről. (Csacsko Imre). Okleveles toldalék. (Luczenbacher János). — II. Literatura. Angol literatura 1835. Lengyel literatura. Kritikai vázlatok, a' külföldi literatura' legujabb 's kitünőbb termékeiről. A' franczia tudós társaság' ülései 1836. Jutalomkérdések. Bibliographia. Vegyes közlések. Ára ezentúl is a' 4 kötetből álló eszt. folyamatnak nyomt. pap. 4 ft, velenczei velinen 6 ft.; postán 1 ft. 30 kr. drágább. Találtatnak még mind két nemü példanyok az első, 2dik és 3dik évi folyamatból Pesten Eggenberger József academiai könyvárosnál, kihez minden egyéb könyváros utasittatik. Pest, a' kisgyülésből aprilis' 17. 1836.

Dr. Schedel Ferencz,
titoknok.

HIRDETÉS.

Werfer Károly' könyvnyomó intézetében most hagyta el a' sajtót: A' keresztény katholika vallás leghatalmasabb

VÉDLELKE

a' birodalmaknak és thrónoknak. Irta Richter Engelbert Eligy, theologia' doctora, szent széki tanácsnok, az olomuczi császári királyi Ferencz egyetemnél az egyházi történetek' rendes tanitója. Forditotta G. A.

Ezen munkát, melynek czélirányosságát régen elesmérte a' világ szükségtelen dicsérő szavakkal ajánlani, elég felőle azt mondani, hogy literaturánkra nyereség.

Megszerezhetni egyedül a' kiadónál, az ára csinos boritékba fűzve, nyomtató papiroson 2 forint, olasz-velinen 3 forint pengő pénzben, hat hét múlva nyomtató papiroson 2 for. 30 kr. velinen 3 for. 30 kr.

Kevés hetek múlva az alólirtnak könyvnyomó intézetében sajtó alá kerül a' következő czimü jeles munka:

Barátságos visgálat az angol egyházról és átaljában a' reformatióról.

Irta De Trévern, hajdon langresi püspöki helyettes és a' Sorbonne' tagja, franczióból a' londoni eredeti 1817ki kiadás szerint forditá G. A.

Ezen munka a' szentegyházban felette nagy figyelmet gerjesztett, és foglalatja által minden magasztalás nélkül maga magát ajánlja, 's bizonnyára minden figyelmes olvasót kielégitend, ki mélyebb visgálatok' barátja, a' nevezetes iró mélyen behatott a' dolog lelkébe, 's előadása oly helyes és szabatos, hogy többet kivánni nem lehet. Meggyőződve arról, hogy ezen munkának kiadása által felette hasznos szolgálatot teszek a' magyar világnak, de különösen a' Főméltóságú 's Főtisztelendő papi karnak, eltökéltem magamat nyomatására. Hanem olvasóinknak szük köre, hosszas tapasztalásom után egyszersmind arra vitt, hogy iparkodásomat a' mennyire lehetséges, az előfizetés' útján biztositsam.

Az egész két mintegy 56 ivü kötetre terjed; éles betűre, csinos nyomtatásra szép papirosra legnagyobb gondomat fordítandom, és az előfizetés' díját Augustus végéig leteendőt 4 forintra pengő pénzben határoztam. A' példányok a' főtisztelendő megyei hivatalok által szolgáltatnak kézhez, a' hol egyszersmind előfizetni lehet. Az t. cz. előfizetők' neveik, kik ezen vállalatot előmozditani méltoztattak, a' munka végén kinyomatnak.

Költ Kassán April 24én 1837.

Werfer Károly,
cs. kir. szabad könyvnyomó 's kőmetsző intézet' tulajdonosa.

—o—

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

13ik Szám. *KASSÁN, Mártzius' 31én* **1837.**

Harag és párt nélkül.

KÖNYVBIRÁLAT.

NÁPOLY LITERATURÁJA.

(Folytatás.)

Csak kevés évek előtt, az uj könyvek' megjelenését egyedül egyes jelentések által tudta meg, melyek a' politikai lapokba iktattattak, avagy nagy szembetünő betükkel nyomtatott ragaszlapokat ütöttek az úczáknak szögletére, hogy az arra járóknak a' literatura' termékeit más ritkaságok gyanánt ajánlják, rendszeres könyvsorozat egy könyvkereskedésben sem találtatott. — Csak 1832ben, mikor a' Progresso czímü folyóiratnak első füzete megjelent, jöttek ezen literaturai időszaki lapnak kiadói azon gondolatra, hogy minden füzetnek végén egyszersmind az uj munkákat kihirdessék, ezen hirdetések eleinte ugyan felette tökéletlenek valának, hanem mióta a' szerkezők és kiadó ezen bánásmód czélirányosságát átláttak, most szabályosan használtatik, 's most a' nápolyi királyságban megjelenő könyvek közönségesítésére megérdemli az elsőséget. Nápoly városán kivül nincsen jelentős könyvnyomó intézet, és ha a' tartományból tudós munkáit kiadni kivánja, mindig a' fővárosba folyamodik. Harmadik évi folyamatával ezen folyóirat még egy más roszon is segített a' nápolyi birodalomban, a' melyről az utósó évtizedekben közönségesen panaszkodtak Olaszországban. Az előtt tudniillik a' nyolcz birodalom, mely Olaszországot alkotja, soha sem tanúlta egyik a' másikának tudományos termékeit megesmérni, a' könyvczímeket is alig közlötték, nem hogy valamely munkát megesmértetés vagy eladás végett más birodalomba küldöttek volna. Csak néhány évek óta történt Olaszországban ezen tekintetben előlépés. Florencz és Majland adták a' dicséretes példát. Most, már Nápolyban is megtudni, Olaszországnak egyéb tartományaiban megjelenő könyveknek czímét a' Progresso által, hanem a' ritkaságok közé tartozik olyas munkát valamely könyvkereskedőnél készen találni. Akadályozza még a' nápolyi literaturának kivánatos előhaladását más, és melynek egyikét, mint mindenütt esméretes roszat el kell halgatnunk, másika a' vám.

A' könyvvisgálói hatalom Nápolyban a' Giunta di publica Istruzione kezében vagyon, 's minden írónak vagy kiadónak tőle kell munkájának kiadhatására szolgáló engedelmet kérni. A' mi a' vámot illeti, ez szigorúságát egyedül az olasz munkák ellen gyakorolja, az idegen nyelveken megjelentek iránt engedékenyebb, de ezeknek megszerzését sullyosítja a' vám, itt egy nyolczadrétü kötettől három (36 pengő krajczár) negyed retütül hatot, másod rétütül tíz carlinit kell fizetni.

Hogy mind azon akadályok mellett, melyek Nápolyban a' literaturának virágzását letartoztatják, a' tudományos szellem végkép el ne nyomattassék, a' tudósok oly eszközhez nyúlnak, mely ha mindjárt nem éri is el tökélletesen a' czélt, de még sem marad gyümölcstelenül. Ez a' tudósoknak szövetkezete különféle Akademiákban, itt a' tudósoknak legnagyobb része vagy mint levelező, vagy mint rendes tagok befogadtatnak. Gyüléseikben a' tudományos visgálatok, javallatok és jóbbítások, új találmányok, vagy külföldi elemüveknek megvisgálása, részint előszóval, részint irásan terjesztetik elő, 's a' részvét ezen csendes köri munkában teljes dicséretre méltó.

Az első 's legjelesb az Academiák között, a' Societa reale borbonica, mely lételét III. Károly királynak köszönheti. Az akademiának elnöke az elévült Pozznoli püspök Rossini Carlo Maria, hanem mindenek felett nagy befolyása vagyon Avellino Ferenczuek Nápoly legérdemesebb tudósának és a' társaság főtitoknokának. Ezen Societa három Academiara oszlik; az első: Academia ercolanese di archeologia, húsz rendes és több tiszteletbeli tagot számlál, bírószéke elébe tartoznak a' herculanumi, pompeii 's nólai ásások, és egy átaljában mind azok, a' melyek jelenlegesen tétetnek; négy tagja a' pagyrus tekercseknek fejtegetője, másokra a' művészi tárgyaknak felállítása vagyon bízva, a' museo borbonicoban. Ülései mindenkor a' legérdekesebbek közé tartoznak, mivel az ásások folytatása által mindennap új még új műdarabok kerülnek napvilágra, 's tagjai éles elmüségének és tudományosságának új meg új anyagot nyujtanak. A' helybeli tagok közül legjelesebbek Avellino, Quarelli, a' két Quaranta, ezek tudomány 's fáradhatlan munkássággal különböztetik meg magokat, külföldi tagjai között, a' legutósó névsorozat szerint tartoznak Jakobs, Niebuhr, Savigny, Heeren, Buttmann, Majo Angyal, Fea Károly, Böttiger, Matthiä és Gerhard.

A' második osztály, Academia delle scienze, harmincz rendes tagot számlál, 's három sectiora szakad, úgymint a' mathematikaira, természet tudományi 's orvosira, történetészire 's philosophiaira. Ezen osztálynak elnöke az érdemes Ricciardi József conte di camaldoli, ki folyvást munkás részvéttel van a' tudósoknak értekezéseik iránt, és nevezetesen 1832ben egy terjedetes előadást tartott, melyben ezen Academiának munkáit dicsérte és egyszersmind felidézte. 1832 Értekezéseinek 3ik kötete jelent meg. Mint Mathematikus leginkább megkülönböztette magát Brioschi Károly, és de Luca, mint Zoolog della Chiaje, mint füvész Tenore, 's mint Geolog Monticelli.

A' harmadik osztály az Academia delle belle arti, mely csupán tíz rendes tagot számlál ezen két osztályra delle arti, del disegno, 's di classe filarmonika van szakasztva; az elsőhez tartoznak Niccolini 's Angelini; a' másikban Zingarelli neve mindenütt esméretes.

A' második tudományos intézet, az Academia pontaniana, Pontanotól, ki 1430ban született, vette nevét, minden tudományoknak művelését tűzte ki czéljául, és üléseiben alkalmazott és tiszta mathematikai, természet tudományi, ó 's új történetészi előadások tartatnak, a' literatura sincs kirekesztve, elnöke de Cesare József, Avellino itt is a' köztitoknok, itt is Tenore, Monticelli, Quaranta a' legmunkásabbak. 1810től fogva egyedül öt kötet jelent meg az academia évkönyveiből. Közlésük lassúságát megfejthetni a' lassú kelésből, és azon körülményből, hogy ezen Academia a' reale Societa második és harmadik osztályával egybeütközik, és mint magány intézet, mely egyedül a' kormány ótalmával bír, némiképp mostohaságot tapasztal. holott a' Societa reale több megkülönböztetésekben részesül. Hanem a' legközelebb lefolyt években ismét nagyobb munkaság uralkodott üléseiben, 's remélhető, hogy az 1833ban megjelent ötödik kötetet rövid idő mulva a' hatodik fogja követni.

Ezen két egyesülethez csatolja magát a' l'istituto d' incorraggiamento alle scienze naturali, mely 1806ban alapítatott. Czélja nevéből megesmérhető; öt évi hallgatás után valahára 1834ben jelent meg értekezéseinek ötödik kötete, hanem a' helyett, hogy a' nyilvános szorgalmat előmozdita-

ná, a' föld és szőllőművelésre hatna, a' tagok egyes eddig esméretlen növényeket érdeklő értekezéseket adnak, 's zoologiai észrevételeket, melyek a' szorgalomnak legkevesbet sem használnak. Az erőknek eloszlása által, egyetlen egyesület sem emelkedhetik értekezéseinek folytonos kiadására, 's így mindenike veszt a' közönségnek részvétéből.

Ezen egyesületek' értekezéseire tekintettel kell lennünk, Nápoly új literaturájának rajzolatánál, mivel ezekben központosúlnak a' tudósoknak törekedései. Azonban a' tagok legujabb névsora mutatja, mi ingatag lábon álnak ezen szövetkezetek' külső tagjai a' belsőkkel, 's mi keveset esmérik ezek a' külhoni személyváltozatokat, minthogy számos külföldi tagok, kik már rég a' föld' ölében pihennek, az élők közé számíttatnak.

Hogy tehát most az egyes tudományokra 's ezekben történt előmenetre a' legujabb időkben térhessünk, az osztályok' rangja szerint kezdjük meg visgálatunkat, mely a' nápolyi egyetemnél is, mint másoknál a' Theologia. Hanem ha a' többi tudományok is szintúgy mint ez, elhagyatnának, tehát előadásunknak már végét értük volna; mert Nápolyban egy tudomány mező sem oly parlag mint a' Theologiaé 's vallásé.

Tágosabb tér nyílik a' jogtudományoknak. Ezen tudománynak megtanúlására tolakodnak a' legjobb fejek, itt van m[illegible] különböztetés, hivatalok, és mindenek felett gazdag jutalmazás De habár Nápolynak ügyvédei rangokat szónoki tehetséggel, dialektikai mesterséggel, a' különböző törvények' positiv esméretével, tehát még sem jeleskednek mint írók, meg kell ugyan vallani, hogy sokat írnak Nápolyban, és egy harmada azon írásoknak, melyek Nápolyban megjelennek, törvényes munkák, hanem valami jeles nem jelent meg a' legújabb időkben, 's ha mindjárt a' nápolyi ügyvédnek számára némely jeleset nyomtatnak is, tehát a' külföldre nézve még is elveszti becsét és érdékét, minthogy többnyire értekezések egyes törvényekről, melyek Nápolyon kívül nem alkalmazhatók. Egy terjedetes munkát ad ki ott 1834ben Pasquale Liberatore: la ligizlazione del regno, delle due Sicilie. III. részben.

A' kormánygazdaságnak literaturájában, a' legközelebb lefolyt években epochat alkotott különféle fonákságoknak felfedezése a' nápolyi status gazdaságban, a' dologhoz értő bírálatok és szabad elmű nyelv által, mely az egész munkában uralkodik és a' fennlétező intézeteknek birálatjába ereszkedik. Carlo Afan di Rivera commendator a' munkának szerzője, 's a' munkának címje „considerazioni su i mezzi da restuire il valore proprio ai doni che la natura hà largamente conceduto al regno delle due Sicilie 1832. Afan Rivera nyolcz évig volt a' hidakra 's utakra ügyelő, kire egyszersmind a' vizek, erdők és vadászat bízva vagyon, 's ezen álláspontban elegendő alkalma volt azon eszközöket megesméreni, melyek által az alásülyedett nemzeti gazdaság Nápolyban felsegitethetnék. Minthogy hivatalánál fogva, magának kellett az országnak vidéke is különféle irányzatban beutazni, tehát elmélkedései mind saját tapasztaláson építvék, ez oly tulajdona munkájának, melyet mind haráti mind ellenségei dicséretesen megesmérnek, minthogy Nápolyban jobbító javallatokat számtalanokat találni, a' nélkúl, hogy az előterjesztők a' helynek színén szerzettek volna magoknak oktatást. A' kormánygazdaságnak legnagyobb fogyatkozásait az erdőknek elhagyásában találja, melyek az alsó Apennineknek egész huzamát elborítják, továbbá a' mocsárral 's iszappal boritott tájakrai kevés figyelemben, melyek naponkint nem hogy megfogynának, hanem elterjedeznek, tovább kikötők', kórházak', csatornák' utak', hidak' fogyatkozásában egyátaljában oly szereknek elhagyatásában, melyek az egyes tartományokkali közlekedést könnyebbítik. A' történeti utba igazitásokban, miképpen kénytelenítettek a' hajdoni népeknek berohanásaik által a' tartománynak lakosai, a' lapályokban létező termékeny telkeiket elhagyni, 's a' hegyekbe vonulni, 's ez által a' gazdag téreket a' vadnépeknek és ragadozó hegyi folyamoknak átengedni.

Igy csekélyedett a' föl[illegible]' termékenysége, igy fogyott a' birodalomnak népessége, elannyira, hogy a' különben termékeny Nápolynak egy német mértföldére 3600 léleknél több nem esik. III Károlynak uralkodását magasztalja, 's megvalja mind azon jót, mely általa az országra elterjedett, hanem mind ez a' következő országlók alatt vagy elhagyatott, vagy előbbi állapotjába visszszahanyatlott. Afan di Rivera' javallatai közfigyelmet gerjesztettek, főkép az, a' mit az erdőknek fenntartásáról és az ültetvényekről mond, ő azt reménli, hogy ez által az elmocsárosodásoknak, melyek a' lapályokban annyira elterjedeznek, gátot fog vetni, minthogy az erdők a' tetőkről leomladozó földet feltartóztatják, nehogy a' hegyi folyamok által, melyek folyton föld darabokat ragadoznak magokkal, a' sikságok elborítassanak. A' munkához tervek csatolvák, melyek a' javallatokat felvilágosítják, egy abrosz a' fucinoi tóról, a' misenoi foknál egy vesztegintézet' emeléséről, nem különben a' nisitai rév javításáról, de mindenek előtt, a' birodalomnak abroszsza a' Favon innen, hogy ez által kitessék, mily kevés egybekötő utai vannak az országnak, 's mennyit kell helyreállítani. Afan di Rivera jól tudván azt, hogy a' kormány részéről tervei közűl vagy semmit, vagy keveset fognának létesiteni, egyesületek által kivánja azokat felállítani, hogy ez által az egyeseknek tőkepénzeit is körzetbe hozza, 's így viszonyhatást szerezzen a' gazdag és szegény között. Üszkőt vetett a' kormánygazdák közé a' tavoliere di Puglia iránt adott tanácsával, ennek történetét, az első kötethez mellékelt függelékben egészen megfejti. Ezen munka, nem kevesebbet mint tiz értekezést hozott napvilágra, melyek mind ellene valának intézve, úgy hogy még egyszer kellett a' maga védelmére tollhoz nyúlnia.

Iró philosophok közűl Nápoly csak egyet említhet, ki méltó az emlitésre, ez Pasquale Galuppi de Tropea báró, ki kevés évvel ezelőtt hivatott tanitónak az egyetemhez. Az ő saggio filosofico sulla critica, rövid idő alatt két kiadást nyert, a' mi egy philosophiai munkára nézve Nápolyban nagy ritkaság. Hanem nem igen sokat lehet belőle tanúlni, Galuppi még Kant elveiből indúl ki, 's híre inkább alapúl értelmes 's tiszta előadáson, mint eredetiségen alapúl. Hasonlót bizonyít logikaja, metaphysikája 's 1832ben adott munkája: la filosofia della volontá, mely hallgatóinak nagy számától leikesűléssel fogadtatott. Tennemannak német munkája: der Grundrisz der Geschichte der Philosophie, fordítóra talált Romagnosiban 1833ban.

Említésre méltó munkák a' nyelvészetnek osztályában a' legújabb időkben épen nem jelentek meg, a' nápolyi tudós a' német tudósok visgálatait ezen megyében nem esméri, 's a' mi napvilágra jö a' régi grammatikákból, a' régi classikusok' új kiadásaiból vagy apróbb munkáknak, vagy részleteknek fordításából áll. Mind e' mellett a' régi literatura barátinak nem lehetetlen behatni 's megbarátkozni ennek szellemébe, a' mint ezt egy új munka, melyet Volpicella Fülöp a' régi Tragödiáról négy kötetben adott ki, 's a' forditások is bizonyítják; felette kellemetesek olasz nyelven Bionnak költeményei, melyek 1832ben jelentek meg. A' Progresso czímű folyóirat Tacitusnak némely helyeiről számos nyelvészi értekezéseket ád, és egy felette sükerült fordítását Pericles beszédjének, mely Thucydides második könyvébe foglaltatik, Basilio Puotitól.

Az olasz nyelv feletti visgálatjaikat Nápoly' tudósai a' Vocabulario universale italiano czímű munkában tették le, mely által a' Vocabulario della crusca 1830ban a' nápolyi földre szállítatott át, a' negyedik kötet már jelenleg az L betűt foglalja magában és 1834ben jelent meg.

Az orvosi tudományokat Nápolyban már hajdonától különös szorgalommal ápolják, 's ha bár a' külföld a' nápolyi tudósoknak irói munkaságáról keveset tapasztalt, még is munkaik nagy becsben tartattak Olaszországban. Domenics Cotugno elmaradt munkáit Pietro Ruggieri öt kötetben ad-

, ki, a' Nosologia 's Physiologiából számos értekezéseket glal mugában, és a' hasonlító Anatomia felette sokat ert általa. Stefano Chiaje 1833 egy Anatomiát és Physio-omiát kezdett kiadni, melyből az iró tudományossága 's a' ülföldi literaturábani jártossága által igen sok jót remél-et. Mint egy tíz év óta sok tollat hozott mozgásba a' Ho-oeopathia, 's az orvosok között nagy javallatra talált. Hasonló munkaságot okozott a' cholera' közeledése, de cho-a literaturát még sem lehetne felhozni, úgy mint Német-rországban, azok inkább oktató népszerű értekezések, mint udományosak voltak. Mi a' többek közűl Riccardi grófnak gy javallatát, melyet Monticelli ösztönözéséből az acadé-nia delle Scienze tagjainak tőn, 's a' mely sajátossága mi-tt megérdemli a' figyelmet, tudni illik az emberi kaponyák rganoni különféleségeit egybehasonlítani, hogy ebből kö-etkezeteket lehessen tenni, mily befolyása van az éghaj-atnak, életmódnak, polgárisodásnak 's más külső viszo-nyoknak az emberi kaponyára. Egy tartomány sem fogna, mondá gróf e' tekintetben több anyagot nyújtani, mint Ná-poly, hol etruskiak, phöniciaiak, görögök, carthágoiak, ro-maiak, északi népek, arabok, saracenek, normannok, sva-bok, francziák, arragoniaiak uralkodtak és meghaltak, és az archeologok a' síri emlékeket különféle formájuk szerint fejtegethetnék. Pompei, Pästum, Nola, Pozuoli, Locri, Lotrone, Metaponto, Taranto, Ruvo és Canosa számtalan sirokat tárnak ki ezen visgálatra.

A' Vesuvnak szomszédsága gazdag anyagot nyújt ezen visgálatra; legmunkásabban iparkodott e' tárgyban előhalad-ni, a' fáradhatlan Monticelli; a' Vesuv tüneményeinek tör-téneteitől kezdve, melyeket 1821/23 cavellivel adott ki, 's e' tárgybani legújabb tapasztalásait letevé; a' tudományok' aca'emiájában a' többek között bebizonyitotta, hogy a' Sol-fatara nem pihen mindenkor, a' mikor a' Vesuv nyugtalan-kodik, a' mint ezt eddig sokan vitatták. Egy különös biz-tosságot nevezett ki az academia, mely Monticelli, Guarini, Lancelotti és Ruggieriből állott, a' geognostikai visgálatok-nak Ischia szigetéről, melyeket Cavelli kezdett el folyta-tására, e' végre 13 topographiai abrosz készítetett; mások a' szigetnek geognostikai leírását és különféle pontok' ma-gasság mérését adták. Leopoldo Pillaki Bécsbeni utazása alkalmával Nápolyból 1834ben osservazione geognostiche, czímű munkáját adta ki, egyszersmind a' spettatore del ve-suvio munkának kiadója, azelőtt független füzetű folyóirás, most pedig Progresso czimű folyóirattal egyesítve, 's ebben a' Vulcan minden kitörésének leirását adja, nem különben a' torkolat' változásait és a' kirohanással egybekötött követ-kezményeket.

Nápolynak kellemes égalja a' füvészet' tanúlására feletteé alkalmas; jelenleg legmunkásabb művelője a' lelkes Mi-chele Tenori, egyetembeli tanító, 's a' füvészkert' felügye-lője. 1831ben megjelent az abroszokbani utazása a' tudomá-nyok' academiájában, majd minden ülésben tart előadásokat és különös szerencsével bir az ujabb növényeknek felfede-zésében. „Corzo delle lezioni botaniche", mely 1834ben jelent meg, alapja előadásainak. Ha valamely tudomány puszta academiabeli előadásokra van korlátozva, ugy az a' tiszta mathematika; bár mily buzgóan gyakoroltatnak az al-sóbb oskolákban elemei, oly kevésé bátorkodhatnak a' je-lesb mathematikusok, vevők hijánya miatt, legmélyebb vis-gálataikat sajtó alá bocsátani. Flauti különösen a' magasb analysisel foglalatoskodik, 's 1830ban az academia' üléseiben több előadásokat tartott fejtegető functiokról. Visconti pedig Nápoly, Palermo 's Roma között határozta el a' hosz-szasági fokokat, és azon academia évkönyveinek III kötetében a' nápolyi 's palermoi observatoriumok észrevételeinek terjedetes leirását adta ki. De mily nehéz valamely csilla-gászi munkát a' sajtó útján közhírűvé tenni, azt Visconti-nek az academiához intézett felszóllítása bizonyítja, arra nézve, hogy Piazzinak academia istoria celeste czímű mun-kájának kiadására segéd kezet nyujtson, ezen munka a' csil-lagászi tudományra nagy villágosságot vetne, 's hazájának nagy diszére szolgálna.

Manfred királynak története jelenleg legkedvesb tárgya a' nápolyi tudósok visgálatának. Giuseppe Cesare ugyan e' tárgyról az academia pontanianában három értekezést olva-sott fel. Az egyikét Manfred' anyjáról, a' másikban Man-fredet a' quelfi párt iróinak vádjai alól felmenteni törekedett, mintha atyját, Conradot a' testvérét és unoka öcsét Conradint méreggel etette volna meg, a' harmadikban azt bizonyítá be, hogy Riccardo a' casertai gróf Manfredre néz-ve valóban árúlóva lett. — Filippo Pagano a' nápolyi bi-rodalomnak történetét kezdette irni, mely eddig az igaz, csak a' második kötetig haladt, hanem már is közjavallatra mél-tatott; a' menynyire Nápolyban pártatlannak lenni szabad, anynyira birálja a' birodalomnak korábbi politikus állapot-ját, és megmutatja, hogy anyagját teljes terjedetében birja. Az előadás a' tudós phraseologia 's a' népszerű nyelvezet között lebeg, úgy hogy a' munka minden tudósnak értelme-sé válik és vonszó nyelve miatt olvasókat talál. Lodovico Bianchini 1834ben terjedelmes munkához fogott, Nápoly fi-nancziai' történeteinek leirásával, melyből azonban mind ed-dig csak az első rész az Arragoniaiak története jelent meg. A' régi levéltárak okleveleinek hasonlítása, a' philosophiai czéltat, mely mindenütt mutatkozik, a' vállolatnak folya-matját biztosítja, a' munka három kötetre fog terjedni.

A' Racolta di varie chroniche, adá az első ösztönt a' birodalom' történetét illető régi oklevelek' gyűjtésére, őt követték Grimaldi tizenhat kötetben, és Alessandro de Meo 1795—1819ben, tizenkét kötetben, a' legújabb időkben ezen gyűjtöngetés egyes tárgyakra korlátoztatik, melyek kevésbé bővek: Gemaro Ravizza 1832 diplomák' gyűjteményét adta ki, melyek Chieti városát illetik, 's két kötetre osztatnak, Nicolo Palma Teramoban, Teramo városának 's megyéjének egyházi 's politikai történeteit adta ki, három kötetben. Nápolynak literaturai történetén Francesco Colangelo a' nyil-vános oktatásnak elnöke dolgozik: 1834 a' nápolyi philoso-phok' és mathematikusok' történetéből a' második kötet je-lent meg.

A' történethez tartozik még egy regény, mely Giuseppe de Cesaretől 1833ban jelent meg, ezen czím alatt Arrigo d' Abbate, vagy Sicilia 1296—1313ig, mivel az előadás vég-kép historiai mezőn halad, a' megjelenő személyek és tet-tek, mind historiaiak, és ha a' kiadó az előterjesztésben némely szabadságot vett magának, hogy az előadásuak egy-séget szerezzen, tehát erről lelkiesméretesen tudósítja jegy-zeteiben az olvasót. A' munka' tárgyát a' Siciliaiaknak hő-si szilárdsága alkotja, még azon szerencsétlenségnek közép-pontján is, hogy az anjomi ház hatalmának ellenáljanak; Florentznek híres számüzöttje Dante Alighieri, szinte nem csekély szerepet játszik itt: az idő' rajzolatja jelen a' má-sodik kötetben felette élénk 's meglepő, bár mily hű akart az iró a' történethez lenni, még is az egészen keresztűl a' regényesnek fonala szövetik, melyet Giuseppe de Cesare azon idő minden zavarjai mellett sem ejt ki kezéből.

(Vége következik.)

FIGYELMEZTETÉS.

Aprilis hó' végén hagyta el a' sajtó alólirt'

Utazási rajzainak

első része. Kéretnek az aláirókat gyüjtő urak, ne terhel-tessenek mentül előbb béküldeni a' két rész' egy-egy példá-nyáért négy huszasra menő járulatot az aláirásért, melly e' hó' utolsó napjával megszünik. Az első rész' bolti ára, bo-rítékba füzve 1 for. 20 kr. lészen pengő pénzben; 's talál-

tatni fog: Eperjesen Benczúr és Schmid Prof.; Kolosvárott Barra Gábor, Tilsch és fia; Pesten Heckenaszt Gusztáv könyváros uraknál. Az aláiró urak' nevei ki fognak nyomatni. — Mindjárt az első' szétküldése után a' második rész is sajtó alá jövend, ugy hogy ez is elkészülhessen jövő Junius' végéig, ámbár az elsőnél mintegy öt ivvel bővebb fog lenni.

Azon szives részvét, mellyel elmemive' napfényre bocsátásában reményén felül gyámolitaték, lehetséges 's kedves vállalattá tevé alólirtnak, utazási rajzait nem sokára egy harmadik, talán negyedik résszel is bővítni. Kassán April. 31.kén 1837.

Hrabowszky Dávid.

TUDOMÁNYOS HIRDETÉS.

(Nobis autem videtur, quidquid litteris mandetur, id commendari omnium eruditorum lectioni decere. *Cic. Tuscul. Quaest. L. 2. III.*)

A' múlt évi Tudományos Gyűjteményben volt szerencsém a' nagy érdemű Magyar Közönségnek illy czimű értekezéseimmel: „*A' menedékhelyekről.*“ „*A' házassági társaságról*“ és „*A' Theátromról*“ kedveskedni, mostanában „*A' halálról, és a' halhatatlanságról*“ értekeztem, és ezen értekezésemet az egész Magyar Nemzet' kedvéért különösen közre bocsátani, 's azzal kedves Hazámfiainak szolgálni eltökéllett szándékom.

De minthogy, ha ezen értekezésemben annyi ember részesülni akarna, a' hány mind a' két Magyar Hazában magyarúl tud, és a' halálban részesülend, a' halhatatlanságban pedig részes lenni óhajt, a' mit, ha emberi módon gondolkodik, óhajtania is kell, annak példányai' számát előre meg határozni csupa lehetetlenség volna: annál fogva vagyon szerencsém a' nagy érdemű Magyar Közönségnek ezennel jelenteni, hogy azon nagy lelkű Hazafiak, és a' magyar Litteraturának becses Pártfogói, kik ezen értekezést számokra megszerezni akarják, uri neveiket mennél előbb akár magok egyenesen, akár valamelly érdemes Könyváros, vagy Könyvkötő, vagy pedig akármelly Tudós, és a' Tudományokat kedvelő Urak által, kik ezen barátságra a' szokott dij mellett általam illendően megkérettetnek, szabad levelekben (Franco) én hozzám ide Pestre beküldeni ne terheltessenek. Pesten pediglen lehet aláirni *Eggenberger József* Könyváros Úrnál is.

Ezen értekezés, mellyben a' halálról, és a' halhatatságról először általjában, azután pedig az emberre nézve különösen szó vagyon, és a' halhatatlanság, a' mellyről sokan kételkednek is, minden kétségen kivül tétetik, nem csak a' lelki Pásztoroknak, kiknek kötelességök a' haldoklókat a' halál ellen bátorítani, 's őket a' halhatatlansággal vigasztalni; hanem minden más, akár melly nemen, és rangon lévő embernek is, hogy abból a' jövendő, 's örökké tartandó állapotját megesmérje, nem csak felette hasznos, de egyszersmind nagyon is szükséges.

Meg fog jelenni ezen értekezés, ha nem előbb, Május' végével minden bizonnyal, a' mi annak idejében különösen ismét fog jelentetni.

Az ára, mellyet egyedül a' példány' elvitelének alkalmával letenni szükséges, csinos papiroson, szép betűkkel, csak 40. ezüst krajczár fog lenni. Költ Pesten Sz. György Havának közepén 1837. Evben.

Újfalusy Nep. János,
Törv. Dra 's hit. Ügyvéd.

HIRDETÉS.

Werfer Károly' könyvnyomó intézetében most hagyta el a' sajtót: A' keresztény katholika vallás leghatalmasabb

VÉDLELKE

a' birodalmaknak és thrónoknak. Irta Richter Engelbert Eligy, theologia' doctora, szent széki tanácsnok, az olomuczi császári királyi Ferencz egyetemnél az egyházi történetek' rendes tanitója. Forditotta G. A.

Ezen munkát, melynek czélirányosságát régen elesmérte a' világ szükségtelen dicsérő szavakkal ajánlani, elég felőle azt mondani, hogy literaturánkra nyeresség.

Megszerezhetni egyedül a' kiadónál, az ára csinos boritékba fűzve, nyomtató papiroson 2 forint, olasz-velinen 3 forint pengő pénzben, hat hét múlva nyomtató papiroson 2 for. 30 kr. velinen 3 for. 30 kr.

Kevés hetek múlva az alólirtnak könyvnyomó intézetében sajtó alá kerül a' következő czímű jeles munka:

Barátságos visgálat az angol egyházról és átaljában a' reformatióról.

Irta De Trévern, hajdon langresi püspöki helyettes és a' Sorbonne' tagja, francziából a' londoni eredeti 1817ki kiadás szerint forditá G. A.

Ezen munka a' szentegyházban felette nagy figyelmet gerjesztett, és foglalatja által minden magasztalás nélkül maga magát ajánlja, 's bizonnyára minden figyelmes olvasót kielégitend, ki mélyebb visgálatok' barátja, a' nevezetes iró mélyen behatott a' dolog lelkébe, 's előadása oly helyes és szabatos, hogy többet kivánni nem lehet. Meggyőződve arról, hogy ezen munkának kiadása által felette hasznos szolgálatot teszek a' magyar világnak, de különösen a' Főméltóságú 's Főtisztelendő papi karnak, eltökéltem magamat nyomatására. Hanem olvasóinknak szük köre, hosszas tapasztalásom után egyszersmind arra vitt, hogy iparkodásomat a' mennyire lehetséges, az előfizetés' útján biztositsam.

Az egész két mintegy 56 ivű kötetre terjed; éles betűre, csinos nyomtatásra szép papirosra legnagyobb gondomat fordítandom, és az előfizetés' díját Augustus végéig leteendőt 4 forintra pengő pénzben határoztam. A' példányok a' főtisztelendő megyei hivatalok által szolgáltatnak kézhez, a' hol egyszersmind előfizetni lehet. Az t. cz. előfizetők' neveik, kik ezen vállalatot előmozditani méltoztattak, a' munka végén kinyomatnak.

Költ Kassán April 24én 1837.

Werfer Károly,
cs. kir. szabad könyvnyomó 's kőmetsző intézet' tulajdonosa.

—o—

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

14ik Szám. *KASSÁN, Aprilis' 7én* **1837.**

Harag és párt nélkül.

KÖNYVBIRÁLAT.

Kérdezősködő Magyar Nyelvmester, az az Kérdésekbe és Feleletekbe foglalt Honi Nyelvtudomány világosító jegyzésekkel. Iratott Nevendékek' számára K. Cs. D. által. Pesten 1833.

(Folytatás.)

Szerző 12 részekre, vagy inkább nemekre osztá a' magyar beszédet alkató szavakat. lap. 33. 34. — Bíráló azokkal tart ugyan, kik minden beszédrészecskéket egymástól pontosan elkülönözni, velek saját szabályaik szerint bánni méltán kivánnak; de tisztán látván, hogy mind a' számnevek - számszók, mind a' birtokos nevek — ki nem rekesztvén a' részesülő vagy igeneveket sem, mind ezek majd a' főnevek, majd meg a' melléknevek' változásain mennek keresztül, — okon túlinak ítéli beszéd részeinknek illy rendkivüli szaporitatásukat. Csak azért is, mivel szabályok' tömérdeksége - azokban szükségeskép tétetendőké, nehezíti a' nyelvtanúlást.

Névszócskát - névmutatót kettőt akar Sz. keleti eredetü nyelvünkbe hozni, sajátsága ellenére. Egyik: az Az vagy A', — mit annak lenni mi is elesmerünk, tartunk is. Masik az *egy*. De ezt mi, elvontan (abstracte) számnévnek, valamihez kötötten pedig határzatlan névmásnak nevezünk, mely kiemel vagy rámutat ugyan a' nemből - fajból egyre, de nem mint névszócska; hanem mint azon tárgynak, miről szó van, számát tevő számszócska p. o. egy farkast láttunk. Ezt igy kell érteni: csak csupán egyet, és nem többet, láttunk a' farkas' fajbol. — Ki volt itt? Egy idegen ember. Itt az *egy* kiemel az idegenek számából egyet, de annak egyedségét vagy kiségét meg nem határozza. — A' névmások között a' találgató *izé*-t is meg kellett vala Sz. úrnak emlitenie.

A' Birtokos nevekhez köttetni szokott személy ragokra nézve fő szabályúl tevé Sz. „ha a' név' végén hangzó áll, felveszi a' név a' személy ragokat pusztán 1ső személy m-et, 2ik d-ét, 3ik ja, je ragot, azon megjegyzéssel, hogy a' szó végén álló *a* vagy *e* rokon hoszúkká változtatnak. De ezen szabály nem kimerítő; 1ör mert a' rövid *a*, *e* hangzokon végződő szavakhoz is teljesen járúlnak a' birragok, kivévén ezeket: atya, anya, apa, néne, öcse, a' harmadik személyben. Példaul: kutya- kutya-am, kéve- kéve-em, 's a' hoszú á, é, a' két rövid magán hangzó öszvehuzásából származik. 2or az é, ó, ő, ű hangzokon végződő főnevek sem tartják a' feltett szabályt; p. o. lé, ló, tó, kő s t. nem igy ragasztatnak: lém, léd, léje; lóm, lód, lója; tóm, tód, tója; kőm, kőd, kője; hanem igy: levem, - lovam, - tavam, - kövem s. t. Az efféle szavak tehát egész formájában veszik fel a' birragokat, t. i. am, ad, a: em, ed, e. Minthogy pedig ekként két hangzók kerülnek-öszve, ezek közt egy *V* betü áll elé, — még pedig mint már feljebb megjegyzé biráló, nem másunnan vétetik, hanem a' nevezett hoszú hangzókból szabadittatik-ki.

Más szabály: Ha a' név társhangu által záratik; akkor am, ad, a; — em, ed, e; — öm, öd, e. ragot kellene a' névnek felvennie; de a' szokás a' 3ik személyben ja, je ragot teszen, 's ezen j betüt más személyeknél is meghagyja p. o. kertem, kerted, kertje. kertjeim, kertjeitek s. t. De biráló a' j betü felvételét az 1ső és 2ik személyü birtokos nevekben nem javalhatja; mert a' j nem az 1ső és 2ik személy' függesztője, hanem csak a' harmadiké, 's ott is csak ha a' szebb hangzás, 's értelem' tévesztéstőli óvakodás kivánja.

Megjegyzé Sz. hogy a' j ragasztót b. d. f. g. k. p. r. t. végzetü nevek szeretik felvenni személy ragok elött. Ez ellen szinte sokat hordhatna-fel B. például: láb - lába; dolog - dolga; kép - képe; szék - széke; vár - vára; var - vara s. t. — A' j függesztő használásában kell ugyan engednünk a' szokásnak, de csak a' jó szokásnak, és csak az oly nevek ragasztásában, hol az a' megkülönböztetés miatt átaljában szükséges. Igy: báb, bábja; a' bábá-toli különség miatt. Hol e' kettő nem teszi szükségessé felvételét, mindenütt a, e. ragot veszünk a' 3ik személyhez, kivált ha kettős cs. cz. sz. zs. gy. ly. ny. ty. betük állanak a' szóvégen: p. o. kulcs, láncz, kalász, harizs, ágy, gyöngy, ponty, erény, veszély, bálvány, 3ik személy birraggal lesznek: kulcsa, láncza, kalásza, harizsa, ágya, gyöngye, pontya, erénye, veszélye, bálványa. — Helyén lesz megemliteni, a' j függesztőről lévén szó, a' 18ik lap. 4. szám alatti ezen állitását Szerzőnek: miként az ígékben a' j. sziszegő vagy is fogbetükhöz jövén, mindig az elötte álló betüvé változik; ugy sokszor megtörténik az a' birtokos nevekben is. p. o. sassa e. h. sasa. Erre B. azt jegyzi meg, Szerző ezt nem csak megengedöleg nem mondhatá; hanem átalában tagadnia kellett volna, 's megrónia mint hibás szokást.

Honnan vétetik a' j függesztő azon szavaknál, melyek' ragasztásában szükségeskép jelen van? Mert szavainkban minden betü sérthetetlen szabály szerént áll maga helyén. Valljon csak ugy-e, mint j betü? 's ha igy — miért nem vétethetik-fel ragasztóúl akármelyik lágy társ hangu? — Biráló nézete szerént e' kérdés elsö részére felelné: mivel ezen j ragasztó a' birtokos nevekben egyedül csak a' *mi* kérdő névmás' *i* hangájából lehetett. Mert 1ör Birtokos neveknél következő kérdések tetethetők: mi? 's kié? Ezen birtokos névben kertem, kerted, kertje, a' mi = birástárgy = kert; em, ed, je, birtokos személy ragok. Ezek már ugy forrasztatnak egymáshoz, hogy a' birtárgy és személyrag közt a' *mi* kérdö *i* hangzója 1ső és 2ik személyben csak rejtve olvad szét, az egy enyém birtokos névmást kivéve, hol y-ná változik; de a' 3ik személyben mint forrasztó kitétetik nyilván, még pedig meglágyulva j formában, hogy a' ragasztásra alkalmatosb legyen. 2or azért; mert az *i* és j közt természetileg olly szoros a' hangzási rokonság, hogy e' kettőt csaknem egynek tarthatnók, hogy a' *j* hangzásában finomabb lágyságot nem érzenők. És ez már oka, hogy nem más forrasztót használunk ott, hol a' kérdő *mi* hangzójának felvétele kikerülhetetlenül szükséges. 'S ebben hiszi B kielégitő feleletet adott utófelére is a' kérdésnek.

Az Igék felosztásából B. véleménye szerént nem mar dhat-ki a' fő- és mellék; a' gyök- és eredt igék' megemlitése sem. Továbbá nem tanácsolja igézésnek keresztelni az igeragasztást. Mert ezen szóval a' varázslók' nemi értetlen szavak elhadarása közben végbevitt boszorkányos foglalatosságuk fejeztetik-ki.

Az igeragasztásbani eltérések' III szám alatt 115 l. mondja Szerző: „A' jelentő mód' jelen idejének egyes 2ik személye (határozatlan formában) ha az ige gyöker s. sz. z. végzetü, — a' rendes *sz.* ragot szebb hangzás végett, el, öl, ragokkal cseréli-fel: mint ráz - rázol; ás - ásol; rázsz - ássz helyett. Biráló ezen szabályt viszaélésen hibásan alapitottnak nyilvánitja. Mert igy az ikes közép igék' ragasz-

tása az s. sz. z. gyökvégzetü cselekvőkéével egybezavartatnék. Ezen felül semmi szebb hangzás nem érezhető a' rázol, ásol formában, mint a' rázsz, ássz-ban, aztán a' törvény nem enged áldozni a' kénynek. Inkább azt tegyük, mit nyelvünk természete sem ellenz, hogy ha több társhanguak kerülnek öszve mondást nehezítők, vessünk közébük segédhangzót, mint hogy a' ragasztás szabályait igaz ok nélkül sértegessük.

Végre az ige ragasztásban, ha azt alaposan kivánjuk tanitani, nem czéliránytalannak tartaná B. különséget tenni az idő- és személy ragok közt; p. o. kér, ebbe mint gyökbe együlve van mind idö, mind személyrag, 's elkülönözni nem lehet. De más idökben már elvalaszthatolag állanak azok; igy: kértem = kér-t-em, itt a' t mult idö rag; az *em* személyrag.

Az utóragokról, ugy látszik, Sz. nem gondolkozott eléggé; mert többeket nem különböztet-meg, melyek különbözők, sokakat felhoz, mik kimaradhatának, másokat kihágy, be kellett volna tétetniök, végre némelyeket hibás alakban állit-elé. Nézzük egyenként. A' búl, bűl; rúl, rűl ragokat átalában kihagyhatta volna Sz. mint olyakat, melyek hibásan használtatnak; a' túl, tűl-t pedig a' tól, től-től megkülönböztetné B. az ol, öl ragokat pedig a' névragok közé irná. Az ol, öl végűekkel ezen kérdésre felelnek honnan? p. o. honnan jösz? a' házbol, kertböl; házról, kertről; ház elől, kert alól; az úl, ül végüek pedig erre hol? p. o. hol voltál? belül, kivül, házban belül, házon kivül. Ezekböl kijön, hogy a' búl, bül, rúl, rül átalában használhatatlanok; a' túl, tűl pedig akkor, ha távolitó ragokra van szükségünk, p. o. szaladj a' kutyától, vagy ökörtől, — nem jó igy: kutyától, ökörtül. — A' távolitó tól, től ragokat meg kell különböztetni az as, es, os, ös képzőü melléknevekhez, 's ezeknek is csak nevezőjökhöz köttetni szokott túl, tűl ragoktól, valamint a' független név határozó túl-t is a' *tól*, *től*, *tűl*. Mert ezek: testestűl, házastúl anynyit tesznek: házzal együtt, testtel együtt. Ezen emlitett okoknál fogva maradhatának-el: belöl, (hanem ha birraggal áll p. o. belölem s. t.) mellül, megül, független névhatározók; ezeknek pedig alól - alúl, elöl - elűl, felöl - felűl, el kellett volna különöztetniek, mint melyekkel nem felelhetünk ugyan azon kérdésre, valamint a' fölé-nek (super) a' felé (versus)-töl. Végtére ezen hibás formáknak sem kellett volna helyet adni: elibe - (elébe vagy elejébe h) eránt (iránt h. mert amaz a' hangzók szabálya ellen van.)

Mik hátra vannak, azokra bár fontosak biráló észrevételeivel nem terjeszkedik-ki, 's csak anynyit mond, hogy Sz. azokban is, menynyire czélja engedé, hiven 's gondosan eljárt, melyért is neki köszönet.

I.

ÉSZREVÉTELEK.

Honi városainknak nemzetünk' kifejtülésére 's csinosbulására befolyásokról szóló Próbatételnek vizsgálóját illető válaszra. (Literat. lap. 31, 32; 's 34, 35.)

Háláját jelenti Rec. is Válaszoló urnak szavai' kezdetén álló köszönetért, nem törődve gyönyörü jelszavaival, 's némelly czifra melléknevekkel, mellyekkel válasza' folyamában Rec.-t felruházni méltóztatott. E' mellett őszintén nyilatkoztatja Rec., hogy ő sem fogja magát meghatni engedni illy köszönet által, melly egy felől Rec.t Válaszoló ur' minden magyar irományainak birálói között nagyobb tudománnyal, 's okkal móddal vállalkozónak vallja; mas felől még is (Liter. lap. 32) Rec.t észficzamodástól félti. Szerencse valóban, hogy Vál. úr előtt Rec. személye nem esmeretes, különben vagy azt kellene hinnie, hogy a' többi birálókat Vál. úr már ezen szomoru állapotban sinlődőknek képzeli; vagy azt, hogy az emlitett bókolat csak olly szándékkal tétetett, mint hasonlót némelly dajkák' részéről tapasztalunk makranczos kisdedeik eránt, kik gyakran jókuak, tubáknak, angyaloknak nevezgetik a' kis zenebonásokat, csak hogy lecsillapithassák. A' második' valósága' esetében vigasztalni fogja magát Rec. a' „gaudium est miseris socios habuisse malorum"-mal; az elsőben Vál. úr atyai gondoskodását köszönné, mit azonban fájdalom, el nem fogadhat, minekutána illy gondoskodás hajlandóságot tesz fel bizonyos személy eránt; Vál. úr előtt pedig Rec. esmeretes nem lévén, személye Vál. úr' számara non ens. Lássa kedves Vál. úr, minő jó bizonyos esetekben a' névtelenség! De tréfát félre, Rec. e' köszönetnél, ha nem csak magát, melly valóban hizelgő, hanem az utána jövőket is olvassa, kéntelen hinni, hogy Vál. úr adakozás' tekintetében a' Remény' oskolájába járt, minthogy ennek ajándéka is rendszerint kétes, 's minthogy ez is a' discontózáskor többnyire annál szigorubbá 's követelőbbé teszi bészámolását, mennél nagyobb becset tulajdonitánk adományának. Szentül elhiheti tehát Vál. úr, hogy valamint válaszában ő nem hagyja magát meghatni sem magasztalás, sem alacsonyitás által (minek vádja Rec.t bizonyosan nem terheli); Rec. is szintugy nem képes Vál. úr' köszönete, valamint köszönetét előre borsozó jelszavai, 's majdan szidoru czáfolgatása által kielégitetni. Ő is csupán az igaz által érdekeltethetik. 'S ennél fogva kéntelen, részint vizsgálata' pótlékául, részint a' válasz' több csáfolása' eldöntéséül a' következő észrevételeket tenni.

Először is azt jegyzi meg Rec., hogy birálata' előszavaiban tett kérdései, csupán csak Válaszoló úr által, nem pedig az ő szerzőnek valló Próbatétel' fő feladásának minémüsége által mellőztetének el. Igen is kivánta volna megfejtetni biráló; miért hogy városaink' béfolyása népéletünkre is tetemesebb nem volt? Miért nem szerzett magának virágzásában egyetlenegy városunk is historiai nevezetet? Mennyire hatottak bé a' nemzeti életre? Hogy mondhatja e' kivánságokra Vál. úr, hogy a' kitűzött kérdés által eléggé helytelenitetnének? Sőt inkább igen helybehagyatnak, de még felül reá benne is foglaltatnak. A' negativ oldal, mindig öszvefügg a' positivummal, legyen bár ennek csupán ellenzéke, szintugy mint negativ electricitás a' positivvel, mint hegynek hideg oldala a' meleggel. Vál. úr honi városainknak nemzetünk' kifejtülésére, 's csinosbulására béfolyásukat kivánta rajzolni. Midőn tehát Rec.nek első kérdését helyteleniti, ön magának szörnyen ellentmond, azt állitván, hogy a' tetemesebb béfolyás nem tartozik a' béfolyáshoz, ugyan azon tárgyban. Vagy talán el kellene választani a' népéletet a' nemzet' culturájától, az az: kifejlődése' 's csinosbulásától? Semmi esetre sem. Vagy megmagyarázzuk Vál. úrnak, minő viszonban áll népélet a' nemzet' culturájával? Nem tartja Rec. szükségesnek; eléggé általláthatja ezt Vál. úr is, ki maga is állitja (Honi városainknak 's a' t. lap. 54, 's több más helyeken), hogy a' szabadság' ösztöne még nem elég a' nemzet' igazi csinosbulására; hogy e' szerint népélet, az igazi, a' szellemi sem csupa testi jólét által ki nem fejlődik, sem csupa kedvélyben, vagy is finomabb érzékiségünk' ösztöneinek elégtevésben még egyedül nem áll, hanem az erkölcsi jó, igaz és szép' ideálnak uralkodókká tételében. Vagy egészen helytelen értelmet tulajdonit Vál. úr a' népélet szónak, vagy a' legnemesb szellemi terméket, a' culturát olly növénnyé kivánja tenni, melly csak virágozzék, de gyümölccsel ne biztassa ápolóit; vagy ha biztathatja, csak néhánynak kedveskedjék avval. A' válaszban álló világositás e' tárgyban még nem kielégitő felelet gyanánt nézhető; mind azért, mert Vál. úr illyest Próbatétele' feladásán kivül állónak tekintvén, csak ugy szólván kegyelem' utján közli válaszában; mind pedig a' gyámoknak, mellyen a' világositás' kalauza alapul, egyoldaluságából. Azt mondja Vál. úr: minthogy nálunk annyi herczegi, püspöki, kereskedő városok nem voltak: azért szintannyi béfolyással nem lehettek. Igaz

igyan, hogy sokaságtól függ gyakran sokféle kérdés' eldönése, szám' többsége jeleli az egységek' többségét, mennél több szám, annál nagyobb hatalom, — de jól megjegyeztük, csak testi világban. Meghiszi Rec., hogy külső jólét' tekintetében a' városok' hatalma is főkép, ámbár itt se kivétel nélkül, sokaságuk által feltételeztetik; bizonyos, hogy mennél több valami országban a' város, annál több a' közértelmesség' kifejezője, ott ez annál többet nyom a' nemzettestben, annál észrevehetőbb 's nyomosb befolyást gyakorol ennek összeségében; kétséget nem szenved, hogy mennél több példánya vagyon azon társas szorgalomnak, minő csak városokban üzethetik, annál nagyobb az anyagi jólét, több a' vagyon, annál nevezetesb a' nemzet' összes erejének is forrása. De tartsuk meg mikép nem így vagyon a' dolog a' szellemi világban, egészen más szabályok szerint bontakozik a' lelki erő. Hány példát tud ide bizonyításul szolgálót felmutatni a' Hisztoria! Vál. úr' Próbatétele pedig, ha tökélyetesen, 's minden oldalról kiván értekezni, szellemi világba szolgáló kérdést tárgyaza. Avvagy nincs-e legszorosb kapcsolatban kifejlődés és csinosbulás a' lélekkel; nem ennek munkálatiból jő-e azon forrás, melly egyedül lehetségesekké teszi amazokat? Találhatunk is hisztoriai okot: miért hogy honi városaink népéletünkre tetemesebben be nem folyhattak; bizonyosabb okot, mintsem a' mit Vál. úr felhozott. Igen elszigetelt állapotban voltak régenten a' mi városaink. a' népéletnek minden jeleneteire nézve. Intézvényeik (czélerányosak-e vagy nem, az egész' boldogítására, itt feszegetni nem szükséges) tetemesen különböztenek a' többi néposztályokétól, a' papokétól, a' nemesekétől; idegenek valának nyelvben, szokásokban, gondolkozás-módban. Ezt igen jól tudhatja Vál. úr is, de hiszen az ő langyos világpolgársága, a' nemzetiségről táplált negativ fogalmai, 's a' mi magyar tarkaságunk' kedvelése az illyesek bélátását nyilványítnia nem engedék, nehogy szűkmellűnek tartassék. Igen jól tudhatja Vál. úr: minő barbar maradott a' régi korban minden nép, sok századon ált daczára azon igen jeles és számos görög városoknak, mellyek országaiknak közepette jeles miveltséggel virágozának, tudományt 's szép mivészetet ápolának, kereskedést üzének. Sőt közülök némellyek el is durvultak 's visszaestek ölébe a' vadságnak, midőn ebből elszigetelt voltok miatt nem tudák kiragadni azon népeket, mellyeknek közepette letelepedének. Nem juttatnak e illyest eszünkbe a' szelíd Phoeniciának, több gyarmatjai Africa' 's Spanyolország' partjain; nem így jártak-e a' fekete tengert környező görög városok; ezeknek alsó Olaszhonba szált testvérei, sőt maga Róma is, hagyomány 's nyelve' hasonlósága szerint legalább részből, görög ivadék? Nem illy változásnak hódoltak-e a' mivelt római világra vadság' éjét árasztó népköltözéskor számos római provinciálok, vagy is tartományberiek, Spanyolhon, Gallia, Britannia, Pannonia, Dacia, 's több más tartományokban? Miért nem tudta Phocis' virágzó gyarmatja Massilia, a' mostani Marseille' elődje, miveltségét megkedveltetni a' régi Gallusokkal, miért a' középkor' végén annyira virágzó Hanza' szövetsége nem terjeszthetett illy kincset az akkoriban még félvad Oroszok között a' balti 's fekete tengerek között? Mert nem volt rajta, vagy nem tehette szerét senki, hogy azon idegen elem, mellyet ők új honjokban képeztek, a' föld' régibb lakosaival azonosítassék. Ellenben miért ültetetett olly hamar alt ó Aegyiptom', 's Phoenicia' culturája a' vad Görőghonba? Miért ragadtaték ez olly hamar ki azon országok' gyarmatjai által a' vadságból; miért támadott itt az idegen csirából olly hamar, 's olly gyümölcsözőleg egy roppant 's tisztes fa, egészen új nemzetiség' számára? Mert olly szépen összevegyülének Cecrops, 's Cadmus' hivei az Autochtonokkal. Lehet-e azt jóggal szükmejjünek nevezni, ki illy összevegyülésnek, 's innét támadó nemzetiségnek örül? Az elszigetelt idegen elemü néposztály csak üvegházban tengődő külhoni növény, szembetünő, de csak mint idegen szülemény, régi honját sinli, az ujhoz nem szokhatik, régi tulajdonságaiból éltető erejére legszükségesebbeket veszti el, 's a' helyett új honjában épen ollyanokat vesz fel, mellyek elemi szerkezetök' fentartására legkevésbé alkalmatosak.

Ha illyeseket figyelmére méltatat Válaszoló úr, bizonyosan nem talált volna olly nagy különbséget birálónak, és a' birálat' tárgyának, a' fő kérdésnek kivánságai között. Bizonyosan nem tekintené olly helytelennek Rec. kivánságát, 's legalább említette volna, miért hogy becses Értekezésében nem fejtegette bővebben városaink' 's többi néposztályaink' viszonait. ezeknél fogva pedig azon lánczolatot, melly őket a' Nemzet' egészével összekapcsolta. De ezekről Vál. úr' Próbatétele mélyen hallgat, ő megfejtettnek tartja a' kérdést, ha csupán azt adja elő: miképen levének városaink szembetünőkké magokban véve. Miért nem tüntethették-ki magokat még jelesebb módon mint az Egész' diszének egészítő fénytestei; miért nem használtak czélerányosabban ezen magokba véve szépen tündöklő csillagocskák az egésznek számára szánt világításban, — azt kivánta volna bővebben megtudni Rec., 's vele mind azok, a' kik tudják 's akarják igazán méltatni nevezetes jelentékenységét azon szónak: befolyás. De erről értekezni nem tartá méltónak Vál. úr, már csak azért sem, minthogy szerinte sok nyelvüség egy honban, ugy sem igen terjedelmesben, nem idegen elem, nem tarkító, nem közértelmüséget gátoló vegyület. Mi haszna, ha egy felől megesmeri, hogy egy honhoz egy nyelv illő, midőn még is a' nemzet' szellemi élte' nehezlő pontját nem oda helyezi? Ez csak annyi, mint midőn ellenkező cselekedetünkkel lerontjuk az állítmányt, vagy mint mikor megesmerjük valami természeti jóg' helyes voltát, de minthogy ellene hisztoriai jóg szól, a' legfőbb instantiánál még is visszavetjük.

(Folytatása következik.)

ERDÉLYI ÚJ KÖNYVEK.

(Folytatva.)

Marosvásárhelyen V. Kaly Simon felügyelése alatt jelent meg: „a' törvénykezés' rendén előforduló stylusok' magyarázatja.“ Irója nincs megnevezve, mert a' 34ik laponi levélből csak annyi tetszik ki, hogy Veres B. „kinyomtatás végett jónak látta kinyomtattatni.“ (Sic!) A' kis (34 nyolczad-rétű lapra terjedő) könyvecske haszonvehető ugyan, de stylje miért olly pongyola 's írója miért nem maradhatott meg a' helyesirás' szabályai' korlátai közt? 's V. K. S. miért nem teljesité hívebben felügyelői tisztét, hogy ne adott volna olvasóinak épen illy hibás nyomtatványt. Vagy talán ő csak nyomtatta? Már a' más!

Ugyancsak Marosvásárhelyen jelent-meg a' szinte 70 éves öregnek, professor Borosnyoi Lukács Jánosnak „Régi és új Vásárhelye, vagy is Marosvásárhely' környülményes leírása.“ 40 l. 8-ad r.

Kolozsváratt Barra Gábor' könyvkereskedésében nehány napok multán található lesz egy — Erdély' évrajzára nézve — szerfelett nevezetes könyv, hihetőleg illy czím alatt: „Erdély ország' történetei tára.“ Magyar nyelven készitett egykorú, történet íratokból, levelekből és ország-gyűlési törvényczikkelyekből, kiadják gr. Kemény József is nagyajtai Kovács István. I. kötet 1540—1600.“

Ezen, emlékek tára Erdély' történeteiből, hogy millyen becses legyen, eléggé kiviláglik alább közlendő tartalmából. Annyit előlegesen is mondhatni bízton felőle, hogy több olly historiai személyeink' charaktere, mellyet bizonytalanság' fellegei rejtegettek, tisztább világban fog általa feltünni, 's már csak ezért is lehetlen, hogy kellemes jelenés ne legyen e' könyv minden honfi előtt közönségesen, 's minden hazánk' évrajzát dolgozók előtt különösebben, kik t. i. ennek nyomán a' feltünőbb személyek' charakter-festéseibe több indi-

vidualitast önthetnek, 's így nem egy könnyen fognak az egykori történetészi Compilator' sorsára jutni, kinek charakter-rajzai az ismeretes 's jól talált észrevétel szerint úgy illettek mutato nomine Kosciuszkora, mint Lafayettere; Napoleonra, mint Nagy Sándorra; Potemkinra, mint Stanislausra, 's tb. (Lásd a' N. Társalk. 1833. jun. 8-ki sz.) De a' helyett, hogy érdemeit e' könyvnek elé sorolgassam, közlöm becses tartalmát a' t. olvasókkal:

„I. Rész. Mindszenthi Gábor' naplója I. János király' élete' végszakaszáról. 1540. (l. 1—19.) II. Rész. II. Jánosnak II. Szulejmanhoz menetele' rendje és módja. Irta állitólag Bánffi Gergely 1565. 1566. (l. 21—49.) 1) 1565-ben, januar' 22-ik napjára Kolozsvárra hirdetett 's ottan tartatott országos gyűlés' törvény-czikkelyei. (l. 50—58.) 2) 1566ban majus' 28-ára Thordára hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei. (l. 59—68.) III. Rész. Gálfi Jánosnak, Báthori Kristóf' és Zsigmond' uralkodások alatt ország' tanácsosának rabságában készitett önéletírata (l. 69—81.) 1) 1567ben sept. 8-kára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei (l. 82—92.) 2) 1571-ben, april' 1-sö napjára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' végzései. (l. 93—95.) 3) Thamásfalvi Lászlónak 1571-ben, apríl' 5-én Fejérvárról Thamásfalvi Déneshez irt levele (l. 96—98.) 4) 1571-ben, majus' 24-én Fejérváratt tartatott országos gyűlés' czikkelyei: (l. 99—105.) 5) Berekszói Hagymás Kristófnak 1571-ben, majus' 27-éről Gyulafejérvárról veszprémi püspök és magyarországi korlátnok (cancellar) Liszth Jánoshoz irt levele. (l. 106—110.) 6) Békes Gáspárnak 1573-ban, januar' 27-éről Fogarasból Apaffi Györgyhöz irt levele. (l. 111—112.) 7) Békes Gáspárnak 1573-ban, majus' 3-án Prágából Radák Lászlóhoz irt levele. (l. 113—120.) 8) Földvári István, kornyáthi Békes Gáspárnak II. Maximiliannál levő ügyvivője, 1573-ban september' 9-ik napjáról Bécsből Békes Gáspárhoz. (l. 121—130.) 9) 1573-ban, octob. 15-én Meggyesre hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei. (l. 131—134.) 10) Békes Gáspár 1574-ben, febr. 14-én Bécsből Musztafa basához, a' budai beglerbéghez. (l 135—139.) 11) Békes Gáspár 1545-ben maj. 14-én Prágából Radák Lászlóhoz. (l. 140—141.) 12) 1575-ben, jul. 25-ik napjára Kolozsvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei. (l. 142—149.) 13) 1576-ban, jan. 28-ára Meggyesre hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei. (l. 150—154.) 14) Báthori Kristóf vajdának 1576-ban maj. 18-án Székmezővárosban Nagy Mátéhoz, a' török portánál lévő ügyvivőjéhez irt levele. (l. 155—156.) 15) 1581-ben, maj 1sö napjára Kolozsárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei. (E' tartalom' végzete következik.)

Kolozsváratt az ev. ref. anya-oskola' könyvnyomtató intézetében sajtó alatt vannak néhai BEKE SÁMUEL' egyházi beszédei.

(Folytatása következik.)

FIGYELMEZTETÉS.

Április hó' végén hagyta el a' sajtó alólirt'

Utazási rajzainak

első része. Kéretnek az aláirókat gyüjtő urak, ne terheltessenek mentül előbb béküldeni a' két rész' egy-egy példányáért négy huszasra menő járulatot az aláirásért, melly e' hó' utolsó napjával megszünik. Az első rész' bolti ára, borítékba fűzve 1 for. 10 kr. lészen pengő pénzben; 's találtatni fog: Eperjesen Benczúr és Schmid Prof.; Kolosvárott Barra Gábor, Tilsch és fia; Pesten Heckenaszt Gusztáv könyváros uraknál. Az aláiró urak' nevei ki fognak nyomatni. — Mindjárt az első' szétküldése után a' második rész is sajtó alá jövend, ugy hogy ez is elkészülhessen jövő Junius' végéig, ámbár az elsőnél mintegy öt ivvel bővebb fog lenni.

Azon szives részvét, mellyel elmemive' napfényre bocsátásában reményén felül gyámolitaték, lehetséges 's kedves vállalattá tevé alólirtnak, utazási rajzait nem sokára egy harmadik, talán negyedik résszel is bővítni. Kassán April. 31.kén 1837.

Hrabowszky Dávid.

HIRDETÉS.

Werfer Károly' könyvnyomó intézetében most hagyta el a' sajtót: A' keresztény katholika vallás leghatalmasabb

VÉDLELKE

a' birodalmaknak és thrónoknak. Irta Richter Engelbert Eligy, theologia' doctora, szent széki tanácsnok, az olomuczi császári királyi Ferencz egyetemnél az egyházi történetek' rendes tanitója. Forditotta G. A.

Ezen munkát, melynek czélirányosságát régen elesmérte a' világ szükségtelen dicsérő szavakkal ajánlani, elég felőle azt mondani, hogy literaturánkra nyeresség.

Megszerezhetni egyedül a' kiadónál, az ára csinos boritékba fűzve, nyomtató papiroson 2 forint, olasz-velinen 3 forint pengő pénzben.

Kevés hetek múlva az alólirtnak könyvnyomó intézetében sajtó alá kerül a' következő czimű jeles munka:

Barátságos visgálat az angol egyházról és átaljában a' reformatióról.

Irta De Trévern, hajdon langresi püspöki helyettes és a' Sorbonne' tagja, franczióból a' londoni eredeti 1817ki kiadás szerint forditá G. A.

Ezen munka a' szentegyházban felette nagy figyelmet gerjesztett, és foglalatja által minden magasztalás nélkül maga magát ajánlja, 's bizonnyára minden figyelmes olvasót kielégitend, ki mélyebb visgálatok' barátja, a' nevezetes iró mélyen behatott a' dolog lelkébe, 's előadása oly helyes és szabatos, hogy többet kivánni nem lehet. Meggyőződve arról, hogy ezen munkának kiadása által felette hasznos szolgálatot teszek a' magyar világnak, de különösen a' Főméltóságú 's Főtisztelendő papi karnak, eltökéltem magamat nyomatására. Hanem olvasóinknak szűk köre, hosszas tapasztalásom után egyszersmind arra vitt, hogy iparkodásomat a' mennyire lehetséges, az előfizetés' útján biztositsam.

Az egész két mintegy 56 ivű kötetre terjed; éles betűre, csinos nyomtatásra szép papirosra legnagyobb gondomat fordítandom, és az előfizetés' díját Augustus végéig leteendőt 4 forintra pengő pénzben határoztam. A' példányok a' főtisztelendő megyei hivatalok által szolgáltatnak kézhez, a' hol egyszersmind előfizetni lehet. Az t. cz. előfizetők' neveik, kik ezen vállalatot előmozditani méltoztattak, a' munka végén kinyomatnak.

Költ Kassán April 24én 1837.

Werfer Károly,
cs. kir. szabad könyvnyomó 's kőmetsző intézet' tulajdonosa.

Igazítás: A' Liter. lapok' 13-d. szám. l. 51 „Figyelmeztetés" alatt: 1 for. 20 kr. helyett olvasd 1 for. 10 kr.

—o—

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

15ik Szám. KASSÁN, Aprilis' 14én 1837.

Harag és párt nélkül.

KÖNYVBIRÁLAT.

ÉSZREVÉTELEK.

Honi városainknak nemzetünk' kifejtülésére 's csinosbulására befolyásokról szóló Próbatételnek vizsgálóját illető válaszra. (Literat. lap. 31, 32; 's 34, 35.)

(Folytatás.)

Miért nem említé p. o. Sz. úr: miért hogy városaink' 's vármegyéink' népsége szoros közlekedéseik' ellenére gymáshoz erősebben nem közeledtek, ha nem is municipas intézményeik miatt 's helyzettől jövő sajátság' tekintetől, legalább nyelv 's nemzeti characternek egyéb illy általnos vonalaira nézve, mellyek ugyan azon nép' fiait első ekintetre megkülönböztetik más népektől, elkerülhetlen parcularitások' életmódjok' 's több e'féle sajátság' ellenére. mlítette volna bár pontosabban a' jógi különbséget, nem ondana bizonyosan Rec. ellent. Talán csakugyan ezt érté, zt mondván, hogy nyelvbéli idegennemüségöknek nem ők kai? Az igaz, hogy Rómában azon ugy szólván, szempilntástól fogva, hogy a' szövetségesek római polgárok levének, megszünt közöttök minden gyülöletes közfal. Bizonyosan innét magyarázható, miért hogy Ejszakamerikában lly könnyen felveszik a' bevándorlott idegenek az angol yelvet.

„Miért nem szerezhetett egyetlenegy vásosunk is hisztoriai nevet," mint Róma, Páris, ondon, Bécs? Válaszoló úr erre azt mondja, mert egyikén sem laknak olly állandóul, mint azokban, fejedelmeik. Nem tagadja Rec., hogy a' fejedelmi udvar' fénye kirad a' környékzetre is, miképen sok városok csupán annak öszönhetik fényöket, hogy magokat székeseknek mondhatík. De nem lettek-e közülök némellyek másképen is nayokká, p. o. kereskedés által? Hány illy várost nevezhete-meg Rec. Annyi azonban igaz, hogy minden hatalmas irodalomnak fővárosa is hatalmas, roppant, fényes; 's e' észben nem csak kezet fog Rec. Vál. úrral, sőt köszönetét s mondaná, ha ugy nem tekintené magát e' vitatásokban, int a' köz nemzeti ügyében szólamlót. Vál. úr azt mondn majdan e' felelet után: Többnyire a' birálónak em önnön kivánsága' kielégitését, hanem az ró' feltételének elérését szükség vizsgálnia. Visztelettel visszaadja tehát Rec. Vál. úrnak ez adományt, nelly csak mint csiliapításul, 's az ő személyének szolgáló nézes báb nyujtaték neki, nem pedig, mint értekezése' feldásának megfelelő fejtegetés, melly vagy igen kéntelen, a tökélyetesen akara érni czélt, megfelelni azon kérdése is: miért nem szereztek magoknak városaink hisztoriai evet.

Fő oka pedig, városaink' hisztoriai nevet nem szerezetésének bizonyosan az vala, hogy igen el valának szigelve a' nemzettest' egyéb részeitől. Az ő tápláló 's eltartó rejök többnyire miadig különválva készült. Az ő vék' keringése mindig megakadott, ha, a' természet' rendje zerint az egész testbe kivána elhatni. Igazi életnek pedig sak ugy örülhet az organicus lény, ha mindenfelé szabalon 's az egésszel, mellyhez tartozik, öszvevéve munálódhatik. Hiszi ugyan Rec., hogy más okai is lehettek árosaink' illy elmaradásának. Illyenek lehetének az egész Hazát sujtoló inség, mellynek reájok is el kelle áradni. Illyen a' fekvés, melly egyiköknek sem juthata természet által olly kedvező módon, hogy világ' szinpadjára felállhattak volna. — Nem hisztoriai név-e az, ha valami nemzet igen nevezetes culturát fejlitvén ki kebelében, annak mint részeseit, vagy a' mint rendszerint történik, mint illy fejlődés' főrugonyait, nevezheti városait? Mi az illy viszon más, mint befolyás? 'S nem keletkezik-e innét hisztoriai név?

Még kevesebbé lehet kielégitő, 's Rec.t Válaszoló úr' véleménye szerint kivánsága' helytelen volta eránt meggyőző, teljes elmellőzése azon kérdésnek? mennyire hatottak bé városaink a' nemzeti életre? Vál. úr azt mondja: e' kérdés' megfejtése teljesen megfejthetetlen, mert nemzetünk' kifejtülésére 's csinosbulására nem csak városaink, hanem a' papok és nemesek szolgáltak. Vál. úr itt Rec.t sok fáradságtól kiméli meg, ön magát fogta meg czáfolása szövényében, mellyet Rec. elibe vetni akara. Hiszen épen azért, minthogy szemei előtt lebege azon történeti igazság, miképen nemzeti culturánk' alkotmányán papok 's nemesek is építettek, kivánná megtudni Rec., mi rész juthatott e' jeles építésből városainknak? Igen is kiszakasztja Rec., mint Vál. úr kivánja papjaink' 's nemeseink' befolyását a' nemzeti életből, midőn említett kérdésről elmélkedik. De az ám a' bökkenő, 's ugy hiszi vele együtt kiki, ha a' tárgyat helyesen felfogja, épen ellenkező resultatumra bukkanik, mint Vál. úr. Nem hogy kivánságunk lenne megfejtve, sőt inkább még sürgetőbben áll elibénk a' kérdés, csomójának egész homályos kiterjedésében, tudatni sürgető: mi jut nemzetünk' kifejtülése' 's csinosbulása körül mutatott befolyásból, ha az említett két osztályt kiszakasztjuk városainkra? Vál. úr valóban annyira kiszakasztá a' városiak' viszonait a' népéletből, hogy a' függés is elszakadott, 's igy a' kérdés feleletlenül maradott. Ezek igy lévén, itélje-meg minden el nem fogult olvasó, csupán ön kivánságának hódolae Rec., midőn az említett három kérdést a' birált értekezés' feladásában foglaltatóknak állította?

Azt állítja továbbá Vál. úr: a' közértelmüség' ideája hajlandóságokat 's ideákat se nem szül, se nem ád. Igen hibásan. Sőt igen is szül és ád. Közértelmüség egészen olly valami, melly minden tekintetben embereket illet, 's társasági éltök' fő czélja' elérésére olly szükséges, mint testi éltünknek a' levegő. A' társasági fő czélt bizonyosan nem lehet elérni máskép, mint öszves erőve munkálódó törekedés által. Idea, ugy hiszi Rec. a' lelki élet' mutatkozása e' földi életben. Illy mutatkozás észszel megegyező gondolatok által létesül. Idea még az is, a' mi illy élet' kihatásával, mint ennek jegyéke, lételes függésben van. Nem illyen-e a' közértelmüségről, rövideden, 's ezt is csak azért, hogy megmutathassa Rec., minő könnyen lehetett volna, Vál. úr' véleménye ellen, bébizonyítni, hogy közértelmüség azon hatalmas rugony, melly polgári társaságot támaszt, hogy az ő indításánál fogva gyakorol befolyást egyik néposztály a' másikra, és igy kellett illyest gyakorolniok városainknak is Nemzetünk' egészére, igy tehát ennek csinosbulása' 's kifejtülésére is, a' mi Vál. úr' értekezésének feladása vala. Mi szükség volt, kérdi tehát ujra, 's méltó jóggal Rec., bölcs Plátó' szavaival fejtegetni, hogy természetünkbe bizonyos ideák 's a' t. vettettek? Ezen Rec. épen nem kételkedik, ha úgy nézi is az illy kérdést Vál. úr' értekezése'

feladásában, mint szükséges előzményt az értekezés' számára olly bizonyos alapul szolgálót, hogy erről még csak fejtegetés által sem szükség illy helyen, minő az értekezés' tárgya, kételkedni. Azonkívül fejtegetése azon kérdésnek: hogy vannak-e bennünk ideák 's hajlandóságok, vagy nem, azért is túl hág Vál. úr értekezése' feladása' látkörén, minthogy ez csupán társasági kérdést tárgyaz; ideák 's hajlandóságok pedig társaságon kívül is megvagynak minden ésszel felruházott teremtményben, tehát az emberben is Rec. valóban nem tudja megfogni, mi késztethetné az embereket hatalmasabban, helyes értelemben vett polgári életre, mint közértelmüség? Nem ugy támad-e a' polgári élet, hogy ha sok ember egy czél' elérése végett egyesül? 'S illy egyesülésre nem szükség-e mindenek előtt egy értelem, közös értelem, a' közértelmüség? — Vagy talán Vál. úr valami különös, eddig esmeretlen polgári életet talált fel bölcs Plátó' ideáitól vezéreltetve? Nem gondolná Rec., hogy illy kétes találmánynak bölcs Plátó' helyesen magyarázott ideáiban találhatnók alapját. Vagy talán egyes testületek' municipalis intézvényeit tárgyazá emlékezésében? De hiszen ezek is csak közértelmüségen, habár nagyobb vagy kisebb mértékben mindig szükebb körre szorulton alapulhatnak csak. — Különben, ha Vál. úrnak ez állítmányát: „a' közértelmüség' ideája hajlandóságokat és ideákat se nem szül se nem ád" szóról szóra venné Rec., 's nem tenné fel, hogy itt ismét megfogta magát Vál. úr, a' mi bizonyosan szándékán kívül történt, ezen ön ellenmondásra bővebben figyelmeztetné az olvasót Rec., midőn annyira világos, hogy Vál. úrnak ez állítmánya szerint a' növényből nem támadhatna növény, az állat állatot nem nemzene, a' rokon érzés rokon érzést nem támaszthatna; a' gondolatok' társítása nem fogalmak' hasonlósága, hanem azoknak különbfélesége, 's fonák egybefüzése által létesülhetne.

Kifejlődés és csinosbulás között lényeges különbséget Rec. valóban nem esmér, valamint Vál. úr is, nem esmér, félrenézve ennek igazi szó biberező játszadozását, minővel Rec.t magán állás 's önállás közötti fejtegetésének példákkal tett világosítása miatt, vádolja. Se lényeges, se valóságos különbséget nem esmér Rec. a' kifejlődés és csinosbulás között, szintugy mint illy tekintetben meg nem különböztethet egy czélhoz vezető több rokon eszközt, falusi iskolákat városiaktól, gymnasiumot academiától, 's ezt tudományi egyetemtől, — vagy mint Vál. úr szól, ki magát, és pedig itt, alkalmasint a' miatti hős bátorsága' elbizásában, hogy ő felülemelkedett minden szó biberézésen, ismét megfogá, ő is áltlátván, hogy különbség légyen kifejlődés és csinosbulás között, mint buza és liszt, és a' liszt és kenyér vagy kalács között. Igen is nincs valóságos különbség, ha Vál. úr, lényeges szó elleni idiosyncrasiája' hatalmaskodó követelését egy kicsinyt elhallgattatva, valóságost lényegessel mint synonimont ugy tekint; ellenben van pedig igen nagy, 's akkor Vál. úrral tökélyetesen egyértelmüleg, ha valóságos szavat nem lényegesnek, harem látszatónak tesszük ellenébe. Az bizonyos, olly különbözés mindig van kifejlődés és csinosbulás között, mint minő buzát a' liszttől, kenyeret a' kalácstól megválasztja, 's igy megegyezne itt Rec. tökélyetesen Vál. úrral, nem nézve azon ellenmondásra, mellybe igy bonyolódnék Vál. úr, értekezése' 2 dik 's 3-dik §-sa által, mellyeket Rec. (Literat. lapok 18) megrovott, mellyek szerint lényeges különbség volna a' többször emlitett két fogalom között. A' 2-dik §-ban a' kifejtülés alatt említett hajlandóságok szintugy culturáját teszik az embernek, mint a' 3-d. alatt érintettek. Ellenben ezek nélkül azokat is még csak homályosan vallhatjuk sajátunknak. Azok szintugy erények, virtusok, mint ezek, ezek által kell elejétől fogva vezéreltetniek. Más felől ezekhez jutás, az erkölcsi jó, igaz és szép ideájának sajátunkká tevése is cultura, kifejlődés, vagy a' mint Vál. úr szereti mondogatni, kifejtülés által történik. Egyébaránt Rec. említett 2-dik 's 3-dik §-sokat tellyesen jóvá hagyná, csak ne különböztetnék meg annyira egymástól a' kifejtülés 's csinosbulás szavakat, midőn kifejlődés által kell annak is végbe menni, a' mit Vál. úr csinosbulásnak mond. Az a' munkálat, ez az elérendő; az az eszköz, ez a' czél. A' kifejlődött ember csinos, a' szó' legfenségesb értelmében. Mind e' mellett igy is a' mint §. 3-ban használtatik, kész volna Rec. a' csinosbulás szó eránt megegyezni, 's azt igazi helyén lévőnek állítni; csak ne tenné olly szörnyü kétértelmüvé e' szavat értekezése' 54-d. lapja' elején, Vál. úr, azt mondván, hogy a' jólétel 's szabadság' ösztönei a' társaságos életnek külsőjére, a' Nemzetek' csinosbulására ki nem hatnak. Hát csak külsőnk' számára szolgál-e a' csinosbulás, melly 3-d. § szerint az erkölcsi jó, igaz és szép ideáinak kifejtegetésében áll? Ej, ej! Nem ezen három alap idea teszi-e belsőnk' legfőbb szentek' szentjét? Hiszen ezt Friesnél is lehetett volna látni. Valóban különös, hogy erre Vál. urat Friesnek hálátlan hallgatója kéntelen figyelmeztetni!

Azt pedig semmi esetre sem fogja Rec. Vál. úrról feltenni, hogy szerinte igazi cultura, csinosbulás, ennek azon kinövésében, a' politesse-ben álljon, melly gyakran undorító fattyu hajtásokig aljasulván, a' jeles törzsöket is annyira éléktelenìti, hogy azutan egy Rousseaunak 's egyebeknek azon genialis paradoxumát támasztván, egész korral is elhitetheti, hogy cultara ember' földi rendeltetésével nem csak meg nem egyez, de veszélyes is. Hiszen hálá az egeknek, túl vagyunk XIV-d. Lajos' századán!

Kéri Vál. úr (Literat. l. 32) birálót, minekutána említé kifejtülésnek a' csinosbulástól fokonkénti különböztetését, hogy culturát és kifejtülést szorosabban különböztessen meg egymástól. Igen szivesen, 's meg is tette ezt Rec. mind birálatában, mind ezen észrevételeiben. Bővebben is bébizonyítná, de e' helyett, ugy hiszi Rec., méltó jóggal terjeszthet ő egy viszontkérelmet. Kéri t. i. Vál. urat, vegye ezen fogalmaknál világosb tekintetbe vegye a' logikai felosztást, 's ne tegye kifejtülésnek ellenébe egyszer a' csinosbulást, másszor a' culturát; midőn ez Vál. úr szerint is genus, magában foglalván két speciest, kifejtülést 's csinosbulást.

Még kevesebbé győzheti meg czáfolásával Vál. úr Rec.t arval, a' mit ennek észrevételei ellen az értekezésben említett együvémunkálódásra nézve gördített. Igen is, igen helytelen alkalmazás, tarka folt vala az egyszinü köntösre, midőn közmunkásság' fogalmát fejtegeti, bizonyításul felhozni, hogy mit mondott ez 's meg amaz általjában az emberek' különféle életneméről. Nem bánja Rec., akárhonnét került ki az illy tarka folt, habár testi lelki barátja' elméjében fogantatott is, azért mindig három szögü takaró marad négy lyukra, mihelyest Logica' világánál megexamináljuk 's találjuk, hogy minő szeszélytől indítatva tudá Vál. úr egymáshoz bilincselni a' közmunkásságot az életnemek' felosztásával, ugy hogy illy felosztás bizonyságul szolgáljon a' közmunkásság' hasznára, 's annak városaink által üzött gyakorlására. Igen jól észrevette Rec. e' szavakat is: „Ihre Pein ist die Sorge für die Zukunft, die unruhige Geistesthätigkeit." De mit akar ebből egyszerre kihozni Vál. úr? Valóban nem tudná elgondolni Rec. vagy félne, hogy ismét ollyasmit hozna ki, melly Vál. úr' ingerékenységét ujra bizgatná, — ha nem érezné megkímélve fáradságát az ott mindjárt következő szavak által, mellyek szerint „szükségeiket a' nem városiak vagy a' nélkül is kielégíthetik, vagy megtagadhatják." Vál. úr' ezen mondásában a' csupa szenvedéllyel szerető védurak' gyakori esetében osztozék, simogatni akarja kegyeltjét idétlen ingerültségtől reszkető kezeivel, 's a' helyett körmöli. Hát egyszerre olly gyakorlatos philosophusokká teheti Vál. úr a' falusiakat, mi szerint ezeknek semmi búgondot sem szerezhet az aggodalom jövendőjök eránt? Tehát ők nyugtalan lelki tevőség nélkül kielégíthetik vagy megtagadhatják szükségeiket? Mutasson kérem Vál. úr csak egy illy falut,

hol a' practica philosophia már igy begyökeresült, és Rec. tisztelettel fog meghajolni annak lakosai előtt. Óh édes Vál. úr, jobban kell esmerni az embereket. Nem ártana a' valóságos élet' tükörén többször szemlélni különféle néposztályaink' kitünő tulajdonságait. Felteszi azonban Rec., hogy Vál. úr csak andalgó jó kedvéből veté oda ezen szavakat, különben azt kellene hinnünk, hogy Vál. úr a' falusi nép' gondolkozása' módját csupán csak könyvekből 's traditiokból esméri, vagy hogy azt hiszi, hogy ez nálunk is még mind eddig a' földi lét' azon állapotjában élődik, a' midőn még más szükséget, mint a' legszorosb értelemben vett állatiakat, nem esmer az ember. Nem Peschäre, vagy Eszkimo már most a' falusi nép Magyarhonban, sőt talán egész Europában sem. Ő is aggódik jövendőjén, szintugy mint a' városi, habár nem olly nagy mértékben, 's nem olly termékeny és nem annyiféle óhajtást gerjesztő képzelettel. Elte' mindennapi esetei bizonyítják ezt. Csak egy-kétszer sétálná körül Vál. úr figyelemmel valami város' piaczait héti-vásár alkalmával, 's ereszkednék szóba az adó vagy vevő falusiakkal, tapasztalná mi sokféleképp tud ez is, 's mi élénken, aggódni jövendője eránt. Mi nyugtalanságba merül, ha Isten egy-két hónapig elzárja az egek' csatornáját 's a' t.

(Folytatása következik.)

NÁPOLY LITERATURÁJA.

(Folytatás.)

A' geographia' studiuma, melly Nápolyban mindenkor sinlődött, jelenleg czélirányos tanitó munkák által mozdíttatott elő, „a' geografia, fisica e politica dell' Abbate Luigi Galanti 1834 az ötödik kiadást érte el, felette megbővitetett és megjavítatott, hasonlóképp' a' két Lucca, Ferdinando 's Francescotól az utóbbi években geographiai kézi könyvek jelentek meg. Tudományos tekintetet érdemel azonban Giuseppe de Re munkája, „descrizione dé reali dominj al di quà del Faro Tom. I. 1830" az iró előtt minden tudósítások Nápolynak topographiai fekvése iránt tárva voltak, és semmi más korábbi munkában nem lehet az adatokat igy együvé állítva találni mint itt. Csak azt kell sajnállani, hogy mind eddig egyedül az első rész jelent meg, a' melyben a' tartománynak régi geographiajára is találtatik utasítás, úgy hogy a' munka a' philologot és a' történetészt is kielégíti.

Az academia ercolanese, leginkább Pompeiiban az Isis templomában tett visgálatoknak következésében, ezen feladást tette egy Archaeologoknak, hogy a' szent építészetnek alapjait a' görögöknél, a' mostanig felfedezett emlékek szerint fejtegessék meg. Francesco Carelli, a' nevezett academiának titoknoka ezen feladatott megfejteni törekedett. és igy jelent meg 1831ben dissertazione esegetica intorno all' origine ed al sistema della sacra architettura prezzo i Greci, másodrétben 12 rézmetszettel, ezen munka azon academia munkálatinak tizedik kötetét alkotja. Az értekezés nem csupán a' szerzőnek archaologiai tudományosságát, hanem egyszersmind építészi esméreteit bizonyítja, ebben nem csupán azon régi templomok, melyek Nápolynak szomszédságában, Pompeji, Puzzuoli 's Paestoban vannak, hanem Carelli figyelmét még Sicilia 's Görögországnak más templomaira is kiterjeszti, a' mennyire ezeket saját szemeivel megvisgálhatta (ő több évekig hivatalos egybekötésben volt Siciliával) és Siciliából esméretesek valának. Ő a' nyelvészet és történetészet szabályai szerint iparkodik megmutatni, hogy mielőtt templomok léteztek, síremlékek állíttattak, melyek időjártával megnagyobbíttattak és lassankint templomokká változtattak. Leginkább sükerült az irónak annak megmutatása, mikint emeltettek idővel kissebb templomok helyett nagyobbak, egyszerűek helyett fényesebbek. Hogy Carelli, Vitruvot, Pausaniast, Diodort, Strabot, a' mint szükségesnek látta, érdemük szerint használta, az már magában érthető. Ha nem lehet is a' szerzőnek minden nézetit elfogadni, munkája még is a' szent építészetnek történeteiben epochat fog alkotni, 's e' nemű visgálatokat mind inkább kiterjeszteni. Carelli azonban Sept. 17én 1832ben élete' 74 évében meghalt; a' francziák uralkodása alatt, politikus szerepet viselt a' birodalomban; ő több müvészi tárgyakat szállított Napoleon' parancsára a' nápolyi museumból Párisba, mely alkalommal megjárta Helvetiát és Németországot, viszszatérése után Murat alatt a' benső ügyek' ministeriumában alkalmaztatott, 's a' nyilvános oktatás elnökének helyezetében oly munkásnak mutatta magát, a' menynyire ama forrongó idők megengedték.

Janelli munkáiról, melyeket 1830tól kezdve maiglan szám szerint négy darabban a' hieroglyphnyelvről kiadott, itt nem engedünk magunknak itéletet. Minthogy ezen esetre az ő állását a' többi hieroglyphok fejtegetőiével szigorún egybehasonlítani kellene és ez, terjedelmes munkára vezetne. Ha bár fejtegetései a' német és franczia visgálóknál nem találnak javallatot, tehát egyedül azt jegyezzük meg, hogy munkái nagy önálhatóságot 's ritka szorgalmat mutatnak, mely anynyira méltóbb az elesmérésre, minthogy a' Nápolyinak, nem oly gazdag források fakadnak, mint a' németnek a' nagy könyvvásár mellett, mely neki mindenütt tárva áll. Egy értekezés az 1834ki Progressoban, a' legujabb a' mit Janelli a' hieroglyphokról mondott. Munkatársat, a' hieroglyphok fejtegetésében talált Janelli de Ritisben, a' ki ekkoráig egyedül az academia üléseiben olvasta fel értekezéseit.

A' Museo Borbonico, festmények, szobrok, edények, mély és magasdad munkák és más hajdankori emlékeknek gyüjteménye, a' tudósnak kiapadhatlan visgálati forrást nyitott. — Hanem hogy a' külföld is tudja, mely archaeologiai kincseket rejteget Nápoly, tehát 1824ben azon eszme ébresztetett fel, hogy a' gyüjteménynek legbecsesb és legjelesb darabjai rajzok és rézmetszetek által közöltessenek, minden tárgyhoz magyarázat mellékeltetvén; Antonio Riccolini egy a' fővállalkozók közül. Az egész munka 10 kötetre van számítva, mindenike 4 füzetben; a' hol csak ezen munkákat a' külföldön látták, mindenütt illendő magasztalással illették a' müvészeknek érdemeit, és a' már megjelent 10 kötet és két füzet, valamint az egésznek zavartalan előhaladása, a' munka becsének tanúsága.

A' régiek' mimikája Nápolyban szinte művelőre talált, ki helyét az Archaeologia mezejének ezen osztályában tökélyesen kipótolja. Ez az idegeneknek nyájos barátja, az elmés és tudós Andreas del Jorio Kanonok. Ő elesmérte ugyan azt, hogy a' régi remek irók' studiumát a' regiek' mimikája nem mozdítja elő, 's azon kevés irásbeli helyek, melyek valamely arcztorzatot leírnak, vagy ilyest említenek, olyanok, hogy azoknak, kik az arczvonatokat nem esmérik, majd érthetlenek maradnak. Jorio kanonok ezért más utat választott; ő azon elvből indult ki, hogy ugyan azon honi ember mindig ugyan az marad, 's hogy a' későbbi ember, mint egy ujabb kiadása a' réginek, 's igy próbálta a' régiek' mimikáját az ujabbakéból visgálni. — E' végre Jorio a' napolyiak' mimikáját választotta, mert valamint minden ujabb népek között a' nápolyi az, a' ki az arczvonatok' legnagyobb élénkségével szól, úgy a' nápolyinak arczvonatnyelve az olaszok között az első helyet foglalja el. Igy jelent meg 1832 Jorionak ezen munkája: „la mimica degli antichi, investigata nel gestire neapolitano." A' munkának első czikjében: l' Abbicá dé gesti Jorio elveit fejtegeti, melyeken visgálatait alapította, ez egyszersmind a' mimika' theoriaja gyanánt szolgálhat; ezt azután betűrend szerint az egyes vonatoknak leírása követi, mindenkori viszszatekintéssel azon hajdoni emlékekre, melyeken számunkra mimikai mutatványok tartattak-fel, úgymint holmi edények, falfestmények, mosaik, basreliefekre érczen és kövön, a'

legsükerültebb czikkek a' szerelemről, a' corna 's schioppetoról. A' munkának az Archaeologra, művészre 's egy átaljában a' régiségnek barátjára nézve, állandó becse van. Hanem két dolog van, melyet a' munkában nem lehet helyesleni, az első a' betűszerénti előadás, mely által egyes vonalok puszta esetből mellékeltettek egymáshoz, és az ismétléseket nem lehetett elkerülni; a' másik Jorionak azon szembetünő törekvése, hogy minden olvasónak inyje szerint irjon, tudni illik a' tudós Archaeolognak úgy mint annak a' ki mulatságból olvas. A' munka a' porosz korona örökösnek van ajánlva. Függelékül egy sor bambocciate vagyon mellékelve.

(Vége következik.)

ERDÉLYI ÚJ KÖNYVEK.

(Folytatva.)

„Az erdélyi nagy fejedelemségben a' perfolyamatokban eléforduló lépéseknek és törvényes cselekedeteknek négy darabokból álló táblái. Öszveszedte Vargyasi Szolga János. Második megjavitott kiadás.“ Másodrétben. A' nagyon czélszerű táblákhoz következő világositó jegyzések járulnak: 1) A' perfolyamatiról közönségesen. 2) a' törvényes ítélőszékek' tárgyairól 's 3) a' perszakaszról (terminus). A' nyomtató gondatlansága következésében a' czímlapról kimaradott a' nyomtatási évszám a' nyomtatás helyével együtt, azonban a' nem igen díszes typus ez utóbbira nézve eléggé gyanittatja, hogy M. Vásárhelyt fogott megjelenni.

„Az erdélyi nagy fejedelemség' rövid földleirása alsób oskolák' számára. Benigni József' német dolgozása szerint. Kolozsváratt. Az ev. ref. főoskola' nyomtató intézetében.“ Az egész kis könyv 32 nyolczad-lapra terjed.

„Erdély ország' történetei' tára“ I. füzetének tartalma: (végzet) 15) 1581-ben majus' 1-ő napjára Kolozsvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei. (l. 157—163). 16) Báthori Zsigmond fejedelem 1581-ben augustus' 18-án Fejérvárról Forró Jánosnak, Sigér Jánosnak és Rácz Péternek. (l. 164—165). 17) Báthori István, Lengyelország királya 's Erdélyország' fejedelme 1584-ben sept. 30-ikáról Grodnovárából Kendi Sándor, Kovacsóczy Farkas és Zsombori Lászlóhoz, mint Erdély' elnökeihez. (l. 166—167.) 18) Gálfi János' 1593-beli könyörgő levele huszti rabságából Báthori Zsigmond fejdelemhez. (l. 168—169.) IV. rész. Csíkszentkirályi Bors János' kronikája. 1595—1619. A' historiai bevezetéssel együtt terjed a' 182-ik lapig bezárólag. 1) 1595-ben dec. 13-ik napjára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei. (l. 183—190.) 2) 1596-ban apr. 21-ik napján Kolozsvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei. (l. 201—208). 4) 1599-ben mart. 21-ére Meggyesre hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei (l. 209—230). 5) Mihál vajda' levele 1599-ből, nov. 7-éről Gyulafejérvárról ráthóti Gyulafi Lászlóhoz, közép Szolnok vármegye' főispányához. (l. 231—232.) 6) Mihál vajda 1599-ben, nov. 13-án Gyulafejérvárról Gyulafi Lászlóhoz. (l. 233.) 7) 1599-ben nov. 20-ik napjára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei (l. 234—244.) 8) 1600-ban octob. 25-re Léczfalvára hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei. (l. 245—256.)

A' szerfelett érdekes foglalatán kivül ajánlja, míg e' könyvet a' csínos nyomtatás 's az orthographiai hibáktól is meglehetős mentsége. Bárha correctora az erdélyi Társalkodót is törekednék inkább jó példányok után szabályozni.

(Folytatása következik.)

LITERATURAI NEFELEJTSKÉK.

Gyenge fejek és pulya katonák egy osztályba tartoznak, mind a' két osztály legtöbbet kérkedik és legkevesebbet cselekszik.

A' tiszta fő soha sem hagyja el hatása körét.

Makacsok' számára nincsenek gyámokok.

Vannak kik csak az ütközet vesztés után veszik észre, hogy vesztettek.

A' gyenge fejű irónak az legnagyobb ellensége, ki őt jelentősnek tartja.

FIGYELMEZTETÉS.

Április hó' végén hagyta el a' sajtó alólirt'

Utazási rajzainak

első része. Kéretnek az aláirókat gyüjtő urak, ne terheltessenek mentül előbb beküldeni a' két rész' egy-egy példányáért négy huszasra menő járulatot az aláirásért, melly e' hó' utolsó napjával megszünik. Az első rész' bolti ára, borítékba füzve 1 for. 10 kr. lészen pengő pénzben; 's találtatni fog: Eperjesen Benczúr és Schmid Prof.; Kolosvárott Barra Gábor, Tilsch és fia; Pesten Heckenaszt Gusztáv könyváros uraknál. Az aláiró urak' nevei ki fognak nyomatni. — Mindjárt az első' szétküldése után a' második rész is sajtó alá jövend, ugy hogy ez is elkészülhessen jövő Junius' végéig, ámbár az elsőnél mintegy öt ivvel bővebb fog lenni.

Azon szives részvét, mellyel elmemive' napfényre bocsátásában reményén felül gyámolitaték, lehetséges 's kedves vállalattá tevé alólirtnak, utazási rajzait nem sokára egy harmadik, talán negyedik résszel is bővítni. Kassán April. 31.kén 1837.

Hrabowszky Dávid.

—o—

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

16ik Szám. *KASSÁN, Aprilis' 21én* **1837.**

Harag és párt nélkül.

NÁPOLY LITERATURÁJA.

(Vége.)

A' bourbon könyvtárnak őrje Giuseppe Sanchez korábbi archaeologiai munkáihoz csatolta 1833ban ezen új munkáját: la Campania sotterranea, e brevi notizie degli edificii scavati entro roccia nelle due Sicilie ed in altre regioni, két kötetben, és ez által tetemes hijányt pótolt ki az archaeologiai literaturában. Mivel mind eddig nem birtuk a' különféle földalatti emlékeknek egybehasonlitását, és ezen első próbatét a' menynyiben egyedül Nápolyra terjed-ki, minden tekintetet megérdemel. Az olvasót levezeti a' borzasztó föld alatti teremekbe, rendeltetésüket több valószínűséggel irja le, mintsem ezt történetileg bebizonyitani lehetne; legterjedelmesebben vannak leirva S. Gennaro fuori le mura katakombái.

Bár menynyire hajlandó a' nápolyinak lelkülete költészetre, még is a' literaturának ezen mezején felette keveset lehet mutatni. Meg kell ugyan vallani, hogy Odák, Sonettek, Canzonek, vagy bár hogyan neveztessenek ezen lyrai ömlengések, elegendő számmal vannak, hanem a' sok költéncz között nincs egy valódi költész. Tettleges érdemére nézve nagy becsben tartatik etica drammatica per l' educazione della gioventii Giulio Genoinotól, mely eddig tiz, két dramát magában foglaló kötetre szaporodott, hanem a' száraz moral, mely oktatni 's hasznot szerezni akar jobban kitünik, hogy sem ezen munka különös dicséretre méltó volna. 1833ban Marchese di Casanova adott-ki egy Tragödiát, melynek tárgya a' szerencsétlen Manfred királynak halála, 's Giuseppe Cesarenak visgálatai által Manfred árulója iránt származott. Riccardo casertai gróf Fridriknek törvénytelen ágyból született leányát vette nőül, kit Manfred testvérileg szeretett; Riccardo, ki a' kettőnek viszonyait nem esméri, Sinfridinát hűtlennek tartja, 's hogy Manfreden boszszút vegyen, elhagyja a' Gibellineknek pártját, és az Anjoukhoz csatlakozik. Casanova a' régi drámai oskolának feszes szabályait elhagyta, 's az uj regényest követte. A' szinhely eleinte a' capuai kastélyban van, innét a' St. germanoi táborba szállitatik, végre Beneventbe. A' nyelv válogatott és nemes; a' lelkületek rajza a' psychologia' szabályaival megegyező, csak hogy az egész tragödia, mely első próbatét, drámai élet nélkül van.

Néhány évek óta Olaszországban a' zsebkönyv systema is divatba jött. Egy Strenna (adomány) megjelenik Turinban, kettő Majlandban, az egyike ezen czim alatt, non ti scordar di me (Nefelejts), a' másik la strenna italiana. 1834ben Nápoly is nyert strennat, 's a' fiatal költők munkaságuknak szép tért láttak nyitva. Az első év 62 gyümölcsöt foglal magában 42 egyéntől, ezek mind nápolyiak, közöttök kilencz aszszony személy számitatik. A' mint képzelhető ezen tömegben találtatik némely gyümölcs, mely nyomtatásra méltatlan, van ellenben ollyas is a' mi jeles, főképp prózában Civitella del Tronto védelme Ayalától leirva, 's a' kötött beszédben egy költemény Ferignitől, Ettore Fieramoscora Massimo d'Azeglio regényének hősére. Azon közrészvétnél fogva, melyel Nápolyban az első Almanach fogadtatott; remélhető, hogy a' fiatal költők jövendőben szigorúbb választást teendenek, és igy valóban a' délnek csak ép gyümölcseit nyújtandják.

Mi ezen jegyzeteinket azon hirlapok' és folyóiratoknak emlitésével fejezzük be, melyek Nápolyban jelennek meg; ezen tekintetben a' legközelebb letűnt éveknek előhaladása leginkább kedves, nem ugyan politikai tekintetben, mert a' giornale del Regno delle due Sicilie az egyetlen politikai hirlap, mely a' Faron innen megjelenik, hanem a' tudományos folyóiratok az utóbbi évtizednek szüleményei. Legmunkásabbak a' gyógyászok és sebészek: 1817-től fogva évenkint kétszer adatik a' Bibliotheca vaccinicia, 1823-ban tűnt fel a' gyógyászok' és természet visgálók' számára a' l'osservatore medico, 's az óta minden 14 nap kerül-ki a' sajtó alól, 1827től fogva l'esculapio napolitano szinte sebészek' és pharmacologok' számára; 1828 archivi di medizina e chirurgia, minden 14 nap, 1831 effemeridi di medizina omiopatica, 1831 il filiatre sebezio, 1832 il Severino, mind a' három sebészek számára, holnaponkint. Kellemes mulatságot nyujt 1827től il raccoglitore, 's 1832 fogva gombakint hat hasonló lap jelent meg, melyek azonban rövid idő alatt mint tünemények elenyésztek. Ellenben tartosabbnak látszik a' progresso delle scienze, delle lettere e delle arti, ezen folyóirat becséről ezen értekezetben többször vala alkalmunk szóllani. Az első inditványt felállitására Giuseppe Riccardi, az academia delle scienze elnöke tette, 's csak hamar számos tudósok nyujtottak segéd kezet, a' végre, hogy ezen tudományos lap szerkeztésében vele osztakozzanak; ebben a' tudományok 's művészetek' minden ágozatából találtatnak értekezések, nem különben nápolyi 's külhoni munkáknak bírálatai, franczia 's angol literaturai lapokból kivonatok, és egyes tudományos jelentések. Hanem a' mint Nápolyban történni szokott, legyen az tudományok iránti buzgalomból, vagy fondorlásból a' Progresso munkatársai ellen, alig jelent meg egy évi folyamatja, tehát azonnal 1833ban a' belügyek ministere által az annali civili del regno delle due Sicilie hozattak létre, és ezen folyóirat ugyan azon czélt, de csak korlátozattabban tűzte-ki mint a' Progresso. Az idő fogja megmutatni, melyik fog ezen lapok közül diadalmaskodni, az annali civili azon kedvező helyzetben áll, hogy azon esetre, ha az előfizetőknek száma nem fedezné a' költséget, tehát a' kórmány nyújtand segedelmet.

ÉSZREVÉTELEK.

Honi városainknak nemzetünk' kifejtülésére 's csinosbulására befolyásokról szóló Próbatételnek vizsgálóját illető válaszra. (Literat. lap. 31, 32; 's 34, 35.)

(Folytatás.)

Ugyan e' helyen, az említett idézet után mondja Vál. úr, hogy Rec. annyira van nagy mestere' gondolatjától, mint ég a' földtől. Valóban Vál. úr igen nagy ügyességgel ki tudja mérni a' képzelt végpontok' távolságát egymástól. Rec. nem feszegette említett helyen nagy mestere' gondolatjait, ha csak ön magát nem érti Vál. úr ezen tisztes nevezet alatt. Szerencséjének tartaná Rec., de nem dicsekedhetik véle. Ő csak azt mondotta, helytelenül idézteténk azon szavak Vál. urnak a' közmunkásságot tárgyazó fejtegetése' bizonyitásául.

Nem kételkedik Rec., hogy a' vitézló rend megbecste-

lenítethetik az által, ha rosz tanulók, csint tevők 's több e'félék lesznek katonákká, 's fájdalommal bizonyíthatná ezt a' napnak történeteiből Könyörög azonban, ne bánjon úgy vele Vál. úr, mint gyermekével az egyszeri ember; ne fenyítse előbb Rec.t, mig a' kezére bizott korsót el nem töré. Vál. úr egy szóval sem emlékezik a' kérdéses helyen értekezése' 13-d. §-ában, arról, mi módon alacsonyítatik mái időben a' hazáért vitézkedés. Rec. azt mondotta, 's most ujra azt vallja, hogy a' vitézkedés, mint akarmi más erény, magában véve nem alacsonyítatik le semmi visszaélés által. Lealacsonyítatik ellenben azon státus, azon néposztály, melynek eredetileg a' megsértett erény szerkesztő erőül, alkató alapul szolgála. Az erkölcs mindig szent marad, akár hányszor megsértessék mi szegény gyarló halandók által. Kérné Rec. Vál. urat, különböztessen meg jobban subjectivitást objectivitástól., ha nem sejtené, hogy más indító okból, valami titkos szándékból nem ejté magát illy következetlenségbe, csak hogy itt is, valamint ott hol szükmejjüség 's észficzamodás czifra czinzetekkel atyáskodott birálója számára, erőszakos önkénnyel, 's levegőből kapkodott állítmányoknál fogva városaink' ellenségévé bélyegezhesse a' birálót. Illyen levegőből kapkodott vád az, melly szerint Vál. úr azt állítja, „hogy Rec. a' közadózás' szükségét nem latta, jeléül, hogy a' köztársaság javaiban, közterheiben részvétel nélkül kiván osztozni.“ Ha vádoskódni akar Vál. úr, 's e' mellett a' szabad védelem' jógát ellenfelének még is megengedni méltóztatik, kösse jobban öszve szavait, 's ne csapassa egymással arczul ön állítmányait.

Mit akar evvel mondani Vál. úr, azt-e, hogy Rec. a' társaságnak sem javaiban, sem terheiben nem akar osztozni. Tehát remetévé akarja-e tenni, vagy a' társaságból egészen kizárni Rec.t? Nem szól itt többet Rec., hogy szóbiberezés' vádjába ne ejtessék ujra, ezt is csak azért teszi, hogy megmutassa, mi grammatica elleniség lappang több helyen Vál. úr' atyáskodó indulatja, ki azon érzett aggodalmában, hogy birálója reá nézve még eddig egy személytelen ens (nem meri Rec. a' lény szavat használni), egy igen igen nagy, csupán magáért élő személyt akar szerezni, mellynek alakjába névtelen birálóját bujtathassa; — az által, hogy azt erőnek erejével egoistává, az ego' igazság tuli partizánjává kereszteli.

Azt a' mit Rec. Robinzonról hozott fel, épen nem szóbiberezés 's annyival kevesebbé méltatlanság, hanem példaképi világositása azon különbségnek, melly vagyon az önállás 's magánállás között, 's mellyeket Vál. úr szabad tetszése szerint, azon ürügy alatt, hogy különben szóbiberezésbe esne, quid pro quo méltóztatott venni. Az ő számára természetesen nem létez a' lényeges szó, vagy ha létez is, irtóztató borzadást érez előtte. 'S azért szánakodólag meg kell bocsátanunk, ha szabad tetszése szerint két lényegesen különböző fogalmat öszvevegyít, mert hiszen valóságosaknak veszi a' kérdéses tárgyakat, 's ekkor az ő képzeletében áll a' különböztetés. Olvasója pedig lássa, hogy fog az illy vegyület' tisztitásával megbirkózni.

Minő nagy mester légyen Vál. úr a' levegőből kapkodott szemrehányásban, bizonyítja azon vádja, mellyel Rec.t terheli, azért hogy birálásában a' 12-d. §-t nem latta. Valóban spanyol inquisitorhoz is beillő vád! Minthogy Péter nem említi Mihálynak, hogy tegnap Pált látta, tehát merészli állítni Mihály, hogy Péter nem látta Pált. Valóságosan jeles öszvevegyítése a' mulasztás, 's az elkövetés vétkének, feltéve, ha itt csak mulasztásban is lehetne marasztalni Rec.t. Hát nem tudja-e Vál. úr, hogy: qui tacet consentire videtur? Vagy ugy-e bizony, jobb mindjárt ócsárlónknak tartani mind azokat, kik által még soha sem dicsértettünk? Valóban nem kivánná Rec. az illy vádok szerint itélőt birájának. De talán czáfolás' fegyverével van említve a' közadózás' szüksége? Éppen nem. Világosan mondja Vál. úr: „E' helyett inkább a' 14. 's 15-d. czikkelyek' egybe nem egyezését fejtegeti, mert egy fillérben se tellő.“ Itélje meg minden el nem fogult olvasó: valljon érdemel-e tudományos critica fáklyajával világositó feleletet, kivált midőn reá indító ok épen nem adatott, az illy mélyen rejtett, de Rec. által igen világosan elértett, egész néposztályt sértegető kifejezés? Azért, hogy Rec véleménye szerint Vál. úr' értekezésében a' polgári szabadságról a' szabadsági ösztön' kifejlődésének említésére nem logicai szabályok szerint történe az áltmenés, azért Rec. keserűn megtámadtatik, hogy nem látja a' közadózás' szükségét, hogy e' helyett inkább szabadságról beszél, minthogy egy fillerben sem tellő! Valóban ajánlatos humanismus! Tulajdonitsa kedves Vál. úr, birálója' névtelenségének, hogy nem tartja szükségesnek, illy ellenséges indulatu alattomos szurás' hathatósb visszatorlását. Azt kellene t. i. hinni Rec.nek, hogy az egy fillérbe se tellés szavak által czélzás értetik valami polgári kötelesség' mulasztására, de hiszen Rec. Vál. úrra nézve non ens. Lássa minő jó lehet a' személytelenség a' személyességig ható dőfések ellen!

Ugy hiszi Rec. 's vele minden igazságos olvasója, nem mutatott rövid látást, midőn azt állitja, hogy előbb kellett volna értekezni (Honi városaink 's a' t. §. 14, 15.) a' szabadsági ösztönről, 's csak azután a' rajta alapuló polgári szabadságról. Ebben, 's még annak, hogy a' 15-d. §. „Ezekhez képest“ igékkel kezdődik, helytelenítésében állott Rec.nek az említett §§. körül tett kifogása. Nem támadott ő itt meg semmi elvet, fel sem állított egyet is. Nem szólt semmi teremtményről, sem angyalról, sem emberről, sem a' polgári társaságról, sem annak egyes osztályairól. 'S minő jóggal merészli ezért Vál. úr őt azon váddal terhelni, hogy Rec. eszközgyanánt tekinti embertársait? Tudja-e, hogy minő nevezettel kell illetni az illy vádokat? Nem mondja ki Rec., mert nem akarja eltéveszteni czélját, nem kiván tudományos vitatások körül vont korlátjain áltszökni, nem kiván boszus indulatot táplálni keblében, még ellensége ellen sem, annyival kevesebbé hazai literaturánk' egy érdemes veteranusa ellen; tiszteli ő az ősz hajakat, habár sértetve érzi is magát. Azért elnyeli mind azon keserü pillulákat, mellyek Vál. úr által olly bőven, 's olly ügyesen nyujtattak; de ezt az egyet lehetetlen keserü érzet nélkül nem említni, midőn minden alapos gyanuper nélkül, csupa üres képzelet' bőszétől riasztva azt állitja, hogy Rec. eszköz gyanánt tekinti embertársait, azért mivel óhajtása szerint előbb kellett volna Vál. úrnak értekeznie a' szabadsági ösztönről, mint a' polgári társaságról. Higyje el Vál. úr, a' külföldön sem fog köszönetet aratni illy igazságtalan váddal! Ellenben legyen egy kicsinyt takarékosabb illy nemtelen vagdalkozasok' osztásában, 's bizonyos lehet benne, hogy nem Rec. lessz egyetlen egy, ki mélto dicsérettel fogja említni több fogyatkozásai mellett is, nagy szorgalommal készült értekezését, a' mint ezt Rec. birálatában már bébizonyította. Hogy nem teve semmi észrevételt Rec. a' 15-d. §' más gondolatjai eránt, hogy nem sohajta fel, hogy keble' ohajtását birálata' szavaival nem viszhangoztatá, midőn Vál. úr említette azon szomoru sorsot, mellyben hajdan a' hadi foglyok 's más szabadság vesztettek részesülének, azért még bizonyosan semmi igazságos olvasó által nem fog vádoltatni azzal, hogy ő embertársait eszközül tekinti!

Hasonló czáfolatot érdemel Vál. úrnak több hasonló szurdalásokkal kötekedő több vádja, mellyeket Rec. lélekismérete tisztaságában bizván, hallgatással elmellőzne, ha nem látna ezekben is gyülölséget gerjeszteni kivanó törekedést. Illyen az, mellyben azt állitja, „hogy a' városiaknak az ország' dolgaihoz és törvényhozásihoz szólhatások nincs Rec.nek inyére.“ Vál. úr kötelességévé tette Rec.nek bébizonyitni irásmódjának a' grammatikával ellenkezőségét, szivesen, de tizszerte méltóbb jóggal 's előbb kivánhatja Rec. illy vád' alapossága' megmutatását. Ha csak távoldad tud is felmutatni akarmi ide néző kifejezést Vál. úr a' birálatban. Rec. maga lészen első, ki követ fog emelni illy kifejezése ellen, 's innepélyes bocsánatot kérend nemzetünk'

azon hasznos osztályától, népszorgalmunk' azon szemfényétől, mellyet illy gorombán megsértett. Míg ellenben ez nem történik, 's hiszi Rec., hogy történni soha nem fog, ha csak az alatt Vál. úr valami szóbiberezőhez iskolába nem járand, addig Rec. méltán annak tekinti e' vádat, a' mi e' szerint minden igazságos itélő' szemében fog lenni.

Megfelelne Rec. Válaszoló úr' azon panászára is, melly szerint az nem hozá fel az erkölcsi jó és igaz ideájinak az isteni tisztelet és iskolai tanítás által kifejtülését, mint a' nemzeti csinosbulás' fő eszközeit. Azonban minden válasz alól felmentve érzi magát itt Rec., minekutána nem említetik a' panaszban: hol történt légyen illy kihagyás, minő tárgynál, minő kérdés' fejtegetése körül. Az itt szavacska, melly a' „panaszom van" 's „biráló ellen" kifejezések között áll, csak a' 22-dik §.' birálatára utasítja Rec.t De hiszen ott is egészen másról van a' szó, azt bizonyosan sem itt, sem egyébütt nem fejtegeté birálatában Rec., hogy minő eszközök által lehessen kifejteni az ezkölcsi jó 's igaz' ideájit. Nem is lett volna szükséges; mert hiszen birálatot 's nem értekezést irt Rec. Az erkölcsi jó 's igaz' ideáiról csupán a' bírálat' ide néző szakasza' végén tétetett említés, ezen szókkal: „ugyan azon §-ban állítja Szerző úr, és magában véve igen helyesen, hogy csak az erkölcsi jó 's szép' ideái szelidítik igazán az embert (Literat. l. 19). Ezen §-ban Szerző úr sem emlékezett egy szóval is sem az isteni tiszteletről, sem az iskolai tanításról. Panaszolja tehát Válaszoló úr előbb ön rövid látását 's ne a' Rec. szórakozásában, hanem ön magáében keresse panaszának okát.

A' következő szavak: „Ő ugyan (a' biráló) a' csupa tisztességhez és belső religióhoz szitt," napfénynél világosb bizonyságul szolgálnak, minő határtalan hatalmu önkénnyel kívánja üzni Vál. úr vádoskodása' szeszélyes 's alaptalan játékait. Vigyázzon kedves Vál. úr, hogy messzebb ne menjen illy vádokban. Ha egyszer vakon kapkodó szeszélyt állítunk principiumok 's itélet szülte bizonyítások' helyébe, akkor vége van minden tudományos vizsgálódásoknak, akkor öszve fog dűlni minden elkülönzés' közfala az esméretekben, 's a' világosság után törekedő értelem még homályosb zürzavar' örvényébe rohan, mintsem az volt, mellyből a' cultura által kimenekedni igyekezett. Igy még istentagadóvá is bélyegezheti Rec.t. Ugyan mit mondana, ha Rec. hasonló szeszélytől izgatva, egyszerre felkiáltana: a' mint Vál. úr' szavaiból imitt amott kitetszik, ő tagadja a' lélek' halhatatlanságát!

Mit mondjon továbbá Rec. Vál. úr' következő szavaira: „ezeket a' csupa tisztességet 's belső religiót) a' városok' birálónak örömest oda engedik."!! Már itt valóban eláll Rec. szava. Fonákabb állítmányt egy oskolás gyermektől sem lehetett volna várni. Azt kell ujra hinni Rec.nek, ismét valami elandalodásában vetette oda ezen szavakat Vál. úr, különben valóban semmi esetre sem tudhatná, mit kelljen egy illy állítmányról gondolni, mellynek következetes tellyesülése csupa képmutatókat képezne e' földön, kik pharizeusi góggel nyelvöken az uram uram szavat fennyen rebegtetve, kebleik' mélyével a' szép szavakat nem viszhangoztatnák, sőt tompán visszaveretnék az ott rejtező álnokság által. Mit mondjunk, ha kivált megfontoljuk, hogy állítmány olly férjfiutól jő, ki pedig maga dicsérettel fáradozott a' nép nevelés' körében! No ugyan szépet nyernének illy ajándékkal városaink! „Örömest oda engedik a' belső religiót a' Birálónak! Hálá Isten, hiszi Rec. birni Istennek ezen felséges adományát, melly nélkül, ha minden nap százszor részt venne is a' külső isteni tiszteletben, csak rút dögöt magában rejtő czifra koporsóhoz hasonlítana. De higyje el Vál. úr, soha nyugalmat nem találna Rec. ez életben, 's Isten' különös átkával terheltnek nézné magát örökre, ha miatta csak egy ember is megfosztatnék a' minden cultusnak ezen fő forrásától. Annyival kevesebbé óhajtható, hogy egész néposztályok, városok általengedjék egyes embernek a' belső religiót. 'S ha ők lemondanak erről, hogyan lehessen azután egyeseknél feltenni? Mit is nyerhet a' legjótékonyabb adománnyal a' rész, ha véle többé az egész nem birand? Vagy talán azt hiszi Vál. úr, hogy, mivel ugy is eléggé gondoskodék a' városokról, elkényesülnének, ha minden tekintetben, minden szükségeikről gondoskodnánk. Ha két kézzel ruháztunk már reájok mindenféle kedvezést, talán csak visszahuzhatunk valamit egy ujjal? Igen, de az ám a' bökkenő, hogy illy kis vissza huzás egy olly horoggá válik, melly a' megsebesített testnek belsejét kiszakasztja. Fosszunk meg akárkit belső religiojától, 's tüstént kihal belőle a' religiót fentartó élet, kialszik abban minden vallásos érzelem. Üres játékká, 's képmutatás' palástjává változnék illy állapotban minden külső isteni tisztelet. Szerencse, hogy nem fog bizonyosan egy városunk is olly szerfelett bőkezü lenni, nem engedi ált senkinek, annál kevesebb Rec.' csekély személyének az ő belső religioját, ált fogja azt látni annak legutolsó polgára is, birjon csak bélátással, igazságos itélettel, 's esmérje Rec.' személyét, hogy ez nem szorula még eddig kölcsönre e' szent adományra nézve, 's hogy nem is lenne itt tanácsos, másnak a' magunkét csak kölcsönözni is, nem hogy áltengedni. Szerencse, hogy Vál. úr' hatalma is nehezen terjedhet ki annyira, felruházni illy felséges adománnyal valakit egész néposztály' rövidségével. Valóban olly karos csere volna ez, 's a' mellett még is azon egységnek javát olly kevéssé előmozdító, hgy azt kell hinni Rec.nek: miképen Vál. úrnak itt vagy ismét csak tréfát tetszett üzni, Rec. önszeretetét próbára tevőleg, benne hiuságot gerjeszteni, mintha ő nem látná ált, mi kevés figyelmet érdemlő csekély kis pont az egyes ember, ha szemközt állítatik az egésszel. Vagy pedig kéntelen Bec. Vál. úr' szándéka' valóságát felvenni, de igy azt feltenni, a' minek gyanujába Rec t kivánja több izben keverni, hogy t. i. ő városaink' boldogulásának nem olly őszinte barátja, mint értekezésében mutatja, vagy legalább, hogy egy keserü pillulával akarja az édeseket nyomtatni, 's ezen keserüt az által czukrozni, hogy előbb kedveltjeinek képzelt ellenséget méltóztatik Rec.ben támasztani. Higyje el Vál. úr, nem igen éri el sem igy, sem amugy szándékát.

Jeles argumentatio' példaképéül is szolgálhat e' kérdés: „nékik (városoknak) külső jóléttekre, különös isteni tiszteletre lévén csinosbulásokra leginkább szükségök, miért tagadta meg tőlök?" Tehát mihelyest nékem van valamire szükségem, szabad-e mindjárt hinnem, hogy Péter csupán mivel kivánja hallani kivánságomat, tőlem azt megkivánja tagadni?!! Nem hiszi Rec., hogy Fejér' Logicájában helybenhagyását találhatnók az illy oklánczolatnak; tehát másban szintugy nem. Még sehol nem tagadta Rec. városainktól az isteni tiszteletet, minthogy ő erről nem beszélt sehol is biralatában, nem beszélt pedig azért, mivel helyben hagyja mind azt, a' mit Vál. úr az isteni tiszteletről mondott. Valóban ujra nevezetes példája a' féltékenységnek, 's a' féltékenység miatt terrorismust utánzásnak, melly szerint már a' hallgatás is bünnek nézetik! Illy féltékenység azon hazsártos suhanczokra emlékeztet, kik csengő poharak között öszvekáromolják 's párviadalra szólítják mind azon jelenlévőket, kik nem készek az elköszönők szeretőjét dicsérni 's éltetése' dicsőítéséül a' kancsókat nagy fennyen öszvehocczantani! Tiszteli Rec. Vál. úr' szerelme' tárgyát, de minek számlálja el minden tulajdonságait, kivált midőn ő is csak azoknak egy tulajdonságáról, habár még olly jelesről, értekezett?

Kétes bőkezüségének új példáját adá Vál. úr az által, hogy féltékenységét Rec.re (Literat. lapok l. 34.) áltruházni kivánja. „Hijában," mondja „félti tőlem biráló a' protestans tudósokat 's iskolákat. Ki engem esmér, tudja, hogy előttem a' katholikus és nem katholikus tudósok között semmi különbség nincsen." Lássuk, mi adott okot illy gyanura. Rec azt mondotta (Lit. lapok l. 19.) sok intézeteknek, ámbár városokban valának, alapitóik nem városiak valának. „A' Protestansoknak XVII-dik századbéli intézeteik, ezek között főképen az eperjei col-

leginm, ugy szinte a' többi főbb oskolák is szóló bizonyságul szolgálnak itten.“ Ezek azon gyanus szavak, mellyek miatt Vál. úr azt képzeli, hogy Rec. a' protestans tudósokat 's iskolákat tóle félti. Valóban, nem tudja Rec., mit tastson e' részben Vál. úrról, ki magát védelmezé, minekelőtte vádoltaték. Megnyugtatásául azonban innepélyesen nyilvánítja Rec., hogy legalább a' biralt értekezésben legkevesebbé sem szolgáltatott Vál. úr illy gyanura okot, de ha szolgáltatott volna is, Rec. annyira túl vagyon minden gyanakodáson, tudván mi biztos legyen, jelenkorunkban a' Protestansok' állapotja Felséges koronás királyunk' 's törvényeink' védelme alatt, hogy ugy is szerencséje lévén Hazánkban esmerni igen számos jeles katholikus honfiakat, közöttök ollyanokat is, kiknek szavára sokan hallgatnak, sőt néhánnyal szorosb egybeköttetésben lenni, őket mint legjobb akaróit tisztelni, 's e' szerint az ide néző uralkodó köz gondolkozásmódot is esmervén, illy gyanakodást keblében épen nem táplálván, ha némi okot talált volna is reá Vál. úr' értekezésében, nem igyekezett volna pápaszemmel kivadászni. Azt azonban el nem hallgathatja, miképen gyanut élesztő szokott lenni mindenek előtt az, ki magát, minekelőtte vádoltatnék, mentegeti.

Kéri továbbá Válaszoló úr birálót, le ne tegye bujában tollát, minthogy azt meré mondani: „a' kérdés' legsulyosabb, legkényesebb pontjára jutottunk.“ Nem teszi le, nem, az eránt biztos lehet kérő úr, sőt tudja meg, ha már letette volna is, nagy készséggel ujra felveszi, legyen bár kéntelen azt tekintni, mint egy különös harczra kihivó kesztyűt. 'S meg merészli vallani Rec., nem csak Vál. úr', hanem az egész világ előtt, hogy semmi más kérdés' ügyében nem küzd olly szívesen, olly buzgósággal, mint mikor ezen szivéhez nőtt tárgya vonatik per 's félszegü itéletek' követelései alá. Azért örömest megfelel illy szent ügyben mindennek, egy Fejérnek is, habár egyszersmind fájdalmat is kéntelen nyilvánítni, látván, hogy Literaturánknak egy illy veteranusa is mi ellenmondások' szövényébe bonyolódhatik egy hibás lépés által, 's mennyivel inkább illy ügyben, melly Hazánkban is méltán életkérdéssé tétetett. Igen igen sokat mondhatna itt Rec. 's mondott is már különös elmemivében, mellyet még, ha lehetséges leend, napvilágra fog bocsátni, mondott is már némellyeket itt ott, hol azt idő, körülmény 's a' felszólítás' szüksége kivánták; de mind azt itt előadni semmi esetre sem volna czélirányos. Azonkívül, mit már birálatában mondott, 's mit ez alkalommal szóról szóra ujra magáénak vall; — még csak annyit tart itt említésre méltónak, a' mit Vál. úr' szavainak olvasásánál érez mint igazság' 's nemzetiség' követelését, eszméletében keletkezni. Reményli valamint amott bé tudta magát helyezni Vál. úr' ellenkezőt képzelése' daczára, a' Szerzőtől ajánlott helyzetbe. úgy itt is lessz képes tudományi kérdés' fejtegetéséhez fogni hideg vér, csendes elme 's józan fontolgatással felruházkodva. Ha bizonyos buzgóság' heve melegíti gondolatait, csak ésszel öszve ne ütközzenek, ugy hiszi, azért megfelelhet minden el nem fogult olvasó' várakozásának, 's ha hibázik is, hibáját minden igaz hazafi szivesebben megbocsátandja, mint bizonyos langyos világpolgárokét, kik, ha egy Fries', egy Pölicz' elmemivei' vázlatát a' betük' lelketlen jegyei szerint bonczolgatták, azt hiszik, hogy már a' miv' velejét magokévá tették, míg a' mellett a' rajtok viruló friss életszint szobatudós' feszelgésével csigázott eszméikbe béilleszteni nem tudják; minthogy azt hiszik, hogy az illy felséges elmemivekben felállított elvekkel mindenkor minden körülményben, minden különbség nélkül, mint egy bűbájos amuletrummal vagy talizmánnal fel lehet lépni, a' környékző jelenlét' szülemenyét erősítni, gyógyítni, megtartani.

(Vége következik.)

LITERATURAI VILÁG.

Napoleon történetében Hazlitt Wilmos következőképp hozza fel a' nagy Imperatornak munkáit, még mint pattantyús tiszt a' lyoni akademiának azon kérdését. „Milly gondolkozásmód erdemes a' legjobb ápolásra?“ fejté meg. Talleyrand nagy fáradsággal felkereste a' kéziratot azon véleményben, hogy ezzel a' császárt kellemesen fogja meglepni, — ez pedig a' tűzbe vetette. — Corsikának rövid történetét ugyan akkor irta Napoleon, és ez is valamint az előbbi munka a' legtüzesebb Republicanismust lehelli, szinte nem került sajtó alá. Egy irata azonban Corsika követéhez Buttafoco Matteohoz 1799ben Jolynál jelent meg. Szintúgy jelent meg a' Beauceurei estebéd,“ cserebeszéd, melyben Napoleon Marseille lakosainak, kik 1793 a' revolutionalis kórmány alatt fellázadtak, gondatlanságaik felett szemeiket iparkodik megnyitni.

Robiano gróftól Parisban egy munka jelent meg, mellynek eddig még nem hallott czímet adott: „Philosophie theorique et pratique de la literature.“

Görög hírlapok. A' Porosz kormányújság szerint Athenben következő hírlapok és folyóírások jelennek meg:

1. A' királyi kormánylap	875	előfizetővel.
2. A' görög hírnök	710	—
3. Evangel. trombita (theol. hist. folyóir.)	630	—
4. Minerva (polit. és rep. czélzatú)	390	—
5. Hasznos esméretek Anthologiaja	380	—
6. Reggeli Herold (napi lap) (görögül)	366	—
7. Feltámadt Görögország (gör. és francz.)	318	—
8. A' megváltó (gör. és francz. nyelv.)	280	—
9. Értesítő (görög)	217	—
10. A' mérő (belletr.) (görög)	216	—
11. Aeskulap (orvosi lap)	190	—
12. E' remény (német és görög)	165	—
13. A' kormánylap (német)	150	—
14. A' hajnal (demokr.) (görög)	125	—
15. A' szemlélő (görög)	116	—
16. Az előmenet (rep.) (görög)	112	—
17. Gyermektár (method.) (görög)	46	—
18. Szivárvány (rep.) görög)	18	—
19. Hirhozó (görög)	12	—

Parisban egy Revue americaine jelenik meg.

—o—

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

17ik Szám. KASSÁN, Aprilis' 28án 1837.

Harag és párt nélkül.

ÉSZREVÉTELEK.

Honi városainknak nemzetünk' kifejtülésére 's csinosbulására befolyásokról szóló Próbatételnek vizsgálóját illető válaszra. (Literat. lap. l. 31, 32; 's 34, 35.)

(Vége.)

Ezeknél fogva magában véve nem tagadja Rec. azt, a' mit Vál. úr (Literat. lapok l. 34) a' nemzetről 's nemzetiségről mondott; de szorosabb vizsgálat után itt is ugy találja, hibázik egy lelkes kapocs, mellynél fogva a' Vál. úr' határozatai által elkülönzött nyelv 's nemzetiség' fogalmai ugy összeköttessenek, hogy szavainkban 's azután népéletünkben is valósággal azok legyenek, minőknek őket ideában a' népek' boldogsága' czélja' tekintetéből szemlélve találjuk. Sőt szigoru összevahasonlítás, 's szétbonczolás után meggyőződik ujra Rec., hogy ellenmondás is foglaltatik nemzet 's nemzetiség között, azon móddal vizsgálva, melly szerint Vál. úr mind a' kettő' fogalmát meghatározá. Egyszer t. i. azt mondja: „tulajdon nyelve' becsülésére 's terjesztésére köteles minden nemzet, ha ez lenni nem akar megszünni; 's mindjárt utána: „de a' nemzetiség' középpontja a' társak' egyező lelke" 's a' t. Tehát még sem a' nyelv. Tehát nemzetiség még is fenállhat, habár tulajdon nyelvünket nem becsüljük is? Vagy nemzetiség' valósítására, életbe hozására nem szükség-e a' nyelv? Elég-e ha csupán keblünk' néma vágyai között tartjuk? Minő consequentia! Igen, ha így mondotta volna Vál. úr: nemzetiség a' társak' egyező lelke 's érzése polgári alkotmányok', igazgatások', lakföldjök' becsülésében, szeretetében 's fentartásában, — ezek pedig az emberre nézve gyakorlat' tekintetéből egy hatalmas medium' tüzelő pontjában, a' nyelvben összvesugározva középpontosulnak; — már ez egészen más volna. De egyszer nyelvet említni, mint azt, melly nélkül nemzet megszünik az lenni, 's még is egyszersmind egy fatalis de által mint egészen más, 's nem nemzet' léte' fentartóit, legalább mint nem nyelv által elérhetőket említni azon szent czélokat, mellyek után törekedés emberi társaságban semmi másnak, mint nyelvnek segedelmével hasonlókép elő nem mozdítatik; — 's azt mondani, ezekben van a' nemzetiség' középpontja, — tehát nem a' nyelvben, — ez olly ellenmondás, melly miatt vagy a' nyelv' általános becse vész el, mihelyest rajta kívül említjük a' nemzetiség' középpontját; vagy meghagyva, mind nyelv' becsét az őt biró nemzetre nézve, mind ettől különvéve a' nemzetiséget, e' kettőt, nemzetet 's nemzetiséget egymástól totaliter különböző, egymás nélkül is felállható enseknek vagyunk kéntelenek vallani; szintugy mintha azt mondanók: más valóság a' lélek, 's más annak charactere; vagy: nyelv nélkül nemzet nem lehet el, de nemzetiség igen is. Ime kedves Vál. úr, illy zürzavarból áll ön' határozatának veleje a' nemzetről 's nemzetiségről, melly első látszatra olly igaznak, olly eldönthetlen alapra támaszkodó okoskodásnak látszék. Itélje meg az el nem fogult olvasó, ki téveszté el e' szerint a' nemzet 's nemzetiség közötti különbséget, Vál. úr-e, vagy Rec.?

Hasonlókép kéntelen Rec. itélni Vál. úrnak a' nyelv' egységét tárgyazó okoskodásáról. Ez sem foglal magában ellenmondást, 's még sem elfogadható, azon példáknál fogva, melly szerint a' nyelv' egységéről mondott itélet' általánosságát megszorítni igyekszik. Azt mondja: legszorosabb kötele a' nemzetiségnek a' nyelv' egysége, még is, igy folytatja: az egy nemzeti nyelvüek közé más (?) idegen ajakuak' vegyülése által szét nem szakad. Általánosság tulajdonítatik ezen itéletnek a' „legszorosabb" szó által; Rec. is azt hiszi, semmiben sem látszatik különbözni Vál. úrtól az elvben, vagy is principiumban, sőt az elv' általánosságát korlátoló kivételekre nézve sem, bizonyos feltételeknél fogva. De jól értsük, bizonyos feltételeknél fogva. Némelly kivétel nem rontja el a' regulát. Ellenben ha annyi a' kivétel, hogy több eset mutattathatik oda, mint a' szabály' erősitésére szolgáló, akkor ez megszünik szabály lenni, mert általánossága nem valósula bé. E' szerint, ha egy embertől jöve mind a' szabály, mind az ellentétül felhozott kivételek, illy esetben azt mondjuk: ezen ember önellenmondás' hinárába téveszté magát. Igy van a' dolog azon egységgel is, mellyet Vál. úr a' nyelvnek tulajdonított, 's az ellene szóló kivételekkel. Ezek olly fontosaknak látszanak lenni, hogy szerintök nyelv' egysége nem csak ollykor elmellőzhető, hanem ki is maradhat azon eszközök sorából, mellyeknél fogva egy nemzet az ő legfőbb czélját, a' köz boldogságot valósíthatja. Vál. úr nem látszatik ugyan idáig csigázni a' dolgot illy fontos kivételeknek, mint a' minőket felhozott, ellenüzdése által, 's talán maga sem veszi észre, hogy kivételeivel többet bizonyított, mint akart. Ezt rótta meg Rec., ennek észrevevésénél fogva kéntelen itt ismét ellentmondani. Hosszas volna, történetileg körülményesen bébizonyítni, minő helytelenül használtatának általa az itt felhozott példák, rövidebb uton megczáfoltathatik itt Vál. úr egy rövid észrevételnél fogva. Hibázott a' felhozott kivételekben az által, hogy félre esmérte a' lépcsőzetnek, a' gradationak fontosságát a' kérdéses tárgyban. „Némelly nemzetek," igy okoskodik „idegen elemeket is foglaltak magokban, 's még sem lettek oda, még is fentartották nemzeti létöket." Igen is, bizonyos határig. Vegyítsünk a' borba bizonyos mértékig vizet, azért még is bor marad, de legyen túlnyomó az idegen nemü vegyíték, elveszti borizét az egész. Igy van a' dolog a' kérdéses tárggyal. Fenállottak a' római, a' parthus, a' persa birodalmak, habár idegen nyelvü lakosokkal elegyesek voltak is. De nem tudja-e Vál. úr, mi volt itt az összvekötő kapocs? Az, a' mellyel Nemzetünk nem bir, 's szigoru igazság' tekintetében itélve ne is birjon, a' túlhatalom. Az ő fegyvereik által készteték ezeket arra, hogy jól bele illő részei legyenek azon egésznek, mellynek nevet 's lételt egyedül egy nyelvü nép adott. Hódítás által támadott mind ezeknél az elegyülés, 's ez mindjárt felváltatott a' hódító népnek kitünő törekedése által, bévinni nyelvét 's a' t. a' meghódítottak közé. Midőn azután ezen birodalmak' rettentősége megszünt, a' nyelv' egysége leve, főkép Rómában, az eredetileg legtöbbféle 's azután még is annyira öszveforradott elemüben, a' birodalom' egységét biztosító kötelék. Sokkal előbb oda is lett volna, ha nem tudja illy módon öszveforrasztani a' meghódolt idegen ajaku népeket.

A' mit Vál. úr a' jelenkor' némelly népei' viszonaiból ide nézőleg említett, szinte illy szempontból eredő felvilágosítás által czáfoltathatik meg. Azonkívül Rec. itt emlékezteti 's inti Vál. urat, ne osztozzék ő is az emberek' mindennapi hibajába, történeti igazságokat egyes esetekkel, vagy mulékony állapotot 's változásokat, csak több idő mulva észrevehetőket, ne itéljen meg a' jelenlét' szük látpontja szerint. Elzass' német lakosai még nem igen régi

franczia alattvalók, 's csakugyan terjed közöttök, pedig erősen, a' franczia nyelv. Nem tudja-e Vál. úr, mi vala egyik fő oka Németalföld' királyság' ketté pattanásának, mellynek mi nem régen tanui valánk? Nem az-e, hogy nyelvben is annyira különböztek az elváló felek? — Általjában Vál. úr a' felhozott példákkal még egy más tetemes hibát is követett el, 's ezt alkalmasint készakarva, minthogy véleménye szerint illy állítmány nem hiba. Egynek tartja ő a' vegyületet a' tarkasággal. Néki mindegy, akár egy-két cseppből álljon az idegen elemü járulat, akár egész tömegből. Nem vevé tekintetbe a' fekvést, mellynél fogva illy vegyület hasonló mennyiségben kisebb, vagy nagyobb rögöt képezhet a' nemzettest' ereiben, mellyben az egésznek vérkeringése megakadhat. Nem vevé tekintetbe, hogy alig vagyon, a' magyart kivéve legalább újabb korban nép, mellynek majdnem minden városai idegen ajaku lakosokkal birnának; elfelejté, a' mit pedig egész egy könyvében állít ő is, hogy minden cultura, tehát a' nemzeti, a' nyelv' kifejlődése is, városokban keletkezik, ha egyszer létez, ott középesíti leginkább jótékony sugarait; elfelejté, hogy e' szerint nem nevezhetünk a' jelenkorban nemzetet, melly ha magát igazán mivelni akarja, a' magyarhoz hasonló sürgetésü kötelességnek kéntelen volna tartani, miképen mindeneknek előtte köteleztetik rajta lenni, hogy nemzeti fejlődésének középesítő sugárpontjai, a' városok, egészen nemzetiek legyenek mindenben, főkép nyelvben, melly legfőbb minden eszközök között, mellyek a' nemzet' tagjai' közlekedését, tehát a' lelki élet' mutatkozását is fentarthatják. Mind azon nemzetek között, mellyeket Vál úr például felhoza, nem áll a' magyaréhoz hasonlón a' vegyület a' fő elemmel. Ezt nem vette tekintetbe Vál. úr, 's azért csörtette olly bizvást Rec. ellen a' felhozott példákat. Egyedül Schweicz' állapotja láttatik állítmánya mellett szólni, mert csakugyan ezen köztársaság három egymástól különböző nyelv' beszélői által képeztetik. De jól megjegyezzük, e' három nyelv nem képez ám itt is egymás' kölcsönös fejlődését kölcsönösen hátráló zavart. Mindenik külön válva van a' másiktól, mindeniknek vannak az ő városai. Azonkívül Schweicz maga is több egymástól nem függő apró országból áll. Külön vagynak a' német, a' franczia, az olasz ajaku Schweicz' kantonai. 'S ki tudja, nem illenének-e e' részek is szorosabban egymásba, ha egy nyelvök volna. Nem lenne-e igy nagyobb az egésznek ereje?

Megegyez ellenben Rec. azon eszköz' valóságában, mellyet Vál. úr a' nemzeti nyelv' terjesztésére legczélerányosabbnak lenni állít, azon észrevétel mellett, hogy alig lehet nyelvet képzelni, melly elégtelen volna minden tudományra, mesterségre, közösködhetésre, kereskedés' üzhetésére 's az élet' kellemeivel élhetésre, mihelyest azt beszélői akarják. Nyelv egészen az emberi lélek' sajátja, ő hiven követi fejlődésében birtokosát. Mivelje csak 's tegye mindenre alkalmatossá magát a' nemzet, nyelve is az fog lenni. Azonban szükségen felül számlálgatja fel Vál. úr olly szorgalommal azon módokat, mellyek valami nyelv' terjesztésére ajánlatosak vagy nem ajánlatosak, mert hiszen azok a' birálatban nem említettek. Időn kívül kérdezi Rec-t., hogy hol szeretne inkább lakni, Magyarországban-e, mint a' kalmukok, baskirok, turkománok között, kiknek egyetlen egy a' nyelvök. Rec. nem állította azt, hogy minden tekintetben, minden időben boldogabb az egy nyelvvel biró nép, mint az, mellynek sok a' nyelve. Adhatják elő magokat olly körülmények, a' nyelv' kérdésével összve épen nem függők, mellyek külön dolgozva egy nyelvü országot kivánatosabbá, vagy megfordítva kevesebbé ketsegtető lakhellyé tehetik, mint a' minő magában véve lehet, összvehasonlítva a' sok nyelvüvel. Szükségtelen vala illy kérdés azért is, mivel Rec. nem mondotta, hogy caeteris paribus nem lehetne jobb az idegen nyelvü városi polgárokkal biró ország' állapotja azénál, mellynek nyelve egy, 's városi polgára nincsenek. Megesméri Rec. ennek igazságát, de azért még épen nem következik, hogy mivel valami eszköz egy baj' elhárítására elégséges; ugyan az lehessen minden hasonló esetek ellen. Azért, hogy illy állapotban némileg mivelődhetünk, nem következik, hogy minden tekintetben kimivelődhessünk, azon nemzetek' példájára, mellyeknek városai nem valának többféle nyelvüek. Egyes czél' érése még nem következtezteti a' legfőbbnek valósulását. A' palástoló orvoslás még nem igazi orvoslás, ha egy testnek itt ott mutatkoznak némelly fénypontjai, nem mondható fénylőnek az egész. Minden nemzetnek meg kell születési nyavalyáitól szabadulni, ki kell ragadtatni egyes-egy g az érzékiség' durva burkaiból, mellyekben eredeti durvasága által senyved, ki kell néki fejlődnie. Ha kifejlődése városaiból áradhat csak, ha ennek a' nemzet' minden tagjaival közlése csak nyelv által eszközölhető, ennek nem értése pedig le nem rontható közfalat von a' városiak 's falusiak között, hogyan fejlődhessék ki az egész, mi módon lehetséges illy esetben a' közös, a' legfőbb czélt elérni?

Hálátlannak neveztetik Rec. Vál. úrtól Fries eránt azért, hogy elhallgatta a' hijányoknak halkal, okkal, móddal, de hathatós elhárítását. Nevezze inkább magát Vál. úr hálátlannak e' tekintetben, mint ki, ugy látszik szántszándékkal, 's több izben helytelenül hivatkozik Fries és Pölicz' szavaira, midőn ezen nagy férjfiakat, kiket Rec. tisztelet nélkül soha nem említ, legszebb mondásaikkal csacska szóba vágókká teszi, az által, hogy mindig mást akar ezen tudósok' szavaival bizonyítni, mintsem kellene. Idézetei több izben egészen más tárgyról szólnak, mint az, mellynek bizonyításául az illető §§-ok alatt állnak. Ez rovatott meg a' birálatban, ez nincs Vál. úr' inye szerint. Közmunkásságról beszél (Honi városaink 's a' t. I. 18, 19), 's beszédét avval akarja világosítni Friesből, hogy ennyi- 's meg ennyiféle életnem szerint különböznek az emberek egymástól. Feszegeti a' nemzetiség' középpontját, (u. abban I. 88) 's hogy ezt az egy lélekben 's a' t. keressük, Friesnek a' revolutiok- 's reformokról szóló szavaival erőlködik bébizonyítni. Hogy ha tehát Rec. itten illy bizonysággal, jöjjön bár egyenesen a' szent irásból, nem élhet, azért hálátlan hallgatója-e Friesnek? Tehát vakul: „jurare in verba magistri" ebben áll-e a' mester eránti háladatosság? Felette h bázik kedves Válaszoló úr! A' melly mester ezt kivánja, az nem érdemel háladatosságot. Rec. jobban esméri Friest, mintsem hogy ezen jeles gondolkozó illyes mit csak tréfából is kivánna. Azonkívül minő originalis, de mindig csak szeszélyesnek nevezhető vádoskodás, hálátlannak nevezni a' tanítványt csupán azért, hogy bizonyos esetben mesterének szavaival nem élt, hogy azokat elhallgatta! Vegyük fel azonban, hogy kötelessége vala Rec.nek, vitatásában Friesből vett szavak' bizonyításával élni, 's hogy ez által mutathatá csak meg igazán háladatosságát e' férjfiu eránt, akkor is helytelen Vál. úr' vádja. Mert hiszen nem hivatkozik-e Rec. azon kérdésben, melly miatt tengelyét Vál. úrral összeakasztá, Fries' felséges szavaira (Literat. lapok I. 22), nem mondja-e (u. o. I. 21) a' jeles critikus Menzellel Friesről, hogy e' férjfiu legjelesebben kitünteti philosophiájaban (minden német bölcselkedők között) a' honfiui érzést? Minő lélekismérettel nevezheti azután Rec-t. Fries' hálátlan hallgatójának? Valóban el nem gondolható, hol voltak Vál. úr' eszméi illy hivatkozás' olvasásakor, vagy ha azok együtt valának, hogy tudá azután Rec.t hálátlansággal vádolni Fries eránt. Vagy talán jóga van Vál. urnak, kivánni, hogy Rec. bizonyos esetekben csupán bizonyos mestere' szavaival éljen? Sajnálni lehetne valóban minden ifjat, ki csak illy feltételnél fogva részesülhetne mesterei' oktatásában. Rec. nem kivánná, ha az egész világ' bölcsességével kecsegtetnék is. Különös egy új neme volna az önkénynek! Kit fog ezek szerint pirítni, ha tükörül elébe tartjuk, e' maxima: „a' tudományi kérdések' megfejtésére 's elitélésére hideg vér, csendes elme 's józan fontolgatás szükséges"; — Rec.t-e, vagy Válaszolót, — itélje meg a' részre nem hajló olvasó. 'S ha tekintetbe vesszük, hogy a' maxima Vál. úr által állítatott fel, nem kell-e az olly emberre emlékeznünk,

ki a' maga gyengeségeit feltalálja ugyan, hanem egy kis csusztatással, egy kicsinyt odább, embertársaiban. Rec. tehát ezután is, valamikor alkalom adódni fog reá, dicsőíteni fogja az egy nyelvet (honi nyelvét) merengve is, habár nem Vál. úr' értelmében.

Sem bíráló, sem a' vele egy értelemben lévők nem kívánják Vál. urat elidegenítni (eltántorítni?) az okosság' törvényeitől 's nyelvünk' sajátságinak követelésétől. Nem is adatott illy félelemre indító ok a' bírálat' semmi részében. Ne féljen azért Vál. úr a' bíráló' dandárától, annyival inkább, minthogy erről Rec. sem tud semmit is, csak Vál. úr által értesítetvén annak létezéséről. Tartsa meg azonban, hogy ugyan azon czélhoz gyakran több eszköz' utja is vezérel, egymástól becsre 's haszonvehetőségre nézve gyakran igen nagyon különbözők. Tudja meg, hogy annak jut a' borostyánkoszoru, ki a' legczélerányosabbat választá. Nem aradhatunk mindnyájan egyforma dicsőséget, de a' jobbnak csupán azért, minthogy az még a' mi ifjuságunkban nem vala esmeretes, ellenszegülni, konokság, 's nemtelen balitélet. A' nyelv' kéntelen a' nemzettel együtt, közegyenben előhaladni. Nem fog illy előhaladást gátolni semmi ellenerő, kivált ha egyszer olly pontra jutott, hol már szabad tevőséggel foglalatoskodtatja a' lelket. Senki sem tudhatja jobban, mint maga Vál. úr, mi elszánt ellentállásba ütköztek Kazinczy, Berzsenyi, Helmeczy 's többek' ujításai literaturánk hajnalló időközében; 's még is mit használt mind az illy ellenszegülés? El vagynak felejtve az akkori orthologusok, 's a' magyar nyelv — megromlott? Igen, ha igy akarjátok nevezni azon nem mindennap elérhető tökélyt, mellyben azolta, alig 3 évtized olta részesüle. Sajnálva tekint azonban nyelvünk' geniusa a' hátramenőkre, főképen azokra, kik egy darab időtől fogva hasonlókép ezekre kezdik szemeiket óhajtólag függeszteni 's az eddig mutatott előhaladásban tántorogni. O azért odább halad. — Legyen itt egy két szó elég ez igen fontos tárgyról.

'S végre: kivánja Vál. úr, hogy bébizonyítassék irásmódjának ellenkezése a' grammatikával? Előbb bizonyítsa ő is be több vádjait, Rec. ellen felhozottakat, 's tegye le szomoru idiosyncrasiáját, az ő képzelődése szerint egész nyelvet elrontó egy kis szócska, a' lényegesség ellen, 's majd akkor erről is bővebben. Azt mindazáltal itt is megjegyezheti, általánosan Rec., miképen grammatikával öszveütközik irásmódunk, mihelyest nem azon módot követjük, melly a' jó izlésnek 's a' legjelesb hirben álló íróknak tulajdonsága. 'S Rec. ezen igazságra eszmélt, midőn Vál. úr' irásmódjáról grammatica elleniséget emlegetett.

Bérekesztésül kéntelen Rec., mind azon nagy tisztelet mellett, mellyel egy Fejér' tudományos érdemei eránt viseltetik, megvallani, minő kevéssé egyez meg, rég esmeretes szerénységével az ő bérekesztésében álló következtetése. „Az ő tudományi munkái" igy szól ő „mind névtelen birálókra akadtak. Az utókor azt fogja vélni, hogy a' XIX-d. század' közepéig nálunk merő névtelen irók voltak 's a' t." Hát azért, hogy Fejér' elmeiveinek birálói magokat nem nevezik meg, esmeretlen fog-e maradni minden más magyar iró? Tehát Fejér 's az ő birálói teszik-e az egész magyar irói publicumot? Valóban nem tudja Rec., hogy lehet illy mondást egyeztetni a' szerénységgel? Rec. magát csekélyebb irónak tartja, mintsem hogy megnevezése által a' magyar irók hire-nevét a' dicsőség' fényének csak egy kis szikrácskájával is gyarapithatónak reménylhetné. Annál nagyobb vakmerőség, sőt őrültséggel határos bizakodásnak nézi, ha csak egy pillanatig hihetné is, hogy az által, midőn magát itt megnevezi, a' XIX-d. századbeli magyar iróknak meg fog nyittatni az örök hir' temploma. Egyébaránt, azt tartván, hogy nomen nil ad rem, néki mind—egy, ott áll-e zászlóul, vagy nem, a' név. Szándéka' tisztaságában pedig bizván, a' megnevezéstől legkevesebbet sem tart.

Y.

RAJZOLATOK A' TÁRSAS ÉLET ÉS DIVATVILÁGBÓL.

Divatujság divatképpekkel és nemzeti képtárral.

Ez évi julinstól kezdendő 's közeledő uj félévvel, a' „Rajzolatok" létrejöttüknek hatodik évfelét érendik; melly idő alatti pártfogó részvéte a' t. Közönségnek, bizonysága, hogy lelkes fiai- 's lányainál, tetszést és helybenhagyást nyert nem minden küzdés nélküli iparkodásunk. E' részvét lesz jövendőben is ösztönünk: még nagyobb és szüntelen nevekedő szorgalommal, a' t. Közönség' tetszését mindinkább megnyerhetni.

Mi végett, gondoskodtunk arról, hogy, miután lapjaink megjelenésök óta maig, minden honi hirlapok között legtöbb eredeti czikkelyt közlöttek, eredeti sajátságuk továbbá is fenmaradjon, mire is különös szorgalmat forditandunk, hogy legalább ezen egy lapunk legyen, mellyben honi elméink' szüleményei által, mulattassuk 's mulatva hasznosan hathassunk a' magyar olvasó Közönségre, 's ne áraszszuk-el a' tős-gyökeres magyarvért, — többi lapjaink' példájakint, — a' lelkében soha erős gyökeret nem verhető idegen szellemű forditásokkal, hanem fogadjuk-el a' nemzeti jólétre, csinosodásra, felvilágosodásra szükséges idegent; nemzeti lelki sajátságunknak pedig nemzeti elményt adjunk: mert tökéletesen meg vagyunk győződve, hogy akármelly hirlap' valódi becsét 's maradandó jótékony hatását, csupáncsak belső szellemi, főleg hazai termékű, értékkel, 's nem külső mellékletekkel eszközölhetni. — Melly végből több jeles, jobbadán helybeli írót, törekedtünk ezen félévre is megtartani, 's munkásságuk' egész erejét részünkre megnyerni, kik mint eddig is folytonosan és szorgalmasan segitendik terhes vállalatunkat. Melly sulyos vállalatunkban — egyszer'smind a' honi csinosodás' szent ügyét gyámolitandó 's a' haza előtt eléggé ismert tisztelt iróink, köztük egy jeles irónénk, betürend szerint e' következők:

Aggfi, Báró Barkóczy Ferencz, Bérczhavi, Földi, Frankenburg, Gaal, Garay, Hazucha, Karacs Theréz, Katona Antal, Kazinczy Gábor, Kunoss, Nagy Ignácz, Ney, Solyom, (Jósika Miklós), Szabó Dávid, Szigligeti Eduárd, Sujánszky, Toth Lörincz, Teszéri, Vajda, Zegfi, (Nagy József).

Divatujságunk eddigi alakját megtartva, nevezetesebb czikkelyein, mint: elbeszélések, regék, novellák, költemények, életirások, humoristika, minden magyar lapok felett, lapjaink' egyedüli sajátja, ország- nép- 's tájismertetés, természeti történet, tudomány, szorgalom, a' szép müvészet' minden ága, 's több e' nevezetek alá tartozó 's különféle czikkelyeken kivül: — különös figyelmet forditandunk még a' társasélet és divatvilágból a' legnevezetesebb 's legujabb dolgok, események, hirek, tünemények, rendkivüli gyorsasággal adandó közlésére: melly sok oldalu érdekes munkát külön külön irótársaink valának szivesek maguk fel osztani, illy módon:

1.) A' két fővárosi élet' mozgalmait, minden érdekes oldalával, napi történeteivel, Garay.

2.) A' literatura' egész kiterjedtségét, figyelemre méltó müveivel, hireivel, történeteivel, Kunoss.

3.) A' hangászatot 's szépmüvészetet illető legnevezetesebb ujságokat, tüneményeket, egész nagyszerüségével, Ney.

4.) Az egész nagy külvilágnak, a' társasélet és divatvilághoz tartozó rendkivüli, érdekes eseteit, tüneményeivel, találmányaival, Frankenburg. Végre:

5.) A' szinészetet illető minden nevezetességek' közlését és kritikáját, Aggfi vállalta magára.

Továbbá, hogy lapjainkat sajátságosokká, 's minden más lapok felett, mennyire lehet, legérdekesbé tehessük, a' haza minden nagyobb 's kisebb városaiban, iró 's jelesebb hon-

fitársainkat felszólítottuk, sőt hol ezt, személyes összeköttetésünk hiánya miatt, nem tehettük, ezennel igen szivesen felszólítjuk, hogy minket, mindenről, mi a' társasélet és divatvilág' körébe tartozik, ide értvén természetesen a' színészetet is, koronkint tudósitani szivesked-jenek, hogy tudósitásaikat „honi hireink"" czime alatt, az olvasó közönség elébe juttassuk; kiknek e' felszólításunkra teendő szives fáradozásukért, lapjainkkal szakadatlan szolgálni fogunk. Itt egyszer'smind a' t. Közönséget figyelmeztetjük, hogy egyik barátunk 's irótársunk hon, a' másik pedig külföldön e' nyárszakban utazni menvén, el nem mulasztandjuk olvasóinkkal, a' gondos vizsgálódók' uti tárczáikból, a' legérdekesebb dolgokat és ujságokat koronkint közölni.

Iparkodtunk ezenfelül magunkat olly helyzetbe tenni, hogy lapjainkat, „divatképeinkkel, nemzeti képtárral, 's muzsikai mellékletekkel," jövő félévvel, a' lehető legszebb, — 's mint lapjaink' finom uj papirosa előre is mutatja — a' legcsinosabb alakban adhassuk; de mindezen tetemes javitásaink 's költséges előkészületeink mellett is, lapjaink' eddigi árát, melly minden hasonló lapoknál olcsóbb, megtartjuk, fő gondunk egyedül az levén, hogy a' honi elmeszüleményeknek, a' külhoniak felett, egyszer valahára az elsőséget kivíjjuk.

Felszólitjuk tehát a' t. Közönséget, lapjainkat szives pártfogásába véve, méltoztassék a' közeledő pesti Medárd napi vásárra, mint legkedvezőbb alkalomra, az előfizetési díjt, irott vagy nyomatott czimmel együtt, egyenesen hozzánk, uj-világ utczába, dr. Reisinger házba 554dik sz. a. küldeni; lapjaink' félévi ára jövendőre is postán küldve 5 p. fr., helyben pedig 4 forint pengő. Helybeliek évnegyedre is előfizethetnek 2 pengő forinttal.

Azon t. Pártfogóinknak, kik lapjainkért az előfizetési díjt, egyenesen hozzánk, a' most említett helyen szerkesztőségi hivatalunkba küldendik, 's a' lapjainkkal adott 's adandó nemzeti-képtár' képeit nem birnák, 's erről minket az előfizetéskor szivesen értesítendenek, a' nemzeti-képtárból hat finom rézmetszetű képpel ingyen szolgálandunk, 's az esetre, ha e' t. Pártfogóink' nemzeti-képtárunk' többi képeit is birni ohajtanák, (mig illyetén képek' holti ára egy pengö forint), mi e' t. Pártfogóinknak egy egy képpel, 24 pengö krajczárért szivesen szolgálandunk.

Munkácsy János
a' „Rajzolatok" szerkesztője.

REGÉLŐ ÉS HON' MÜVÉSZETE.

Figyelmeztetés.

E' folyóirat lapjainak jövő fél évi folyamatjára már a' mostani hónap utósó hetében megkezdetik az előfizetés. Minthogy pedig ugyan akkor áll-be Pesten a' medard-vásár, figyelmeztetjük e' lapoknak távulabb vidéki t. pártfogóit, hogy azoknak következő fél évi árát (képekkel együtt 6 pengő ft.) a' pesti vásárra feljövendő alkalmatosságok által legbiztosabban felküldhetik a' szerkezői hivatalba.

LITERATURAI VILÁG.

A' híres Hammer-Purgstall két kötetben török Biographiákat fog közölni. Ezek „Török Plutarch" czim alatt Darmstadtban Leskénél jelenendnek meg.

Az asiai királyi társaságnak Londonban következő jeles munkák nyújtattak be: Sanskrit nyelven egy drámának szép kézirata, a' Pakrit nyelv grammatikája kéziratban, a' chinai császári székvárosnak abrossza, végre a' Vendidadnak egy kőre metszett példánya.

Az orosz egyetemekben 1836 esztendő elején 264 Docens volt, ezek között 68 külföldi volt.

Raimund bécsi színésznek, a' tékozló, a' paraszt mint milliomosdi szindarabok írójának örökösnéje Rohrmann és Schweiger bécsi könyvkereskedőktől munkáinak négy kötetéért 26,000 p. forintot kap.

Joscelynnek legkissebb alakú kiadása annyira megtetszett, hogy 14 nap alatt a' második szinte 6000 példányból álló kiadás is elkelt 's most már harmadik olcsóbb kiadás jelenik meg.

Mindenki előtt a' szorgalmatos Cudalvére 's Breuvery urak által Aegyptomon, Nubian és Törökországon keresztül 1829 egész 1836ig tett visgáló útazás (L'Egypte et la Turquice de 1829—1836) Ezen utazás leirása most megjelent, és számos új és érdekes jegyzeteket foglal magában az emlitett vidékekről. Találtatik benne a' többek között Phila szigetének terjedetes és kielégítő leirása, egy pompás kertnek a' nilus régi emlékekkel ellepett kertnek festészi ábrázolása. A' Barabrah vagy Barbarinok az első népség, melyre Nubiában akadni. Felette szegény és nyomorú 's mindenféle fajoknak egyvelegéből áll, kik ezen tartományt egymás után foglalták el. Az utazók csak Meratty-ig és Napatának omladványaig hatottak. Viszszatértükben Cairo felé kirándultak a' pusztába. Az előadás, mely a' munkában uralkodik, felette vonzalmas és érdeklő.

A' franczia literaturának időszaki jelenményei között, leginkább megérdemli a' figyelmet a' régóta esmért, 's nagy pártfogással fogadtatott. „Bibliotheque universelle de Genéve" mely a' mult 1836ik évben uj folyamatot kezdett meg. Számos valóban érdemes és tudós férfiak által szerkezve, minden füzete két szakaszra osztatik, egyike nagyobb politikai, philosophiai, vallásos, országnoki, természet tudományi, orvosi 's más időszerinti nagyobb értekezéseket, másika csupán tudományos értekezéseket foglal magában. Minden kötethez (számszerint évenkint 12) Genfről és Sz. Bernard hegyén tett meteorologiai észrevételeknek tabellái vannak mellékelve.

—o—

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M.

Nyomtatja Weber K.

LITERATURAI LAPOK.

18ik Szám. KASSÁN, Május' 5én 1837.

Harag és párt nélkül.

KÖNYVBIRÁLAT.

Ki a' nevek' harmadik személybeli birraga? Szükséges-e mindenütt a' ja je? Hol szükséges? 's miért?

Munus proprium sapientiae et prudentiae, est indagatio atque inventio veri.

Cic.

Az egyes szám' harmadik személyének három ere-deti névmása van nyelvünkben: *ő*, *é*, és *ön*.

Az *ő* mint e' személyragok' legeredetibbje — különféle változatokon esék keresztül. Hajdan *ű*, néha *vő vű*, *hő hű*, 's *jő jű*-vel cseréltetett fel, minthogy a' *v h j* sűrű leheleti betűket a' leggyakrabban váltá fel egymással, rokonságuk miatt, a' nyelvszokás. Majd azokat világosság' 's szépharmat kedvéért ismét a' szokás *é*-vé változtatta; ez pedig szine birtokészkép' jeleltetésére fordíttatván mint alább látandjuk, különség végett a' most is szokásban való *a e*, birrag ett. A' birragos nevek' elejébe ugyan is — bár mint már tudjuk, az *a e* nem egyéb *ő*-nél — néha még *ő* is tétetik, p. o. az *ő* anyja = sua mater ejus: de ez nem egyéb pleonasmusnál, 's korántsem emphasis, hanem haszontalan szózaporítás.

A' *j* betű gyakran föléled az *a e* birragok előtt, különösen *hangzók után*, 's igen sokszor *alighangzós* végtagoknál is. A' *j* gyakran *i* hangzó alatt rejlik, vagy mint *e* nem hangzik, valahányszor csak általa főnevekből mellékneveket domítunk p. o. eperjes-*i* hegy-*i*. Nyugszik továbbá, vagy is az *a e* hang alatt rejlik az alighangzós végű nevekben; némelykor azonban a' nyelvdivat hangoztatja, és egészen megtartja az *a e* ragot, p. o. képe kép-*je* helyett. De hajdan a' mélyhangúakban mindenkor kitéteték, a' magashanguakban pedig *i* alá rejtezett, mint ezt a' létező' jelenidejének és futurumának harmadik személyében még ma is úgy használják, valamint: rágja szűrja ver-*i* főz-*i*; igy szinte a' nevekben is: gond-*ja* bőr-*i* szőr-*i*, a' mint ez a' pórnép' ajkán még most is divatos p. o. hegy-*i*-vel, töv-*i*-t. 'S ezen i-veli élés *e* helyett csak onnan származtatható, mivel középhangzóink (*e i*) még most is gyakran fölcseréltetnek egymással. Igy élnek sok helyen még ma is *e* helyett *i*-vel p. o. *szíp*, *derík* (*szép*, *derék* helyett) sőt hajdan az *e* birrag helyett *ő*-vel is éltek p. o. könyv-*ő* bün-*ő*. Mindazáltal az *i*-nek birraggyanánti használtatása kétértelműségre 's képtelenségekre is vezethet: ugyan azért helyben nem hagyatható, 's csak úgy nézethető mint a' nép' száján még most is divatozó régiségi maradvány. Mert az *i* a' nevekre nézve egyes szám' raga nem lehet, p. o. vég-*i* szék-*i*: hanem csak többes számi rag, minthogy innét származik: *mi*, mely többséget jelent.

Hogy az *é*, melyet újabb grammaticusaink esetragnak is vesznek, valóságos továbbragasztható vagy ejtegethető *birrag*, 's eredetére 's saját jelentésére nézve ismét csak *ő*: nyilván mutatja az ezen, 's az elébbi birrag közötti értelmi rokonság. Mikor azt mondom: kertésze, a' kertészt tulajdonítom valakinek; mikor ezt: kertész-*é*, a' kertésznek tulajdonítok valamit — 's ezen *tulajdonítást* mind a' két esetben ragaszték jelenti. Különben is világos példa a' fölebbi állítmányra az *övé* névmás, mely nem egyéb *ő*-*ő*-nél = suum sui v. ejus. Később elvesztvén ékét az *é*, *a e i ja je* ragokká változott, 's most mindenkor birrag a' nevekre nézve*) — 's azért hogy kép-*é* nálunk a' genitivust fejezi ki, ha szorosan veszszük csak anynyi mint kép-*e*; mert mindkettő csak: kép-*ő* kép-*ő* — valamint az igékben is: kéri = kérő várja = várő.

ön = is, ille, vagy magában, vagy igeragúl használtatik: *en ön on* (az *ő*-ből) p. o. kérjen (jön) várjon (jön).

A' nevek' harmadik személybeli birraga a' többesben:

a) *ök* (ek, ok, uk, ük, jök, jek, jok, juk, jük) Itt az *ő*-höz járult *k* a' birtokosok' menynyiségét jelenti. Hogy az *ő*-nek, mely mint tudjuk a' harmadik személy' névmása nyelvünk' gyermekkorában szinte volt külön többese, valamint az *én*-nek is *mü*, *te*-nek *tü*, és hogy ez a' saját többes ű volt: az bizonyos. 'S ezen *ü*-nek a' nevekhöz, igékhöz és viszonszócskákhoz is kellett koronként járulnia: *ős-ük*, vér-*ük*, ver-*ük*, vel-*ük*, melyek utóbb euphonia' 's különség' kedvéért: ős-*ök*, vér*ök*, ver*ik*, vel*ök* és vel*ek* lettenek. Az *ő* pedig, vagy már maga az *ö* mélyhangú szavakban annál korábban 's önkéntebb *ó*-val 's *u*-val föl, minthogy a' nevezetem mélyhangok a' középnek velök egyeledését mingyárt eleinte meg nem szenvedék (*övök* = *övék*). Átalában pedig újabb íróink a' régi *ü* és *u* hangot kellemmel élesztik fel: láb*uk* körm*ük* s. t. b. Szükség azonban, hogy az *uk ük* ne gyakran, 's fülsérelem nélkül használtassék. —

b) *i* a' birató dolgok' menynyiségét jelenti. Valamint az elébb az egyes birtokosnál igyen vittük véghez a' ragozást: fá-(j)*a* eké-(j)*e* kez-*e*: ugy most ismét az egyes birtokosnál sem teendünk másként, és sem egyik sem másik személynévmást kinem kell hagynunk, tehát: fá-i(j)*a* eké-i-(j)*e* kez-ei-*e*. Ez utóbbi e-ben lappang az eredeti *ő*, mely a' személy' birtokának jeleltetésére szintúgy vétetett, mint az első és másodiknál az: *én*-em, *te*-ed, 's az egyes birtoknál mint láttuk meg is volt. De itt több birtoknál, későbbi szokás, restség, vagy akárminek nevezzük, a' harmadik személynek e' névmásragát korán elejtette, 's a' fölhozatott példákat igy ejté: fá*i*' eké*i*' kezei'-; 's euphonicus j-vel: fá*ji*, ek*ji*, ma már hijányjel 's *j* nélkül ragasztatik ezekhöz az *i*.

cz) i-k. Az *i* kigyatván a' már említettem *ök* után, mely *ü* vagy *ő*-nek rendes többese — hangzója, 's ezzel együtt lehelete az igy megmaradt *k*-val, mely már a' különös esetben ragaszték (. i. többségrag) *ragasztatott nélkül* egybetapadt, 's igy ez utóbbinak minden további változhatását kizárta Irtak-e valaha igy: kez-ei-*ük*, kez-ei-*ök*, kez-ei-*ik*? nem tudhatni. Legrégibb könyveinkben már igy leljük ezeket kez-ei-'*k*, 's ma is igy ragasztunk. A' k-t azonban menynyire csak lehet hagyjuk-el kellemetlensége miatt. Mire való p. o. ez: a' katonák' fegyvere*ik*, az aszonyok' szive*ik*? —

Ezek szerint már harmadiszemélybeli birragaink ezek:

a) egy birtok egy birtokos:
Mélyhangú: — *a;* hangzó után: *ja*
Magashangú: — *e;* hangzó után: *je*

b) egy birtok több birtokos:
Magashangú: — *ök*, *ük*; hang. ut. — : *jök jük*
Mélyhangú: — *ok*, *uk;* hang. ut. — : *jok juk*

cz) több birtok egy birtokos:
Mélyhangú: *a-i;* hangzó után: — *j-i*
Magashangú: *e-i;* hangzó után: — *j-i*.

*) Figyelmet érdemel, miként újabb grammaticusaink a' latin genitivust = biresettel fejezik ki. 'S honnét ez? ha csak az é-nek és e-nek értelmi rokonságából nem! —

d) több birtok, több birtokos:
Mélyhangú: *a-i-k*; hangzó után *i-k*
Magashangú: *e-i-k*; hangzó után *i-k*.

Ezen osztályzatról azt vélnők első szemre hogy a' kérdés' kettődik pontját, t. i. *hol szükséges a' ja je*, egészen megfejti. Azonban koránsem! Mert ez a' kérdés nagyobb terjedelmű, mintsem azt ezen osztályzattal eldönthetnők. Nagy János azt javalja hogy az alighangzósvégű neveknél, hol csak lehetséges a' *j* kihagyván tiszta *a* és *e*-vel ragozzunk. Ezen javalat ellen azonban majd az euphonia, majd a' nyelvdivat szegül. Alapszabályokat tehát, tökélyeseket, nem állíthatunk föl; hanem a' *j* föléleszetése vagy kihagyatása leginkább attól függend, *miként a' magához birragot veendő szó, vastag vagy vékony hangzatú; rövid vagy hoszu szótag; egy tagú vagy több tagú; positiós vagy nem* s. t. b. e' féle *)

Ámbár pedig tudatva már elöttünk, hogy a' hangzóval végző név mindenkor felveszi birragozásnál a' *j* betűt: mindazáltal az van még hátra; meghatároznunk, *hol szükséges* a' *ja* és *je*? Ugyan is:

Iször. Azon hangzón végződő, melynek többes névesetében *a. o. u.* vagyon, *ja je* ragasztékot vesz föl a' harmadik személyben, például:

lányk*a* — — lányká-*ja*
orsó — — orsó-*ja*
kapu — — kapu-*ja*
többesben.
lánykáj*i* — jobban: lányká-*i*
lánykáj*ok* vagy lánykáj*uk* s. t. b.

IIszor. Melynek többesében *e ö ü*, az *je* ragot kiván, mint:

csemete — — csemeté-*je*
szőlő — — szőlő-*je* v. szőle*je*
gyepl*ü* — — gyelü-*je*
többesben.
csemetéi — csemetéj*ök* v. csemetéj*ük* s. tb.

IIIszor. Melynek egyesében *i* találtatik, 's ha azon végtagbeli *i* előtt mélyhangú áll, *ja*-t kiván; mint:

kocs*i* — — — kocsi-*ja*
lakz*i* — — — lakzi-*ja*
többesben.
kocs*ii* — kocsi-j*ok* v. j*uk*.

IVszer. Ha az *i* előtt *i* vagy gyöngébb hangzó áll, a' *je* rag jurul hozá, mint:

tenger*i* — — — tengeri-*je*
többes.
tengeri*i* — tengerij*ök* v. j*ük*.

Különös, hogy az ily *i*-vel végződő szavak', — melyeknek többese több birtokot 's egy birtokost fejez ki — ugyan azon többese roszul hangzik, legyen az akar kocs*ii* = kocsi-*jai*, vagy kocsi-*ji*, akar tengeri-*jei* s. tb.

Alighangzós végű neveink' nagy száma *j*vel veszi fel az *a e* ragot; *először*: széphangzat' okáért; *másodszor* azért, hogy a' ragasztékos többesek megkülönböztettesenek a' ragatlan többesektől p. o. parancsolat*ok* = parancsolat*jok*, hab*ok* = hab*jok*. Ezt azonban a' puszta *u*-vali élés, parancsolat*uk*, hab*uk*, egészen kiforgatta sarkából. *Harmadszor*: megkivántatik a' *j* azért is, hogy az alighangzón kezdődő ragok annál világosabban hallassanak ki. Negyedszer: mindenek fölött szükségessé teszi a' *j* föléledését nyelvünknek azon tulajdonsága, mely szerint a' szó' közepén, hacsak lehet, mindenkor alighangzóval szeretjük kezdeni a' szótagot; és ha valamely szó' közepén levő két hangzó között nincs is, iratva, alighangzó; a' kimondásban még is csusztatunk közé alighangzót, nevezetesen pedig *j*-t, p. o. ezen szavakat *fiú, leány* (tulajdonképen csak *lány*) *diák*, igy mondjuk ki fi-*j*-ú, le-*j*-ány, di-*j*-ák, 's kivált a' pórnép hallhatólag ejti ezek közzé a' *jét*, igy néha két szó között is, p. o. *mi atyánk* — ejtünk gyönge *j*-t, az idegenek azonban nem; 's ezért kimondásukat azonnal megérzi a' magyar fül.

Az alighangzós végű nevekről általában megjegyezhetni, hogy melyek' többes névesetének végtagában *a o* áll (olyas alighangzón végződő név nincs, melynek utótagában a' többes névesetben *u* találtatnék) az mindenkor a' tiszta *a* birragot veszi föl, például ur-*ak* — — ur-*a*
hon-*ok* — — hon-*a*.

Mely névnél a' többes névesét' végtagában *e ö* találtatik (*ü* sohasem) az a' harmadik személy' ragai közül mindenkor *e*-t veszen föl az egyesben, p. o.
gyermek-*ek* — — gyermek-*e*
öröm-*ök* — — öröm-*e*.

Vegyük elé már most mind azon neveket, melyeknek végtagaihoz alighangzó járul. 1) A' *sziszegő betün végződő nevek*' birragaiban soha sem éled fel a' *j*, hanem csak magukban; *s. sz. z. zs. cz. cs. ds. dz.* Mert igen hoszan és bajjal esnék ezek után *j* kimondatása, igy kalász-*ja*, lakos-*ja*, ujoncz-*ja* s. t. b. A' *j* elmaradását azonban rendszerint kiszoktuk pótolni az e'féle nevekben, 's e' végre a' sziszegő betűt megkettőztetjük a' kimondásban igy: város-*sa*, tanács-*csa* s. t. b. de ezt bátran nélkülözhetni, 's a' tiszta nyelvű írók nélkülözik is, 's igy irják, pará-*zsa*, város-*a*, tanács-*a* s. t. b.

Az egy tagú neveknél a' kimondásban is elmarad a' meg kettőztetés igy, has-*a*, váz-*a*, rész-*e*.

a) *Jegyzék.* Kivételt szenved a' többtagúakra nézve az *öcse* szó, melyet igy kellene írnunk; öcsé-*je*, de nyelvszokásunk szerént megrövidítetve, öcs-*cse*.

b) Az idegenekre nézve jónak látnám, ha azon szavaink, melyeknek végbetüje *cz*, ne csak a' puszta *a e* birragot vennék föl, hanem benök a' *cz* betü mindenkor meg is kettőztetnék a' kétértelműség' elkerültetése' nézetéből, igy a' különcz-*e*, ifjoncz-*a*, ujoncz-*a* s. t. b. szavakat kicsinyitő értelműeknek is gondolhatná a' nyelvtanúló idegen; irjuk tehát igy: különcz-*cze*, ifjoncz-*cza*, ujoncz-*cza* s. t. b.

IIszor. A' *b* és *p* (majd ugyanazon hangú) betűn végződő nevek fölveszik a' *j* betűt.

a) ha rövid egytagúak 's hangzójok mély, p. o. bab, bab*ja*, hab, hab*ja*, lomb, lomb*ja*, gomb, gomb*ja*, lap, lap*ja*, csap, csap*ja*. Itt az egyetlen talp szó szenved kivételt, melynek harmadik birragos személye, talp*a*.

b) ha több taguak, de egészen rövidek, 's minden hangzójok mély p. o. alap, alap*ja*, kolomp, kolomp*ja*, galamb, galamb*ja*. Azonban az oly positiós hanguakat mint ezen három utósó a' hoszúhanguakhoz is lehet számítani. Itt kivételt szenvad, oszlop, oszlop*a*, mely azonban *j*-vel is ejtetik, igy: oszlop*ja*.

cz) ha hoszú egytagúak, 's egyszersmind mély hang áll benök, p. o. búb, búb*ja*, báb, báb*ja*, zsúp, zsúp*ja*. Kivétel láb*a*.

d) ha hoszú többtagúak, 's ha leginkább végtagukban mélyhang áll p. o. hasáb, hasáb*ja*, nyalább*ja*, tisztább*ja*.

A' magashangú nevekben sohasem éled fel a' *j*. p. o. kép-*e*, cserep-*e*, szerep-*e*, közep-*e*, pép-*e*, zseb-*e*, telep-*e*, geréb-*e* s. t. b.

IIIszor. F betűn csak három név végződik nyelvünkben: kanaf, csúf, réf — a' két első mint mélyhangú *j*-t vesz fel kanaf*ja*, csúf*ja*; az utósó, mint magashangú elveti a' *j*-t' réfe.

IVszer. Az *m* betűn végződő nevek elvetik a' *j*-t p. o. kéme, híme, neme, szeme, terme, száma, nyom*a*, villám*a*, csilláma, czime; mondjuk ugyan: vám*ja*, hám*ja*, szám*ja*, rom*ja*, de mi okból csináljunk ott kivételt hol szükségtelen? Mert hiszen ha villám*a* jól hangzik, jól fog hangzani ez is: vám*a*, hám*a*, rom*a* s. tb.

Jegyzék. a) Nem szeretik a' *j*-t a' megröviditetett idomú alighangzók általában. Ilyenek az *m*-be végződők; hatalom, hatalm*a*, álom, álm*a*, kegyelm*e*, szerelm*e* s. t. b. De

*) A' latin és magyar prosodiában positiónak hivatik, midőn rövid hangzót egynél több alighangzó követ, és ez által a' szótag hosszúvá lesz.

megkivánják a' *j*-t, ha meg nem rövidítetnek, hatalom*ja*, nyugodalom*ja* s. t. b.

b) Ve*hem*, ló vagy szamárfi (a' zsidóknál is) midőn ragot vesz fel, végalighangzójit általteszszük igy: vem*he*.

Vször. A' *d* és *t* alighangzó (egymásközt rokon) barátja a' *j*-nek.

1) A' hoszú, egytagú 's mélyhangú nevekben p. o. kád*ja*, nád*ja*, gát*ja*, kivétel háta. Az oly szavak melyekben *ú* áll, a' birrag' fölvétele által megrövidülnek igy: út, ut*a*, lúd, lud*a*, kút, kut*a*; de igy sem rosz: út-*ja*, lúd-*ja*, kút-*ja* s. tb.

2) A' positiós nevekben, akár egy, akár több taguak, akár mély, akár magashandúak azok, igy bárd*ja*, csalárd*ja*, lant*ja*, parasztja, kalandja, kert*je*, kürt*je*, szent*je* s. tb. kivétel itt: test, teste; de ez azért, mert egyik alighangzója, az *s* mint sziszegő betű nem szereti a' *j*-t.

3) A' hoszú 's mélyhangú többtagúak, vagy az olyanok melyeknek legalább is vég taga hosszú 's mélyhangú p. o. apród, apród*ja*, burnót, burnót*ja*. Ide tartozik a' különös (mély és magashangú) szomszéd is, mely mélyhangzóját követőleg szomszéd*ja*.

a) A' tiszta magashangú *d* és *t*-re végződő nevek soha sem veszik fel a' *j* betűt, kivévén ha positiósak — mint már láttuk; igy: tekintet, tekintet*e*, heted, hetede, ligete, szüret*e*, szeretete, tünete, réte, véde, cseléde, beszéde, segéde, hid*a*.

b) A' rövid egytagú 's mély hangú nevek sem veszik fel, igy: had*a*, vad*a*; ellenben itt a' t-ben végződők fölveszik a' *j*-t; igy, bot*ja*, lat*ja*, csat*ja*.

cz) Az egészen rövid, vagy legalább végtagukban rövid mélyhangú nevek a' *j*' fölvételére 's nélkülözésére egyaránt hajlanak, igy: akarat, akarat*ja* v. akarat*a*, bánat, bánat*ja* v. bánat*a*, bohózat*ja* v. bohózat*a*, gondolat*ja* v. gondolat*a*, indulat*ja* v. indulat*a*. Azonban ha fület nem sért, 's ha csak lehet hagyjuk el a' *j*-t.

VIszor. N. alighangzónk a' hoszú 's mélyhangú nevek' végén állva fölveszi a' *j*-t, igy: Kálmán, Kálmán*ja*, szattyán*ja*, szán*ja*, ón*ja*; a' rövid mélyhangú nevekben sohsem veszi fel, mint: kappan*a*, tan*a*, rokon*a*, hon*a*, katlan*a*, szappan*a* s. t. b. Hasonlólag a' magashangú nevek sem szeretik a' *j*-t, igy: ködmöne, véne, szene, tehene, méne, ösztöne.

Jegyzet. A' magyar nyelvszokás talán soha nagyobb szabálytalanságot 's következetlenséget nem követettel, mint akkor, midőn a' magashangú *csín* és *kín* szavakhoz *ja* birragot kapcsolt. E' szerint tehát mindegy akár hol élünk a' *ja je* raggal — 's jó ez is: zseb*ja*, zsilip*a*, anyje s. t. b! Fenvan még nyelvünkben a' *szín* szó, melynek raga: színe helyes, — 's igy ha következetesek akarunk lenni, vagy igy irjunk: kíne, csine, színe, vagy igy: kín*ja*, csín*ja*, de szín*ja* is!

(Vége következik.)

ELŐFIZETÉSI JELENTÉS.

„Ismertető" összmüvészetet, honi- 's külföldészetet, és kereskedést magában foglaló folyóirásra.

Minthogy folyóiratunk' második félévi pályájának lenyugvásával tapasztalnók, jelen előfizetőinknek számát nem kevesbedni, hanem néminemüleg szaporonni, — miért hálás köszönetünket tesszük, — elhatározánk folyóiratunkat továbbra is folytatni, meglévén győződve: nemes lelkű nemzetünkben a' jó hasznos, szükséges, és szép iránt mindenkor kegyes gyámolóra találhatni.

Folyóiratunkat pedig, hogy mennél közhasznubbá, és bővebbé tehessük, a' jövő félév' kezdetével, azaz első juliustól, kétszer egy hétben csötörtökön és vasárnap; és pedig mindenkor az „Ismertető" összmüvészeti fél fél iven, — és az „Ismertető" gazdasági- és kereskedési szinte fél fél iven, egy hétben tehát két iven eddigi árért jelenend meg. Megjegyezzük pedig

1-ször. Hogy folyóiratunknak összmüvészeti része, hazánk körülményeihöz mért 's kiszemelt tárgyakból fog állani. Egyszersmind pedig az összmüvészet' osztályában, ha honi ügyes mestereink óhajtanák uj találmányaikat a' haza' szine elébe bocsátani, édes örömest veendjük lapjainkba föl, sőt a' magyarázat mellé küldendő rajzot önköltségünkön kimetszetni, nyomatni, és a' föltalálónak belőle husz táblával ingyen szolgálni készek vagyunk.

2-szor. A' gazdasági és kereskedési osztály a' legujabb gazdasági eszközöket, rétöntözéseket, birtokok' rendszeres osztályozását, trágyázást, veteményezést, erdőszetet, kertészséget, gyümölcs-termesztést, szőlőmivelést, állat tenyésztést, gazdasági épitészetet, egyszóval mindent a' mi a' gazdaságba beleváq, és mi a' honi és külföldi kereskedést tárgyazza, fogja magában foglalni.

A' tárgyaknak megválasztására egyrészről a' külországi legnevezetesb 's érdekesb összmüvészeti, gazdasági és kereskedési ujságok 's jelesb munkák fognak kutforrásul szolgálni, — más részről pedig a' honi tárgyakat, több 's számosb nevezetes urodalmak' tisztjei igérkezén folyóiratunkban részt venni, egyenesen azoknak tapasztalataikból merítendjük; hogy igy belőle mind honi gazdáink, 's mesterembereink, mind végre szegény földmivelő adózónépünk valódi hasznot huzhassanak.

3-szor. Mind az összmüvészeti, mind pedig a' gazdasági osztályt minden héten egyszer rajzok fogják követni, a' tárgyaknak könnyebb fölfoghatása végett.

4-szer. A' müvészeti osztályhoz valamint eddig, ugy ezután is minden két héten két oldalra nyomott hangmű fog járulni.

5-ször. Minden félévre ezután is egy történeti képpel gunk kedveskedni, melly nagy mediánra nyomatva honi művészség által készülend. — Jelentjük pedig ezennel, hogy az uj félévi történeti kép a' Mohács ütközetet ábrázolandja, melly Mohácson máig is létező eredeti képről legnagyobb szorgalommal fog nagy mediánra levétetni, 's a' n. e. előfizetőknek legfölebb Leopold pesti vásárra kézhöz szolgáltatni. E' képre magára is az előfizetés az alább irt helyeken 2 forintjával pengőben elfogadtatik.

6-szor. Hogy pedig mindennemü hirdetések, u. m. jószág, házak, széna, gabona, barmok, müvek, eladások, kibérlések, szolgálat ajánlás és kerestetés 's a' t. legócsóbban közhirré tétethessenek, a' beigtatás árát ezennel, egy nyomatott sortól 3 pengő krajczárra határoztuk meg, olly megjegyzéssel, hogy a' postán küldendő e' félék bérmentesen legyenek a' szerkesztőséghöz utasitva.

7-szer. Nem fogjuk pedig elmulasztani honi termékeink' piaczikeletéről, azoknak szűk vagy bőterméséről n. e. előfizetőinket annak idejében tudósítani. Ugyan is e' czélra több sz. kir. és mezővárosok törvényhatóságait megkértük, sőt ezuttal a' többieket is egész illendőséggel fölszólítjuk, méltóztassanak a' közjóra segédkezeket nekünk is nyujtani; kiket mi egy ingyen példánnyal minden jarulataival együtt, ezennel megkinálni bátorkodunk.

Ezen bő kiterjedésü és 52 ér csinos papirosra tömött nyomatu magyarázatot magában foglaló folyóiratnak, 26 tábla rajzával 26 oldal hangmüjével és minden félévre egy történeti képével együtt félévi ára postabérrel csak 4 ft. — postabér nélkül pedig 3 ft. pengő. Előfizethetni minden cs. kir. posta-hivatalnál, kiket ezennel minden tizedik példány' ajánlata mellett egész tisztelettel megkérünk, és a' szerkesztőségnél Pesten magyar- és hatvani utcza sarkán, úgy nevezett fekete elefántnál a' második emeletben, hová az előfizetések Medard vásárra legkönnyebben beküldhetők.

Reményljük, hogy a' haza ezen közhasznu igyekezetünket kegyes részvéttel gyámolítandja. Költ Pesten május' 7-kén 1737.

Ismertető szerkeztősége.

FIGYELMEZTETÉS A' HAZAI 'S KÜLFÖLDI TUDÓSÍTÁSOK IRÁNT.

A' pesti medárd-vásár közelgetésével van szerencsém egész tisztelettel felszólítani t. cz. Előfizetőimet és az egész magyar Olvasó Közönséget: méltóztassanak újságom további járatása iránt a' rendeléseket tisztán leirtt, vagy nyomtatottan kiigazított teljes czímzeteik beküldése mellett minél elébb megtenni; hogy én is nagyon tisztelt Pártfogóim' számához alkalmazhassam a' példányok' tetemes költséget kívánó nyomatását. A' félévenként több mint száz ívre terjedő, igen könnyü olvashatásu, 's most ismét új öntetű betűkkel nyomatandó, „*Hazai 's Külföldi Tudósításoknak*," „*Hasznos Mulatságoknak*" és „*Hirdetéseknek*" ára a' jövő félesztendőben is — julius elejétől december végéig, — Pesten és Budán boritók nélkül házhoz küldve 8; borítékban 9; postán pedig 10 v. forint marad. Előfizetni lehet Pesten zöldkertutczai 498dik szám alatti házamban; egyébütt pedig minden cs. kir. postahivatalnál. Költ Pesten 1837ik év' májusában.

Kulcsár Istvánné.

REGÉLŐ ÉS HONMÜVÉSZ.

Figyelmeztetés.

E' folyóirat lapjainak jövő fél évi folyamatjára már a' mostani hónap utósó hetében megkezdetik az előfizetés. Minthogy pedig ugyan akkor áll-be Pesten a' medard-vásár, figyelmeztetjük e' lapoknak távulabb vidéki t. pártfogóit, hogy azoknak következő fél évi árát (képekkel együtt 6 pengő ft.) a' pesti vásárra feljövendő alkalmatosságok által legbiztosabban felküldhetik a' szerkezői hivatalba.

KÖNYV-JELENTÉS.

A' viselt dolgoknak legbiztosabb tanuságai az Oklevelek. Ezek' fáklyájánál tünnek ki a' nemzeti szabadságok, ösi szokásuk, honi érdemek, dicső tettek, nemzetségi származások; 's mind azok, mellyektől függ a' népeknek 's nagy embereknek becse, és emlékezete. Azoknak gyüjteménye nélkül más előkelt nemzetektől igen hátra hagyatunk, 's történeteink, igazaink iránt bizonyosságra szert nem tehettek volna. Oklevéli-Gyüjteményünk azért nemzeti diszünk. Megjelent annak harminczegyedik, a' hetedíknek negyedik pótoléki kötete is. A' nagyérdemü résztvevők azt elfogadni ne heltessenek. Harmincz ivnyi, 's árra harmincz garas ezüstben.

Fejér György m. k. Szerző.

TUDOMÁNYOS JELENTÉS.

Világositó és rendszeres előadása az 1836diki úrbéri Törvényeknek.

Legközelebb az ügyvédi vizsgálatra készülők, és tanitványi számára készitette Sárvári Ferencz, hites ügyvéd, a' losonczi ev. ref. lyceumban a' hazai törvény' tanitója, ts. ns. Nógrád vármegye táblabirája; találtatik Pesten Eggenberger József könyvárosnál a' Barátok piaczán, ára boritékba fűzve 24 kr. ezüst pénzben.

HIRDETÉS.

Werfer Károly' könyvnyomó intézetében most hagyta el a' sajtót: „A' keresztény katholika Vallás leghatalmasabb védlelke a' birodalmaknak és thrónoknak" Irta Richter Engelbert Eligy, theologiae doctora, szent széki tanácsnok, az olomuczi cs. kir. Ferencz egyetemnél az egyházi történetek' rendes tanitója. Forditotta G. A. — Ezen munkát, mellynek czélirányosságát régen elesmérte a' világ szükségtelen dicséről szavakkal ajánlani, elég felőle azt mondani, hogy literaturánkra nézve nyeresség.

Megszerezhetni egyedül a' kiadónál, az ára csínos boritékba fűzve, nyomtató papiroson 2 forint, olasz-velínen 3 forint pengő pénzben.

Kevés hetek múlva az alólirtnak könyvnyomó intézetében sajtó alá kerül a' következő czímü jeles munka: „Barátságos visgálat az angol Egyházról és átaljában a' reformatióról." Irta De Trévern, hajdon langresi püspöki Helyettes és a' Sorbonne' tagja, franczióból a' londoni eredeti 1817ki kiadás szerint fordítá G. A. — Ezen munka a' szentegyházban felette nagy figyelmet gerjesztett, és foglalatja által minden magasztalás nélkül maga magát ajánlja, 's bizonnyára minden figyelmes olvasót kielégitend, ki mélyebb visgálatok' barátja, a' nevezetes iró mélyen behatott a' dolog lelkébe, 's előadása olly helyes és szabatos, hogy többet kivánni nem lehet. Meggyőződve arról, hogy ezen munkának kiadása által felette hasznos szolgálatot teszek a' magyar világnak, de különösen a' Főméltóságú 's Főtisztelendő papi karnak, eltökéltem magamat nyomatására. Hanem olvasóinknak szük köre, hosszas tapasztalásom után egyszersmind arra vitt, hogy iparkodásimat a' mennyire lehetséges, az előfizetés' utján biztositsam.

Az egész két mintegy 56 ivű kötetre terjed; éles betűre, csínos nyomtatásra szép papirosra legnagyobb gondomat fordítandom, és az előfizetés' díját Augustus végéig leteendőt 4 forintra pengő pénzben határoztam. A' példányok a' főtisztelendő megyei hivatalok által szolgáltatnak kézhez, a' hol egyszersmind előfizetni lehet. Az t. cz. előfizetők' neveik, kik ezen vállalatot előmozditani méltoztattak, a' munka végén kinyomatnak. A' szokott 10dik díjpéldányt szivesen ajánlom. Költ KASSÁN April 24én 1837.

Werfer Károly,
cs. kir. szab. könyvnyomó 's kőmetsző intéz. tul.

—o—

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M.

Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

19ik Szám. *KASSÁN, Május' 12én* **1837.**

Harag és párt nélkül.

Mi a' nevek' harmadik személybeli birraga? Szükséges-e mindenütt a' j a j e? Hol szükséges? 's miért?

Munus proprium sapientiae et prudentiae, est indagatio atque inventio veri.

Cic.

(V é g e.)

VIIszer. A' rokonhangú *g* és *k* fölveszi a' *j* t.

a) Minden positiós nevekben, igy: harang-*ja*, láng-*ja*, baraczk-*ja*, taraczk-*ja*, makk-*ja*, palánk-*ja*.

b) A' hoszú 's mélyhangú egytagúakban: pók-*ja*, rák-*ja*, zsák-*ja*. Kivétel: ág-*a* húg-a. c) Végre az olyan *g* és *k*-n végződő nevek, melyek a' birrag' felvételekor meg nem rövidülnek, illyenek: patak-*ja*, sisak-*ja*, alak-*ja*, salak-*ja*, Elek-*je*, kobak-*ja*, 's t. b. — Kivétel itt: abra*ka*, ablak*a*; az olyanok pedig, melyek birraguk' felvételekor megrövidülnek, *j*-t nem vesznek-fel, igy p. o. torok, tor*ka*, kölyke, lelke, telke, szitka, átka, étke, macska 's t. b. Ellenben az *-ag* v. *eg*-be végződő többtagú szavak a' kimondatásban többnyire *j*-t vesznek fel, mit azonban bátran elmellőzhetni, igy: haraga, lovaga, parlaga, asztaga, maszlaga, csillaga, vályoga 's t. b Az *eg*-esek még kimondatásuk' alkalmával sem veszik fel, igy: meleg-*e* hidege süvege fövege üvege.

Nem szereti a' *j* betűt:

a) A' magashangú 's hoszas egytagú nevekben, például: vég-*e*, fék-*e*, lég-*e*. A' csik-*ja* gyik-ja, sik-*ja* csak olyan szabálytalanság mint: kin*ja* csin*ja*.

b) Minden rövid, egytagú nevekben: rag-*a*, szak-*a*, nyak-*a*, tag-*a*, szeg-*e*, bak-*a*. *)

c) Az *ág*, *ég*, *ák*, *ék-re* végződő több tagú nevek sem szeretik a' j-t, igy: boldogság-*a* ország-*a* nyereség-*e* virág-*a* hűség-*e*; hornyák-*a*, szoták-*a*, dületédék-*e*, főzelék-*e*, pöffedék-*e*. Ide tartozik: örök-*e*, török-*e* is **).

VIIIszor. Az *r* betűn végződők széphangzat' okáért kedvelik a' *j* t.

1) Minden hoszú vagy középen positiós, több tagú nevekben, melyekben legalább a' végtagnak kell mélyhangúnak lenni, igy: polgár-*ja*, vásár-*ja*, kalmár-*ja*, bodnár-*ja*, kantár-*ja*. Mind azon által ha a' *j*-nek mindinkábbi gyérségét ohajtjuk, ezen esetben azt bizvást elmellőzhetni, habár néhott az euphonia' sérelmével is, p. o. vásár*a* polgár*a* bodnár*a* 's t. b.

2) Vannak olyan *r*-en végződő neveink is, melyek csak végtagaikban hoszak; ezek tehát, ha emlitettem végtaguk mélyhangú, rendesen megrövidülnek a' birrag' fölvételekor, 's a' *j* t. elhagyják igy: ag*ár*, agar*a*, szamár, szamar*a*, sugar*a*, madar*a* 's t. b. De a' költeményekben könnyeb mérték végett igy is irhatni: szamár*ja*, sugár*ja*, modár*ja* 's t. b.

Egyébiránt elhagyatik a' *j*.

1) Minden egytagú nevekben, igy: szőr-*e* őr-*e* vár-*a* fürj, fürj-*e*, csűr-*e*, tőr-*e*, pőr-*e*, bér-*e*, var-*a*, söre, kár-*a*, ur-*a*, kivétel: húr, húr-*ja* *).

2) Az oly mélyhangú 's hoszúvégtagúak, melyek' első vagy kettődik taga rövid nem veszik föl a' *j* t, mint: határ-*a*, hinár-*a*.

3) A' magashangú hoszú vagy rövid többtagúak, szinte az olyak is, melyek a' birrag' fölvételekor megrövidülnek, soh sem fogadjákel a' *j*-t, mint tenger-*e*, inger-*e*, czimer-*e*, cz gér-*e*, epr-*e*, kenye-*e* tenyer-*e*

4) *Or*-ba végződő neveink is utálják többnyire a' *j* t, mint: bor, bor-*a* tor-a sátor-*a* tábor-*a* komondor-*a* vándor-*a*. Ezek néha meg is rövidülnek igy: bokor-bokr-*a* kapor, kap-*ra*.

IXszer. A' *j*, *k*, v, leheleteken végződő nevek soha sem vesznek magukhoz *j*-t, mint: nyáj, nyáj-*a* vaj-*a* szilaj-*a* robaj-a moh-*a*, juh-*a* tereh v. terh = ter*he*, méh-*e* szív-*e* kedv-*e* terv-*e* nedv-*e* 's t. b.

Xszer. Az *l*-végű nevek hasonlag nem szeretik a' *j* t, igy: halál-*a* vál-*a* szél-*e* tél tele nyel-*e* hal-*a* tál-*a* **).

XIszer. A' lágy *gy*, *ly*, *ny*, *ty* betükbe végződő nevek csak akkor veszik föl a' *j* betűt, ha végtagukban az emlitettem betűk kettőztettek, igy: szen*nye* = szenyje, gally-*a* = galy-*ja* 's t. b. Különben a' *j* betűt mindenkor elhagyják igy: irigy-*e*, mirigy-*e*, személy-*e*, szabály-*a*, alkotmány-*a*, bárány-*a*, savany-*a*, erőny-*e*, pöröly-*e*, szigony-*a*, homály-*a*, korány-*a*, porontya-*a*, szügy-*e*, rügy-*e*, ügy-*e*, hely-*e*, métely-*e*, arány-*a*, rongy-*a*, konty-*a* 's t. b.

Úrfy.

NYELVÉSZET.

Urfiaktul.

XXVII.

Kisem, misem, hogysem, holsem, miképen sem (v. sincs) 's t. b.

Nyelvünk' nem kis számú fölöslegességei közé tartozik a' *SEM* kötszónak, egy mondatban többszöri ismételtetése, igy: *senki sem vagy nem; sehogy sem v. nem; semmi képen sem v. nem* (vagy nincs) de ezen legutóbbit talán észre sem vették né-kik, hogy nem egyéb mint: *sem van*, vagy: *nem van* (ist nicht). A' józan elveken alapúló nyelvtan szükségessé teszi, hogy az ilyetén szókötésünkben zavarokozó 's gyakorta fülsértő visszaeléseket, nyelvbeli szabatosság által gyérítsük. Az emlitettük ezredes eltérést úgy ütjük tehát helyre, ha azt következőleg jobbítjuk meg: *kisem*, *misem*, *hogysem*, *holsem*, *miképpen* sem vagy: *nem*, v. *sincs*.

SOHA határozónk sem egyéb mint: ha *sem* (mikor sem) igy éljünk tehát ezzel is.

*) Ezen szóhoz b a k, b a g j-vel járul a' rag (az elsőre nézve talán azért, hogy a' b a k a-b a k a n c s o s szótól megkülönböztettessék). Mert ha jóhangzat' sérelme nélkül mondhajuk: nyak-a lak-a szak-a rag a; miért nem mondhatnók ezeket is: bak-a, bag-a?

**) Ezen szó m a g, birrag a' fölvételénél föléleszti v-leheletét a' régi idomból: m a g u, m a g v - m a g v-a.

***) Ezen szavak: zsí r, si r, hibásan veszik fel a' j a ragot; hi r, hi r e helyes: e' szerint: zsír-e v. zsír-j e; sir-e, v. sír-j e is miért ne lehetne szinte helyes? Verseghy, azok' számára, kik a' középhangzós egytagú szavakat helyesen ragozni nem tudnák azt mondja, hogy a' magábanérthetőből csináljanak mássalérthetőt, p. o. h i d-bol h i d-ast, 's a' milyen rag járuland a' mássalérthetőben, szint'olyat veend-fel a' bir r a g o z á s' alkalmával is; 's így nem lehet: hidje, hanem: hid-j a v. hid-a. Ez azonban igen furcsa szabály, 's azt is mondhatnám hogy ki az adjectivum' ragát ezen esetben nem tudná, próbálja meg a' bir r a g o z á s t, 's megfogja tudni, milyen hangzó járuland a' szóhoz, ha helőle mássalérthetőt akar képezni.

****) Ezen két idegen szó: a c z é l, c z é l kirúg az emlitettem szabály alól 's j a (!) ragot vesz föl! —

XXVIII.

Szerint. Szerént.

A' philologia' száraz; 's inkább hasznos de tövises növényeket, mint érzékandalító virágokat termő mezején, gyakran még a' nyelvértők' osztályzata is habozva botorkál (alkalmasint a' meg *nem fogható* 's tövises cserjétől akadályoztatva), 's nem tudja, valljon tőledre csapjon-e vagy hozádra? Igy áll a' dolog: SZERINT és SZERÉNT elvált utójárónkkal is. Az utósó ajánlatra méltóbb. Az: *ant*, *ont*, *unt*, *ént* (ent) *int* 's t. b. határozói ragok a' ként-ből jőnek, melyből kihagyatván a' *k* betű, puszta *ént*-té változék, 's később mint azt hangzóink mibsége kivánta = *ant*, *ont*, *unt*, *int*-té. Ez utóbbi azonban *ént* v. *ent* helyett fölörte hibás: mert, az *int*, igerag', (suh-*int*, legy-*int*) jogát bitorolja, és az eredeti *ént* v. *ent* sajátságát egészen elhomályosítja, 's hogy ez a' mélyhangnakban is igy történt, arról nem tehetünk: de magashangúinkban, igen. —

XXIX.

Hurczolni = Hord-szolni.

Ez az ige szerencsétlenül járt. Elveszvén bene a' gyök, az egész szó megrongáltatott. Szerintünk a' *hord*-tól jön 's hajdan a': *von*-szolni, *bont*-szolni' kaptájára, igy létezhetett: *Hord*-szolni. Joggal kéri visszaadatni egykori alakját!

(Folytatása következik.)

KÖNYVBIRÁLAT.

Aus dem Tagebuche eines in Grossbrittanien reisenden Ungarn. Pesth 1837, Verlag von Gustav Heckenast.

Mohón kaptam a' német literatura' ezen új csemegéjéhöz. Nem annyira a' czimben előforduló *Nagybritania* mint inkább az Árpád véréből származó *magyár* név vonsza magához; 's oh a' német gyümölcs rám nézve fojtós vala, mert külföldi nyelv' üvegházában érlelteték meg, 's meglehet hogy ezért oly igen érett.

Sz. úr valóban Minerva paizsa alatt lépet Ángolyhon' kereskedési tolongásába, hol alkalmasint ráragadandott a' prózai élet' mételye, ha a' múzsák nem edzék meg lelkét olyas valamivel, mi a' fiatal sziv, és előítéletlen elme sajátja. Tudományos és művészeti esméretei, minthogy eleven és kedveltető eléadással párositvák: erősen hatnak az olvasóra. Finom 's éles kritikája mely nemzeteket idéz tribunálja elébe; aesthetikai izlete, mely leginkább táj festéseken látszik elömleni, nem csak jeles, söt csodálatra bir. Sz. úr Skóthon regényes hegycsúcsairól, nagy ügyességgel vezet-le minket, a' mogorva vár-omladványokhoz, az angoly melancholia fekete képmásához. Sz. úr lelke különös szenvedelemmel függ a' classikus régiségeken. Észrevételei az ottani szobrászat; festészet, 's épitészet remekei fölött, tanúji annak, miként a' Sz. úr nem csak mükedvelő, de szoros értelemben müértő is, mire nagy befolyású, pragmaticophilosophiai alapon épült historiai jártossága. Szerzőnk az újabb kor' különösen angolyhon' szövevényes politikája körül árgus szemekkel visgálódik, 's búvárkint hat be annak habfödte mélyébe. Irland' szerencsétlen állapatának fővonalait a' szenvedő emberiség vér patakába mártott ecsettel festi, sz.v és hideg észhez szólólag.

A' „London und die Engländer; penitentiary Bedlam; Weltkunt, Irland, Literatur, Abschied von England" czimü értekezetek legtünöbb jelességüek a' XXV czik között.

Sz. úr azonban — meglehet hogy az eléadódott tárgyak' vagy kimerithetlen tudományának bővsége miatt — néha nagyon is túl megy az egybefüggés, és egység' korlátain; a' ki jelelelt tárgyat vagy főészképet mértföldnyi távulságra hagyja maga után kullogni; 's ezért csodáljuk inkább a' szerző tudományát, mint fölvett tárgya kivételét. 'S ez a' szerzemény nem épen rosz, hanem gyöngébb oldala.

Maga a' szerző gyenge, de igen gyönge oldala pedig leginkább abban mutatkozik, mikép' remek müvét nem nemzeti nyelvén tevé le honunk oltárára. A' Saphir' „Humorist"-jához mellékelt lapok (melyben e' mü birálata is adatik) a' német nyelven iró magyarok' névsorozatában, könnyen hagyják sejdíteni a' szerző' nevét (P—y Ferencz) ki tudomásunk szerint a' magyar literaturában csak oly járatos, mint akár mely külföldiben. Vétkeznök ha hirvágynak mondanók, a' Sz. úr német nyelven történt munkálatát, mert nevét a' czimlapon elhallgatá. De ha attól félt, hogy müvének kelete vagy inkább eléggé érett publicuma nem leend, — úgy fölötte csalatkozék, mert hiszen az *elsőt* megczáfolja azon tapasztalat, mikint a' magyarok, Tessedik' 's kivált Bölöni Farkas Sándor' útazásait a' legnagyobb enthusiasmussal fogadák, a' jeles mü fölfogására és megértésére — higyje meg a' Sz. úr igen is érett már nemzetünk' müveltebb osztályzata.

Az istenért! édes Magyar uraim csak most ne legyünk cosmopoliták, midőn már nemzetünk sok jó fordúlatot nyervén, Europa nagyszerű müveltségét akarja magára ölteni. A' szerzőnek szól leginkább a' leczke, midőn másokat akarva hurogatni, a' 122ik lapon e' kép' ír: „Ist es auch jetzt wirklich zu befürchten, dass die Epoche der Eisenbahnen nicht auch die Epoche der Oberflächlichkeit werde, dass nicht an die Stelle der Vaterlandsliebe ein flacher Kosmopolitismus trete?

Keswik városát látogatván meg Sz. úr leirja az ottani muzeumot, 's azt is, miként nevét „*in unserer obscurer Muttersprache*" jegyezte föl az úgy nevezett idegenek' könyvébe. — Ezen kétértelmű kifejezés fájdalommal tölti el a' nyelvét szerető magyar keblét. —

Az igaz, nyelvünk *obscurus* annyiban, minthogy nemzeti literaturaink esméretlen a' müvelt világ előtt. De sok sem *obscurus* ha természetét, és philosophiai szellemét tekintjük, söt fényével minden nemzet' nyelvét meghomályosítja. Nyelvünk csak akor lesz obscurus, ha azok, kik jól értik a' magyar nyelvet, *németül* vagy akár mi más nyelven, nem pironkodnak irni.

ERDÉLYI ÚJ KÖNYVEK.

(Folytatás.)

Bocsánatot édes olvasók kitérésemért, hogy erdély literariai terményekről levén szó, nem-erdélyit is vegyitek közéjekbe. Mit tudnotok kell, ebből áll: *Selleny* András egy „Bécsben, ötöd hó 23-án, 1837" költ, 's a' Regélő' idei 44ik számában közlött levelében ajánlkozik a' „Regélő' müvelői" közé. Hogy pedig e' *művelésre* ez az úr milly képtelen alkalmas, legitt meglátjátok, mert „*oroszlánt körméről*," mond a' magyar példa beszéd, 's én öt épen ezen oldaláról szándékszom itt felmutatni: „Athenaeumba futni

Jegyzék: Ezen három czikket irt új urfitársunknak a' SZERINT iránti állitásában mi ugyan, mint közleményeinkből bölcsen méltóztatott látni a' szemes olvasó, nem egyezénk meg: mindazáltal, illetlen lévén hozánk Urfiakhoz, más' véleményét azért, mivel a' mienktől különbözik, karhoztatni: azt e' jegyzékünk mellett közöltetni határoztuk. Meglehet mások e' részben másképen látandanak! A' SZERINT' farkát már két társhangzó' összejövetele elég hosszúvá teszi, minek hát oda az é, midőn azt, a' nyelvészet' politicája is, mely t. i. a' számos (és hangkellem' tekintetéből hol csak lehet ritkítani ügyekszik roszalja? Aztán meg a' szer-i n t egészen azt teszi, mit a' k é n t magában: hogy jöhetne hát annak vége, még pedig legmegkivántatóbb betüjét a' lényeges k-t (mert e' nélkül az ÉNT-nek még csak értesme sincs,) elvetve, a' k é n t-ből? Egyébiránt; anche voi siete pittori: lássátok!

— mond *Selleny* András — nem akarok, mert a' futásban hamar kifárad az ember; figyelmezni, figyelmeztetni sem akarunk; a' kémlőnek vagy kémnek tudod mi a' jutalma; sovány éldelet a' szemlélés is; karpát' csúcsai csupa százados szemlélésben megőszültek: literaturai lapokban sajtó alatt levő, vagy alóla kikerült könyveket hirdetni restellek', 's t. b. 's t. b. 's t. b. Eddig a' *bécsi levél' irójának* szavai.

Továbbá mit még nyájas olvasók, veletek közölni szándékoztam, az, hogy „BEKE SÁMUEL' vasárnapi beszédei" elhagyták a' sajtót. Nyomatott *Kolozsváratt* az ev. ref. Kollegium betűivel. *Barra Gábor'* tulajdona. 8r. 230 l. *Tartalma: Értesítés.* N. F. által. Ezt követik 11 beszédek. 1) A' vétektelen haragról. Efés. IV, 26. 2) A' keresztyén jó és rosz állapotjában. Rom. VIII. 28. 3) Az ifjúi kor okos és helyes használása. Préd. XII, 1—3 *(tavaszi)*. 4) Az ember másokat ítélvén, sokszor magát ítéli. Rom. II, 1. 5) Szabályok, mikor a' keresztyén másoktól ítéltetik 1. Kor. IV, 3—4. 6) Szántsatok magatoknak ugarat. Stos. X, 12. *(ugarra)*. 7) Középszer' boldogsága. Peldb. XXX. 8. 9. 8) A' keresztyéni jótétel és annak jutalmai. Luk. VI, 35. 9) A' véteknek könnyű, de veszedelmes útjai. Mát. VII, 13. 10) Ki az egyenes, és ki a' tekervényes úton járó? Péld. X, 9. 11) A' ki a' szelet nézi, nem vet az. Pred. XI, 4—6. *(Vetésre)*.

Bövebb ismertetéséül e' könyvnek *„adaperturam"* közlöm ezeket: (lap 121).

II. *Tisztviselők!* ti is müveljétek a' mezőt, melly reátok bízatott 's töltsétek-be a' kört, melly munkásságtoknak kivan mérve. Azon mező, mellynek müvelésére ti rendeltettetek, már szebb és tagasabb is, mint a' mellyen egy magányos ember munkálkodik. Ti sokakat oktathattok, sokaknak használhattok 's sokakat boldogithattok. De minekelőtte itt ugarhoz kezdenétek, irtsátok-ki ezen mezőből az igazságtalanság', törvénytelenkedés', erőszaktétel vagy hiu nagyra vágyás' nemtelen burjányait, 's minthogy épen szántatok, őrizkedjetek, nehogy hivataltok haszonkeresés' ekéjévé váljon. 'S hogy ekétek bele ne szakadjon, 's elvetett magvatok oda ne veszszen: ismerkedjetek-meg a' föld természetével, mellyet müvelnetek kell, hogy tudniillik mi időben, melly erővel kelljen szantanotok, 's mellyikbe miféle gabonát vetnetek. Világosabban mondva: ismerkedjetek-meg az emberek' és a' hely' természetével, hajlandóságival, szokásival, kiket igazgattok, tanácsoltok, oktattok 's kiket boldogitnotok kell, 's csak azokhoz képest intézzétek velök bánástokat. Némelly helyen — csak magyarországon is — egyszeri szántásban jó búza terem: nálunk háromszor is alól meg nem termi. Némely helyen szépszóval is sokra lehet menni: nálunk munkás erő kell a' kézzel fogható jónak is kivitelére. A' mag, mellyet vettek, legyen mindig a' *köz jó'*, *a' közboldogság' terjesztése*; 's ezt, mint az evangelista tanácslá, reggel: az az a' maga idejében jókor vessétek, de estve se resteljétek, mert nem tudjátok mellyik lesz jobb; az az: reggel és estve. estve és reggel első gondotok 's utolsó ohajtástok a' közönség' java legyen. A' bíró 's tanácsnokai igyekezzenek jó rendben tartani a' várost, mert a' rend lelke mindennek 's jó példával 's igazsággal terjesszék a' boldogságot. Ne nézzék csak a' jelent, hanem tekintsenek be a' jövőbe, 's mint Sz. Pál mondja: *ne nézze kiki csak a' maga hasznát, hanem a' másokét is* keresse. (Ezen *mutatvány'* végzete közelebbről következni fog).

„Az erdélyi diaeták' végzéseinek nyomdokai, és a' Compilata Constitutio után költ articulusok ki vonatja. Egybe szedte G. L. (hilibi Gál László). Koloszváratt, a' kir. Lyceum betűivel, 1837" 8r. 279. Ára. 1 ft. 12 kr. p. p.

„Erdélyország történetei' tára"

mellyet eme lapjaink' 14-dik 's 15-dik számaiban egészeni kijövetelök előtt ismertettünk volt tartalma' tekintetéből, megjelent 's található Barra Gábor könyvpapiros 's szümütárakban Kolozsváratt. Bővebb ismertetésül valamikor fogunk belőle helyeket közleni, mutatvány gyanánt olvasóinkkal, de addig is jó lesz megvenni a' szerfelett nevezetes könyvet, hogy így minél előbb olvashassuk második *kötetét* is.

A' „Beke Sámnel' vasárnapi beszédei"-ből nyilásra (ad aperturam) közlött mutatványunk' végzetét a' következőkben adjuk:

„A' földmüves azért ugarol most, hogy jövendőben arathasson, 's a' tisztviselőt sem teszik azért, hogy csupán most igazgasson, vagy igazságtalankodjék, hanem hogy a' jót előre megalapitván a' következendőségnek is használjon. Ha parlagon hagyjuk mezeinket, mellyeket atyáink müveltek (a' hogy tudták), mit terem nekünk? mit maradékainknak? A' jövőkor a' jelen' szüleménye, 's ha ez meddő, mi születik belőle? Az égyiptomi hét sovány tehenek felfalták a' kövéreket, 's ha mi ösztövéren hagyjuk korunkat, a' következhetett kövérebb 's boldogabbb jövendő elmarad. Minden embernek kötelessége ugyan a' közértelmességet, igazságot 's erkölcsiséget terjeszteni 's ezek által a' közjó' földében ugarolni, de különösen az előljáróknak, tisztviselőknek mondja a' Krisztus: *„Ti vagytok e' földnek savai; hogyha a' só megizetlenül, mivel sózattatik-meg? Ti vagytok e' földnek világossága: Úgy fényljék a' ti világosságtok az emberek előtt, hogy lássák a' ti jó cselekedeteket.*" Mert, *ha mind azokat megcselekeddétek is, a' mellyek nektek parancsoltattak, haszontalan szolgák vagytok*" ha csak azt cselekedtétek. És annyival inkább jaj azon embernek, *ki* — mint az apostol mondja — *tudna jót cselekedni, és még sem cselekszik*; az illyen ember bűnös. Jaj annak az előljárónak, kinek kötelessége szerint mások előtt kell vala menni minden szépben 's jóban, 's ő azt még sem tevé! Jaj azon tanitónak, kinek oktatni kell vala tanúságosan, kinek egy új csemete iskolát kell vala ültetni a' következőség' számára, de azt elmulasztá! Jaj ama papnak, kinek igazságot, világosságot 's erkölcsösséget kelletvén tanítani közhelyen 's étellel: itt csak hízelgett, hogy azon hibáit felejtesse! Jaj annak a' magába zárkozott tudósnak, ki a' gyertyát véka alá rejti, holott fáklyát gyujthata, mellyel a' közjóra lobogtatva, nemzetét fél évszázzal vihetné elébb; de *jaj azon előljáróknak 's tanitóknak is, kik tiszti társaik' érdemfényét irígy szemmel nézve, a' helyett, hogy őket megközelíteni törekednének, fondor lelkök csak meghuktatás okért forr.* Az illyeket eltemetik — 's méltán — mindenestől, 's örök homály borong koporsójok felett. Jaj annak a' hivataltalankodó dús henyének, ki észben és pénzben gazdag, 's hazájának, mellytől mindent vett, mégis semmit sem ád viszsza. Vérszopó nadályként szívja ez annak vérét; mint egy élettelen holt tetem, csüng annak emlőjén: csak hereként dörzsöli-fel a' hálátlan fiú, sz. áldomását a' jó anyának: megholt ő már életében — meg szászszorosan.

Azért mindenféle kisebb nagyobb tisztviselők, papok, tanitók! *szántsatok ugarat magatoknak* is, de nem csak csupán magatoknak, 's nem is a' jelennek, hanem a' jövendőség' számára is, mert különben töviset és bogáncsot terem a' müveletlen föld, tövis terem számotokra -- vádló lelki ismeretek' szúrós tövise kebletekben, 's bogáncs 's csalán átok-lepte sírormotokon!"

* * *

Az ezer egy nap' hátra lévő kötetei is váratnak. Ezen várakozás' kielégitése *Burián Pál'* kötelessége, ki a' két első kötetnek (mig 1833-bani) kiadása óta hallgat e' tárgyról. *Hallgatni szép — — ha hallgatás köztt munkálunk.*

FIGYELMEZTETÉS A' HAZAI 's KÜLFÖLDI TUDÓSÍTASOK IRÁNT.

A' pesti medárd-vásár közelgetésével van szerencsém egész tisztelettel felszólítani t. cz. Előfizetőimet és az egész magyar Olvasó Közönséget: méltóztassanak újságom további járatása iránt a' rendeléseket tisztán leirtt, vagy nyomtatottan kiigazított teljes czímzeteik' beküldése mellett minél elébb megtenni; hogy én is nagyon tisztelt Pártfogóim' számához alkalmazhassam a' példányok' tetemes költséget kivánó nyomtatását. A' félévenként több mint száz ívre terjedő, igen könnyű olvashatásu, 's most ismét új öntetű betükkel nyomatandó, „*Hazai 's Külföldi Tudósításoknak*," „*Hasznos Mulatságoknak*" és „*Hirdetéseknek*" ára a' jövő félesztendőben is — julius' elejétől december' végéig, — Pesten és Budán boriték nélkül házhoz küldve 8; boritékban 9; postán pedig 10 váltó forint marad. Előfizetni lehet Pesten zöldkertutczai 408dik számalatti házamban; egyébütt pedig minden cs. kir. postahivatalnál.

Költ Pesten, 1837ik év' májusában.

Kulcsár Istvánné.

REGÉLŐ ÉS HONMŰVÉSZ.

Figyelmeztetés.

E' folyóirat lapjainak jövő fél évi folyamatjára már a' mostani hónap' utósó hetében megkezdetik az előfizetés. Minthogy pedig ugyan akkor áll-be Pesten a' medard-vásár, figyelmeztetjük e' lapoknak távulabb vidéki t. pártfogóit, hogy azoknak következő fél évi árát (képekkel együtt 6 pengő ft.) a' pesti vásárra feljövendő alkalmatosságok által legbiztosabban felküldhetik a' szerkezői hivatalba.

KÖNYV-JELENTÉS.

A' viselt dolgoknak legbiztosabb tanuságai az Oklevelek. Ezek' fáklyájánál tünnek ki a' nemzeti szabadságok, ősi szokásuk, honi érdemek, dicső tettek, nemzetségi származások; 's mind azok, mellyektől függ a' népeknek 's nagy embereknek becse, és emlékezete. Azoknak gyüjteménye nélkül más előkelt nemzetektől igen hátra hagyatunk, 's történeteink, igazaink iránt bizonyosságra szert nem tehettek volna. Oklevéli-Gyűjteményünk azért nemzeti diszünk. Megjelent annak harminczegyedik, a' hetediknek negyedik pótoléki kötete is. A' nagyérdemü résztvevők azt elfogadni ne terheltessenek. Harmincz ivnyi, 's ára harmincz garas ezüstben

Fejér György, m. k. Szerző

TUDOMÁNYOS JELENTÉS.

Világosító és rendszeres előadása az 1836diki úrbéri Törvényeknek.

Legközelebb az ügyvédi vázsgálatra készülők, és tanitványi számára készitette Sárvári Ferencz, hites ügyvéd, a' losonczi ev. ref. lyceumban a' hazai törvény' tanitója, ts. ns. Nográd vármegye' táblabirája; találtatik Pesten Eggenberger József könyvárosnál a' Barátok' piaczán, ára boritékba fűzve 24 kr. ezüst pénzben.

HIRDETÉS.

Werfer Károly' könyvnyomó intézetében most hagyta el a' sajtót: „A' keresztény katholika Vallás leghatalmásabb védlelke a' birodalmaknak és thrónoknak" Irta Richter Engelbert Eligy, theologia' doctora, szent széki tanácsnok, az olomuczi cs. kir. Ferencz egyetemnél az egyházi történetek' rendes tanitója. Forditotta G. A. — Ezen munkát, mellynek czélirányosságát régen elesmérte a' világ szükségtelen dicsérő szavakkal ajánlani, elég felőle azt mondani, hogy literaturánkra nézve nyereség.

Megszerezhetni egyedül a' kiadónál, az ára csínos boritékba fűzve, nyomtató papiroson 2 forint, olasz-velinen 3 forint pengő pénzben.

Kevés hetek múlva az alólirtnak könyvnyomó intézetében sajtó alá kerül a' következő czímü jeles munka: „Barátságos visgálat az angol Egyházról és átaljában a' reformatióról." Irta De Trévern, hajdon langresi püspöki Helyettes és a' Sorbonne' tagja, francziából a' londoni eredeti 1817ki kiadás szerint forditá G. A. — Ezen munka a' szentegyházban felette nagy figyelmet gerjesztett, és foglalatja által minden magasztalás nélkül maga magát ajánlja, 's bizonyára minden figyelmes olvasót kielégitend, ki mélyebb visgálatok' barátja, a' nevezetes iró mélyen behatott a' dolog lelkébe, 's előadása olly helyes és szabatos, hogy többet kivánni nem lehet. Meggyőződve arról, hogy ezen munkának kiadása által felette hasznos szolgálatot teszek a' magyar világnak, de különösen a' Főméltóságú 's Főtisztelendő papi karnak, eltökéltem magamat nyomatására. Hanem olvasóinknak szük köre, hosszas tapasztalásom után egyszersmind arra vitt, hogy iparkodásimat a' mennyire lehetséges, az előfizetés' utján biztositsam.

Az egész két mintegy 50 ivü kötetre terjed; éles betűre, csínos nyomtatásra szép papirosra legnagyobb gondomat fordítandom, és az előfizetés' díját Augustus végéig leteendőt 4 forintra pengő pénzben határoztam. A' példányok a' főtisztelendő megyei hivatalok által szolgáltatnak kézhez, a' hol egyszersmind előfizetni lehet. A' t. cz. előfizetők' neveik, kik ezen vállalatot előmozditani méltoztattak, a' munka végén kinyomatnak. A' szokott 10dik díjpéldányt szivesen ajánlom.

Költ KASSÁN April 24én 1837.

Werfer Károly,

cs. kir. szab. könyvnyomó 's kőmetsző intéz. tul.

—o—

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

1—14

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA